

Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal

MAREK ČEJKA

**JUDAISMUS A POLITIKA
V IZRAELI**

Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal

© Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, o. s., 2009

ISBN 978-80-87029-39-8

PŘEDMLUVA	7
ÚVOD	11
I. DEMOKRACIE	
1. Judaismus a demokracie v Izraeli	19
1. 1. Charakter izraelské demokracie	19
1. 2. Základní principy fungování izraelské politiky	22
1. 3. Status quo	24
1. 4. Zápas o izraelskou ústavu a role základních zákonů	29
1. 5. Židovské náboženské právo a lidská práva	32
1. 6. Role izraelského Nejvyššího soudu v otázkách týkajících se státu a náboženství	41
1. 7. Zákon o návratu a otázka „Kdo je Žid?“	45
1. 8. Státní náboženské instituce v Izraeli	50
1. 8. 1. Ministerstvo pro náboženské záležitosti	51
1. 8. 2. Vrchní rabinát	52
1. 8. 3. Rabínské soudy	53
1. 8. 4. Lokální náboženské rady	54
1. 9. Religiózní školství	56
1. 10. Izraelská armáda a náboženství	58
II. SPOLEČNOST	
2. Izraelští Židé a judaismus	65
2. 1. Izraelské obyvatelstvo a konfliktní linie ve společnosti	65
2. 2. Natalita a přírůstek izraelského obyvatelstva	67
2. 3. Náboženské složení izraelské společnosti	69
2. 4. Konfliktní linie v izraelské společnosti	70
2. 5. Náboženské členění izraelských Židů	73
2. 6. Ultraortodoxní Židé – charedim	76
2. 7. Neortodoxní proudy judaismu	79
2. 8. Sefardé a Aškenázové	81
2. 9. Religiózní Židé a jejich vztah k sionismu	86
2. 10. Izraelská ultraortodoxní komunita	89
2. 11. Rabíni a jejich role jakožto náboženských autorit	91
2. 11. 1. Rabíni a světské autority v Izraeli	92
2. 11. 2. Rabíni – sionisté	93
2. 11. 3. Rabíni – pragmatici	95
2. 11. 4. Život rabínských autorit v Izraeli	96
2. 12. Chasidé a mitnagdim	98
2. 12. 1. Nejznámější chasidské skupiny	103
2. 13. Charakteristické obleky a atributy religiózních Židů	106

2. 14. Ultraortodoxní antisionisté a radikálové	110
2. 15. Vztah charedim k sekulárním a jejich politické postoje vůči Arabům	117
2. 16. Finanční prostředky charedim	120

III. POLITICKÉ STRANY

3. Náboženské strany v izraelském stranickopolitickém systému	125
3. 1. Typologie náboženských stran a jejich role v izraelském stranickopolitickém systému	125
3. 2. Konflikt sionistů a nesionistů v prostředí náboženských stran	132
3. 3. Sefardské a aškenázské náboženské strany	134
3. 4. Náboženské strany ve světle konfliktu „levice – pravice“	136
3. 5. Náboženské strany a pravicový radikalismus	139
3. 6. Nesionistické religiózní strany – Aškenázské religiózní strany a strana Agudat Jisrael	140
3. 6. 1. Rada velkých učenců Tóry – ústřední orgán strany Agudat Jisrael	146
3. 7. Strana Degel HaTora	148
3. 8. Sefardské religiózní strany a strana Šas	150
3. 8. 1. Vůdčí elita strany Šas	152
3. 8. 2. Příčiny velkého volebního úspěchu Šasu v roce 1999	157
3. 8. 3. Strana Šas v současnosti	158
3. 9. Náboženský sionismus – propojení ortodoxního judaismu s židovským nacionalismem	160
3. 10. Strany náboženského sionismu – Národní náboženská strana (Miflaga Datit Leumit – Mafdal) a její odnože	162
3. 10. 1. Současný vývoj strany a krize náboženského sionismu	165
3. 10. 2. Strana Mejmad („Rozměr“)	169

IV. NÁBOŽENSKÝ RADIKALISMUS A TERORISMUS

4. Judaismus a radikální pravice	173
4. 1. Úvod	173
4. 2. Kořeny izraelského pravicového radikalismu	175
4. 3. Židovští osadníci na okupovaných územích	181
4. 4. Osadnické hnutí Guš Emunim	210
4. 5. Strana Techija	215
4. 6. Strana Comet	216
4. 7. Koalice stran HaIchud HaLeumi	217
4. 8. Jisrael Bejtenu	219
4. 9. Strana Kach	221
4. 9. 1. Nástupci strany Kach	224
4. 10. Některé další radikálně pravicové formace a židovský terorismus	228
4. 11. Radikalismus a Chrámová hora	235
4. 12. Hebronský masakr a atentát na Jicchaka Rabina	244
Závěr	249
Bibliografie	259
Rejstřík politických formací uvedených v knize	268
Jmenný rejstřík	270
Summary	276

Předmluva

Do rukou se Vám dostává přepracované a aktualizované vydání knihy *Judaismus, politika a Stát Izrael* pod novým a zjednodušeným názvem *Judaismus a politika v Izraeli*. První dvě vydání vyšla v roce 2002 a 2003. Kniha tehdy vyvolala pozitivní ohlas a byla rychle rozebrána. Zájem o problematiku spojenou s Blízkým východem, a Izraelem zvláště, však od té doby neustává, spíš naopak. Po dohodě s původním vydavatelem – Mezinárodním politologickým ústavem Masarykovy univerzity – se tak vydání přepracované knihy ujalo brněnské nakladatelství Barrister & Principal, které mezitím publikovalo i dvě moje knížky: *Izrael a Palestina* (2005, aktualizované vydání 2007) a *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu* (2007).

Nejen zájem čtenářů, ale i fakt, že v Izraeli samotném došlo od roku 2003 k dalším politickým změnám a posunům ve vztahu mezi judaismem a politikou, mě přivedl k myšlence dalšího aktualizovaného vydání této knihy.

Struktura knihy zůstala zachována, ale v mnoha kapitolách jsem přidal řadu upřesnění a aktualizací z mezidobí 2002–2008. Některé drobnější věci, které jsem považoval ve své době za důležité, jsem vypustil, případně je zestručnil nebo převedl do poznámek. Řadu věcí jsem doplnil, včetně několika podkapitol.

Doplňuji, že tato kniha navazuje na moje předešlé studie, jež mají k jejímu tématu velmi úzkou vazbu. Je to v první řadě práce **Konflikt mezi sekulárními a religiózními Izraelci** (diplomová práce na právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, 1999), dále **Izraelské religiózní a radikálně pravicové strany** (diplomová práce na katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, 2000) a také moje rigorózní práce **Základní problémy ústavního práva Státu Izrael** (právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2001). Z dalších zdrojů využívám v této knize hlavně literaturu zahraniční, neboť domácích pramenů je u nás na dané téma stále ještě málo. Při přípravě této knihy byly pro mě velmi cenné i poznatky z ročního výzkumného pobytu na katedře politologie Hebrejské univerzity v Jeruzalémě (2001–2002) a několik následných cest do Izraele (2004, 2006, 2008).

Zde bych také rád poděkoval všem, kteří mně jak v Izraeli, tak v České republice pomohli s přípravou knížky pro její nynější i předešlé vydání. Jsou jimi hlavně přednášející na Hebrejské univerzitě *Reuven Chazan*, který byl zároveň mým školitelem, *Emanuel Gutmann*, *Menachem Hofnung* a *Sasson Sofer*. Dále děkuji *Aharonu Barakovi* – předsedovi izraelského Nejvyššího soudu – a odborníkům na blízkovýchodní dění *Pavlu Baršovi*, *Samiru Hazbunovi*, *Davidu Hronovi*, *Jiřímu Schneiderovi* a *Dáší Nedorostkové*. Moje poděkování patří také mým kolegům a přátelům *Michalu Franklovi*, *Břetislavu Dančákovi*, *Lucii Mořkovské*, *Richardu Waisserovi*, *Daně Bendové*, *Pavlu Komrskovi* a *Romanu Kořanovi*. Za podnětné připomínky jsem vděčný také svým rodičům.

Připojuji ještě poznámku technického charakteru, která se týká hebrejských výrazů a jmen použitých v práci. Nová hebrejšтина (*ivrit*) ještě nemá zcela sjednocený přepis určitých výrazů do latinky. Může se tak stát, že jedno a totéž slovo či název je možné vidět napsané v nejrůznějších tvarech – velmi často jde o anglické přepisy (například hebrejské vlastní jméno *Bnej Brak* můžete uvidět i v podobách jako *Bene-Beraq*, *Bene Brak* či *B'nai Brak* apod.). Neustálená je rovněž transkripce mnohých hebrejských výrazů do češtiny – například *Kneset* – *Knesset*, *Halacha* – *halacha* atd. Koncovku „tz“ až na výjimky přepisuji jako „c“ (například *Eretz* – *Erec*). Ve většině případů jsem se snažil přidržovat transkripce hebrejských výrazů navržených v knize *Judaismus od A do Z* (nakladatelství Sefer, Praha 1998). Pro přesnost jsem v některých kapitolách knihy připojil fonetické přepisy z hebrejštiny a jidiš do češtiny. U některých institucí či legislativních aktů uvádím též jejich anglické názvy, neboť jejich původ často spočívá v anglickém právním systému.

Odborné literatury věnující se izraelské politice je u nás stále velmi málo. Proto jsem usoudil, že je vhodné, ba dokonce přímo nutné pojmout tuto práci do určité míry i encyklopedicky.

Doplňuji, že kniha je psána z pohledu člověka žijícího v západní a značně sekularizované zemi. Nepochybuji o tom, že kdybych se na celou problematiku díval například z pohledu ultraortodoxního Žida, měl bych na řadu problémů odlišný názor. Přesto bych rád upozornil na to, že pokud se o některých jevech vyjadřuji v knize kriticky (například o horlivosti ultraortodoxních Židů při dodržování šabatu), nemusí to znamenat, že se vnitřně nesnažím tyto lidi a jejich jednání pochopit a respektovat.

Úvod

Než přistoupím k samotným specifikům vztahu judaismu a politiky, je nutné doplnit několik poznámek týkajících se vztahu mezi náboženstvím a politikou v rovině obecné.

Lze konstatovat, že vzájemné ovlivňování náboženství a politiky do značné míry souvisí s charakterem politického režimu. U různých nedemokratických států můžeme narazit na celou škálu vztahů náboženství a politiky, počínaje státními režimy, kde je z politických důvodů náboženství nezřídka i násilně potlačováno (komunistické režimy), až po země, kde jsou religiózní principy preferovány jako základní hodnotový systém (Írán, Saúdská Arábie). Podíváme-li se však na vztah religiozity a politiky z hlediska demokracií, je rozsah jejich vzájemných vztahů podstatně užší. Tím ale nechci říci, že by v demokraciích bylo soužití náboženství a politiky zcela bezproblémové či vyřešené – i zde se totiž můžeme setkat s odlišnými přístupy k náboženství, kdy se může religiozita s politikou v určitých případech výrazněji prolínat (Irsko, Polsko), či lze naopak hovořit o demokraciích nábožensky spíše „vlažných“ (Česká republika). Naprostě většině soudobých demokracií se podařilo konsensus mezi demokratickými idejemi a hodnotami náboženství najít a existující prolínání religiozity s politikou u nich nevyvolává větší problémy. Jak je ale možné, že podobné konstatování je v případě Státu Izrael, který je rovněž řazen mezi demokracie, mnohem problematičtější? Odpověď na tuto otázku není jednoduchá a důvodů je celá řada – jen namátkou je možno uvést zcela specifické podmínky a příčiny vzniku Izraele (sionismus, holocaust atd.), zvláštní složení společnosti (například fakt, že zdejší obyvatelé sice spojuje judaismus, ale téměř dva tisíce let žili roztroušeni po celém světě) a také skutečnost, že judaismus je většinovým náboženstvím právě a jedině v Izraeli (zatímco o křesťanství a islám se opírá celá řada zemí). Izrael má tak podstatně blíže k judaismu a jeho specifikům, zatímco většina světových demokracií se více či méně opírá o křesťanství a jeho hodnoty. I přesto, že má křesťanství a judaismus mnoho společného, existují zde podstatné odlišnosti. Judaismus je oproti ostatním velkým náboženstvím geograficky vázán

ke konkrétnímu regionu. Další velký rozdíl spočívá v daleko větší mnohosti náboženských příkázání v judaismu, než je tomu například u křesťanství, což se projevuje jeho větší komplikovaností a možná snad i jeho větší striktností pro věřící. Pojem „judaismus“ nelze také často zužovat pouze na náboženské otázky, ale lze jej chápat daleko širěji. V nejširším slova smyslu může být charakterizován i jako „celý kulturní, sociální a náboženský systém lidu Izraele“, tedy to, co bývá nazýváno „židovská kultura“. Judaismus se tak může promítat i do mnoha záležitostí, které s náboženstvím souvisejí jen nepřímo (například záležitosti osobního statusu,¹ veřejná doprava atd.).

Samotný fakt, že v rovině právní v Izraeli nikdy nedošlo k odluce náboženství od státu, by ještě nemusel znamenat významnou anomálii oproti jiným demokraciím. Vždyť některé z nich mají v rovině teoretické vztah státu a náboženství inkorporován dokonce ještě výrazněji než Izrael (například státní náboženství ve Velké Británii a v některých skandinávských zemích). Jiné demokracie mají po stránce formální náboženství od státu striktně odděleno, což však neznamená, že by v něm nespátrovaly legitimní součást veřejné a sociální sféry (Francie, USA).²

Teoreticky vzato tak Stát Izrael nepředstavuje mezi ostatními demokraciemi žádnou větší odchylku, neboť zde žádné státní náboženství zakotveno není a judaismus je formálně jen jedním ze čtrnácti státům podporovaných vyznání.³ Co však v Izraeli představuje zásadní problém, je hlavně praktická stránka vztahu mezi náboženstvím a politikou a fakt, že v běžném životě zde religiozita hraje výraznější roli než v demokraciích, kde má náboženství legislativně silnější postavení.

Zásadní roli hraje v Izraeli takzvaný *status quo v otázkách vztahu státu a náboženství* (dále jen *status quo*). Ten, až na výjimky, není stále zakotven v nějakém právním dokumentu. Přes tento fakt se v Izraeli dostalo mnoho důležitých záležitostí výhradně do rukou religiózních institucí. V knize se podrobně zabývám otázkami, jaké byly hlavní důvody dosažení a dodržování *statusu quo*. Věnuji se

¹ Jedná se hlavně o záležitosti rodinného práva jako sňatky, rozvody, osvojení apod.

² Vztahem státu a náboženství v rovině obecné a srovnání s případem Izraele se zabývá Benjamin Neuberger ve své stati **Religion and State in Europe and Israel** v knize *Hazan, R.; Maor, M. (eds.): Parties, Elections and Cleavages – Israel in Comparative and Theoretical Perspective*, Frank Cass Publishers, London 2000, str. 65–84.

³ Legislativní akt z dob britského mandátu *Palestine Order-in-Council* rozlišoval jedenáct religiózních komunit: židovskou, muslimskou a devět křesťanských denominací – řeckokatolickou, maronitskou, syrskou ortodoxní, východní (ortodoxní), latinskou (katolickou), gruzínsko-arménskou, arménskou (katolickou), syrskou (katolickou) a chaladejskou (uniatskou). Izraelská vláda k nim později přidala *presbyteriánskou evangelickou církev a vyznavače Baha'i*. Kneset rovněž uzákonil jurisdikci drúzských religiózních soudů. (Pramen: *Kolektiv autorů: Political Dictionary of the State of Israel*, The Jerusalem Publishing House Ltd., Jerusalem 1993, str. 173.)

i jeho dopadům na izraelskou společnost a tomu, jakým způsobem se *status quo* promítl do izraelského stranickopolitického systému. V neposlední řadě se zaměřuji na jeho dopady na izraelsko-palestinský konflikt, který je v médiích sice velmi často zmiňován, avšak nezřídka bez hlubších souvislostí s náboženskými otázkami.

K větší jasnosti pojmů připojuji ještě malou poznámku k názvu této knihy. Přestože je velmi často s Izraelem automaticky spojován právě judaismus, připomínám, že v Izraeli existuje kromě něj ještě široká škála nejružnějších vyznání a denominací. Vztah nežidovských vyznání k izraelské politice však není náplní této knihy. V práci budu také občas používat pojmů jako „vztah náboženství – stát“ či „náboženství a demokracie“ atd. Nebude-li však uvedeno jinak, je pod pojmem náboženství chápán právě judaismus.

Knihu jsem rozdělil do čtyř základních částí – první část je věnována izraelské demokracii a jejímu vztahu k náboženství, část druhá pojednává o struktuře židovské společnosti z hlediska religiozity, v části třetí se podrobně zabývám politickými stranami a hnutími, jež ve své politice zahrnují religiozní prvky. Čtvrtá část je věnována radikálním formacím, které se o specifickou interpretaci (či spíše dezinterpretaci) judaismu snaží opřít svoji politiku.

V úvodní části, jejímž tématem je **vztah mezi judaismem a demokracií v Izraeli**, poukazují na skutečnost, že vztah mezi těmito dvěma hodnotovými systémy není ani po více než půlstoletí existence Státu Izrael vyjasněn. Jeden z aspektů tohoto problému spočívá ve faktu, že zatímco v dnešní době se stále ještě velká část Izraelců snaží vybudovat liberální pluralistickou zemi, v níž by se mohli lidé všech vyznání volně vyjadřovat, podstatně menší, ale rychle rostoucí skupina stoupců ortodoxních proudů judaismu se snaží v zemi zavést životní styl řízený omezeným výkladem *halachy* – tradičního židovského náboženského práva. V důsledku tohoto jevu dochází ve společnosti k polarizaci dvou navzájem protikladných táborů – většinového sekulárního na straně jedné a podstatně menšího, ale značně vlivného a politicky úspěšného tábora religiozního na straně druhé.

Nevyřešený vztah státu a náboženství a konflikt „sekulární – náboženský“ má své kořeny i v nevyjasněné otázce národní identity a nedostatku jasného rozlišení náboženských a národnostních aspektů židovství. Lze Izrael chápat jako židovský stát s důrazem na židovství (kdy více než o demokracii jde o etnokraticii), či je to moderní a demokratický stát, kde jsou Židé pouze ve většině? Sionističtí zakladatelé Izraele byli ve velké většině sekulární a v určitém ohledu i protináboženští a na židovství pohlíželi hlavně jako na národnost. Nicméně z pragmatických důvodů a s ohledem k tradici učinili významné ústupky v náboženských věcech, z nichž nejdůležitější byl konsensus ohledně náboženských otázek známý jako *status quo*. To s sebou však průběhem času začalo přinášet stále složitější problémy.

V Izraeli vedle sebe stojí také dvě značně odlišná pojetí práva: *světské právo*, jež nese prvky anglosaského i kontinentálního práva, a *právo náboženské*, které je naopak zcela specificky židovské. Náboženské právo sice na jedné straně zakotvuje mnoho morálních principů, které se ve „světských“ právních řádech mohou vytrácet, na straně druhé jsou z moderního a praktického hlediska náboženské kodexy často značně dogmatické a archaické. Izraelské zákonodárství inkorporovalo některá tato halachická ustanovení přímo do zákonů Státu Izrael; ve většině případů bylo provádění jurisdikce v těchto věcech svěřeno pod výhradní pravomoc náboženských soudů – jde například o sňatky, rozvody, pohřby, z náboženských důvodů bylo omezeno obchodování o šabatu atd.

Tak výrazné prolínání náboženství a státu (i když v podstatě právně nezakotvené) vyvolávalo praktické problémy i v dřívějších desetiletích, nicméně kvůli častým válkám a konfliktům na jejich řešení nezbyvalo mnoho času, navíc nebyla tato problematika v prvních třech desetiletích Izraele tolik zpolitizována jako v dobách pozdějších. V uplynulých posledních třech dekadách však došlo k větší fragmentaci izraelské společnosti a vzestupu ultraortodoxních náboženských stran. Osud četných vládních koalic se stal na nich závislý, a náboženské strany tak docílily nezanedbatelných ústupků a o další stále usilují.

V části druhé, nazvané **Izraelská společnost a religiozita**, se detailně věnuji struktuře izraelské židovské společnosti z hlediska náboženského. Upozorňuji, že pro potřeby této knihy budu pod pojmy „izraelské obyvatelstvo“ a „Izraelci“ řadit izraelské občany židovského původu, nikoli arabské muslimy, křesťany a další etno-náboženské skupiny,⁴ kteří jsou rovněž občany Státu Izrael (ti představují asi 20 % celkového počtu izraelského obyvatelstva).

Co se týká izraelské židovské populace, je pro ni příznačná nezvyklá různorodost – a to jak z hlediska etnického, kulturního, náboženského, tak také z hlediska šíře politických názorů. Vliv na tuto různorodost má mimo jiné skutečnost, že zcela bezprecedentní byly již jen okolnosti, za kterých tento stát vznikl. Rovněž i myšlenkový proud, na němž byl Izrael založen – sionismus –, není zdaleka jednodušou ideologií, ale spíše podivuhodnou směsicí nejrůznějších idejí – od sekulárních a levicových na straně jedné, po religiozní, mesianistické a ultrapravicově nacionalistické na straně druhé.⁵ V důsledku oné různorodosti je izraelská společnost rozdělena velkým množstvím **konfliktních linií**, které v sobě zahrnují religiozní prvky. Těmi se zabývám podrobně. V první řadě je to u nás stále nepřítisť známý spor mezi sekulárními a religiozními Izraelci. Ještě menší je u nás povědomí o dělicích liniích uvnitř izraelské religiozní komunity

⁴ Jedná se především o etnické Arabky – hlavně muslimy, křesťany a drúzy –, kteří jsou původními obyvateli či potomky obyvatel mandátní Palestiny a kteří nespádají pod izraelské ortodoxní instituce, ale pod pravomoc vlastních religiozních institucí.

⁵ Sionismem se budu podrobněji zabývat v kapitole věnované stranám náboženského sionismu (str. 160).

– tzn. rozdíl mezi ortodoxními (*datiim*) a ultraortodoxními Židy (*charedim*) či konflikty mezi ortodoxními a neortodoxními proudy judaismu.

Ke vztahu judaismu a politiky má vazbu i dichotomie izraelské levice a pravice. Zvláště v druhém případě se dostaneme velice blízko k izraelsko-palestinskému konfliktu. V určitém smyslu hraje propojení izraelské politiky s náboženstvím v tomto konfliktu klíčovou roli – mám na mysli případ religiozních osadníků na palestinských územích, vliv různých mesianistických⁶ politických uskupení na vzájemný konflikt atd.

Vazbu na vztah mezi judaismem a politikou má i vnitroetnické členění Židů na Sefardy a Aškenázy. To se zřetelně projevilo v podobě vzestupu různých sefardských politických formací, nejvíce pak religiozní strany *Šas*, která se ve volbách v roce 1999 stala třetí nejsilnější stranou v Izraeli – hned po *Straně práce* a *Likudu*.

Právě politickým stranám, jež v sobě zahrnují religiozní prvky, se detailně věnuji v třetí části nazvané **Politické strany a hnutí**. Podrobně se zabývám většinou izraelských politických subjektů souvisejících s religiozitou: od stran nezionistických (koalice aškenázských ultraortodoxních stran *Jahadut HaTora*, jejímž středobodem je strana *Agudat Jisrael*) přes sefardskou religiozní stranu *Šas*, až po *Mafdal* (*Národní náboženskou stranu*, což je strana náboženských sionistů, zvláště pak židovských osadníků) a umírněnou ortodoxní stranu *Mejmad*. Právě dvě posledně jmenované strany reprezentují ideologii náboženského sionismu, kterému se v souvislosti s nimi rovněž věnuji. V kapitole o politických stranách rozebírám i konflikt mezi izraelskou levicí a pravicí a náboženskými vlivy na něj.

Jednu z nejrozporuplnějších rolí na izraelské politické scéně hraje **radikální pravice**, které jsem věnoval poslední část knihy. Většina složek této části politického spektra má k náboženství velmi silnou vazbu, i když nelze říci, že by všechny byly výlučně náboženské. Charakteristická je pro ně neochota k jakýmkoli územním ústupkům ze strany Izraele, militantnost vůči Arabům a případně interpretace judaismu, které preferují dogmatismus, izolacionismus, expanzionismus a teorii národní výjimečnosti. Řadím sem hlavně strany *Techija*, *Kach*, *Moledet* a osadnické religiozní hnutí *Guš Emunim*.

Radikalismus radikálně pravicových subjektů vedl v některých případech k **terorismu**, jehož vznik se datuje už do předstátního období, kdy židovští radikálové bojovali proti Arabům a Britům. V současnosti jsou nejviditelnějšími příklady židovského terorismu pokus o vyhození mešit na Chrámové hoře do povětří (1984), Hebronský masakr (1994) a vražda ministerského předsedy Jicchaka Rabina (1995), která znamenala zásadní zvrát na cestě úspěšně se rozvíjejícího mírového procesu.

⁶ Tzn. věřících ve své vykupitelské poslání.

I. Demokracie

1. Judaismus a demokracie v Izraeli

„... Pak z tohoto centra duch judaismu dosáhne velmi daleko až ke všem komunitám v Diaspoře, vdechne jim život a zachová jejich jednotu; a když naše národní kultura v Palestině dosáhne této úrovně, můžeme si být jisti, že utvoří muže, kteří budou schopni v příhodnou chvíli založit Stát, který bude Židovským státem – a ne toliko státem Židů.“

Achad Ha'Am¹

1. 1. Charakter izraelské demokracie

Izrael bývá často považován za jedinou skutečnou demokracii na Blízkém východě. V rovině obecné se s tímto názorem ztotožnit lze, neboť není pochyb, že v Izraeli již přes půl století probíhají demokratické procesy a fungují demokratické instituce. Na druhé straně je izraelská demokracie z určitých pohledů velmi specifická a vyznačuje se množstvím různých nestandardních prvků, které v jiných demokraciích stěží najdeme. Problémem pro izraelskou demokracii není pouze mnoho rozporuplných kapitol ve vztazích mezi Židy a Araby, ale též role náboženství uvnitř státu, nejvíce pak role náboženství většinového – judaismu.

Vztah mezi Židy a Araby (kterým se v této knize zabývám jen nepřímo) představuje pro izraelskou demokracii jednu z největších komplikací. Například politolog *Donald H. Akenson* charakterizuje izraelskou demokracii sice jako „*velkou demokracii pro Židy, avšak zdaleka již ne tolik pro kohokoli dalšího*“.² To odůvodňuje těmito argumenty:

- zproštěním izraelských Arabů základní vojenské služby (bez jejího absolvování je Izraelec různými způsoby znevýhodňován),
- limitováním nabývání majetkových práv izraelských Arabů k nemovitostem,
- omezením politické participace izraelských Arabů v prostředí židovských politických stran.

¹ *Ha'Am, A.: Židovský stát a židovský problém, 1897.*

² *Akenson, D. H.: God's Peoples: Land and Covenant in Israel, South Africa and Ulster, Cornell University Press, Ithaca 1992, str. 239–241.*

V Izraeli nebyly arabské strany nikdy přizvány do vlády; dokonce ani tehdy, když byla vláda Jicchaka Rabina závislá na podpoře arabských poslanců v parlamentu.³ Akenson upozorňuje také na fakt, že žádná z arabských zemí není demokracií podobnou západním. I přes skutečnost, že Arabové nemají v Izraeli úplně stejná práva jako Židé, požívají formálně více práv než v arabských zemích.⁴ S tímto Akensonovým tvrzením lze určitě souhlasit. Na druhou stranu je stejně tak důležité srovnávat postavení různých etnik v rámci státu, kde žijí – v tomto případě je důležité poměřovat postavení izraelských Arabů s izraelskými Židy. A zde stále ještě úplná rovnost není.

Hlavní bod našeho zájmu je především vztah židovského náboženství k izraelské politice a jeho důsledky pro demokracii. I když v současném Izraeli oficiálně žádné státní náboženství neexistuje, rozporuplný pojem „Židovský stát“, jeho státní symboly spolu s výraznou převahou židovského obyvatelstva implikují, že judaismus bude zaujímat přednostní postavení a že různá jiná vyznání budou odsunuta do druhořadé pozice.

Na „židovství“ je možno nahlížet jak na náboženství, tak na etnickou příslušnost. To vyvolává dojem, že stát, který se označuje jako „židovský“, je založen buď na náboženských principech judaismu, a musí být tedy blízký teokracii, nebo je založen na principech etnické příslušnosti k židovskému národu, a je tak přinejmenším značně exkluzivistický. Izraelský stát však byl a stále je, podobně jako západní demokracie, budován na sekulárním základě, což je důsledkem původní sionistické představy o podobě státu. To tedy znamená, že teoreticky je i dnešní Izrael sekulární demokratický stát, kde je svoboda náboženského vyznání zaručena všem a kde mají nežidovští občané tatáž práva jako Židé. Skutečnost se však od tohoto ideálu často odchyluje. Vzhledem k faktu, že existence formálních ústavních záruk je stále ještě nejednoznačná, nepatří ochrana minoritních vyznání a etnik mezi základní otázky. Nejvíce rozporů však vyvolává aplikace židovského náboženského práva na židovskou veřejnost. Sekulární Izraelci považují současnou situaci, kdy například existuje rabínský monopol nad sňatky a rozvody, za formu náboženského nátlaku. Neortodoxní židovské skupiny si stěžují, že Izrael je jedinou demokratickou zemí, která tato hnutí diskriminuje. Ortodoxní Židé proti tomu namítají, že bez státní ochrany jejich náboženských práv (například práva nepracovat o šabat) by docházelo naopak k jejich diskriminaci.

³ V roce 2001 se poprvé v izraelských dějinách stal izraelským ministrem etnický Arab (drúzského vyznání) Salah Tářif, který byl členem koalice jako ministr bez portfeje po deset měsíců. V roce 2007 se poprvé stal ministrem izraelské vlády Arab – muslim *Ralíb Madžadlí*. Oba dva tito politici však nezastupovali ve vládě izraelskou arabskou stranu, nýbrž sionistickou Stranu práce. Několik Arabů (hlavně drúzů) se také stalo vysokými izraelskými armádními důstojníky, případně soudci a diplomaty.

⁴ Akenson, D. H.: *God's Peoples: Land and Covenant in Israel, South Africa and Ulster*, cit. dílo, str. 241.

Nedořešený vztah státu a náboženství je jeden ze základních problémů izraelské demokracie. Politolog *Alan Dowty* nastínil celou škálu dalších základních problémů, jež izraelskou demokracii provázejí:⁵

- relativně málo židovských imigrantů přišlo do mandátní Palestiny a pozdějšího Izraele ze zemí s demokratickou tradicí,
- ideologie, jež si s sebou přistěhovalci přinesli, byly často velmi vzdálené od západního pojetí demokracie,
- velké množství imigrantů přišlo do země jako uprchlíci s velmi špatnou životní zkušeností formovanou různými katastrofami, pocity nebezpečí a vlastní zranitelnosti,
- imigranti se takřka okamžitě dostali do oblasti trvalého válečného konfliktu, mobilizace a obrovské závislosti na armádě a jejích složkách,
- izraelská společnost je zevnitř rozdělena širokou škálou konfliktních linií (viz str. 70),
- ekonomická situace země je komplikována bezpečnostními požadavky, přílivem imigrantů a v neposlední řadě i náboženskými potřebami (omezení státní ekonomiky náboženskými pravidly – náboženská potravinová pravidla, šabat atd.),
- úloha izraelské vlády je velmi centralizovaná,
- podobně jako v jiných náboženstvích i v judaismu existují prvky nekompatibilní s myšlenkami soudobých demokracií,
- po obsazení nových území v roce 1967 vyvstal problém slučitelnosti demokracie s politikou dlouhodobé okupace těchto území.

Demonstrace sekulárních Izraelců proti narůstajícímu vlivu náboženských stran

⁵ *Dowty, A.: The Jewish State – A Century Later*, University of California Press, Berkeley 1998, str. 8.

1.2. Základní principy fungování izraelské politiky

Co se týká charakteru současné izraelské demokracie v souvislosti s politickými uskupeními a ideologiemi, je možné říci, že ta se stále opírá o dvě hlavní sionistické koncepce z období britského mandátu – tedy o **labouristický** a **revizionistický sionismus**. Labouristický směr a s ním spojené strany (hlavně Mapaj, Mapam, Sdružení) dominovaly izraelské politice v prvních třech desetiletích po roce 1948. Poté se však zkonsolidovala opozice navazující na revizionisty a v roce 1977 poprvé v izraelské historii vystřídala pravice (ztělesňovaná stranou Likud) levice.

Izraelská levice byla v mnoha ohledech méně radikální než pravice. Měla vždy spíše blíže k sociálnědemokratickému modelu, avšak i ona byla v určitých obdobích poznamenána některými nedemokratickými praktikami souvisejícími s kolektivismem, třídním bojem a velmi tvrdými postoji k arabskému obyvatelstvu.

Izraelská pravice navazující na revizionisty (Chéruť, Gachal, Likud) byla často mnohem radikálnější. Řada představitelů pravice (včetně premiérů Menachema Begina a Jicchaka Šamira) ve svém mládí demokratickým ideálům nebyla příliš oddána. Kořeny izraelské pravice souvisí s milicemi Irgun a Lechi z mandátních dob, které měly na svědomí množství protibritského, protiarabského, a dokonce i vnitrozidovského násilí.

Dalším důležitým mezníkem v izraelské politice je šestidenní válka v roce 1967. Zatímco do roku 1967 bylo možné mluvit o „malém Izraeli“ bez velkých územních ambicí, po drtivém vojenském vítězství (a obsazení území pásma Gazy, Západního břehu, Sinajského poloostrova a Golanských výšin) a po vzestupu pravice v sedmdesátých letech došlo v Izraeli k nárůstu nacionalismu (často se silnými religiózními prvky). To se projevovalo mj. i sympatiemi ke koncepci „Velkého Izraele“ (tj. Izraele v biblických hranicích), fenoménem židovského osadnictví a vzestupem krajně pravicových seskupení, která měla s demokratickými hodnotami často jen velmi málo společného (strana Kach, osadnické hnutí Guš Emunim). O izraelské pravici, a hlavně jejích radikálních odnožích a aktivitách, bude detailněji pojednáno v části IV.

Pokud se na Stát Izrael díváme z hlediska Lijphartovy typologie dělení demokracií na „westminsterské“ a „konsensuální“, spadá Izrael se svým (až extrémním) multipartismem do druhé skupiny,⁶ avšak některé prvky (federalis-

⁶ K základním prvkům Lijphartovy typologie konsensuálních demokracií patří: *Prvky dimenze „výkonněstranické“*: 1) sdílení výkonné moci, 2) vyváženost moci výkonné zákonodárnou, 3) systém multipartismu, 4) multidimenzionální stranický systém, 5) proporční reprezentace, *Prvky dimenze „federativně-unitární“*: 6) federalismus a decentralizace, 7) silný bikameralismus, 8) psané a rigidní ústavy; Lijphart, A.: **Israeli Democracy and Democratic Reform in Comparative Perspective**, in Sprinzak, E.; Diamond, L. (eds.): **Israeli Democracy Under Stress**, Lynne Rienner Publishers Inc., Boulder 1993, str. 107–123.

mus a decentralizace, silný bikameralismus, psané a rigidní ústavy) zde chybí. I v praxi má izraelská politika velmi silné konsensuální prvky, jakými jsou velká koalice, autonomie, proporcionalita, vzájemné veto, pluralismus a kolektivní vyjednávání. Izraelská demokracie má i další specifické „židovské“ prvky, které ji činí velmi osobitou, možno říci *sui generis*. Tradiční prvky židovství se navíc mísí s modernizací izraelské společnosti, což zařazení izraelské demokracie do některé jednoznačné typologie ještě více komplikuje.

Pro vstup do Knesetu je definována uzavírací klauzule 1,5 % (v roce 1996 to znamenalo asi 46 000 platných hlasů), čímž izraelský volební systém reprezentuje jednu z nejčistších forem poměrného zastoupení na světě. Umožňuje tak dosáhnout křesla v parlamentu relativně velkému množství politických subjektů. Mandáty jsou dopočítávány podle volební formule *d'Hondt*. Hlavním důvodem, který vedl k zavedení takovéto formy proporční reprezentace, byla snaha respektovat politické názory vysoce strukturované společnosti a skutečnost, že tato praxe měla velmi silnou tradici již v období britského mandátu, kdy nebyl zaveden britský model parlamentních voleb.

Z teoretického pohledu se může jevit jako správné, pokud je pro politicky velmi strukturovanou společnost vybrán systém pro volby do parlamentu, který respektuje široké spektrum politických názorů. Může to pomoci předejít společenským konfliktům. To je i případ Izraele – jeho volební systém je velmi pluralitní a respektuje široké názorové spektrum voličů, které v Izraeli existuje. Pokud ale tento systém vede zároveň i k tomu, že je parlament vysoce názorově rozdrobený a že se vládní koalice musí často opírat o extremisty a fundamentalisty různého druhu, jako je tomu právě v Izraeli, vyjadřuje to dvojsečný efekt takového systému. V současném Izraeli tak mají disproporční vliv radikálně pravicovní politici, případně zástupci židovských osadníků a fundamentalistické náboženské strany. Ty usilují v první řadě o úzké výhody pro své voliče a strhávají Izrael na nedemokratickou (nejčastěji fundamentalisticky-teokratickou, případně xenofobní) cestu.

Izraelský parlament – Kneset

1. 3. *Status quo*

V souvislosti se vztahem státu a náboženství v Izraeli bývá jedním z nejčastěji zmiňovaných pojmů tzv. *status quo v záležitostech vztahu státu a náboženství* – zkráceně *status quo*. Stručně řečeno: v Izraeli bylo z doby předstátní zachováno respektování některých náboženských pravidel, aniž by byla následně legislativně zakotvena. To s sebou přineslo mnoho problémů a zápas o dodržování (či nedodržování) *statusu quo* se stal jádrem problému současného vztahu mezi státem a náboženstvím v Izraeli.

Nejdříve nastíním, co předcházelo v historii současným problémům, jež s sebou dodržování *statusu quo* přináší. Silné propojení státu a náboženství má své kořeny v období Osmanské říše (období turecké nadvlády nad Palestinou od roku 1517 do roku 1917), kdy byla udělována autonomie v náboženských záležitostech jednotlivým religiózním komunitám. Jejich členové byli podrobeni svému duchovenstvu (tzv. systém *milletü*), což respektovali i Britové v době svého mandátu v Palestině v letech 1917–1948.

V době mandátu byla jedna z nejspložitějších otázek v rámci židovské komunity v Palestině spojena se systémem vzdělávání. Ta byla již v roce 1902 jednou z hlavních příčin vzniku nábožensky sionistického hnutí Mizrahi (které vzniklo v Litvě). Náboženští sionisté se obávali přílišné sekularizace židovské kultury a zastávali názor, že věci jako vzdělávání a kulturní aktivita by měly stát stranou sionismu. V roce 1920 tak byly v mandátu v rámci židovské komunity ustaveny dva oddělené vzdělávací systémy – všeobecný a náboženský.

Co se týká dodržování šabat, trvalo rovněž velmi dlouho, než se podařilo dospět k určitému konsensu. Až v roce 1935 bylo dosaženo dohody mezi Mapaj (sekulární levicí) a nábožensky-sionistickým hnutím Mizrahi, že nebude veřejně znesvěcován šabat a budou dodržována pravidla rituální čistoty potravin ve veřejných institucích.

Za první dokument potvrzující *status quo* je považován až dopis ze dne 19. června 1947, který zaslala Židovská agentura (*Sochnut*) straně Agudat Jisrael.⁷ Ta reprezentovala ultraortodoxní Židy tzv. „*starého Jišuvu*“,⁸ kteří se obávali, že nový stát bude „veřejně znesvěcovat náboženské právo“. Tento dopis se tak stal základem celého souboru budoucích dohod a vyjednávání, na jejichž základě byl definován *status quo* přijatelný pro obě strany. Obsahoval několik základních bodů:

- sobota (*šabat*) bude vyhrazena pro celonárodní den odpočinku,
- budou dodržována náboženská potravinová pravidla (*kašrut*) ve veřejných a vládních institucích,

⁷ Autory tohoto dopisu byli sionističtí politici *David Ben Gurion*, rabbi *Maimon* a *Jicchak Gruenbaum*.

⁸ Před-sionistické židovské osídlení na území dnešního Izraele.

- jurisdikce ve věcech osobního statusu bude ponechána v rukou religióz-
ních institucí,
- existující autonomní náboženské vzdělávací systémy budou uznány stá-
tem.

Po vzniku Státu Izrael v roce 1948 legislativa parlamentu (*Knesetu*) monopol ortodoxních religióz-
ních institucí a náboženského práva v určitých záležitostech potvrdila. Domnívám se, že důvody, jež zakladatele Izraele k tomuto kroku vedly, byly v podstatě velmi pragmatické – hlavním cílem bylo udržet jednotu izraelských Židů v situaci, kdy probíhala válka za nezávislost⁹ a nový stát se teprve konstituoval. Premiér Ben Gurion navíc přistupoval k religiózním a jejich institucím s dávkou velkorysosti, neboť je považoval za poslední zbytky společnosti odsouzené k zániku a nepřipouštěl jiné možnosti vývoje.

Na základě Dohody o *statusu quo* strana Agudat Jisrael vstoupila v roce 1948 do prozatímní vlády Státu Izrael a přijala v ní jedno ministerské křeslo (ministr sociálních věcí). Strana Mizrahi, reprezentující náboženské sionisty, obsadila křesla dvě. V tomto období také došlo k relativnímu obratu v silách religióz-
ních sionistů a nesionistů. Obě religiózní frakce se nakonec sloučily na společné kandidátce pro volby do prvního Knesetu v roce 1949. Agudat Jisrael posléze setrvala v izraelské vládě až do roku 1952. Zatímco část komunity charedim nový stát neuznávala, strana Agudat Jisrael tak sice učinila, ale hlavně z pragmatických důvodů. Jejím hlavním cílem bylo získávat prostředky od státu a postupně stát přebudovávat na židovskou teokracii v souladu s halachou. Zatímco legislativu Knesetu strana „dočasně“ uznávala, z náboženských důvodů se zásadně stavěla proti přijetí psané ústavy. Pro ultraortodoxní Židy může být totiž zákonem nejvyšší právní síly jen Tóra, nikoli světská ústava.¹⁰ Podobný názor zastávají i religiózní sionisté, avšak ve značně modernějším pojetí. To jim tak na rozdíl od charedim nebrání uznávat atributy izraelské státnosti, jako například používání izraelské vlajky, státních symbolů, službu v armádě či oslavu dne izraelské nezávislosti. V období voleb do Druhého Knesetu v roce 1951 se konflikt mezi náboženskými sionisty a nesionistickými charedim znovu projevil a společná kandidátka již obnovena nebyla. O rok později Agudat Jisrael z vlády odešla kvůli otázce odvodů žen do armády i přesto, že religiózní populace byla z náboženských důvodů odvodů zcela zproštěna. Od té doby Agudat Jisrael již nikdy nepřijala ministerský post, ani v případech, kdy svými poslanci v Knesetu *de facto* podporovala vládu.

⁹ V té době panovalo například velké napětí mezi stoupenci labouristického a revizionistického sionismu, které vyvrcholilo 22. června 1948 krvavým střetnutím v souvislosti s lodí *Altalena*.

¹⁰ Podobně je to i v případě Koránu u hluboce věřících muslimů.

Současná situace na poli *statusu quo* v Izraeli představuje těžce vydobyty a nestabilní kompromis mezi různými zájmovými skupinami, přičemž žádná z nich není s panujícími poměry příliš spokojena. I přesto má sekulární stát ještě stále většinovou podporu ve společnosti, která se odvíjela od převahy nábožensky ne tak vyhraněného aškenázského obyvatelstva. Se stoupajícím vlivem náboženských stran a neustále se zvyšujícím počtem nábožensky založených Židů (hlavně sefardského původu), kteří se stavějí proti sekulární státní formě, sílí tendence, které by mohly přiblížit Izrael od současné demokratické formy státu blíže k podobě teokratické. Podle sociologických průzkumů z roku 2002 sice 67 % Izraelců preferuje oddělení státu a náboženství, ale také celých 38 % by si přálo tzv. **halachický stát** (z ultraortodoxních Izraelců by si jej přálo prakticky 100 %).¹¹ Halachický stát by byl v podstatě židovskou teokracií, tedy státním zřízením založeným na tradičním židovském náboženském právu – halacha.¹² Mohlo by jít buď o teokratickou republiku, případně o monarchii, která je bližší židovské tradici. Takový stát by tak jako celek demokratický nebyl. A to i přes skutečnost, že by mohl zachovat respektování určitých demokratických principů. Podstata demokracie by byla zásadním způsobem dotčena, neboť primárním účelem každé teokracie je velebit Boha a zabezpečovat dodržování jeho příkázání, nikoli ochraňování základních lidských práv a svobod.

Podobně jako jiné teokracie by i halachický stát vycházel z předpokladu, že je založen na absolutní pravdě, kterou mají určité kompetentní osoby schopnost

¹¹ Kra, B.: **Down, but not out**, Ha'aretz, 16. 4. 2002.

¹² Pro lepší orientaci v textu uvádím některé základní pojmy judaismu:

Jeho základním pramenem je *Bible*, Židy samými nazývaná *Tanach* (*Tanah*), přičemž *Tóra* (*pět knih Mojžišových*, tedy část křesťanského Starého zákona) je jeho základní součástí. Rysem judaismu odlišujícím ho od ostatních náboženství je důraz na tzv. *ústní Tóru*, která je výkladem a doplněním psané Tóry. Písemně zachycený soubor ústní Tóry – ve velké většině nábožensko-právního halachického charakteru – se nazývá *Mišna* („Opakování“). *Gemara* („Dokončení“) je pak souborem komentářů a výkladů k *Mišně*. *Mišna* a *Gemara* dohromady tvoří dvě základní součásti celého hebrejského učení – *Talmudu* („Učení“). Vedle nejdůležitějšího *halachického* materiálu (což jsou legislativní a právní normy) obsahuje *Talmud* i řadu materiálu *hagadického* (od *Hagada* – „Vyprávění“), což jsou různé legendy, životopisy, matematické hříčky atd. Samotný pojem *halacha* („cesta“) je korpus židovského náboženského práva vycházející z Tóry, *Talmudu* a z židovských zvyků a tradic. *Halacha* zahrnuje i *613 micvot* (sing. *micva*), což jsou základní povinnosti a zákazy vztahující se na každého zbožného Žida. Nejznámější kodifikátoři *halachy* byli středověcí rabínové – *Jicchak Alfasi*, *Majmonides*, *Ašer ben Jehiel* (žili v 11.–14. století) a další. Nejuznávanější kodifikací *halachy* je čtyřsvazkový *Šulchan Aruch* od *rabbiho Kara* (16. století), považovaný ve všech záležitostech židovského práva za závazný. Analogií *halachy* v islámu je *šari'a*, která do určité míry přebírá její logiku. (Pramen: *Pavlincová, H. a kol.: Slovník – judaismus, křesťanství, islám*, Praha 1994; *Newman, J.; Sivan, G.: Judaismus od A do Z*, Sefer, Praha 1998, str. 42.)

rozpoznat. Tyto osoby (v tomto případě ultraortodoxní rabínové) by pak mohly spravovat záležitosti národa v souladu s touto pravdou.

Zákonem nejvyšší právní síly v židovské teokracii by se stala Tóra a dlouhá tradice její halachické interpretace by byla základem právního řádu země. V reálné situaci by to mohlo znamenat, že moc v halachickém státu by byla rozdělena mezi vládnoucího krále – potomka rodu Davidova – a *Sanhedrin*¹³ – nejvyšší soud a zároveň legislativní radu složenou ze 71 učenců, která by měla nejvyšší autoritu v halachických i politických otázkách.

Objevují se hypotézy, že by za určité situace mohlo k obnovení orgánu podobného Sanhedrinu v Izraeli dojít. Část demokratických orgánů by sice formálně zůstala zachována, zásadně by však byla omezena jejich funkce tak, že by musely s tímto orgánem své kroky konzultovat.¹⁴ To ostatně není zcela nereálná představa. Tento systém by totiž nemusel mít z principiálního hlediska daleko k zásadám fungování teokratické republiky v Íránu po roce 1979. Tam sice existují demokraticky zvolené instituce, ale rozhodující moc je v rukou specifických orgánů ší'itského duchovenstva v čele s náboženským vůdcem.

Vliv náboženství na politiku v Izraeli lze ilustrovat na následujícím příkladu: přestože zatím žádný z nejvyšších představitelů Izraele nepatřil k stoupencům náboženských směrů, je pro ně neúnosné nedodržovat *status quo* – nedodržovat na veřejnosti košer stravu, neúčastnit se bohoslužeb během hlavních svátků atd.¹⁵

Současný charakter izraelského stranickopolitického systému¹⁶ nahrává náboženským politickým stranám, případně i marginálním radikálně pravicovým subjektům a jejich moc roste neúměrně jejich zastoupení ve státních institucích (a to dokonce i včetně let 1981 a 1984, kdy jejich volební zisky poklesly). Důsledkem toho je, že ani parlament, ani vláda nepodnikají příliš kroků na poli ochrany občanských práv a svobod v oblasti vztahu náboženství a státu.

V souvislosti s izraelským *status quo* bývá někdy zmiňován i pojem „občanské náboženství“.¹⁷ Tento pojem není podle Dowtyho ani tak výrazem vyšší religiozity

¹³ *Sanhedrin* (z řeckého *synedrion* – sněm) byl umístěn na Chrámové hoře a naposledy se sešel v roce 358 n. l. Později došlo k několika pokusům tento orgán obnovit, včetně pokusů v novodobém Izraeli po roce 1948.

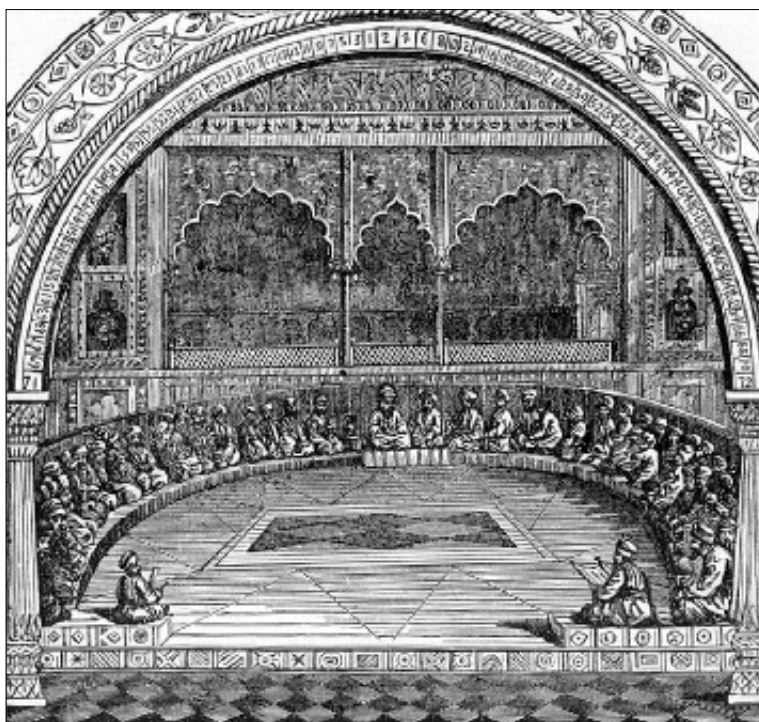
¹⁴ *Susser, L.: What Kind of Jewish State?, The Jerusalem Report, 12. 8. 2002.*

¹⁵ V roce 1976 například padla vláda Jicchaka Rabina mj. i proto, že recepce na počest dodávky prvních tří bojových letounů F-15 z USA se konala v pátek odpoledne a byl ohrožen návrat účastníků před začátkem šabatu. (Pramen: *Shiff, J.; Dor, D.: Israel – Fifty Years*, Tel Aviv 1997, s. 215.)

¹⁶ Například velmi malá 1,5% klauzule pro vstup do parlamentu.

¹⁷ *Dowty, A.: The Jewish State – A Century Later*, cit. dílo, str. 176. Doplnuji, že původním autorem pojmu „občanské náboženství“ je *J. J. Rousseau*, v šedesátých letech 20. století tento pojem oprášil sociolog *Robert N. Bellah* při popisu americké společnosti.

společnosti, jako spíše odrazem sekularizace náboženských prvků jako součásti izraelské národní identity. Tak se v Izraeli staly ryze náboženské svátky národními svátky (Pesach, Jom Kippur, Chanuka atd.) a naopak „sekulární“ svátky, jako je Den nezávislosti, získaly náboženský nádech (mj. díky ideologii náboženského sionismu). Náboženství se tímto způsobem stává v Izraeli viditelnějším než jinde, což s sebou nese i určité „zesvětštění“ náboženství (k nelibosti mnohých náboženských vůdců). Můžeme konstatovat, že zvýšená role náboženství do určité míry nachází konsensus i v sekulární izraelské společnosti.

Sanhedrin

1. 4. Zápas o izraelskou ústavu a role základních zákonů

*„I kdyby v návrhu izraelské ústavy bylo Desatero,
odmítáme se pod tento návrh podepsat!“*

Arje Déri¹⁸

Ve většině demokratických států s výjimkou některých států s anglosaskou právní tradicí jsou psané ústavy hlavními procesními zárukami základních lidských práv a svobod.¹⁹ Přestože Stát Izrael z anglosaské právní tradice do značné míry vychází, v Deklaraci nezávislosti Izraele z roku 1948, v části následující hned za slavnostní proklamací, je jasně vyjádřeno odhodlání zakladatelů státu, že řádně zvolené státní orgány budou institucionalizovány „v souladu s Ústavou, která bude přijata zvoleným Ústavodárným shromážděním ne později než po 1. říjnu 1948“.

Samotné přípravné práce na nové izraelské ústavě byly sice iniciovány sekulárními židovskými organizacemi již před založením státu, avšak velmi brzy se ukázalo, že přijetí nové ústavy nebude jednoduché. Příčin bylo více – například samotná válka za nezávislost, kvůli níž se volby nemohly konat v řádném termínu. Hlavním důvodem však byl postoj náboženských stran, pro jejichž členy a voliče mohla jedinou závaznou ústavu představovat Tóra, nikoli světský právní dokument. To vytvoření nové ústavy dále velmi komplikovalo a vedlo k hledání východiska z této složité situace. To bylo nalezeno na počátku roku 1949 po zvolení Ústavodárného shromáždění. První zákon, schválený nově zvoleným legislativním orgánem, umožnil změnit název Ústavodárného shromáždění na „První Kneset“.²⁰ Tato změna nebyla jen sémantickou záležitostí, v praxi zname-

¹⁸ Arje Déri byl jeden z čelních představitelů ultraortodoxní strany Šas, viz. str. 154. Citace viz také článek **Church vs. State, Israeli Style**, The Revealer, 2004. (http://www.therevealer.org/archives/today_000969.php)

¹⁹ Psanou ústavu nemají kromě Izraele také Nový Zéland, Omán, Katar, Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty a Velká Británie.

²⁰ Termín *Kneset* (heb. dosl. „Shromáždění“) má náboženský podtext, neboť je spojen s obdobím návratu Židů z babylónského zajetí v 5. století př. n. l. a zřízením druhého společného židovského státu, kdy podle tradice založili Ezdrijáš (*Ezra*) a Nehemijáš (*Nehemia*) instituci známou jako *Anšej Kneset HaGdola* – „Muži velkého shromáždění“ či „Muži velké synagogy“ (synagoga se hebrejsky řekne *Bejt Kneset*) – o 120 zákonodárcích (*Chavrej Kneset*), která volí hlavu státu nazývanou *nasi* – prezident. (Pramen: *Newman, J.; Sivan, G.: Judaismus od A do Z*, cit. dílo.)

nala odchylku od původní tendence zakotvit nově vzniklý stát na demokraticky přijaté ústavě. Tato odchylka byla zdůvodňována tak, že by se izraelské obyvatelstvo žijící v tehdejší době v Izraeli nemělo pokoušet vnucovat své ideály budoucím generacím. Až v případě, že do země přijde větší množství židovských imigrantů, kteří si budou přát ústavu, nastane správný čas pro její přijetí. Nakonec však bylo dosaženo určitého kompromisu mezi zastánci a odpůrci psané ústavy, a to tak, že ústava bude sepisována postupně kapitolu po kapitole prostřednictvím přijímání tzv. Základních zákonů (heb. *Chukej Jesod*), které by pak měly být v budoucnu spojeny v jeden dokument, a dohromady by tak měly zformovat budoucí izraelskou ústavu. Původcem tohoto kompromisu byl člen Knesetu, poslanec Harari. *Harariho rezoluce* přijatá parlamentem 13. června 1950 je stále považována za závaznou.

V roce 1958 byl Třetím Knesetem přijat první Základní zákon „Kneset“, po kterém postupně a nepravidelným tempem následovaly další Základní zákony. Od počátku samostatného Státu Izrael bylo přijato celkem čtrnáct Základních zákonů, avšak některé z nich byly derogovány (nahrazeny) novějšími Základními zákony:²¹

1. **Základní zákon „Kneset“** (1958) – upravuje roli a pravomoci parlamentu.
2. **Základní zákon „Izraelská půda“** (1960) – zaručuje, že státní půda zůstává národním majetkem.
3. **Základní zákon „Prezident státu“** (1964) – upravuje roli a pravomoci prezidenta.
4. **Základní zákon „Vláda“** (1968) – derogován Základním zákonem v roce 1992.
5. **Základní zákon „Státní hospodářství“** (1975) – zakotvuje hospodaření se státními financemi.
6. **Základní zákon „Armáda“** (1976) – zaměřuje se na různé ústavní aspekty související s aktivitami Izraelské armády.
7. **Základní zákon „Jeruzalém“** (1980) – zakotvuje status města Jeruzalém jako nedělitelného hlavního města Izraele (v podstatě hovoří o jeho anexi) a upravuje ochranu zdejších posvátných míst a některé další otázky.
8. **Základní zákon „Moc soudní“** (1984) – zabývá se základními pravomocemi a rolami orgánů izraelského soudnictví.
9. **Základní zákon „Státní kontrolor“** (1988) – vymezuje pravomoci nejvyššího izraelského kontrolního orgánu.

²¹ V angl.: *The Basic Laws: The Knesset, Israel Lands, The President of the State, The Government, The State Economy, The Army, Jerusalem the Capital of Israel, The Judiciary, The State Comptroller, Human Dignity and Liberty, Freedom of Occupation.*

10. **Základní zákon „Vláda“** (1992)²² – zavádí mj. přímou volbu premiéra a jeho pravomoci (derogován Základním zákonem z roku 2001).
11. **Základní zákon „Lidská svoboda a důstojnost“** (1992) – zakotvuje nejzákladnější lidská práva (mj. právo na život, svobodu jednotlivce) a jejich ochranu.
12. **Základní zákon „Svoboda zaměstnání“** (1992) – derogován Základním zákonem z roku 1994.
13. **Základní zákon „Svoboda zaměstnání“** (1994) – zaručuje mj. právo na zaměstnání pro Izraelce a osoby s trvalým pobytem v Izraeli.
14. **Základní zákon „Vláda“** (2001) – vymezuje pravomoci vlády a ustupuje od systému přímé volby premiéra.

Základní zákony mají v izraelském právním řádu zvláštní status, neboť k jejich změně není zapotřebí hlasů pouhé většiny všech přítomných poslanců, ale zvláštní většiny. Přestože nejsou dosud Základní zákony systematizovány do jednoho dokumentu, jejich pozice se stále více přesouvá z roviny běžných zákonů do roviny ústavní. Velkým zastáncem prosazování ústavní role Základních zákonů byl zvláště bývalý předseda izraelského nejvyššího soudu Aharon Barak (nar. 1936). Nějaké konkrétnější ani přibližné datum přijetí psané izraelské ústavy však zatím neexistuje, neboť náboženské strany přijetí ústavy i dalších Základních zákonů všemožně brání.²³

U Zdi nářků

²² Základní zákon „Vláda“ z roku 1992 vstoupil v platnost (podle oddílu 63 tohoto Základního zákona) od data voleb do 14. Knesetu. Do té doby zůstal v platnosti dřívější Základní zákon „Vláda“ z roku 1968 (5728). (Pramen: server izraelského Ministerstva zahraničních věcí <http://www.israel-mfa.gov.il>)

²³ Rozhovor autora s Aharonem Barakem ze dne 15. 4. 2002.

1. 5. Židovské náboženské právo a lidská práva

„V liberální demokracii musí být umožněn civilní rozvod i civilní sňatek, neboť podřízení těchto aspektů občanského života náboženským institucím se vždy střetává s liberálními principy.“

Isaiah Berlin

Izrael se od ostatních demokracií příliš neodlišuje v přístupu ke svobodě vyznání, která je zde zaručena zákony a garantována Deklarací nezávislosti. V přístupu ke svobodě *od* vyznání (tj. svobodě nedodržovat náboženská pravidla) je však srovnání Izraele s většinou demokracií daleko komplikovanější.²⁴

Úloha náboženského práva je v izraelské společnosti velmi výrazná, neboť v některých oblastech je jeho role výlučná a nenabízí se zde žádná sekulární alternativa. Jedná se zvláště o oblast osobního statusu (sňatky, rozvody), ale také o pohřby, rituální čistotu potravin atd. V těchto oblastech takřka zcela vládne ortodoxní halacha. Vynucování halachických principů je z pohledu demokracie více než problematické, i přesto, že jsou její principy někdy zakotveny na základě zákonů přijatých parlamentem. Velmi výrazně se ortodoxní monopol projevil například v těchto legislativních aktech: Zákon o zákazu chovu vepřů, Zákon o košer stravě pro vojáky, Zákon o sňatcích a rozvodech, Zákon o náboženských soudech, Zákon o pracovní době a době odpočinku či v dodatcích Zákona o návratu a v řadě dalších zákonů.²⁵

Náboženský monopol je nejcitelnější v oblasti **rodinného práva**, konkrétně v případech sňatků a rozvodů. Zákon upravující jurisdikci rabínských soudů v rodinněprávních záležitostech (Zákon o sňatku a rozvodu – 1953) stanovuje, že: *„Záležitosti ve věcech sňatků a rozvodů Židů, kteří jsou izraelskými občany, budou ve výlučné pravomoci ortodoxních rabínských soudů“* a *„Sňatky a rozvody Židů budou v Izraeli prováděny v souladu s židovským náboženským právem“*. V Izraeli tedy **neexistuje civilní sňatek**. Jediný způsob, jak může Žid uzavřít sňatek a založit rodinu, je skrze ortodoxní náboženskou pravomoc. Jediný způsob, jak mohou sekulární Židé tyto instituce obejít, je sňatek v zahraničí, který pak stát zpětně uzná. Jako důsledek tohoto faktu nemohou reformní a konzervativní rabíni v Izraeli legálně oddávat, takže ani jejich stoupenci nemají možnost jiného liberálnějšího svatebního obřadu než obřadu ortodoxního.

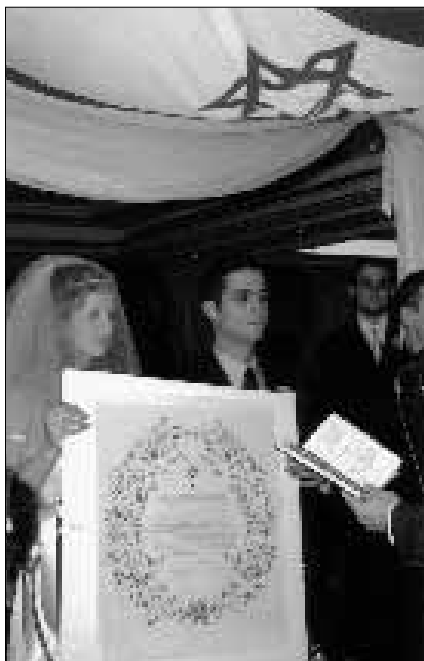
²⁴ Například první dodatek Ústavy USA z roku 1791 vymezuje: a) svobodu provozování (*free exercise*) náboženství b) princip neustavení žádného náboženství jakožto privilegovaného (*non-establishment*) – vůči druhému principu by Izrael neobstál; viz také *Neuberger, B.: Religion and State in Europe and Israel*, in *Hazan, R.; Maor, M. (eds.): Parties, Elections and Cleavages – Israel in Comparative and Theoretical Perspective*, cit. dílo, str. 76.

²⁵ *Pork Prohibition Law, Kosher Food for Soldiers Law, Marriages and Divorces Law, Religious Courts Law*, viz *Zucker, N. L.: The Coming Crisis in Israel*, The MIT Press, Massachusetts 1973.

Stejně tak ani sekulární páry nemají možnost civilního sňatku. Izraelské právo rovněž **neumožňuje sňatek mezi příslušníky odlišných náboženství** (pokud jeden z páru nekonvertuje) a neřeší zvláštní případy lidí s neprávoplatným náboženským statutem (například osoba, jejíž otec je Žid a matka muslimka, je muslim podle židovského práva a Žid podle muslimského práva – tudíž není ani Žid, ani muslim).²⁶ V roce 1996 se přibližně 20 % sňatků odehrálo mimo ortodoxní instituce (v zahraničí, většinou na nedalekém Kypru).²⁷

Rovněž na základě některých **rituálních omezení** je ortodoxními rabináty odpírána způsobilost k sňatku. Mnoha párům je například odepřena možnost sňatku na základě omezení náboženského práva, které stanovuje, že si příslušník rodu *Kohénů*²⁸ nemůže vzít rozvedenou osobu či nemanželského potomka. Rovněž mužský konvertita (*proselyta*) si sice smí vzít dceru Kohéna, avšak toto právo je odepřeno ženě, pokud si chce vzít Kohéna a nebyla obrácena na víru předtím, než dosáhla tří let. Ministerstvo pro náboženské záležitosti vede „černou listinu“ osob, jež nelze seždat.

Snad nejmarkantněji lze tenzi mezi halachickými předpisy a liberální doktrínou o rovnosti práv a svobod vidět na **postavení žen při rozvodu manželství**. V rozvodové při je značně zvýhodněn muž a židovská žena se může dát s ním rozvést jen tehdy, dá-li k tomu muž svolení. Když tak neučiní, může ještě manželství rozvést Nejvyšší soud. Potom ovšem už nemůže v Izraeli taková žena vstoupit do nábožensky uzavřeného manželského svazku a z hlediska halachy

Židovský svatební obřad

²⁶ *Neuberger, B.: Religion and State in Europe and Israel*, cit. dílo, str. 79.

²⁷ *Dowty, A.: The Jewish State – A Century Later*, cit. dílo, str. 174.

²⁸ *Kohén*, pl. *Kohanim* – je jedno z nejběžnějších židovských jmen. Zbožní Židé mají za to, že pradávni předkové dnešních Kohénů byli kněží v jeruzalémském Chrámu. Kněžský původ se v tomto případě dědí po otci a je většinou (i když ne nutně) naznačen příjmením, které jsou různými variacemi na Cohen či Kohen, jako například Kagan, Kahn, Kühn, Gahan, Kohn, Katz, Cowen aj. (viz také *Newman, J.; Sivan, G.: Judaismus od A do Z*, cit. dílo, str. 93).

jsou další děti považovány za nelegitimní (*mamzer* – „bastard“). Mamzer se může zase oficiálně provdat nebo oženit jenom s jiným mamzerem a potomci takových spojení potom nesou nálepku mamzera po celé generace. Žena, která byla opuštěna, aniž by obdržela od manžela rozvodovou listinu (*get*), se stává „upoutanou ženou“ (*aguna*) a nemůže se znovu provdat (v roce 2002 Nejvyšší rabinát rozhodl, že podobná situace může postihnout i muže).²⁹ Oproti tomu žena, která odmítá přijmout rozvod, je podle halachy „vzurnou ženou“ a její manžel může obdržet povolení k novému sňatku. V minulosti tak byly tisíce židovských žen vystaveny vydírání, neboť jejich manželé často souhlasili s rozvodem za ponižujících podmínek pro ženu, kdy požadovali velké finanční částky nebo odstoupení veškerého manželčina majetku, případně i práva na výchovu dětí. Ještě obecnějším jevem byly tisíce opuštěných manželek, kterým byl odpírán rabínský rozvod, dokud se nenašel jejich postrádaný manžel, který utekl do zahraničí. Problém také vyvolávaly četné války, neboť často neexistoval ověřitelný důkaz o smrti manžela, a žena tak nemohla být rozvedena. Po zmizení izraelské válečné ponorky *Dakar* v roce 1968 však vydal vrchní rabín izraelské armády Šlomo Goren halachické rozhodnutí, na jehož základě se mohly manželky zahynuvších námořníků znovu provdat, přestože smrt jejich mužů nebyla z právního hlediska beze všech pochybností prokázána.³⁰

Sekulární ženy rovněž znepokojuje ortodoxní šovinismus. Ženy jsou v Izraeli do určité míry diskriminovány z náboženských důvodů i po jiných stránkách. Nemohou svědčit u náboženského soudu a jsou omezeny i v některých dalších náboženských rituálních úkonech.³¹ Anachronickým institutem je i *chalice*. Podle biblického zákona totiž platí, že zemře-li muž bez potomků, je povinností jednoho z pozůstalých bratří (v pořadí prvorozenosti) oženit se s vdovou, aby jméno zesnulého „nebylo smazáno z Izraele“. Tato povinnost je známa také jako *levirát* a vdova nebo švagr jí mohou být zproštěni pouze potupným obřadem *chalice*, kdy dotyčná vdova předstoupí veřejně před švagra, zuje mu stře víc, plivne mu do tváře a přednese předepsanou formuli.

Fakt, že izraelský právní řád v určitých zásadních otázkách přímo přebírá náboženské právo a zakotvuje asymetrii mezi mužem a ženou, je z hlediska demokracie vážným problémem. Podobně i **právo na osvojení** je v Izraeli omezeno jen na případy, kdy jsou dítě i rodič stejného vyznání. To činí nemožným, aby například mezinárodní páry adoptovaly v Izraeli dítě.

Rabínský monopol je stále kontroverznější i v případě **pohřbů** a pohřebních služeb (*chevra kadiša* – doslova „svaté bratrstvo“). Hlavně ze zemí bývalého So-

²⁹ Kra, B.: **Rabbi Lau: Men can also be Agunot**, Ha'aretz, 13. 3. 2002.

³⁰ Lewittess, M.: **Religious Foundations of the Jewish State**, Jason Aronson Inc., Northvale 1994, str. 179.

³¹ Mikovcová, I.; Šváb, J.: **Role ženy v soudobém ortodoxním judaismu**, Roš Chodeš (Věstník ŽNO v Českých zemích a na Slovensku), č. 3, roč. 1999.

větského svazu přicházejí noví přistěhovalci, kteří nejsou halachičtí Židé, neboť se nenarodili z židovské matky či neprošli ortodoxní konverzí. Tito lidé tedy nemohou podle izraelského práva nejen oficiálně uzavírat sňatek v Izraeli, ale je i velmi málo míst, kde mohou být pochováni. Už se dokonce stalo, že byl exhumován muž pět let po své smrti, neboť v jeho dokladech o původu shledaly rabínské úřady nesrovnalosti. Jistého pokroku v této oblasti bylo dosaženo v roce 1996 přijetím Zákona o alternativním civilním pohřbu.

V některých občanskoprávních otázkách dochází v Izraeli k **souběhu jurisdikce civilních a náboženských soudů**.

Podle izraelského občanského práva mohou vdané ženy požívat všech svých majetkových práv, což je však koncepce příčící se židovskému náboženskému právu. Izraelskému Nejvyššímu soudu se však v minulosti podařilo zrušit některá rozhodnutí rabínských soudů, která ženám odepírala jejich majetková práva. Náboženské soudy nemohou podle Nejvyššího soudu dále zasahovat do majetkových otázek a jsou vázány v těchto věcech občanským právem. Toto rozhodnutí vyvolalo velikou kritiku v ortodoxních politických kruzích a vyhranilo jejich negativní postoj k pravomocem Nejvyššího soudu v otázkách vztahu náboženství a státu.

Ortodoxní instituce však zasahují nejen do záležitostí osobního statusu, ale také do všech aspektů izraelského života včetně takových věcí, jako je **status potravin**. V roce 1992 Kneset schválil Základní zákon „Svoboda zaměstnání“, na jehož základě Nejvyšší soud prohlásil za nelegální již zavedenou praxi nepovolovat do Izraele import masa, které není *košer*.³²

Hechšer– rabínský certifikát rituální způsobilosti (potravina je košer)

³² Od rituální způsobilosti potravin „kašrut“ je odvozeno adjektivum „košer“. Pravidla kašrutu jsou velmi složitá a představují prakticky celou nauku. Jen v krátkosti: košer nejsou ty pokrmy, které jsou uvedeny v Bibli jako nečisté – vepř, velbloudi, koně, osli, tlustokožci, draví ptáci, žraloci, vyloučeny jsou ryby bez šupin – rejnoci, jeseteři (a kaviár), plazi, obojživelníci, měkkýši, koryši a další živočichové. Velmi přísný je zákaz používání a konzumace zvířecí krve a je předepsána metoda rituální porážky (*šechita*). Není také možné jíst masitou a mléčnou stravu dohromady (proto izraelské pobočky řetězce McDonald's neprodávají cheeseburgery) atd. Speciální pravidla platí i pro svátek Pesach a existují různé další zvláštní pravidla (například *košer parve*, *glatt košer*). Košer je též kuchyně i domov a přeneseně se tohoto adjektiva používá i pro jiné věci (košer jsou i prostředky na umývání WC). Vedle ideologických aspektů kašrutu se široce zdůrazňují jeho výchovné důsledky a je chápán jako neustálá připomínka židovství. V této souvislosti je také zajímavé, že některé významné osobnosti judaismu se staly vegetariány (například rabín Avraham Jicchak HaKohen Kook či rabín Šlomo Goren). V souvislosti s vegetariánstvím a židovstvím je zajímavá kniha I. B. Singera *Kajicník*. V přeneseném významu je termín „košer“ v různých souvislostech často používán i Nežidy.

Na následný nátlak náboženských stran byl však Základní zákon pozměněn tak, aby bylo možné přijmout zákon, který by dovoz nekošer masa znovu postavil mimo zákon. Problematický je rovněž chov prasat a prodej vepřového masa, či prodej kvašených potravin během náboženského svátku Pesach. Co se týká Zákona o zákazu chovu vepřů (*Pork Prohibition Law*), ten zakazuje jejich chov či porážku (nikoli však konzumaci jejich masa) s výjimkou šesti oblastí stanovených zákonem (Nazaret a některé oblasti, kde žijí významné komunity arabských křesťanů). Zákon je však různými způsoby obcházen, neboť vepřové maso je velmi oblíbené zvláště mezi přistěhovalci z bývalého Sovětského svazu.³³

O tom, zdali je nějaká potrava *košer* či *parve*,³⁴ rozhodují ortodoxní rabínové, kteří rovněž provádějí dozor nad rituální čistotou (*hašgacha*) a nad schválenými potravinovými výrobky během výroby, dále nad koncesovanými obchody, hotely a restauracemi a vydávají rabínská osvědčení či ověřovací pečete (*hechšer*). Tyto činnosti jsou pro rabináty nezanedbatelným zdrojem příjmů. V šedesátých letech vypukla velká aféra okolo luxusní dopravní lodi *Shalom* a skutečnosti, zdali může na její palubě být kromě košer i nekošer kuchyně. Celá událost vyvolala vládní krizi, neboť Národní náboženská strana pohrozila vystoupením z vlády v případě, že budou na palubě povoleny obě kuchyně zároveň. Celá událost nakonec skončila vítězstvím izraelských ortodoxních institucí, neboť lodi byly povoleny plavby buď pouze s košer kuchyní, nebo naopak jen „nekošer“ plavby. Loďařská společnost pro prodělnost nakonec loď raději prodala do Západního Německa.³⁵

Velké problémy způsobují v Izraeli **otázky konverze (přestupu) na judaismus**. V Izraeli je legální pouze konverze (*gijur*) provedená ortodoxními institucemi. To způsobuje velké napětí s diasporou, hlavně pak se Spojenými státy, kde je většina Židů jiných než ortodoxních směrů. Na tzv. „reformní“ a „konzervativní“ konverze amerických Židů (které nejsou tolik striktní jako ortodoxní konverze) pohlížejí izraelští ortodoxní jako na projev hereze a degenerace judaismu.³⁶

³³ Viz například: *Goldin, M.: Pork feeds Jewish Conflict*, Middle East Times, 21. 12. 2001.

³⁴ *Parve* potraviny jsou košer potraviny, jež lze jíst dohromady buď s mléčnými, nebo masitými výrobky.

³⁵ *Zucker, N. L.: The Coming Crisis in Israel*, cit. dílo, str. 158.

³⁶ Dokonce i relativně umírněný náboženský politik *Zevulun Hammer* v tisku prohlásil, že: „Reformovaní jsou nebezpeční pro budoucnost židovského lidu daleko více než sekulární. Každý, kdo akceptuje posvátné židovské knihy, a to nejen pouze pro svoji inspiraci, setrvává v opravdovém židovství. Ten, kdo si však vybere jen to, co se mu hodí, není hodnověrný. Proto je Reforma mnohem více nebezpečná než sekularismus.“ (Pramen: HaTsofe, 15. 4. 1997.)

V roce 1997 byla v Izraeli vytvořena tzv. *Ne'emanova komise*, složená ze zástupců ortodoxních, konzervativních a reformních směrů, která se pokusila najít v otázce neortodoxních konverzí konsensus. Členové komise se snažili přiblížit reformní a konzervativní konverze společnému rámci. Komise sice nakonec přišla s plánem a doporučeními akceptovatelnými pro velkou část zúčastněných, avšak izraelský ortodoxní establishment (včetně vrchního rabinátu) na kompromis nakonec nepřistoupil, protože by to značně oslabilo jeho monopol. Nejvyšší soud sice později přijal v otázce neortodoxních konverzí několik klíčových rozhodnutí, avšak jako celek zůstává jejich otázka nadále nedořešena.³⁷

Velkým paradoxem je, že i **archeologický průzkum** se v Izraeli neustále setkává s odporem religiózních kruhů. Mezi většinou obyvatel se dříve málokterá profese související s historií těšila takové vážnosti jako archeologie. Ta totiž velice často legitimizovala kolektivní přítomnost Židů ve Svaté zemi. Stávalo se však dosti často, že vykopávky neodhalily jen antické židovské památky, ale i starověká židovská pohřebiště, což ultraortodoxní nekompromisně považují za znesvěcování mrtvých. V roce 1998 se několik charedim dokonce přestrojilo za sekulární Izraelce a vypálilo bance Hapoalim, která archeology sponzorovala, několik bankomatů. Policie pachatele velice snadno rozpoznala podle toho, že si k texaskám „Levi's“ a tričku zapomněli ostříhat pejzy.³⁸ V případě nalezení starých židovských hřbitovů nelze nezpomenout aféru z roku 2000, která se rozpoutala okolo středověkého židovského pohřebiště v centru Prahy, na jehož místě chtěla Česká pojišťovna postavit budovu a podzemní garáže. Český zemský rabín Efrajim Karol Sidon se poté dohodl s pojišťovnou, že hřbitov bude prohlášen za kulturní památku, pojišťovna hroby zajistí proti poškození a stavba bude pokračovat. Dohodu však zpochybnily zahraniční židovské instituce a Sidon se obrátil na vrchního rabína Izraele. Ten rozhodl, že na místě hřbitova nesmí vyrůst žádná stavba. Celou událost provázely protesty charedim před českými zastupitelstvy v různých částech světa a bylo jí věnováno hodně pozornosti v médiích.³⁹

Izraelská policie zasahuje na archeologickém nalezišti proti charedim

³⁷ Rozhovor autora s *Dr. Menachemem Hofnungem* z Hebrejské univerzity a *Prof. Aharonem Barakem*, bývalým předsedou Nejvyššího soudu Izraele.

³⁸ *Shorf, D.: Bitva o Jeruzalém*, Týden, č. 20, 1998.

³⁹ **Židovská demonstrace před českým velvyslanectvím v Bruselu**, ČTK, 1. 3. 2000; **V Londýně demonstrovaly stovky Židů proti rušení pražského hřbitova**, Lidové noviny, 2. 3. 2000; *Pavrovský, V.: Zbytečné emoce v kauze židovského hřbitova ve Vladislavově ulici*, Český rozhlas, 22. 12. 2000.

Americký ultraortodoxní Žid protestuje proti stavebním pracím v Praze (rok 2000). Na ceduli je nápis: „Česká vládo, slyš náš žal, slyš naši bolest“.

Další spory v Izraeli vyvolává **problematika dodržování šabatu**.⁴⁰ Izraelské zákonodárství, jež tuto oblast upravuje, vychází do značné míry ze zachování *statusu quo*. To velmi komplikuje většině Izraelců běžný život, a proto je často sekulárními kruhy kritizováno. Například všichni židovští obchodníci mají povinnost mít v době šabatu uzavřené obchody (to upravuje Zákon o pracovní době a době odpočinku z roku 1951). To se sice netýká vyznavačů jiných náboženství – ti mohou mít o šabatu otevřeno, ale musí zavřít své prodejny jiný den: muslimové v pátek a křesťané v neděli. Tato praxe se kontroluje na základě spravedlivé konkurence. Zásadní rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1988 však zakázalo obecním orgánům uzavírat o šabatu restaurace a zábavní podniky. V programu náboženských stran zastoupených v Knesetu je však požadavek obnovit původní stav, ve kterém by opět ani tato zařízení nemohla mít o šabatu otevřeno.⁴¹

V Izraeli je o šabatu rovněž **omezena veřejná doprava**. To má za následek, že mobilita obyvatel je během víkendu závislá na jejich ekonomických možnostech a je odepřena lidem, kteří si nemožnou dovolit vlastní auto. Dochází však i k situaci, kdy například v Jeruzalémě a v Tel-Avivu o šabatu doprava nefunguje, avšak v Haifě ano. Důvodem je *status quo* a fakt, že před jeho přijetím doprava v Haifě fungovala. K závažným konfliktům v oblasti dopravy o šabatu dochází v Izraeli od sedmdesátých let. Kupříkladu v červenci 1974 natáhla skupina charedim v enklávě Bnej Brak na předměstí Tel-Avivu o šabatu přes silnici řetěz, aby zabránila dopravě. Ná-

⁴⁰ *Šabat* – nepřesně sobota, pro Židy nejposvátnější den v týdnu, který je pro ně výrazem duchovního povznesení, poslušnosti Bohu a zároveň i odpočinku. Šabat začíná v pátek večer po západu slunce a končí v sobotu večer po západu slunce. V ortodoxním judaismu má zcela mimořádný status a ortodoxní Židé lpí na jeho přísném dodržování (na rozdíl od některých reformních proudů judaismu), neboť ho považují za nejdůležitější rituální předpis uvedený v Desateru. Během šabatu je stanoven absolutní zákaz práce (*avot melachot*). Příprava na šabat začíná už v pátek odpoledne a večer (*erev šabat*). Po čas šabatu je podle halachy mj. zakázáno zapínání elektrických spotřebičů, vaření, užívání výtahu, řízení auta, manipulace s penězi apod. Neděle je pak v Izraeli už běžným pracovním dnem.

⁴¹ *Halevi, J. K.: Closed on Shabbat?*, The Jerusalem Report, 17. 4. 1997.

sledkem toho se nárazem o řetěz zabil mladý motocyklista. Když se izraelská policie snažila viníky zatknout, uspořádalo deset tisíc ultraortodoxních divokou protestní akci doprovázenou masovým házením kamení po policii (viz kapitolu Ultraortodoxní antisionisté a radikálové, str. 110).⁴²

V souvislosti s šabatem byla vždy nejvyhrocenější situace v Jeruzalémě, kde je značné napětí mezi sekulárními a religiózními komunitami. Ve zdejší nejznámější ultraortodoxní čtvrti *Mea Šearim* v šedesátých letech ultraortodoxní úspěšně demonstrovali proti provozu na hlavních ulicích. V osmdesátých letech se podařilo v Jeruzalémě dospět k určitému kompromisu, kdy ultraortodoxní části města získaly oprávnění o šabatu provoz omezit, zatímco ostatní části města měly provoz volný. Problém ulic, které procházejí zároveň ultraortodoxními i sekulárními městskými čtvrtěmi, se však vyřešit nepodařilo. Ultraortodoxní v Jeruzalémě také vyhrožovali bojkotem společnostem, které vysílaly o šabatu reklamu na komerčním televizním programu, a dosáhli v tomto svém snažení úspěchu, neboť největší inzerenti, jako společnosti Coca-Cola, Elite a různé banky, své reklamy skutečně stáhly.⁴³ Navíc jeruzalémskou radnici ovládl po roce 1993 *Ehud Olmert* z Likudu (v roce 2006 se stal izraelským premiérem), který byl požadavkům ultraortodoxních charedim nakloněn daleko více než jeho předchůdce *Teddy Kollek*, který radnici vedl po několik desetiletí. Tato tendence jeruzalémské radnice byla posílena ještě více v roce 2003, kdy se starostou Jeruzaléma stal vůbec poprvé ultraortodoxní Žid – *Uri Lupolianski* (nar. 1951).⁴⁴

Jeruzalémští charedim protestují proti porušování šabatu na třídě Bar-Ilan

⁴² *Beyer, L.: The Religious Wars, Time, 11. 5. 1998.*

⁴³ *Halevi, J. K.: Closed on Shabbat?, cit. článek.*

⁴⁴ Na podzim 2008 byl zvolen starostou Jeruzaléma sekulárnější politik Nir Barakat.

V souvislosti se šabatem se do problematické situace dostalo i mnoho hotelů, kterým lokální rabináty odmítly udělit certifikát kašrutu, neboť o šabatu registrovaly či odhlašovaly nové hotelové hosty (o šabatu není povoleno psát), tolerovaly o tomto dni kuřáky ve veřejných prostorách a nechávaly v provozu výtahy. V roce 1968 tento problém v Jeruzalémě vyvrcholil tak, že se hoteliéři spojili a prohlásili, že raději odmítnou certifikát kašrutu, než aby se podřizovali podobným opatřením. Ortodoxní instituce nakonec jejich nátlaku ustoupily.

Zajímavým příkladem politického vydírání spojeného se šabatem je aféra ze září 1999. Tehdy náboženské strany v čele se stranou Šas vyvolaly vládní krizi poté, co bylo povoleno převézt tahačem o šabatu obrovskou turbínu, která by jinak během pracovních dnů zablokovala dopravu. Ministr za Šas Eli Suissa se nechal slyšet, že „žádný ministr s kípou nebude moci zůstat za vládním stolem, bude-li šabat narušen“.⁴⁵ Premiér Barak nakonec tomuto nátlaku ustoupil a turbína byla převezena v pracovní den.

„Zákaz vjezdu o šabatu a náboženských svátcích“
(Bnej Brak, Izrael, 2001)

⁴⁵ ČTK: Náboženská strana chce svrhnout izraelský kabinet kvůli turbíně, 13. 8. 1999, *MF Dnes*; Power plant transport on Sabbath sparks tumult in Israel – Ultra-Orthodox parties threaten to leave Barak’s coalition, *CNN News*, 14. 8. 1999.

1. 6. Role izraelského Nejvyššího soudu v otázkách týkajících se státu a náboženství

Nejvyšší soud je z hlediska ústavněprávního jednou z klíčových institucí současného izraelského právního a politického systému. Jeho rozhodnutí však mají zcela klíčový dopad i v otázkách vztahu mezi náboženstvím a státem. To je zdůrazněno tím, že se v této oblasti Nejvyšší soud mnohokrát přihlásil k podpoře liberálních a demokratických principů. Nejvyšší soud, zasedající rovněž jako *Vrchní soud* (*The High Court of Justice*), v klíčových rozhodnutích mimo jiné judikoval, že: „*Na základě Deklarace nezávislosti bude každý zákon a každá pravomoc interpretována tak, aby byla v souladu se svobodou svědomí, víry a náboženství.*“⁴⁶ Nejvyšší soud rovněž rozhodl, že veškerá odvozená legislativa, jež bude v rozporu se svobodou vyznání či jiným lidským právem zakotveným podle mezinárodního práva, bude považována za „*nezákonnou, a musí být proto zrušena*“.⁴⁷

Rozhodnutí Nejvyššího soudu v otázkách náboženství a státu byla izraelskými vládami z pragmatických důvodů často obcházena, aby si neznepřátelily religiózní strany. Například po sedm let bylo ignorováno pět jednomyslných rozhodnu-

Interiér izraelského Nejvyššího soudu v Jeruzalémě

⁴⁶ Rozhodnutí Vrchního soudu č. 292/83.

⁴⁷ Rozhodnutí Vrchního soudu č. 103/67.

tí jedenáctičlenného pléna Nejvyššího soudu o právu neortodoxních kandidátů stát se členy lokálních náboženských rad.

Rovněž izraelské religiózní strany se mnohokrát pokoušely anulovat rozsudky Nejvyššího soudu, které vycházely ze zásad rovnosti a svobody vyznání. Byla obcházena rozhodnutí Nejvyššího soudu o registraci neortodoxních konvertujících za Židy, o právu neortodoxních Židů modlit se u Zdi nářků, o právu neortodoxních Židů stávat se členy lokálních náboženských rad i o právu importovat maso, které není košer.

Zpráva Státu Izrael pro Komisi pro lidská práva OSN za rok 1998 přiznává: „*Je nutno zdůraznit, že stát hájí stejnou měrou svobodu Židů i Nežidů na praktikování té formy náboženského kultu a bohoslužebných obřadů, kterou si sami zvolili. (...) Přesto se některé náboženské normy – především ve vztahu ke sňatku, rozvodu, konverzi a pohřbu – aplikují způsobem porušujícím lidská práva. K tomu přistupuje fakt, že neortodoxní židovské obce musí bojovat o to, aby byly jejich bohoslužby a jejich náboženská autorita uznávány stejně, jako je tomu u ortodoxních obcí.*“⁴⁸

Po vraždě ministerského předsedy Jicchaka Rabina religiózním Židem v roce 1995 došlo pod tlakem veřejnosti k jisté změně přístupu vládnoucího establishmentu k rozhodnutím Nejvyššího soudu. V druhé polovině devadesátých let (konkrétně mezi listopadem 1996 až únorem 1999) rozhodl Nejvyšší soud mnoho důležitých kauz ve věcech týkajících se vztahu mezi státem a náboženstvím, respektive mezi náboženskými institucemi navzájem. Pozornost zasluhuje fakt, že nerozhodoval pouze v neprospěch náboženských principů, ale někdy je naopak podpořil. Mezi těmito rozhodnutími lze především uvést:

- Většinou hlasů pléna bylo rozhodnuto, že je rabínským soudům zakázáno vyloučit kohokoli z židovské obce či na někoho uvalit klatbu. Pouze jeden ze soudců si vyhradil odlišné stanovisko, když zastával názor, že rabínské soudy jsou sice podřízeny státu, ale jejich autorita vychází podle tradice z Tóry.
- Nejvyšší soud anuloval rozhodnutí rabínského soudu, podle něhož měl muž, který přešel do religiózního (ortodoxního) tábora, právo rozhodovat o tom, kde budou vychovávané děti, a to proti vůli své ženy, která zůstala sekulární a zároveň byla zákonným zástupcem dětí.
- Byla odmítnuta stížnost jednoho z vojáků vyzývající vládu k zákroku proti ultraortodoxním, kteří o významných izraelských svátcích urážejí památku padlých vojáků a obětí holocaustu.
- Byla odmítnuta stížnost požadující, aby byl státem placený rabín Mordechaj Elijahu postaven před disciplinární soud, protože pracoval během voleb v roce 1996 pro Národní náboženskou stranu.
- Bylo anulováno rozhodnutí rabínského soudu, které nutilo rozvedenou manželku posílat syna na přání otce do státní náboženské školy.

⁴⁸ Munch, T.; Pfeifer, K.: **Svár bratří v domě izraelském**, Themis, Praha 2000, str. 57–58.

- Bylo přijato klíčové rozhodnutí v otázce konverzí. Kdykoli se konverze uskuteční v zahraničí, a nezáleží na tom, zda je ortodoxní, konzervativní či reformní (či vykonaná jakoukoli jinou uznanou židovskou komunitou), ministr vnitra musí tuto konverzi uznat pro účely identifikačních karet a záznamů pro ministerstvo vnitra.
- Jedenáct soudců jednomyslně rozhodlo, že odklad povinné vojenské služby pro studenty náboženských škol (ješiv) je nezákonný.⁴⁹

V určitých případech Nejvyšší soud rozhodl, že dosavadní *status quo* je z právního hlediska nadále neakceptovatelný a Kneset musí v určitém časovém období přijmout novou legislativu. Právní aktivismus Nejvyššího soudu vedeného *Aharonem Barakem* sklídl mezi ultraortodoxní populací bouři nevole, neboť se přímo dotýkal podstaty sporu mezi sekulárními a religiózními. Přestože si religiózní Židé na rozhodnutí Nejvyššího soudu často stěžují z důvodu jeho podjatosti vůči nim, Nejvyšší soud nerozhoduje vždy jen v jejich neprospěch. Je však třeba říci, že se ve velké většině jeho rozhodnutí projevuje ochrana demokratických principů před principy teokratickými. Ultraortodoxní rovněž obviňují soud z toho, že mezi jeho členy nemají (podobně jako izraelští Arabové) žádné zastoupení, a proto tato instituce není reprezentativní a demokratická. V únoru 1999 zorganizovali ultraortodoxní Židé v Jeruzalémě obrovskou demonstraci (zúčastnilo se jí kolem čtvrt miliónu charedim), která byla zaměřena proti

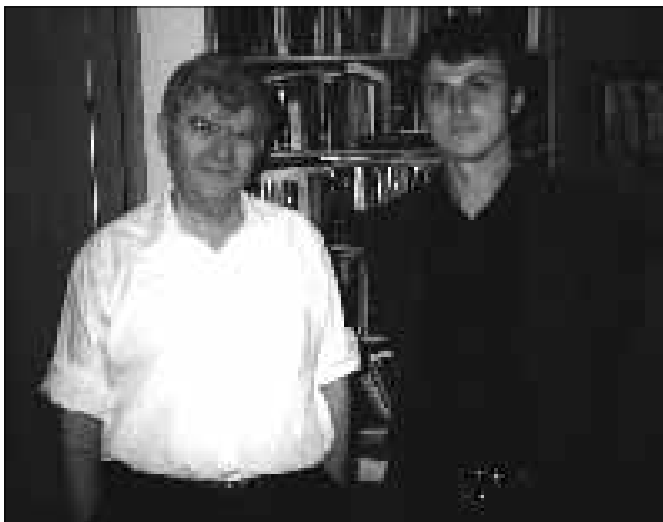

Záběr z velké ultraortodoxní demonstrace proti izraelskému Nejvyššímu soudu (únor 1999)

⁴⁹ Tamtéž, str. 56. V roce 2002 byl přijat parlamentem klíčový Talův zákon, týkající se odvodů religiózních studentů ješiv. Viz str. 61.

rozhodovací doktríně Nejvyššího soudu v otázkách náboženství a státu.⁵⁰ Po roce 2000 a po vypuknutí druhé intifády se s ohledem na bezpečnostní situaci protesty proti Nejvyššímu soudu poněkud zklidnily. Někdy je však tento „klid“ na poli vztahu náboženství a politiky jen zdánlivý, neboť tyto otázky jsou v médiích zcela přehlušeny izraelsko-arabskými problémy.

Kromě Nejvyššího soudu je v otázkách vztahu státu a náboženství v Izraeli činná i celá řada různých nevládních organizací zabývajících se lidskými a občanskými právy; například Izraelské náboženské akční centrum (*Israel Religious Action Center, IRAC*), Asociace pro občanská práva v Izraeli (*Association for Civil Rights in Israel, ACRI*), Centrum pro lidská práva (*Human Rights Center, HRC*), *Am Chofši* (*Svobodný národ*) a další.

Předseda izraelského Nejvyššího soudu
Aharon Barak s autorem knihy

⁵⁰ Demonstraci podpořily špičky sefardských i aškenázských religiózních stran, mezi kterými byli bývalí vrchní rabíni Avraham Šapiro a Mordechaj Elijahu. Znamý rabbi Ovdia Josef rovněž na soudce Nejvyššího soudu zaútočil, že porušují halachu, a nazval je „bezohlednými a zpupnými“. Jeho syn rabbi David Josef zašel ještě dále, když nazval předsedu soudu Baraka „utlačovatelem židovského lidu“. (Pramen: *Bick, E.: The Shas Phenomenon and Religious Parties in the 1999 Elections*, in *Israel Affairs: Israel at the Polls 1999*, Special Issue, Vol. 7, Numbers 2&3, Winter/Spring 2001.)

1. 7. Zákon o návratu a otázka „Kdo je Žid?“

Při vzniku Izraele byla jeho zakladateli v Deklaraci nezávislosti proklamována „... *obnova Židovského státu v Zemi Izrael, který otevře svoje brány každému Židovi...*“. Při uskutečňování tohoto principu Stát Izrael přijal jak lidi, kteří přežili holocaust, tak uprchlíky z mnoha zemí světa, stejně tak jako mnoho Židů, kteří se prostě přišli usadit do Izraele na základě vlastního rozhodnutí. Zákon o návratu z roku 1950 (s dodatky) tak zaručuje každému člověku židovského původu (v linii po prarodiče), ať se nachází kdekoli na světě, právo vrátit se jako nový přistěhovalec (*ole chadaš*)⁵¹ do Izraele a získat zde izraelské občanství. V případě termínu „návrat“ vyšli izraelscí zákonodárci z předpokladu, že současný Stát Izrael je pokračovatelem Izraele biblického.

Nabývání občanství na základě **Zákona o návratu** je velké specifikum izraelského právního řádu. Jedná se zároveň o jednu z jeho nejdiskutovanějších oblastí. Málokterá problematika izraelského práva byla tak zpolitizována, jako je právě nabývání občanství na základě tohoto zákona.

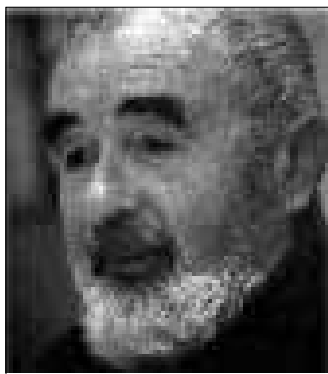
Pro účely Zákona o návratu byla jakožto „Žid“ definována osoba narozená z židovské matky, nebo jako konvertita k judaismu, který nevyznává žádné jiné náboženství. Izraelské občanství získává nový přistěhovalec dnem příjezdu do Izraele obdržáním *Certifikátu nového přistěhovalce*. Osoba může během následujících tří měsíců prohlásit, že si nepřeje stát se izraelským občanem.

V roce 1970 byl Zákon o návratu dodatkem rozšířen o okruh osob, které mohou získat status nových přistěhovalců i o děti a vnuky Židů a manžele dětí a vnuků Židů. Účelem tohoto kroku byla snaha zajistit jednotu rodin se smíšenými manželstvími; nevztahuje se však na osoby, které byly Židy, ale dobrovolně změnilы svoje vyznání.

Se Zákonem o návratu souvisí **Zákon o občanství** (*The Citizenship Law*) z roku 1952, který přiznal izraelské občanství každému se statutem „*ole*“ a stanovil pravidla udělování občanství nežidovským obyvatelům Izraele. Dalším doplňujícím zákonem byl **Zákon o vstupu** (*The Law of Entry – 1952*), který se zabýval problematikou udělování víz a omezení pobytu pro Neizraelce.

Pro účely Zákona o návratu bylo nezbytné vypracovat právní definici „židovství“, která by stanovila, kdo skutečně má na návrat do Izraele právo a kdo již ne. Vyhledání uspokojivé definice se však vzápětí ukázalo jako více než problematické a samotný spor o definici židovství vyvolal vlny rozporů mezi sekulárními a religiózními Izraelci. Stejně tak vypukla bouře nevole na politické scéně, kde se proti sobě postavila politická uskupení zastupující zájmy jednotlivých skupin obyvatelstva. Je třeba říci, že do dnešních dnů nebyl problém definice židovství uspokojivě vyřešen, a tak stále vyvolává v praktickém životě Izraelců velké množství sporů a nejasností.

⁵¹ V plurálu „*olim chadašim*“, zkráceně „*olim*“.

Bratr Daniel

Definice „židovství“ a otázka „Kdo je Žid“ je značně problematická a nevyjasněná hlavně proto, že nejsou jasně odděleny náboženské a národnostní aspekty židovství a existuje mnoho jeho různých pojetí. Židovství tak může být chápáno buď jako náboženství, nebo jako národnost, případně i jako kultura. Je však možné je chápat i jako všechny tyto skutečnosti dohromady. Pro religiózní a ultrareligiózní Židy splývá náboženství a národnost v jedno, neboť podle halachy jsou tyto kategorie zaměnitelné.

V roce 1958 se diskuse o tom, kdo je a není Židem, vyhrtila nad **případem bratra Daniela** (původním jménem *Rufheisen*), karmelitského kněze pocházejícího z Polska, který podle Zákona o návratu požádal o registraci jako Žid. Jeho matka byla Židovka, tudíž nemohlo být z náboženského hlediska proti jeho žádosti námitek, neboť podle izraelského práva, které vychází z halachy, je Židem každý, kdo se buď narodil z židovské matky, nebo kdo podstoupil proces konverze. Nicméně z racionálního hlediska vzato nemohl být křesťanský kněz (i přes své sionistické přesvědčení) považován za Žida. Žádost bratra Daniela, aby mu byla uznána národnost židovská a vyznání křesťanské, neboť se cítil stále příslušníkem židovského národa, byla nakonec v roce 1962 Nejvyšším soudem zamítnuta.⁵² V odůvodnění mj. stálo, že „v židovském náboženství splývá náboženství a národnost v jedno, a tyto aspekty nemohou být proto od sebe odděleny“. Na straně druhé rozhodnutí Nejvyššího soudu v případě Daniela nevycházelo z halachy, ale ze sekulárních konceptů, neboť byl halachicky zrozen (z židovské matky), avšak konverzí na jiné náboženství přestal být Židem.

Nejvyšší soud v roce 1962 rozhodl o tom, že se pro účely Zákona o návratu bude nadále dělat rozdíl v definici Židů „zbožných“ a „sekulárních“. Registrace osobního statusu je v rukou ministerstva vnitra, které registruje jak „náboženství“, tak „národnost“. Kvůli náboženské citlivosti definice židovství byla kontrola tohoto ministerstva vždy velmi důležitá pro náboženské kruhy. Tradičně bylo toto ministerstvo v rukou Národní náboženské strany, která byla později vystřídána sefardskou ultraortodoxní stranou Šas.

V roce 1969 Kneset konečně definoval slovo „Žid“ pro potřeby Zákona o návratu tak, jak již bylo uvedeno výše – tzn. jako „osobu narozenou z židovské matky, nebo takovou, která konvertovala k judaismu a nevyznává jiné náboženství“. Tato formulace vyhovovala většinovému názoru v Izraeli i Diaspoře, nikoli však extrémním sekularistům či naopak náboženským stranám. Ty zase požadovaly, aby po

⁵² Rozhodnutí H.C.: 72/62 – 16 P.D. 2428.

sloveh „konvertovala k judaismu“ následovalo „v souladu s halachou“. V roce 1977 premiér Begin přislíbil Národní náboženské straně a religiózní aškenázské straně Agudat Jisrael na oplátku za jejich podporu vládní koalice učinit vše pro to, aby zmobilizoval parlamentní většinu k pozměnění Zákona o návratu v tomto smyslu. Tento závazek se však setkal s ostrým nesouhlasem, v neposlední řadě též ze strany neortodoxních náboženských kruhů v USA, kde, jak už jsem se zmínil, patří většina věřících Židů k reformnímu nebo konzervativnímu směru judaismu.

Další složitá rozhodnutí v otázce „Kdo je Žid“ učinil Nejvyšší soud ve **dvou případech Šalit (1968 a 1972)**. Izraelský námořník Benjamin Šalit se v zahraničí oženil s cizinkou a pokusil se zaregistrovat své děti podle Zákona o návratu. Jeho žádost však byla ministerstvem vnitra zamítnuta. Ministerstvo vnitra vedené Národní náboženskou stranou požadovalo nechat obě dvě kolonky nevyplněné; Šalit (ateista) byl ochoten nechat kategorii „náboženství“ prázdnou, ale chtěl děti zaregistrovat podle židovské národnosti. Nejvyšší soud poměrem hlasů 5:4 jeho žádosti nakonec vyhověl.⁵³ Jednalo se o velmi důležité rozhodnutí rozdílné od případu bratra Daniela. V jeho kauze se odvolání alespoň částečně opíralo o halachu, ale v případě Šalit děti halachickými Židy nebyly vůbec, avšak soud přesto rozhodl, že musí být zaregistrována jejich židovská národnost. Kneset pak pod tlakem Národní náboženské strany doplnil Zákon o návratu tak, že za Žida může být považován jen konvertita nebo člověk zroze-

Charedim při diskusi se sekulárními Izraelci

⁵³ Rozhodnutí H.C.: 264/87 – 43 P.D. (2) 727.

ný z židovské matky. Když chtěl Šalit později zaregistrovat své třetí dítě, soud mu nevyhověl a dítě jako Žid již zaregistrováno nebylo.

Otázka „Kdo je Žid“ však komplikovala izraelskou politickou situaci i v pozdějších dobách. V roce 1986 Nejvyšší soud nařídil ministerstvu vnitra zaregistrovat jako Židovku imigrantku Suzie Millerovou.⁵⁴ Millerová byla americkou přistěhovalkyní do Izraele a její konverze provedená ve Spojených státech reformním rabínem byla prohlášena izraelskými ortodoxními institucemi za „podezřelou“. Z rozhodnutí Nejvyššího soudu tak vyplynulo, že ten, kdo chce konvertovat na judaismus, nemusí tak činit jen cestou (velmi náročné) konverze ortodoxní, ale i konverzemi neortodoxními (reformními či konzervativními). To vyvolalo v religiózních a ultrareligiózních kruzích obrovskou vlnu nevole a ministr vnitra za religiózní sefardskou stranu Šas Jicchak Perc po tomto soudním rozhodnutí rezignoval na svou funkci a odmítal svůj návrat do vlády, pokud nebude legislativa týkající se konverze změněna. Přestože většina sekulárních politiků s něčím takovým nesouhlasila, dala raději přednost budoucím koaličním kalkulacím, nikoli filozofickým či teologickým úvahám. Po volbách v roce 1988, kdy se náboženské strany ocitly ve velmi výhodné vyjednávací pozici, si jak Likud, tak Strana práce pohrávaly s myšlenkou doplnění definice Žida v Zákoně o návratu tím způsobem, že by v Izraeli byly přípustné jedině konverze podle halachy. Protesty židovských komunit v zahraničí, demonstrace v Izraeli a nakonec i doporučení izraelského prezidenta vedly k vládě národní jednoty.

Problémy nevyvolává jen definice „Žida“, ale i stanovení osob nežidovského původu, které se mohou do Izraele přistěhovat. Vývoj okolo Zákona o návratu poukazuje na to, že jeho výklad v tomto směru bude do budoucna přísnější, než tomu bylo dosud. Podle údajů ministerstva vnitra se totiž prudce zvýšil počet nežidovských příbuzných, kteří přijíždějí do Izraele spolu s židovskými imigranty. Například v roce 1995 tvořili nežidovští imigranti 37 % všech přistěhovalců. V roce 1999 poprvé v izraelské historii převýšil počet nežidovských imigrantů židovské (55 % : 45 %) a v první polovině roku 2000 jejich počet stoupl téměř na 75 %.⁵⁵ Výklad Zákona o návratu aplikovaný po roce 2001 omezil nároky příbuzných konvertity: do Izraele mohou napříště spolu s ním odjet jen ty děti, které se narodily poté, co jejich matka přestoupila k židovství. Pokud matka konvertovala až poté, co se dítě narodilo, do Izraele podle Zákona o návratu tyto děti nemohou. Nová interpretace zasahuje především nové přistěhovalce

⁵⁴ *Lavie, M.: Clash Over Immigrants in Israel*, Associated Press, 28. 11. 1999; **Israeli ultra-Orthodox up in arms against non-Jewish immigrants**, AFP, 4. 12. 1999; *Kratochvílová, M.: Více Židů než židů*, Respekt, 13.–19. 12. 1999 a internetová adresa: http://dailynews.yahoo.com/h/ap/19991128/wl/israel_immigrants_1.html.

⁵⁵ Roš Chodeš (Věstník ŽNO v Českých zemích a na Slovensku), duben 2001, str. 24.

z bývalého Sovětského svazu, ale také etiopské Židy, kteří v minulosti konvertovali ke křesťanství, a Nežidy, kteří si vzali Židovku nebo Žida žijící v Izraeli.

Budoucí výklad Zákona o návratu bude do značné míry odrazem toho, jaké bude postavení náboženských stran v izraelské politice. Ty usilují o jeho zpřísnění, neboť jim jde o větší „čistotu“ židovství v Izraeli. Naopak od stran sekulárních (*Strana práce, Kadima, Merač*) a stran, které zastupují zájmy přistěhovalců z bývalého Sovětského svazu (*Národní jednota, částečně Likud*), lze v budoucnu očekávat postoje mnohem liberálnější.

Vrchní rabíni na návštěvě u Šimona Perese

1. 8. Státní náboženské instituce v Izraeli

V Izraeli působí mnoho institucí, které do značné míry přispívají k propojení náboženství s politikou. Tento jev v jiných demokratických státech v míře tak rozsáhlé nenajdeme. To je sice částečně dáno specifickými okolnostmi vzniku a vývojem Izraele, avšak při bližším pohledu zjistíme, že některé instituce a jejich pravomoci mohou představovat pro demokratický stát znepokojující anachronismus. V současném Izraeli existuje:

- samostatné ministerstvo pro náboženské záležitosti,
- vrchní rabinát (aškenázský a sefardský) disponující silnou státní podporou,
- hierarchie rabínských náboženských soudů,
- systém lokálních náboženských rad.

Na veřejnou činnost náboženských institucí v Izraeli přispívají jak centrální vláda, tak i místní orgány. Tuto podporu si izraelské ortodoxní instituce vymohly díky své značné politické síle. Ze státního rozpočtu plynou velké dotace nejen výše zmíněným institucím, ale i dalším zařízením, jako jsou náboženské školy – *ješivy*.⁵⁶

Volební kolegium Vrchního rabinátu

⁵⁶ *Ješiva* (plur. *ješivot*) je škola vyššího náboženského vzdělání, určená ke studiu Talmudu.

Sídlo Vrchního rabinátu a jeruzalémská Velká synagoga

1. 8. 1. Ministerstvo pro náboženské záležitosti

Všechny oficiálně uznané náboženské instituce v Izraeli spadají pod tento úřad. Toto ministerstvo disponuje důležitými administrativními, právními a politickými funkcemi v náboženské oblasti: dozírá a stará se o technické služby pro všechny víry a vyznání v Izraeli a spolu s Vrchním rabinátem je mezi židovskou komunitou velmi aktivní. Dozírá na rituální čistotu potravin určených pro veřejné instituce, které nejsou v pravomoci lokálních rabinátů, a provádí kontrolu importovaných potravin, zvláště masa. Přerozděluje finance a granty ortodoxním institucím a ješivám na stavby synagog a rituálních lázní (*mikve*), dozírá na aktivity pohřebních služeb a bratrstev, plánuje veřejné aktivity s výukou Tóry, udržuje kontakty s diasporou, spolupodílí se na správě a renovaci posvátných míst, jako je jeruzalémská Zeď nářků, atd.⁵⁷

Po právní stránce ministerstvo iniciuje legislativu v náboženských záležitostech a po schválení ji vykonává prostřednictvím ústředních i lokálních institucí a spolupracuje s místními orgány. Tento resort je tradičně ovládnán představiteli náboženských stran (dříve hlavně ortodoxní Národní náboženskou stranou, v poslední době pak ultraortodoxní stranou Šas). Tyto strany tak mají značný vliv na výběr osob téměř do všech židovských (i nežidovských) náboženských institucí v Izraeli – hlavně pak Vrchního rabinátu, lokálních rabinátů, rabínských soudů a náboženských rad.

⁵⁷ Pramen: <http://www.religinfoserv.gov.il/>

1. 8. 2. Vrchní rabinát

Vrchní rabinát (*Rabanut rašit*) je další důležitou náboženskou institucí v Izraeli. V jeho čele stojí dva vrchní rabíni – *sefardský* a *aškenázský* – a oba dva jsou zásadně představiteli ortodoxního judaismu. Samotný institut Vrchního rabinátu i obou vrchních rabínů pramení spíše z historických podmínek než z židovské tradice, neboť judaismus nevyžaduje nutně rabínskou hierarchii. Od poloviny 19. století si sefardští Židé v Palestině volili svého vlastního vrchního rabína, jenž je dodnes znám jako *Rišon le-Cijon* – „první na Siónu“. Později za britského mandátu byl zřízen též aškenázský vrchní rabinát; prvním držitelem tohoto úřadu byl významný rabín *Jicchak HaKohen Kook* (1865–1935). Institut Vrchního rabinátu však během britského mandátu spíše sloužil pro účely vytváření kontaktů mimo židovskou komunitu. Dnešní podoba instituce a volba vrchních rabínů byla uzákoněna Knesetem až v roce 1972.

Vrchní rabinát je nominálně nejvyšší institucí v záležitostech halachy. Spolu s hierarchií rabínských náboženských soudů se jeho funkce překrývá s Nejvyšším odvolacím rabínským soudem v Jeruzalémě (*The Supreme Rabbinical Court of Appeals*), jemuž oba vrchní rabíni předsedají. Volební kolegium obou vrchních rabínů je složeno z 80 rabínů a 70 laiků a je rovnoměrně rozděleno mezi Aškenázy a Sefardy. Při volbě hrají důležitou roli i starostové měst a členové lokálních náboženských rad (viz níže). Na instituci Vrchního rabinátu měla tradičně největší vliv Národní náboženská strana. Volba vrchních rabínů je vždy doprovázena intenzivním vyjednáváním mezi politickými stranami. Přestože jsou volby rabínů tajné, jejich výsledky ukazují, že strany mají na zvolení vrchních rabínů velmi silný vliv.

Někteří vrchní rabíni si získali všeobecný respekt díky svým osobním kvalitám, ti však představují spíše výjimku. Naopak jiní náboženští funkcionáři sklidili veřejný posměch a přispěli k odklonu mladých izraelských Židů od náboženství. Zejména mezi světskými Židy je obraz rabinátu spíše negativní. Rabíni jsou vnímáni jako součást státního aparátu, který často vzbuzuje pocity vzájemné společenské nevraživosti, ba přímo nepřátelství. Nutno dodat, že tyto úvahy u nich nevyvolávají pouze protináboženské předsudky. Státní rabíni se zřídka věnují pastorační péči a náboženské výchově tak jako rabíni v diasporních obcích a nevzbuzují ani dostatečný respekt a náklonnost jako mnozí rabíni v diaspoře či duchovní jiných náboženství, kteří v Izraeli působí mimo státní systém.⁵⁸

Mnoho příznivců nemá Vrchní rabinát ani mezi ultraortodoxními charedim. Přestože aškenázské náboženské strany sice přistupují k institucím sionistického státu značně pragmaticky, vyzývají však občas ke zrušení této vysoké instituce. Část charedim je navíc loajální jeruzalémskému rabínskému orgánu

⁵⁸ *De Lange, N.: Svět Židů*, Knižní klub, Praha 1996, str. 207.

Vrchní rabíni Státu Izrael a britského mandátu Palestina

Jméno vrchního rabína a jeho původ	Funkční období
Jakob Meir (1856–1939) sef.	1906–1939
Avraham Jicchak Ha-Kohen Kook (1865–1935) ašk.	1921–1935
Ben-Sion Meir Chaj Uziel (1880–1953) sef.	1939–1953
Jicchak Ha-Levi Herzog (1889–1959) ašk.	1936–1959
Jicchak Nissim (1896–1981) sef.	1955–1972
Iser Jehuda Untermann (1886–1976) ašk.	1964–1973
Ovadia Josef (nar. 1920) sef.	1973–1983
Šlomo Goren (1917–1996) ašk.	1973–1983
Mordechaj Elijahu (nar. 1929) sef.	1983–1993
Avraham Šapiro (nar. 1935) ašk.	1983–1993
Elijahu Bakši-Doron (nar. 1941) sef.	1993–2003
Jisrael Meir Lau (nar. 1937) ašk.	1993–2003
Šlomo Amar (nar. 1948) sef.	2003 – současnost
Jona Mecger (nar. 1953) ašk.	2003 – současnost

Podle internetových zdrojů sestavil autor.

Eda Charedit, který se považuje za opozici vůči oficiálnímu vrchnímu rabinátu Izraele. Další informace o něm, viz kapitolu Ultraortodoxní antisionisté a radikálové (str. 110).

Okresní rabíni a ostatní oficiálně jmenovaní místní rabíni jsou se souhlasem Vrchního rabinátu pověřováni místními náboženskými radami, které jim pak také vyplácejí mzdu. V Izraeli působí také Vrchní vojenský rabinát (*Rabanut Cva'it Rašit*). Tato instituce byla založena vzápětí po vzniku Izraele v roce 1948. Klíčovou postavou při jeho vzniku byl rabín Šlomo Goren (viz níže: Izraelská armáda a náboženství).

1. 8. 3. Rabínské soudy

Struktura rabínských soudů (*bejt din*)⁵⁹ byla uzákoněna v roce 1955 (*Zákon o náboženských soudcích*) vedle struktury soudů obecných (1953 – *Zákon o soudcích*).

⁵⁹ *Bejt Din* („Dům soudu“) – židovský náboženský soud (v plur. *batej din*). Biblickou autoritou pro instituci a ustanovování soudců (*dajanim*) je Deuteronomium 16:18. V *bejt din* zasedají nejméně tři kvalifikované osoby, obvykle rabíni. Stálým předsedou soudu je *Av Bejt Din*. Původně byly tyto soudy tří typů: *Sanhedrin Gdola* („Velký Sanhedrin“) o 71 členech, který se zabýval všemi záležitostmi celostátního významu, ustanovová-

Nejvyšší rabínský odvolací soud
Jeruzalém

V Izraeli tak působí 20 rabínských lokálních soudů (osm z nich v Tel-Avivu a tři v Jeruzalémě) a **Nejvyšší rabínský odvolací soud v Jeruzalémě**. Tyto soudy mají výlučnou příslušnost v některých oblastech rodinného práva (sňatky, rozvody) a osobního statusu u všech židovských obyvatel Izraele.

Rabínské soudy, které se skládají ze tří soudců (*dajanim*), jsou oficiálně jmenované prezidentem se souhlasem obou vrchních rabínů. Tyto posty jsou dobře placeny a velmi vyhledávány.⁶⁰ Velký rozdíl mezi sekulárními soudci a soudci-rabíny je v tom, že běžní soudci přísahají loajalitu státu a jeho zákonům, zatímco náboženská soudci pouze státu. Rabínské soudy jsou jako

celek do značné míry závislé na Vrchním rabinátu, který musí schválit všechny náboženské soudce před jejich jmenováním. Vrchní rabíni také předsedají Nejvyššímu rabínskému odvolacímu soudu.

Náboženské soudy však nejsou na soudech světských zcela nezávislé. Izraelskému Nejvyššímu soudu, zasedajícímu jako Vrchní soud, je totiž ponecháno důležité právo posoudit, zdali je v určitém konkrétním případě daná příslušnost rabínského soudu. Stejně tak může i precedentem rozhodnout, že rabínské soudy porušily principy přirozeného práva. Nejvyšší soud se tak často dostává do role ochránce práv sekulárních obyvatel vůči náboženským institucím.

1. 8. 4. Lokální náboženské rady

Náboženské rady jsou dalším dědictvím z období britského mandátu. Jsou vlastně výkonnou složkou místní správy, která zajišťuje náboženské služby financované ze státního rozpočtu. Zákon o náboženských radách byl schválen Knesetem v roce 1967 po komplikovaném vyjednávání mezi sekulárními a religiozními stranami. Rady jsou obměňovány každé čtyři roky a podle zákona jmenuje ministr pro náboženské záležitosti 45 % jejich členů, 45 % jmenují místní

ním krále nebo velekněze a zřizováním nižšího Sanhedrinu – *Sanhedrin Ktana* („Malý Sanhedrin“) s 23 členy, který měl ve své pravomoci hrdelní tresty a pokuty; *bejt din* o třech členech projednával případy peněžní povahy atd. Mimo Izrael je pravomoc *bejt din* v dnešní době velmi omezená, i když v britském Commonwealthu a v Jihoafrické republice má židovský náboženský soud *Beth Din* jisté výsady. (Pramen: Newman, J.; Sivan, G.: **Judaismus od A do Z**, cit. dílo, str. 21.)

⁶⁰ De Lange, N.: **Svět Židů**, cit. dílo, str. 207.

zastupitelstva a 10 % lokální rabín. Osoby v nich zasedající musí být religiózní, avšak přihlíží se k etnickému a politickému složení lokální komunity. Donedávna mohli být v radách zastoupeni výhradně ortodoxní Židé. Nejvyšší soud však začátkem roku 1999 umožnil, aby v radách zasedali i stoupenci konzervativních a reformních proudů judaismu.

V souvislosti s náboženskými radami došlo v roce 1987 ke krizové situaci v oblasti vztahu náboženství a státu. Do jedné z nich byla totiž jmenována žena: Lea Šakdiel, věřící a praktikující Židovka a členka městské rady ve městě Jerucham. Tehdejší ministr pro náboženské záležitosti Zevulun Hammer odmítl potvrdit její jmenování jen z důvodu, že se jedná o ženu. V následujícím roce však Nejvyšší soud rozhodl, že jmenování Ley Šakdiel bylo zcela v souladu se zákonem a odepření jejího členství v náboženské radě by hrubě porušilo rovnoprávnost pohlaví zaručené izraelským právním řádem. Soudce (sám věřící Žid) navíc argumentoval tím, že halacha něco podobného ženám ani nezakazuje. Není třeba dodávat, že celá událost vyvolala veliký rozruch. V Tel-Avivu byla následně rovněž jmenována žena do náboženské rady a vášně ještě zesílily. Inaugurace sefardského vrchního rabína byla kvůli této události odložena o rok a politické boje se vyostřily.⁶¹

Na závěr této kapitoly je třeba zdůraznit, že hierarchie izraelských nábožensko-politických institucí disponuje značnou mocí a má pod svou kontrolou množství důležitých záležitostí, které se netýkají pouze religiózních Izraelců, ale i Izraelců sekulárních (hlavně v oblasti osobního statusu a rodinného práva). Tyto instituce mohou těm, kteří potřebují jejich službu, způsobit nečekané problémy. Na straně druhé ale mají již mnohem méně pravomocí vůči těm, kteří zformovali nové alternativní skupiny a vykonávají svoje vlastní nezávislé náboženské aktivity.

Bývalý vrchní sefardský rabín Elijahu Bakši-Doron
a vrchní aškenázský rabín Jisrael Meir Lau

⁶¹ *Arian, A.: Politics in Israel – The Second Generation*, Chatham, New Jersey 1989, str. 245.

1. 9. Religiózní školství

Otázka náboženského vzdělání je jednou z oblastí, na kterou bedlivě dohlíží religiózní strany. Tato záležitost vedla v roce 1951 k rozpuštění prvního Knesetu. Od té doby otázka náboženského vzdělání zůstává velmi citlivým problémem. Náboženská výuka je v Izraeli také velmi silně zpolitizována, protože je napojena na aktivity náboženských politických stran. Náboženské vzdělání v nejširším slova smyslu je jeden ze základních cílů ultraortodoxního židovství. Malí chlapi bývají zapsáni do předškolního *chederu* či *talmud Tóry*⁶² již ve věku 3–4 let, takže když začínají chodit do první třídy, již umí číst hebrejsky a znají mnoho nových pojmů.

Co se týká struktury izraelských škol, existují v Izraeli čtyři základní druhy škol: státní, státní náboženské, ultraortodoxní a arabské školy.

Státní náboženské školy mají blízko k Národní náboženské straně a vzdělání v nich je bezplatné.⁶³

Ultraortodoxní školy jsou dvojího druhu. Existují tzv. **nezávislé školy**, které jsou spojené se stranou Agudat Jisrael a mají rozdílné osnovy, avšak i ony spadají pod ministerstvo školství. Vedle těchto škol existuje ještě jeden školský systém takzvaných **uznaných, ale neoficiálních škol**, které mají blízko ke straně Šas. Ty mají osnovy zcela odlišné od obou oficiálních typů škol. Světské předměty jsou

Ve studovně ješivy

⁶² *Cheder*, hebrejsky „místnost“ – škola čtení a psaní pro malé děti; hebrejská základní škola.

⁶³ K Národní náboženské straně má ideově blízko i velká náboženská univerzita Bar-Ilan v Tel-Avivu.

v nich téměř opomíjeny, a tak je zdejší výuka značně jednostranná a odporující západním hodnotám i normám většinové izraelské společnosti.⁶⁴ Síť těchto škol se neustále rozrůstá, ale svým studentům sekulární výuku nenabízí dokonce ani na vyšším stupni. To proto, že podle zodpovědných ortodoxních rabínů není třeba při čtyřletém vysokoškolském studiu „mařit čas“ takovými věcmi. Sekulární výuka probíhá pouze v postgraduálním studijním programu a jen na některých druhých nižších škol.

Ve školním roce 1994–1995 bylo registrováno celkem 921 ultraortodoxních škol a 625 předškolních zařízení. Mezi léty 1979–1995 vzrostl počet ultraortodoxních studentů téměř o 80 %.⁶⁵

Otázka financování škol bude zřejmě i v budoucnu velmi komplikovat izraelskou koaliční politiku. Jednak se bude každoročně jednat o čerpání velkých finančních částek ze státního rozpočtu na náboženské školství, které bude iritovat sekulární Izraelce. Na straně druhé se sekulární strany nebudou moci ani v budoucnu obejít bez podpory náboženských stran. Pro ty tak bude otázka financování jejich škol velmi častým důvodem k politickému vydírání.

Ješiva v Hebronu

⁶⁴ *Ilan, Š.*: **Shas schools won't include secular studies**, Ha'aretz, 14. 9. 1998.

⁶⁵ Tamtéž.

1. 10. Izraelská armáda a náboženství

Náboženství hraje významnou roli rovněž v instituci pro Izrael tak charakteristické, jako je armáda (její oficiální název zní: *Cva Hagana le-Jisrael*, zkráceně *Cahal* – tzn. *Izraelské obranné síly*). Náboženství není od armády odděleno a propojení izraelské armády s náboženstvím se jeví silnější než ve většině světových demokracií. Militarizace společnosti v Izraeli dosahuje vysokého stupně. Izraelský politolog Baruch Kimmerling uvádí: „*Ať už se nám to líbí, či ne – naše společnost je militaristická par excellence. Militarismus je ústředním organizačním principem, kolem kterého se izraelská společnost otáčí, pracuje, vymezuje své hranice, svou identitu a svá pravidla hry.*“⁶⁶ Militarizace propojená navíc se silným náboženským prvkem není z obecného pohledu skutečnost příznivá pro rozvoj demokracie.

Jak již bylo výše zmíněno, v armádě působí **Vrchní vojenský rabinát** (*Rabanut cva'it rašit*). Ten není podřízen Vrchnímu rabinátu civilnímu (který naopak uznává halachická rozhodnutí vojenského rabinátu). Vrchního vojenského rabína jmenuje náčelník generálního štábu, kterému je poradcem ve všech náboženských záležitostech. Vojenský rabinát má zastoupení ve vojenských jednotkách (často prostřednictvím rabína) a navíc v ní působí ještě další nábožensší činitelé (opět pouze ortodoxní) z ministerstva pro náboženské záležitosti.

Znak Vrchního rabinátu izraelské armády

Vrchní vojenští rabíni Státu Izrael

Jméno vrchního vojenského rabína	Funkční období
Šlomo Goren	1948–1968
Mordechaj Peron	1968–1977
Gad Navon	1977–2000
Jisrael Weiss	2000–2006
Avišaj Ronitzki	2006 – současnost

Podle internetových zdrojů sestavil autor.

⁶⁶ *Kimmerling, B.: Militarism in Israeli Society, Theory and Criticism, 1993.*

Vojenské jednotky také disponují pojízdnými synagogami, a provizorními stavotánky jsou dokonce vybaveny i izraelské ponorky. Vojáci dostávají košer stravu, participují na náboženských svátcích a každý voják dostává po složení vojenské přísahy Bibli. Někteří náboženští sionisté také mohou sloužit ve specifickém čtyřletém programu, který kombinuje vojenskou službu se studiem Tóry v ješivě. Jedná se o tzv. systém *chesder* (*dohodových*) *ješiv*. Tyto jednotky složené z náboženských sionistů mají nacionalističtější náboj než jednotky sekulární. Systému *chesder* *ješiv* předsedá rabín *Chajim Druckman* (nar. 1932), který je zároveň předsedou izraelské odnože mládežnického hnutí *Bnej Akiva* (viz str. 165).

Kromě specifických institucí v izraelské armádě je s armádou velice úzce spojen ještě jeden zásadní náboženský problém: **zproštění ultraortodoxních studentů náboženských škol základní vojenské služby**. To se děje k nelibosti většiny obyvatelstva, která má povinnost sloužit v armádě. Pro naprostou většinu mladých Izraelců (včetně děvčat) je služba v armádě povinná. Základní vojenská služba je v Izraeli velmi dlouhá (3 roky u mužů a 20 měsíců u žen) a nezávadná i nebezpečná.⁶⁷

Zproštění ultraortodoxních studentů vojenské služby umožnil fakt, že k němu první ministerský předseda David Ben Gurion dal souhlas. Tehdy se týkal přibližně 400 náboženských studentů. Jedním z argumentů Ben Guriona bylo, že by tito muži v žádném případě nebyli pro izraelskou armádu efektivní, a argumentoval i tím, že toto opatření „*napomůže udržet při životě jiskru židovské tradice a vzdělanosti*“.⁶⁸ To se stalo precedenem a počet z vojenské služby vyňatých studentů se v průběhu let neustále zvyšoval. Zatímco v roce 1968 to bylo přibližně jen 800 studentů, v osmdesátých letech se jednalo už o přibližně 17 000 studentů a v roce 1997 to bylo více než 29 000 studentů *ješiv*.⁶⁹

Co se týká vojenských odvodů žen, ty se stávají předmětem sporů mezi religiózními na straně

Rabín Šlomo Goren

⁶⁷ Noví přistěhovalci, kteří jsou starší 18 let, slouží jen zkrácenou dobu a ti, kteří jsou starší 24 let, jsou odváděni pouze na 120 dní. Nové přistěhovalkyně starší 18 let jsou z vojenské služby vyňaty úplně. Noví přistěhovalci, kteří už vojenskou službu absolvovali ve svých rodných zemích, mají službu v izraelské armádě zkrácenou. (Pramen: <http://memory.loc.gov/frd/cs/iltoc.html>)

⁶⁸ Pramen: Dokumentární film *Thuma* k 50. výročí Státu Izrael (promítán Českou televizí v roce 1998).

⁶⁹ **Conscripting the Haredim**, Institute of World Jewish Congress, Policy Dispatch No. 37, Dec. 1998.

Izraelský voják u Zdi nářků

jedné a sekulárním establishmentem na straně druhé. Největší odpor vyvolal odvod žen u ultraortodoxních. Rabín Amram Blau z antisionistické ultraortodoxní skupiny Neturej Karta dokonce ženám doporučoval, ať „*raději spáchají sebevraždu, než aby nastoupily základní vojenskou službu*“.⁷⁰

Další skutečnost vyvolávající odpor mezi sekulárními je ta, že u studentů ješiv se navíc předpokládá, že jsou zcela vytíženi studiem, a tudíž nemusí pracovat ani odvádět daně. V důsledku toho 60 % z nich žije na náklady daňových poplatníků. Velké dotace ze státního rozpočtu pro náboženské školy jsou také jedním z nejčastějších požadavků religiózních stran. To sekulární daňoví poplatníci celkem pochopitelně nesou s velkou nevolí a označují religiózní studenty za „příživníky“.⁷¹

Pokud by ultraortodoxní studenti začali pracovat a vydělávat peníze, ztratili by status náboženských studentů a museli by nastoupit základní vojenskou službu. V Izraeli se tak stalo běžnou praxí, že řada ultraortodoxních studentů nepracuje kvůli tomu, aby se vyhnuli vojenské službě. Tato věc má pak ještě jeden rozměr: mezi charedim ještě více přispívá k nárůstu chudoby, a rozdíl mezi nimi a ostatními Izraelci se tak čím dál více prohlubují, což jen zvyšuje napětí v celé společnosti.

⁷⁰ Zucker, N. L.: **The Coming Crisis in Israel**, cit. dílo, str. 149.

⁷¹ Rozhovory autora se sekulárními Izraelci během jeho pobytů v Izraeli.

Jako odpověď na stížnost několika organizací zabývajících se daným problémem Nejvyšší soud v prosinci 1998 jednomyslně rozhodl (kolegiem jedenácti soudců, z nichž tři byli religiózní), že Kneset musí uspokojivě vyřešit problém zproštění studentů ješiv vojenské služby.⁷² Předseda Nejvyššího soudu Aharon Barak v odůvodnění rozhodnutí mimo jiné uvedl, že kvůli obrovské změně v počtu vyňatých studentů není již situace ve věci osvobození od vojenské služby nadále únosná, neboť jejich počet se zvýšil více než 77krát.⁷³ Verdikt Nejvyššího soudu byl rovněž jednou z příčin obrovské demonstrace charedim v únoru 1999. V roce 1999 byla také sestavena zvláštní komise vedená bývalým soudcem Cvi Talem, která by se danou problematikou zabývala (tzv. *Talova komise*). Výsledky její práce – přenesení vynětí studentů ješiv z vojenské služby z roviny *statusu quo* do roviny legislativní – byly schváleny v červnu 2002 přijetím tzv. *Talova zákona*. Po roce 2006 se tímto legislativním aktem několikrát zabýval Nejvyšší soud a shledal ho v rozporu s „*lidskou důstojností těch, kteří slouží v Izraelské armádě*“. Nicméně zákon byl ponechán v platnosti a v roce 2007 Kneset rozhodl o prodloužení délky jeho platnosti až do roku 2012.⁷⁴

Pro úplnost je třeba dodat, že přestože naprostá většina charedim vojenskou službu nastoupit odmítá, určitá malá část izraelské ultraortodoxní populace o službu v armádě zájem má. Pro tyto vojáky existuje v izraelské armádě zvláštní jednotka. Ta působí v rámci praporu **Necach Jehuda** (zvaného také **Nachal Charedi**), který byl založen v roce 1999.⁷⁵ Výsledek tohoto experimentu je však rozporuplný: pro nedostatek ultraortodoxních studentů se zájmem o vojenskou službu ji její velitelé začali doplňovat o nové rekruty, kteří nejsou ultraortodoxní.

Vzhledem k narůstající populaci charedim a jejich nechuti k odvodům je pravděpodobné, že otázka odvodů studentů ješiv bude i do budoucna vyvolávat na izraelské politické scéně komplikace a bude přispívat k polarizaci společnosti.

Vojáci z praporu Nachal Charedi

⁷² Reinfeld, M.: **Yeshiva draft defertments illegal, Court rules**, Ha'aretz, 10. 12. 1998.

⁷³ Týž: **Ranks of deferees have swelled 77-fold**, Ha'aretz, 10. 12. 1998; **Conscripting the Haredim**, cit. dílo.

⁷⁴ Meranda, A.: **Knesset extends Tal Law by 5 years**, Ynetnews.com, 18. 7. 2007.

⁷⁵ Viz stránky praporu: <http://www.nahalharedi.org/>

II.

Společnost

2. Izraelští Židé a judaismus

*Když se Žid ocitne na pustém ostrově, postaví si dvě synagogy.
Jednu, aby do ní chodil, a tu druhou, aby do ní nechodil.*

Židovská anekdota

2. 1. Izraelské obyvatelstvo a konfliktní linie ve společnosti

Složení izraelského obyvatelstva (7 269 900 obyvatel)¹ je značně nehomogenní, což je způsobeno tím, že je tvoří převážně Židé, kteří z velké většiny přišli (a stále přicházejí) v přistěhovaleckých vlnách (*alija*) z nejrůznějších částí světa. Tito lidé se od sebe dosti často velmi liší, a to nejen kulturně, nábožensky, ale nezřídka i etnicky. Díky této rozmanitosti je tak izraelská společnost rozdělena celou řadou konfliktních linií (*cleavages*).

V současnosti přichází do Izraele nejvíce přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu. Následují přistěhovalci z Etiopie, Francie a Spojených států.² Do Izraele přichází v současnosti přibližně 20 000 přistěhovalců ročně. To je výrazný faktor nárůstu populace, ale v těchto skupinách není až na výjimky mimořádně vysoká porodnost. Zároveň ale také velké množství lidí Izrael každoročně opouští. Jen v devadesátých letech – a to bylo období mírového procesu a relativního klidu – to bylo kolem čtvrt miliónu lidí. Pro mnoho přistěhovalců

V jeruzalémských ulicích – vlevo ultraortodoxní muž, uprostřed Arab, napravo izraelští pohraniční policisté

¹ Pramen: Izraelský statistický úřad (<http://www.cbs.gov.il>). Údaj je z roku 2007.

² Tamtéž.

(hlavně ze zemí bývalého Sovětského svazu) je Izrael totiž často jen přestupní stanicí. Poté co získají izraelské občanství a pas, se například daleko snadněji dostanou do Spojených států.

Pro komplexnost dodávám, že z hlediska etnického žije v současném Izraeli kromě **Židů** rovněž vysoké procento **nežidovského obyvatelstva**. Prakticky čtvrtina současné izraelské populace (24,4 %) není židovského původu. Jsou to převážně Arabové (tzv. „izraelští Arabové“),³ kterých je mezi Izraelci 20 %. Zbývající více než 4 % obyvatel představují převážně Arméni, Drúzové a Čerkesové žijící v severní části země, dále přibližně 2 500 Libanonců⁴ a křesťané z Rumunska, Bulharska a Etiopie. Také určitá část z přistěhovalců, kteří přicházejí do Izraele na základě Zákona o návratu – a zde se jedná hlavně o část přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu – není vůbec židovského původu.

Etnické složení izraelské společnosti (2007)

Etnická skupina	Obyvatel	% z celku
Židé	5 499 000	75,6 %
Izraelští Arabové⁵	1 461 000	20 %
Ostatní⁶	309 900	4,4 %
Celkově	7 269 900	100 %

Údaje nezahrnují Palestince, v tomto případě arabské muslimy a křesťany či ostatní obyvatele Palestinských autonomních území. (Pramen: Izraelský statistický úřad.)

³ „Izraelští Arabové“ je terminus technicus vytvořený Izraelem. Izraelští Arabové nejsou považováni Izraelci za *Palestince*, a to i přes fakt, že se mnoho izraelských Arabů s Palestinci identifikuje. *Palestinci* (z izraelského pohledu) obývají hlavně území Západního břehu, pásma Gazy, respektive jsou palestinskými emigranty či uprchlíky v mnoha zemích světa a nemají na rozdíl od izraelských Arabů izraelské občanství.

⁴ Mnozí z těchto Libanonců bojovali v tzv. Jiholibanonské armádě (JLA), která byla složena z libanonských Arabů (hlavně křesťanů a ší'itů), kteří byli podporováni Izraelem. Poté co se v roce 2000 Izraelská armáda stáhla i z nárazníkového pásma na jihu Libanonu, dostalo se mnoho členů JLA do nebezpečí perzekucí, hlavně ze strany Hizballáhu. Izrael následně umožnil emigraci části členů JLA na izraelské území a získání izraelského občanství.

⁵ Včetně Drúzů a arabských křesťanů.

⁶ Zde představují většinu imigranti ze zemí bývalého SSSR, kteří nejsou židovského původu, dále Čerkesové, Arméni, 2 500 Libanonců a křesťané z Rumunska, Bulharska a Etiopie.

2. 2. Natalita a přírůstek izraelského obyvatelstva

Zatímco se mnoho zemí západního světa potýká s úbytkem (případně jen s velmi malým přírůstkem) obyvatelstva, Izrael je z tohoto hlediska výjimkou. V dnešním Izraeli je každý rok velmi výrazný přírůstek obyvatelstva. Na každou izraelskou ženu statisticky připadá 2,7 dítěte.⁷ V Izraeli k tomu výrazně přispívá jak religiózní část izraelské židovské populace – hlavně charedim (ultraortodoxní Židé) aškenázského původu –, tak i některé další části izraelské společnosti, hlavně sefardští Židé (i mezi nimi je mnoho charedim a zbožných lidí) a izraelští Arabové, kteří dnes tvoří pětinu izraelských občanů. U sekulárních Židů je porodnost nižší než u předchozích skupin, přesto však převyšuje porodnost v mnoha západních zemích.

Vysoká míra natality v Izraeli souvisí výrazně s náboženstvím. Porodnost religiózní části izraelské židovské populace je jedna z nejvyšších na světě a dramaticky narůstá (v roce 1980 to bylo 6,91 dítěte a v roce 1996 už 8,51 dítěte na každou ultraortodoxní ženu).⁸ Tohoto jevu si můžete všimnout i vlastním

Ultraortodoxní školáci před ješivou

⁷ Pramen: Izraelský statistický úřad (<http://www.cbs.gov.il>).

⁸ Tamtéž.

okem, pokud navštívujete Izrael častěji. Například v Jeruzalémě je tento fenomén zcela zřejmý. Ve svém konečném důsledku bude mít tato skutečnost vliv na celkovou podobu izraelské společnosti i státnosti. Politické strany zastupující charedim jsou velice vlivné a zároveň nekompromisní, pokud se týká náboženského zákonodárství (hlavně dodržování šabatu, striktní definice židovství pro potřeby Zákona o návratu, dodržování košer stravy, získávání financí pro náboženské školy, odmítání vojenských odvodů atd.). Je tak možné, že Izrael bude získávat stále více náboženské legislativy a bude se přibližovat teokratickému modelu „halachického státu“.

Demografie sama o sobě je velice důležitým faktorem v izraelské politice a je někdy i poněkud populisticky využívána. Velmi často můžeme slyšet o nárůstu arabské populace v Izraeli, která ohrozí svou velikostí ideu „židovského státu“. To ale není úplně přesné. Izraelští Arabové mají sice vyšší přírůstek v rodinách než Izraelci (přibližně 4 děti na muslimskou ženu oproti 2,75 dítěte na židovskou Izraelku),⁹ tendence u nich je však klesající, zatímco u židovských Izraelců stoupá. Stejně tak se mluví i o neschůdnosti vyřešení otázky budoucnosti palestinských uprchlíků, neboť by při „návratu do svých původních bydlišť početně zcela převládali židovskou populaci a došlo by de facto k zániku židovského státu“. To je ale opět zjednodušující tvrzení. Mnoho z palestinských uprchlíků už ani nemá zájem o návrat na současné izraelské území. Části z nich jde alespoň o jisté materiální či morální zadostiučinění ze strany Izraele. O tom se ale zatím v Izraeli příliš nemluví.

Co je také velmi kontroverzní věc, je nastěhování některých nových přistěhovalců do židovských osad na Západním břehu. To je běžná praxe u mnoha lidí ze zemí bývalého SSSR, ale stalo se to například i v případě zkonvertovaného jihoamerického indiánského kmene.¹⁰ Není potřeba cítit nějaké zásadní sympatie k Palestincům, avšak lze si v tomto případě udělat představu o pocitu nespravedlnosti, když tito indiánští osadníci najednou získají větší práva než lidé, kteří zde žijí po celé generace.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ *Livneh, N.: How 90 Peruvians became the latest Jewish Settlers*, The Guardian, 7. 8. 2002.

2. 3. Náboženské složení izraelské společnosti

Nejrozšířenějším náboženstvím v Izraeli je judaismus, který podle oficiálních údajů vyznává nebo se s ním alespoň do určité míry ztotožňuje 76 % obyvatel. Islám (hlavně sunnitský) vyznává přibližně 16 % izraelských obyvatel, 2 % Izraelců se považuje za křesťany a zbývajících 5–6 % populace se řadí mezi Drúzy a různé jiné náboženské skupiny (Samaritány, Karaity, vyznavače Bahá'í).¹¹

Náboženské složení izraelské společnosti

Náboženství	Počet vyznavačů	% z celku
Židé	5 313 800	76,0 %
Muslimové	1 140 600	16,3 %
Křesťané	146 000	2,1 %
Drúzové	115 200	1,7 %
Nezařazení	272 200	3,9 %

Pramen: Izraelský statistický úřad

Co se týká konfliktních linií uvnitř izraelské společnosti, bývají v odborné literatuře nejčastěji uváděny tyto linie: *Židé – Arabové, pravice – levice, sekulární – religiózní a Sefardé – Aškenázové*.¹² V této souvislosti je třeba upozornit na to, že vzhledem k obtížné zařaditelnosti izraelské demokracie a jejím četným specifickým (jak už bylo zmíněno – je označována spíše za demokracii *sui generis*) přináší snahy o její typologizaci a zařazení do zjednodušujících modelů často problémy. To se týká i konfliktních linií.

Mladí sekulární Izraelci

¹¹ Pramen: CIA – *The World Factbook (Israel)*.

¹² Například *Kimmerling, B.: The Israeli State and Society – Boundaries and Frontiers*, State University of New York Press, New York 1989.

2. 4. Konfliktní linie v izraelské společnosti

1. Židé – Arabové

Tato nejvíce medializovaná konfliktní linie se projevuje hlavně v podobě konfliktu izraelských Židů s Palestinci na Izraelem okupovaných územích (především na Západním břehu a v pásmu Gazy). Co se však týká vztahů mezi izraelskými Židy a izraelskými Araby (tzn. těch, kteří mají izraelské občanství), nedosahuje konflikt zdaleka takové intenzity.

2. Levice – pravice

Často se zapomíná, že velmi běžně používaná typologie izraelská „levice“ a „pravice“ se v Izraeli vyznačuje četnými specifiky odlišujícími ji od jejího „tradičního“ pojetí. Přes obecně značnou vágnost dělení na levicu a pravici můžeme s jistou mírou zjednodušení konstatovat, že ve většině západních demokracií je tento spor chápán spíše v rovině ekonomické. Zjednodušeně řečeno: jako spor mezi socialisty a konzervativci. V Izraeli se však konflikt levice – pravice projevuje *především* v míře ochoty jednat (či nejednat) s Araby (Palestinci) a v náklonnosti k územním ústupkům výměnou za mírové řešení židovsko-arabského sporu.

3. Sekulární – religiózní

Tato konfliktní linie je v souvislosti s Izraelem velmi často zmiňovaná. Jelikož se jedná hlavně o spor v rámci izraelské židovské společnosti, je problematické do něj zařadit izraelské občany nežidovského původu. Stěží lze ale začlenit do jedné ze skupin jednoznačně i židovské Izraelce, neboť hranice mezi sekularismem a religiozitou je v Izraeli často jen obtížně stanovitelná. Přesnějším by tak zřejmě bylo charakterizovat tuto polaritu jako *spor mezi Izraelci, kteří nahlížejí na demokracii a její instituce pozitivně* (sem spadá jak velká většina sekulárních, tak i část religiózních Izraelců), a *Izraelci, kteří jsou k demokracii víceméně skeptičtí* (druhá část religiózních Izraelců). Bylo by tak možné tuto konfliktní linii vymezit přesněji jako **demokracie – teokracie (halachický stát)**.

4. Sefardé – Aškenázové

Jedná se rovněž o často uváděnou konfliktní linii, která vychází z rozdílného vnitroetnického původu Židů („západní“ Židé a „blízkovýchodní-orientální“ Židé). Faktem však je, že v současnosti nejsou její projevy zdaleka tak patrné jako v nedávné minulosti. Spor „Sefardé – Aškenázové“ není v současnosti ani tak palčivým společenským konfliktem, jako je spíše výrazem určitých kulturních rozdílů či osobitého vztahu k religiozitě. Některé politické strany – hlavně sefardská religiózní Šas – zmíněné konfliktní linie stále (a poněkud populisticky) využívají. Jde rovněž o linii, která se nachází pouze uvnitř židovské společnosti, a nelze ji tedy aplikovat na nežidovské izraelské obyvatelstvo.

Záběr z obřadu Bar Micva u Zdi nářků

Různým kombinováním nebo modifikováním výše uvedených linií jejich výčet zpravidla končí. Podle mého názoru je však možné doplnit ještě alespoň dvě další konfliktní linie, které se projeví přinejmenším v souvislosti se vznikem specifických politických stran:

- **Sionisté – nesionisté** (či antisionisté); tato polarita vyjadřuje vztah k hlavním myšlenkám, na nichž je založen současný Stát Izrael. Projevuje se převážně v rámci židovských náboženských stran (strany náboženských sionistů – strany ultraortodoxních nesionistů). Od konfliktu „demokracie–teokracie“ tak odlišuje toto štěpení fakt, že jen část sionistů (hlavně religiózních) tenduje k teokracii.

- **Noví přistěhovalci – starousedlíci**; tento protiklad je výrazem skutečnosti, že vlny nových přistěhovalců do Izraele (přicházejících hlavně ze zemí bývalého Sovětského svazu) se vyznačují osobitou kulturou a problémy. To dalo v Izraeli impuls ke vzniku specifických „přistěhovaleckých“ stran. Tato linie se prolíná i s konfliktem „sekulární – religiózní“, například ve formě snahy náboženských stran (hlavně strany Šas) omezit příliv nových přistěhovalců, kteří nejsou židovského původu, na což přistěhovalecké strany naopak reagují.

Lze konstatovat, že prakticky všechny zmíněné konfliktní linie souvisejí určitým způsobem s náboženstvím. Nejvíce to platí u linie „sekulární – religiózní“ (či „demokracie – teokracie“). Navíc se zmíněné cleavages mezi sebou často prolínají či se navzájem podporují. Zmíněnými liniemi se zvláště v souvislosti s náboženskými politickými stranami zabývám podrobněji dále.

Pro zjednodušení a větší přehlednost pro potřeby této kapitoly řadím pod pojem „Izraelci“ pouze Izraelce židovského původu, i když je to vzhledem ke čtvrtině izraelského obyvatelstva nežidovského původu zkreslující. Stejně tak v některých částech textu k většímu zjednodušení užívám pojmů „sekulární Izraelci“ a „religiózní Izraelci“ – avšak hlavně v kontextu jejich vztahu k demokracii či naopak k teokracii.

Ultraortodoxní Žid s méně typickou pokrývkou hlavy

2. 5. Náboženské členění izraelských Židů

Jak už bylo řečeno v úvodu, na „židovství“ je možné pohlížet z různých úhlů. Může být chápáno jako víra, národnost, kultura, životní styl, vztah k židovským dějinám a osudu, případně jako všechny tyto aspekty dohromady. Sekulární Židé mohou z židovství uznávat jen některý z jeho atributů (například kulturu), nebo jejich určitou kombinaci (například kulturu a životní styl). Pro religiózní Židy však splývá pojetí židovství jako náboženství a národnosti i dalších jeho aspektů zásadně v jedno.

Orientace v izraelské židovské společnosti je dosti obtížná. Velmi zjednodušeně by se dala rozdělit podle přístupu k judaismu do tří velkých skupin:

1. **sekulární Izraelci** – ti, kteří nedodržují halachu, avšak zároveň nemusí být vždy ateisté,
2. **tradicionalisté** – ti, kteří více či méně respektují halachu,
3. **religiózní Izraelci** – ti, kteří striktně dodržují halachu – ať už podle jejích moderních interpretací (ortodoxní Židé), či tradičním způsobem (ultraortodoxní Židé/charedim).

Vývoj náboženské sebeidentifikace mezi izraelskými Židy (v %)

	1979	1986	1989	1992
Religiózní	17	15	17	20
Tradicionalisté	41	38	33	29
Sekulární	42	47	51	51

Pramen: Dowty, A.: **The Jewish State – A Century Later**, University of California Press, Berkeley 1998.

Lze se setkat i s jinými typologiemi,¹³ ale pro přehlednost v této knize rád zachovávám dělení uvedené výše.

Z náboženského hlediska se asi jen **40–50 %** izraelských Židů považuje za **sekulární** (heb. *chiloni, lo dati* – nevěřící, *chofši* – volnomyšlenkáři). V případě soudobých Izraelců se nejedná ani tak o **sekularismus „ideologický“**, který přezívá už jen v některých kibucech a socialistických komunitách. Jde spíše o **seku-**

¹³ Například Izraelský statistický úřad uvádí toto podrobnější dělení náboženské sebeidentifikace Izraelců: 8 % – charedim (ultraortodoxní), 9 % – religiózní (ortodoxní, náboženští sionisté), 12 % – religiózní tradicionalisté (většinou respektují halachu), 27 % – nereligiózní tradicionalisté (jen částečně respektují halachu), 43 % – sekulární (53 % sekulárních věří v Boha).

Náboženští sionisté s pletenými kipami

západním stylem života. Značnou část „tradicionalistů“ tvoří Židé sefardského původu, kteří zachovávají mnoho židovských zvyklostí, ale nejsou vždy hluboce zbožní.

Tradicionalisty nelze zcela přesně oddělit od poslední skupiny – Židů **religiózních** –, která tvoří zbylých přibližně **20 %** izraelské populace. Významnou součástí této skupiny obyvatel jsou religiózní Židé vyznávající hlavně ortodoxní formu judaismu. Ti považují moderní Izrael za první krok vedoucí k příchodu Mesiáše. Lze je proto označit za tzv. **náboženské sionisty** (heb. *HaCijonim Ha-Datiim*).

Druhá výrazná část religiózních Židů bývá v izraelském tisku a odborné literatuře označována jako **ultraortodoxní Židé** neboli **charedim** (sing. *charedi*). Ultraortodoxní bývají někdy uváděni jako zcela samostatná skupina obyvatelstva oddělená od Židů ortodoxních.

Rád bych v této souvislosti upozornil na fakt, že samotný výklad pojmu „ortodoxní“ či „ultraortodoxní“ judaismus je velmi nejednotný. Tyto pojmy nejsou navzájem k sobě nikde přesně definovány a ve velmi zevšeobecnující formě by bylo možno říci, že ortodoxie je hlavní proud judaismu, který nezahrnuje jeho konzervativní a reformní proudy. Jeho základem je striktní lpění na halachické

larismus „univerzalistický“,¹⁴ který je více životním stylem než ideologií a vyznačuje se značným oslabením úlohy judaismu v každodenním životě a přiblížením se hodnotám moderní západní společnosti. Populární je zvláště mezi částí mládeže, intelektuály, novými ruskými přistěhovalci apod. Sekularismus však v Izraeli není synonymem ateismu. Důkazem toho je, že 53 % sekulárních Izraelců věří v Boha.¹⁵

30–40 % Izraelců se považuje za **tradicionalisty** (heb. *masorti* či *dati* – věřící) a dodržuje některé kombinace náboženských (halachických) zákonů a zvyklostí judaismu a na základě osobních postojů a etnických tradic v různé míře respektuje či praktikuje židovské náboženství. To jim však nebrání v tom, aby nežili moderním

¹⁴ Dowy, A.: **The Jewish State – A Century Later**, University of California Press, Berkeley 1998, str. 173.

¹⁵ Pramen: Izraelský statistický úřad.

tradici, což se projevuje hlavně v praktickém životě. Jedno z možných vnitřních dělení ortodoxního judaismu je možno odvodit od jeho přístupu k realitě moderního civilizovaného světa:

- **ortodoxie** či **neoortodoxie** (moderní ortodoxie) se snaží spojit nábožensky a rituálně plný život s moderním způsobem životního stylu. Jeho interpretace halachy je mnohem pružnější.

- **ultraortodoxie** lpí na tradičním dodržování halachy a staví se negativně vůči mnoha aspektům moderního způsobu života, sionismu, světskému státu atd.

Charedim pojem „ultraortodoxní“ nepoužívají, neboť je to jejich označení z vnějšku. Oni sami sebe považují v prvé řadě za Židy (v jidiš *Jidn*), respektive za „ctnostné Židy“ (*erlicher Jidn*).¹⁶

Londýnští charedim

¹⁶ *Heilman, S.: Defenders of the Faith – Inside Ultra-Orthodox Jewry*, University of California Press, Berkeley 2000, str. 12.

2. 6. Ultraortodoxní Židé – charedim

Výraz *charedim* je odvozen od hebrejského slova *charada*, což znamená „strach“, „chvění se“, „bázeň“ apod. Nejpřesnější překlad pojmu *charedim* (sing. *charedi*) do češtiny by tak zřejmě zněl „bázliví“, nebo ještě výstižněji „bohobojní“. Výraz souvisí s biblickou pasáží: „*Ti, kdož se třesou při Jeho slovu*“ (Izajáš 66:5).

Není možné spolehlivě říci, kolik *charedim* žije v současném Izraeli. Existují pouze odhady, že *charedim* představují přibližně 600–800 tisíc (11–15 %) z celkových 5,3 miliónu izraelských Židů.¹⁷

Charedim jsou diferencovanou skupinou, která má celou řadu různých frakcí. Klíčovou spojnicí je velmi hluboké, až fundamentalistické lpění na principech *halachy* a odmítání jejích moderních a liberálnějších výkladů. O dalších detailech života *charedim* bude pojednáno v následujících kapitolách.

Náboženský fundamentalismus *charedim* však není absolutní a v průběhu vývoje Izraele se dokázali pragmaticky přizpůsobit různým fenoménům. Z hlediska politiky a vztahu mezi státem a náboženstvím je velmi důležitý jejich postoj k sionismu jakožto k ideologii, na níž je založena existence současného Státu

Muži od Zdi nářků

¹⁷ Erlanger, S.: **A Modern Marketplace for Israel's Ultra-Orthodox**, 2. 11. 2007, The New York Times.

V ulicích jeruzalémské čtvrti Mea Šearim

Izrael. Současní charedim jsou dědicové tradičního ortodoxního judaismu, který se z teologického hlediska stavěl vždy k sionismu velmi rezervovaně, až odmítavě. Stále tak existují některé ultraortodoxní skupiny, které vůbec neuznávají existenci dnešního Izraele založeného sekulárními sionisty (viz kapitolu 2. 14.). Pro tyto charedim může být legitimní jen takový stát, který ustaví Mesiáš. Tato nejradikálnější **antisionistická část charedim** (reprezentovaná hlavně organizacemi Neturej Karta a Eda Charedit) proto neuznává žádné izraelské instituce ani zákony, neúčastní se voleb a nemá zájem pobírat od státu jakoukoli formu podpory. Jediné zákony, které jsou pro ně závazné, jsou zákony Tóry.

Takto ostře antisionistické postoje jsou však dnes mezi většinou (nejen) izraelských charedim už jen výjimečné. Naprostá většina charedim se chová velmi pragmaticky. A právě tento **pragmatický proud charedim** je v současném Izraeli velice vlivný, neboť ho v Knesetu reprezentuje řada politických stran. Tito ultraortodoxní využívají svého vlivu v politice především k upevnění náboženského charakteru státu, k získání různých sociálních dávek a finančních prostředků na provoz svých náboženských vzdělávacích a sociálních systémů.

Ultraortodoxní komunitu nerozděluje jenom vztah ke státu (antisionismus – pragmatický postoj k sionismu), ale i záležitosti čistě náboženského rázu. Stále se zde ještě můžeme setkat s členěním na **chasidy** a **mitnagdim**.

Voják s modlitebními řemínky *tefillin*

V rámci chasidů existuje celá řada dalších členění, jimž se podrobněji věnuji v kapitole Chasidé a mitnagdím (str. 98).

Rozdělení izraelského obyvatelstva podle náboženství komplikuje skutečnost, že v mnoha případech neexistují ostré hranice mezi jednotlivými směry a skupinami. Ve významné studii, kterou publikovali v roce 1979 Jehuda Ben-Meir a Peri Kedem, byla zjišťována míra dodržování náboženských úkonů. Autoři dostali velmi široký rozsah odpovědí. Jen 6 % obyvatel navštěvovalo synagogu každý den, 14 % si připne modlitební řemínky *tefillin* každý den, 22 % se zdržuje cestování o šabat, 44 % odděluje nádobí na maso a na mléko, 53 % zapaluje svíčky o šabat, 79 % nejí kvašený chléb během svátku Pesach a celých 99 % se účastní pesachového *sederu* (slavnostní večeře).¹⁸ Tento výzkum jen potvrdil, že přesné rozdělení izraelské společnosti podle přístupu k náboženství je velmi obtížný úkol.

Orientaci ve složité náboženské struktuře izraelské společnosti (či v židovské societě obecně) ztěžuje navíc fakt, že v literatuře a tisku dochází z neznalosti situace k záměnám blízkých pojmů (například pojmy „ortodoxní“, „ultraortodoxní“ bývají užívány jako synonymum, jako „chasidé“ bývají označováni souhrnně všichni ultraortodoxní Židé atd.). Rovněž tyto pojmy v knize dále přesněji vymezuji.

¹⁸ Dowy, A.: *The Jewish State – A Century Later*, cit. dílo, str. 178.

2. 7. Neortodoxní proudy judaismu

Současné židovské obyvatelstvo Izraele je tedy nábožensky velice diferencované a vůči judaismu zaujímá velmi široké spektrum názorů. Vzestup náboženského pluralismu v Izraeli nenesou představitelé ortodoxního judaismu s příliš velkým pochopením a obviňují neortodoxní směry z oklešťování židovství. Vedle v Izraeli majoritního ortodoxního proudu judaismu se tak v současnosti snaží prosadit i jeho proudy přicházející z anglosaského prostředí – hlavně **reformní judaismus** a **konzervativní judaismus**.

V Izraeli tak můžeme kromě většinových ortodoxních hnutí najít i různá reformní hnutí, jako například *Beit Šmuel* či konzervativní hnutí *Beit Agron*. Tyto reformní a konzervativní proudy židovství přicházejí většinou z amerického židovského prostředí. V americké židovské komunitě, která je početně větší než izraelská, neortodoxní proudy judaismu značně převažují. To je nezdůvodnětelným zdrojem napětí mezi židovskými komunitami USA a Izraele.¹⁹

Reformní (respektive **liberální, progresivní**) **judaismus** je možné charakterizovat jako proud judaismu vycházející z osvícenského racionalismu. Vznikl v 19. století v Evropě, ale prosadil se více v USA v souvislosti s masivním židovskone-meckým přistěhovalectvím po roce 1840. Judaismus je podle reformního výkladu víra, která se neustále vyvíjí a proměňuje. Historickou identitu judaismu reformní proudy sice ctí, avšak neuznávají lpění na jejím bezmezném dodržování a kontinuitě. Talmud je pro reformní pouze náboženskou literaturou, nikoli zákonem, a je kladen důraz na zjednodušení pojetí židovství a jeho složité liturgie.

Oproti tomu **konzervativní judaismus** je proud vycházející z historického romantismu. Je výsledkem napětí mezi tradičním a modernistickým pojetím judaismu. Vznikl v roce 1845 odštěpením od reformního hnutí. Uznává nutnost reformem uvnitř judaismu, ale odmítá „extremismus“ reformního hnutí. Hebrejščina je nezastupitelná jako liturgická řeč, uznává dodržování šabatu, kašrut a židovskou národní identitu (oproti asimilaci, kterou připouštějí reformisté). Konzervativní judaismus je však sionistický a odmítá některé rituální aspekty halachy.

Samotné pronikání neortodoxního judaismu do Izraele bylo velmi pomalé a svízelné, neboť ani reformní, ani konzervativní hnutí se neúčastnilo rané fáze rozvoje sionismu. Teprve v období vzestupu nacismu v Evropě přijelo do Palestiny větší množství stoupců těchto proudů. Obě hnutí postupně početně sílila, hlavně prostřednictvím židovského přistěhovalectví z USA.

¹⁹ O konfliktu uvnitř americké židovské komunity podrobně informuje kniha *Samuela G. Freedmanna: Jew vs. Jew: The Struggle for the Soul of American Jewry*, Simon & Schuster 2000.

Konzervativní a reformní proudy však vždy vzbuzovaly mezi izraelskými ortodoxními a ultraortodoxními nevoli. Stoupenci ortodoxie tyto proudy dokonce často vůbec neuznávali a obviňovali neortodoxní odnože judaismu z amerikanizace tradičního židovství, případně je považovali přímo za zhoubné pro judaismus. Navzdory tomu otevřely hlavní americké rabínské semináře – reformní *Hebrew Union College* a konzervativní *Jewish Theological Seminary* – v Jeruzalémě své pobočky včetně synagog. V roce 1976 dokonce vznikl i reformní kibuc *Jahel*. Dnes existuje asi 15 synagog přidružených k reformnímu *Izraelskému hnutí progresivního judaismu*, řádnému členu *World Union for Progressive Judaism*, a asi 30 synagog konzervativních, jež spadají pod *World Council of Synagogues*.²⁰

Přestože je dnes patrné určité zmírnění přístupu ortodoxních institucí vůči neortodoxním, ještě donedávna byly různé útoky na tato hnutí z ortodoxních pozic zcela běžné. Bylo dokonce navrženo, aby byl reformnímu a konzervativnímu judaismu udělen status nežidovských vyznání, a tak mohly být uznány a podporovány státem na týchž principech jako křesťanství či islám. Počínaje rokem 1989 se reformním a konzervativním židovským hnutím podařilo vyhrát některé soudní spory týkající se jejich financování, členství v lokálních náboženských radách, uznání neortodoxních konverzí, neortodoxních pohřbů apod. Ortodoxní instituce v Izraeli však nadále převládají a snaží se udržet si svůj monopol v co největším rozsahu.

Ortodoxní rabín Melchior při rozhovoru s reformními rabíny Joffiem a Regevem

²⁰ *De Lange, N.: Svět Židů*, Knižní klub, Praha 1996, str. 209.

2. 8. Sefardé a Aškenázové

Izraelské Židy je třeba rozlišovat nejen z hlediska náboženského sebeuvědomění, ale i podle jejich rozdílného vnitroetnického a kulturního původu. Na tomto základě je možno židovské obyvatelstvo Izraele rozdělit do dvou velkých skupin – na obyvatelstvo *aškenázské* a *sefardské*. Někdy bývá podle etnického původu uváděna i jiná typologie – *Aškenázové* (střední a severní Evropa), *Sefardé* (Portugalsko, Španělsko a Středomoří) a *Orientální Židé* (Jemenité, iráčtí Židé, indičtí Židé).²¹ V této práci vycházím z rozšířenějšího duálního dělení na Sefardy a Aškenázy.

Aškenázské obyvatelstvo (*Aškenazim* podle heb. slova „Aškenaz“ pro Německo) přišlo do Izraele většinou z evropských zemí, hlavně z Německa, Polska, Pobaltí, Maďarska, Rumunska, Ukrajiny, Ruska a ze Severní i Jižní Ameriky.

Sefardští Židé (*Sefardité, Sefardé, Sefardim*, správněji heb. *Sfaradim*) pocházejí spíše z mediteránních oblastí a Blízkého východu, tj. hlavně ze Španělska (heb. se řekne Španělsko „Sfarad“), jižní Evropy, severní Afriky (Tunisu, Maroka a Alžírsko), také z Etiopie, Sýrie, Jemenu, Iráku, Íránu, Indie či bývalých sovětských středoasijských republik.

Rozdílnost země původu s sebou přinesla určité kulturní, sociální, rituální i jiné odlišnosti. Židovské obyvatelstvo Izraele sefardského původu totiž reprezentuje v současnosti více tradicionalisticky a nábožensky založenou složku izraelského obyvatelstva (možno užít termínu „více ortodoxnější“), zatímco aškenázští Židé jsou více „sekularizovaní“ a „moderní“. Na druhé straně nelze opomenout fakt, že výrazná část izraelských charedim je aškenázského původu a aškenázská ultraortodoxie se stala základem pro ultraortodoxii sefardskou. Je tedy možné konstatovat, že izraelská aškenázská populace je z hlediska přístupu k náboženství více diferencovaná než izraelští Sefardové.

Rozdílný přístup Státu Izrael k Aškenázům a Sefardům má své kořeny už v dřívější době. V roce 1948, kdy byl vyhlášen samostatný Izrael, totiž tvořili většinu jeho židovského obyvatelstva aškenázští Židé. Zde je třeba mít na paměti, že sionismus (tedy novodobý židovský nacionalismus a snahy o vybudování židovského státu) je fenomén vycházející především z aškenázského prostředí a téměř všichni ústřední protagonisté sionismu 19. a první poloviny 20. století pocházeli ze západního židovského světa. Příčiny toho, proč se sionismus zrodil právě mezi západním židovstvem, a nikoli v židovských komunitách na Blízkém východě jsou komplexní a vydají na samostatnou publikaci. Lze však konstatovat, že jednou z hlavních příčin vzniku sionismu na Západě byla vysoká míra antisemitismu v křesťanském prostředí. Sionismus byl tak do značné míry obrannou reakcí Židů proti antisemitismu. V prostředí, kde žili Sefardové (tedy

²¹ Zucker, N. L.: *The Coming Crisis in Israel*, The MIT Press, Massachusetts 1973, str. 8.

hlavně mezi muslimy), se antisemitismus rovněž vyskytoval, avšak nedospěl nikdy k takovým aktům protižidovské posedlosti, jako bylo množství evropských protižidovských pogromů či holocaust.

Byli to tedy hlavně aškenázští sionisté, kteří postupně osídlovali v první půli 20. století Palestinu. Příliv Aškenázů se ještě zvýšil s nástupem Hitlera k moci a s následným holocaustem. V období britského mandátu v Palestině byla země spravována orgány, které považovaly všechny etnickokulturní skupiny Židů a Arabů za rovnoprávné občany. Teprve po vzniku Izraele byla ustanovena v podstatě čistě aškenázská správa.

Větší příliv Sefardů do Izraele nastal až po jeho vzniku v roce 1948, protože většina blízkovýchodních arabských zemí, ve kterých Sefardové žili, se vůči novému státu vyhranila nepřátelsky a místní Židé se dostali nezřídky do problémů, protože začali být považováni – často neoprávněně – za pátou kolonu Izraele. Izraelské vedení, sestávající v té době převážně ze sekulárních aškenázských Židů, se často dívalo na životní styl (nezřídky nejen velmi nábožný, ale i hodně podobný různým arabským zvyklostem) přicházejících „orientálních bratrů“ s nelibostí a mělo ho často za projev „kulturního primitivismu“, který však měl být jejich integrací do „moderní západní společnosti“ potlačen. Mnoho sefardských přistěhovalců tak bylo nuceno opustit své staré náboženské zvyky a tradice. Ani první premiér Ben Gurion nebyl tradicím a zvykům sefardských Židů příliš nakloněn. Když Ben Gurionovi poradci přemlouvali premiéra, aby v národním zájmu jmenoval do vlády alespoň jednoho sefardského ministra, podrážděně odpověděl: „*Izrael se nikdy nestane levantským státem.*“²²

Etnický odpor vyvrhel v letech 1967–1973, což se projevilo násilnými a přímými politickými akcemi. V nich byla v tomto období nejproslulejší skupina ma-

Plakát z Mea Šearim, na kterém je etiopský ultraortodoxní Žid

²² Pramen: *Ben Hakham-Elijahu, E.*, Middle East International, březen 1978. Citováno podle *Mendel, M.: Židé a Arabové*, Rovina, Prachatice 1992, str. 164.

rockých mladíků, kteří si říkali po americkém vzoru **The Black Panthers – Černí panteři** (heb. *HaPanterim HaŠchorim*). Levicová vláda začala činit nápravná opatření, ta se však ukázala jako nedostačující a opožděná. Překvapivá porážka levice ve volbách v roce 1977 byla tak zčásti přisuzována i skutečnosti, že odpadli sefardští voliči, kteří coby nejchudší vrstva komunity byli těžce zasaženi vysokou inflací. O rok později se stal *Jicchak Navon* prvním sefardským prezidentem Izraele. Jeho zvolení svědčilo o všeobecném uznání jednoho rozměru daného problému. Problémy však pokračovaly a Sefardové i nadále vyjadřovali své protesty. Činili tak nejen prostřednictvím demonstrací, ale i prostřednictvím politických uskupení, která by lépe reprezentovala jejich zájmy – vznikla tak například sefardská religiózní strana Šas.

Také volební kampaň v roce 1981 měla výrazný konfliktní aškenázsko–sefardský podtext, neboť mezi voliče levice se řadili hlavně Aškenázové, zatímco Likud měl podporu mezi mnohými východními Židy.²³ Velice medializovaná byla věta, kterou řekl na předvolebním mítinku levice generál *Mordechaj Gur*, když se snažil ztlumit opoždělí stojící (převážně sefardské) aktivisty Likudu slovy: „*Poslati*

Demonstrace etiopských Židů proti diskriminaci

²³ Sefardové se v politických názorech často profilovali více protiarabsky než Aškenázové. To se projevilo také v jejich relativně vysoké podpoře pravice, která byla ve svých postojích vůči Arabům vždy „tvrdší“ než levice. Mnoho Sefardů také pochází z arabských zemí, ve kterých byli po vzniku Izraele různě perzekvováni a Izrael jim dal naopak určitou možnost zadostiučinění či „odplaty“. Snaha oprostít se od spojování s arabskou kulturou spojenou často s nižší mírou vzdělanosti a hlubším náboženským tradicionalismem tak v mnoha případech vedla k menší toleranci Sefardů vůči Arabům. (Pramen: *Watzal, L.: Peace Enemies – The Past and Present Conflict between Israel and Palestine*, Passia, Jerusalem 1999, str. 233.)

jsme do prdele Araby a teď pošleme do prdele i vás!“, či projev izraelského komika *Dudu Topaze*, který nazval na předvolebním shromáždění orientální Židy hanlivě „lemplové“.²⁴

Do problematické situace se ještě v osmdesátých a devadesátých letech 20. století dostala část etiopských Židů. Některé projevy nesnášenlivosti vůči nim hraničily dokonce až s rasismem.²⁵ Velký problém měli **etiopští Židé** (heb. *Beta Jisra'el* nebo také *Falášové*),²⁶ kteří vyznávali velmi archaickou formu judaismu. Ta se značně odlišuje od té dnešní ortodoxní v Izraeli. V důsledku toho Vrchní rabinát shledal tento judaismus za „obtížně přijatelný“. Jiná skupina etiopských Židů – *Falaš Mura* – se dostala do ještě složitější situace, neboť část z nich konvertovala dříve ke křesťanství. Izraelské úřady však byly nekompromisní a požadovaly hromadné konverze. To mělo za následek odklon etiopských Židů od náboženství a dnes je již většina z nich nereligiózní.

Jemenitské židovské děti na cestě ke Zdi nářků

²⁴ V originále „čach-čachym“. (Pramen: *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, The Free Press, New York 1999, str. 202–203.)

²⁵ Například aféra, při níž byla v roce 1996 úmyslně zničena krev etiopských Židů, určená k transfuzi, z obavy před AIDS. (Pramen: *MDA Destroys Ethiopian Blood*, *Shiff, J.; Dor, D.: Israel – Fifty Years*, Tel-Aviv 1997, s. 257; a televizní dokument *Tkuma* k 50. výročí Státu Izrael, 1998.)

²⁶ Falášové znamená amharsky „Exulanti“. Etiopští Židé považují sami sebe za potomky ztraceného desátého izraelského kmene, případně spojují svoji historii s biblickou královnou ze Sáby.

Sefardové v určitých obdobích přesáhli polovinu židovské populace ve státě, avšak masové přistěhovalectví Aškenázů z bývalého Sovětského svazu v osmdesátých a devadesátých letech vzájemný poměr přibližně vyrovnalo.²⁷ Ze současných statistik je však pravděpodobné, že nárůst komunity Sefardů bude v Izraeli nadále pokračovat. Zatímco „sekulární“ izraelská rodina má průměrně dvě děti, zbožné rodiny, jimž náboženství zakazuje používat antikoncepční prostředky, svou extrémně vysokou porodnost nesmějí redukovat (průměr je přibližně 8,5 dítěte na pobožnou rodinu, nezřídka je to ale i 10 až 13 dětí).²⁸ Populační přírůstek v sefardských (ale i aškenázských) ultraortodoxních rodinách je tak jeden z nejvyšších na světě. Jelikož však mají Sefardové obecněji bližší vztah k náboženským principům než Aškenázové (nepočítáme-li aškenázské charedim), je zřejmé, že počet obyvatelstva inklinujícího k religiozitě bude v Izraeli stoupat.

Někteří Sefardové si i v současnosti stěžují na „etnickou diskriminaci“ ze strany státu. Ve většině případů však již tato tvrzení nejsou oprávněná. Určité rozdíly sice stále přetrvávají, avšak ty spočívají už spíše jen v rovině kulturních tradic, rozdílné míře emotivnosti či v niternějším vztahu k religiozitě. Lze tak konstatovat, že „sefardský problém“ v současném Izraeli už neleží ani tak v rovině politické a právní, jako spíše ve formách mnohem mírnějších („lidové“ vtipy). Jen sňatky mezi Sefardy a Aškenázy vzrostly o dvacet procent a počet vrcholných politiků sefardského původu také přibývá (viz například současní politici jako Benjamin Ben Eliezer, Amir Peres, Jicchak Mordechaj či Moše Kacav). I raketový vzestup strany Šas, která ve své politice kombinuje náboženské (ortodoxní) prvky a „sefardství“ a stala se nedílnou součástí vládních koalic, značně uvolnil zmíněné napětí. Strana Šas sice na strunu „sefardské diskriminace“ hraje i v současnosti, avšak jde spíše o populismus, který má nalákat nové voliče.²⁹ Daleko blíže realitě má konstatování bývalého sefardského vrchního rabína *Elijahu Bakši-Dorona*, který se nechal slyšet, že zvaží své odstoupení, neboť „současné postavení Sefardů je takové, že už není třeba, aby jejich zájmy hájil zvláštní rabín“.³⁰ Bakši-Doron sice ze své funkce nakonec neodstoupil a post vrchního sefardského rabína nadále existuje (po roce 2003 vystřídal Bakši-Dorona rabín Šlomo Amar), je však velmi pravděpodobné, že spolu s upevňováním izraelské národní identity se poslední zbytky napětí mezi Sefardy a Aškenázy rozplynou. To je velký rozdíl oproti ostatním konfliktům na izraelské scéně.

²⁷ *Kolektiv autorů: Political Dictionary of the State of Israel*, The Jerusalem Publishing House Ltd., Jerusalem 1993, str. 83–84.

²⁸ Pramen: Izraelský statistický úřad.

²⁹ Jedním z nejvýraznějších projevů „diskriminace Sefardů v dnešní době“ měl být podle strany Šas soudní proces se stranickým předsedou Arje Dérim v devadesátých letech 20. století (viz str. 155).

³⁰ Izraelský deník *Jediot Acharonot*, 8. 7. 2002.

2. 9. Religiózní Židé a jejich vztah k sionismu

Pro toho, kdo není obeznámen s historií sionismu, se může jevit jako překvapivá skutečnost, že sionistické hnutí nebylo důsledkem náboženských impulsů, ale naopak značně sekulárním fenoménem. Napětí mezi sionismem a judaismem má své kořeny ve sporu mezi těmi, kteří chtěli přiblížit židovské komunity modernitě a sekularizaci, a těmi, kteří tíhli k židovskému separatismu a odlišnosti. Osvícenství a jeho odraz v židovství (*Haskala*) velmi vážně podkopaly autonomii tradičních židovských komunit, jejich autorit a také roli náboženského práva v životě Židů. V reakci na tento jev se mnoho rabínů – zvláště ve východní Evropě, kde žilo zbožných Židů nejvíce – uzavřelo se svými komunitami a odmítali výzvy moderní doby. V tomto kontextu byl sionismus z pohledu tradičních rabínů dalším z pokusů o roztržštění židovství a ohrožení jejich autority.

V pojetí mnoha věřících Židů své doby se sionismus dostával do výrazného protikladu s principy judaismu, a to přinejmenším do období druhé světové války. Sionismus byl totiž, podobně jako jiná nacionalistická hnutí 19. století, produktem západního sekularismu a nacionalismu, a ty se snažily mj. bojovat proti tradičním náboženským poutům a proti zasahování náboženských autorit do politiky. Oproti ostatním evropským nacionalismům, které reagovaly na různé formy politického útlaku v rámci evropských říší, měl však sionismus svá specifika. Mezi nimi bylo nejdůležitější, že reagoval na značně specifickou formu útlaku Židů – **antisemitismus** –, a byl tak do značné míry obrannou reakcí proti němu. Myšlenky „otce sionismu“ Theodora Herzla³¹ by se daly shrnout do věty: „*V židovském státě budou Židé více v bezpečí před útlakem než v Diaspoře a není ani tak důležité, kde vznikne, ale že vznikne.*“

Theodor Herzl – klíčová osobnost sionistického hnutí

³¹ Theodor Herzl (1860–1904) je obvykle považován za hlavního myslitele a „vynálezce“ sionismu. To je však nepřesné tvrzení, protože Herzl nebyl ve své době zdaleka jediným protagonistou sionismu a navíc jeho myšlenky nebyly ani nijak zvláště originální. Již v roce 1839 navrhl v Londýně židovský filantrop *Sir Moses Chajim Montefiore* (1784–1885) vybudování židovského státu. Své teoretické vize na toto téma publiko-

Sionismu oponovala na přelomu 19. a 20. století naprostá většina zbožných Židů. V jejich očích toto světské nacionalistické hnutí totiž odmítalo jednu ze základních pilířů jejich víry: totiž že Židovský stát bude obnoven až po příchodu Mesiáše, a tedy pouze z jeho vůle. Sionismus uskutečňovaný lidmi – navíc nepříteli zbožnými, či dokonce ateistickými – však tento princip zásadním způsobem popíral. Mnoho zbožných Židů a významných rabínských autorit se tak proti sionistickému hnutí postavilo a označilo ho za „hřích oddalující příchod Mesiáše“. Někteří rabíni došli ve svém odporu k sionismu dokonce tak daleko, že označili různé novodobé pohromy Židů – mj. holocaust – za Boží trest za sionismus (sic!).³² Kritický byl i pohled charedim na používání hebrejštiny, která pro ně byla posvátným, a proto pouze liturgickým jazykem. Ožívování hebrejštiny sionisty pro jiné než náboženské účely bylo pro mnohé charedim dalším příznakem sionistického rouhačství.

Není bez zajímavosti, že i po vzniku sionismu mnoho zbožných Židů do Svaté země odcházelo. Nečinili tak ovšem ze sionistických pohnutek, nýbrž proto, že chtěli čekat na Mesiáše u svých nejposvátnějších míst.

Od přelomu 19. a 20. století získával sionismus v řadách diasporních Židů stále více příznivců. I přesto však byl ještě před druhou světovou válkou menším proudem v rámci židovství. Ani v současné době není hlavní cíl sionismu – shromáždit všechny Židy na Sióně – naplněn. V diaspoře totiž stále žije několikrát více Židů než v Izraeli.

Fakt, že v Izraeli založeném na hodnotách sionismu žije i mnoho nesionistických charedim a požívá jeho výhod – a to mnohdy dokonce v míře vyšší než většina občanů (ultraortodoxní muži mají celý život status studenta a nemusí se navíc účastnit základní vojenské služby atd.) –, je výrazem přinejmenším pragmatické akceptace sionismu ze strany těchto charedim. Neznamená to však, že by byl Izrael v jejich očích plně legitimizován. Současný Izrael tak spíše chápou jako přechodnou etapu na cestě ke státu podle svých představ – ke státu halachic-

Sionistický propagační plakát z přelomu 19. a 20. století

vali také dávno před Herzlem sionističtí myslitelé *Moses Hess* (1812–1875), *Leo Pinsker* (1821–1891) a další. V roce 1878, tedy osmnáct let před vydáním Herzlova klíčového díla, byla v Palestině vybudována první sionistická osada – Petach Tikva. Ve stejné době vznikaly i první sionistické organizace jako *Chovevej Cijon* (heb. „Milovníci Siónu“) a *Bilu*.

³² Viz stránky antisionistických ultraortodoxních Židů <http://www.nkusa.org>

kému.

Teologické odmítání sionismu jako hříchu proti vůli Hospodina však nebylo příznačné pro všechny věřící Židy. Ve stejné době, kdy světské myšlenky sionismu začaly získávat ohlas, objevil se i v ortodoxním judaismu paralelní proud, který se snažil sekulární sionistické koncepty propojit s hlubokou vírou. Duchovními otci tohoto konceptu integrujícího ortodoxní judaismus s podporou některých praktických plánů na znovuoobnovení Země izraelské byly význačné duchovní autority. K nejvýznamnějším patřil rabín *Avraham Jicchak HaKohen Kook* (1865–1935).³³ Zrodil se tak **náboženský sionismus** (heb. *cijonut datit*), který zaznamenal velký rozmach zvláště po vzniku Izraele v roce 1948 a po šestidenní válce (1967). O náboženském sionismu bude podrobněji pojednáno v částech 3 a 4 věnovaných náboženským politickým stranám v Izraeli a izraelské radikální pravici.

Pro komplexnost této kapitoly dodávám, že velký rozdíl mezi judaismem a sionismem ilustruje i skutečnost, že sionistou může být i člověk, který není židovského původu. Teoreticky může být sionistou křesťan, Arab i zen-buddhista. Můžeme se tak setkat s pojmy jako **křesťanský sionismus** apod. Sionismus si vzápětí po svém vzniku našel četné příznivce mezi lidmi nežidovského původu; určitě lze zmínit britského ministra zahraničí lorda *Arthura Balfoura* (1848–1930), britského premiéra *Winstona Churchilla* (1874–1965), amerického prezidenta *Harryho Trumana* (1884–1972), československé politiky *Tomáše G. Masaryka*

Člen skupiny Neturej Karta protestuje proti sionismu

³³ Rabín Kook se stal také prvním aškenázským rabínem v britském mandátu Palestina.

2. 10. Izraelská ultraortodoxní komunita

Ultraortodoxní Židé (charedim)³⁴ jsou sice v Izraeli oproti sekulárním Židům co do počtu v menšině (představují přibližně 10–15 % izraelské židovské populace), jejich vliv však značně přesahuje velikost této komunity. Zvláště poslední tři desetiletí jsou poznamenána jejich politickým vzestupem.

Jednou ze základních charakteristik izraelské ultraortodoxní komunity je její dobrovolná sociální a kulturní segregace. Charedim tak žijí ve svých čtvrtích a městech odděleni od ostatních Izraelců. Dvě nejznámější centra izraelského ultraortodoxního židovstva se nacházela už před založením Státu Izrael v západogeruzalémské čtvrti *Mea Šearim* („Sto bran“) a ve městě *Bnej Brak*, (propojeného dnes již s Tel-Avivem).³⁵ Existují však i další spirituální centra (například *Safed*) a charedim mají v současnosti mnoho dalších čtvrtí v Jeruzalémě i v řadě dalších měst (*Kirjat Sanz* v Netanji, *Roš Ha-Ajin*, *Netivot*, *Jerucham* a další).³⁶ Segregace je například posílena i zmiňovaným zproštěním ultraortodoxních mužů a žen vojenské služby. Je velmi obtížné, ne-li téměř nemožné se od komunity odpoutat, neboť ultraortodoxní Žid žije od útlého dětství pouze ve společenství ostatních charedim ve své čtvrti. Ta je obvykle městem ve městě a se

Jeruzalémský ultraortodoxní Žid

³⁴ Někdy se také můžeme setkat s prepisem „Chareidim“. V angličtině se používá prepisu „Haredim“.

³⁵ O *Bené Berak* se zmiňuje Bible (Jozue 19:45). V dnešním *Bnej Brak* žije okolo 150 000 charedim a v jeruzalémské *Mea Šearim* a přilehlých čtvrtích kolem 170 000 charedim.

³⁶ *Ben-Zadok, E. (ed.): Local Communities and the Israeli Polity: Conflict of Values and Interests*, State University of New York Press, Albany 1993, str. 168.

sekulárními částmi měst příliš nekomunikuje. Navíc se mu od dětství dostává prakticky výhradně náboženského vzdělání, takže pokud by se mladý charedim pokusil komunitu opustit, stěží by se v sekulární společnosti profesně uplatnil, nehledě na to, že by nejspíš neměl mezi sekulárními Židy nějaké přátele, kteří by mu pomohli. I v opačném případě je tomu podobně. Například i na tzv. *chozer be tšuva* Židy (sekulární, kteří se rozhodli vydat na náboženskou cestu) je často pohlíženo s podezřením a obavami, že by jejich předešlá zkušenost se sekulárním životem mohla komunitu charedim poškodit.

Izraelská ultraortodoxní komunita ani její elita nejsou zdaleka homogenní. I když ji spojuje životní styl a společná víra, vedle vnitroetnického štěpení na Aškenázy a Sefardy se v ní stále projevují i další štěpení (hlavně na chasidy a mitnagdim). Židovská historie je obecně poznamenána řadou schizmat, z nichž některá stále přežívají, nebo se dokonce prohlubují.³⁷

Dnešní komunita charedim se dělí na množství různých proudů, skupin a stoupců jednotlivých rabínů a rabínských dynastií. Rabíni mezi sebou často navzájem soupeří a panují mezi nimi různé osobní antipatie. Jsou však určité fundamentální elementy, které dnešní charedim sjednocují. Izraelský politolog *Ehud Sprinzak* uvádí dva:³⁸

- takřka extrémní interpretace židovského náboženského práva (*halachy*), pro kterou je charakteristické přísné dodržování všech 613 starozákonních přikázání (*micvot*) – 248 kladných a 365 záporných,
- teologické odmítání sionismu jako ústřední ideologie Státu Izrael.

Sprinzakova charakteristika je možná až příliš zjednodušující. Spojnic by bylo možné najít určitě mnohem více (například vnější znaky – oblékání, apod.) a teologické odmítání sionismu není u některých ultraortodoxních skupin zcela jednoznačné (například u chabadských chasidů), přesto je tuto Sprinzakovu charakteristiku možné v základních rysech akceptovat.

³⁷ V dávné židovské minulosti to bylo například odštěpení různých sekt a směrů od mainstreamového židovství – například Samaritánů, Nazarénských (prvních křesťanů), Karaitů, Šabatiánů a Frankistů. V novějších dobách se stalo velice významné štěpení mezi chasidy a jejich odpůrci (mitnagdim), mezi částečně asimilovanými a sekularizovanými Židy v západní Evropě a komunitami charedim ve východní Evropě („Ostjuden“ – východní Židé) a mezi ortodoxními a neortodoxními proudy judaismu.

³⁸ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 88.

2. 11. Rabíni a jejich role jakožto náboženských autorit

Velmi důležitou roli v izraelské komunitě charedim hrají náboženské autority – rabíni. Nemají však často vliv jen na svou komunitu, ale mnozí z nich zasahují i do izraelské politiky a ovlivňují osudy lidí, kteří s náboženstvím nemají příliš společného. Role rabína v judaismu je velice specifická. Mnoho Evropanů má představu, že se jedná „o něco, jako jsou kněží, faráři“. To však není přesné a na úvod je třeba vysvětlit některé související základní principy judaismu.

Co je velice důležité vědět, je fakt, že pro judaismus

není typická hierarchická struktura,³⁹ tak jako je tomu například v případě katolické církve. V judaismu je zásadní přímý osobní kontakt člověka s Bohem. To však neznamená, že by židovství nemělo své náboženské autority. Škála náboženských hodností zde však není tak široká, jako například u křesťanství. Současní rabíni vykonávají často nejen funkci náboženských učitelů a kazatelů, ale jsou například i soudci (*dajanim*) židovského náboženského práva (*halacha*) či vyučující v náboženských školách (*ješivot*).⁴⁰

Termín „rabín“ je v češtině obecně chápán přibližně jako „člověk stojící v čele židovské komunity“. Výklad tohoto pojmu však může být i specifitější. Jako rabín může být chápán Žid, který je kvalifikovaný k výkladu Tóry a aplikaci halachy, případně ten, který byl univerzitním studiem vyškolen a pověřen k náboženskému vedení židovské komunity nebo synagogy. Pro vysoké náboženské funkce v judaismu existují v hebrejštině různá pojmenování, která nemusí být nutně synonyma. Mám na mysli pojmy *rabi* či *rabbi*, což doslova znamená „můj pán“, *rav* a aramejské *raban*.⁴¹ Velcí židovští učenci měli v komunitách roztroušených po světě i další různé tituly: *gaon*, *cadik*, *chacham*, *marbic Tóra* a další. Obzvláště

Rabín Avraham Mordechaj Alter z Geru, spoluzakladatel *Agudat Jisrael* v Polsku. Na fotografii je se svými žáky. Všimněte si, jak rabbi žertuje s fotografem a naznačuje, že ho zboxuje.

³⁹ To platí i v islámu – hlavně sunnitském.

⁴⁰ V singuláru *dajan* a *ješiva*.

⁴¹ K tomu viz blíže *Pavličinová, H.; Horyna, B. (eds.): Slovník judaismus, křesťanství, islám*, nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003; nebo *Encyclopaedia Judaica*.

Rabín *Mordechaj Elijahu* při setkání s Jicchakem Rabinem

a halachy do značné míry omezena nadřazeností právních řádů jednotlivých států. V současném Izraeli je však halacha v některých právních oblastech závazná pro všechny Izraelce židovského původu.

V Izraeli je tak z právního hlediska rabínská pravomoc, či přesněji pravomoc některých ortodoxních rabínů, daleko vyšší než v kterékoli jiné zemi na světě, kde je židovská obec s rabínem. Tato skutečnost vyplývá ze specifického vztahu náboženství a politiky v Izraeli a byla vysvětlena v předešlé části knihy (jurisdikce rabínských soudů ve věcech rodinného práva a osobního statusu). Rabíni mají rovněž silný vliv na to, jak budou volit jejich stoupenci v komunálních i parlamentních volbách. Podstatný vliv mají také na mnoho politiků z prostředí náboženských politických stran. Rabíni jsou proto v Izraeli nezřídka řazeni mezi politickou elitu.

V Izraeli je tak vztah rabínů ke světským autoritám – tj. hlavně orgánům státní moci a politikům – daleko těsnější než kdekoli jinde na světě.

2. 11. 1. Rabíni a světské autority v Izraeli

Podobně jako křesťanství či islám ani judaismus není monolitické náboženství. V současném judaismu lze najít tři již zmíněné základní směry – ortodoxní, reformní a konzervativní. Zatímco ortodoxní judaismus má převahu v Izraeli, neortodoxní, tedy reformní a konzervativní, směry dominují více diasporním židovským obcím, nejvíce pak v USA. Vzájemné postavení rabínů mezi jednotlivými směry však není porovnatelné. Stěží lze srovnávat autoritu rabína v ně-

významní rabíni bývají někdy titulováni *Ha-Rav HaGaon* a někteří chasidští rabíni mají přízvisko *admor* (v plur. *admorim*), což je zkrácená verze pro *Adonenu Morenu ve-Rabenu* – „náš mistr, učitel a rabbi“.⁴²

Vztah rabínů ke světským autoritám je do značné míry závislý na tom, zda působí v Izraeli, nebo v diaspoře. V **diasporních židovských obcích** je pravomoc rabínů

⁴² Rabínova žena má titul *rabanit*, v jidiš *rebbein*. Newman, J.; Sivan, G.: **Judaismus od A do Z**, Sefer, Praha 1998.

kterých modernistických reformních skupinách s rabíny a dynastickými *cadiky* některých skupin charedim. Zřejmě nejvyšší autority dosáhli v rámci svých komunit chasidské rabíni. Ti se těší někdy téměř zbožštění a jejich stoupenci jim jsou nezřídka absolutně oddáni. Vůdce nejznámější chasidské skupiny, tzv. *Lubavičských (chabadských) chasidů*, dnes již zesnulého rabína *Menachema Mendela Schneersohna* (1902–1994), považují dokonce i dlouho po jeho smrti některé z jeho žáků za nového Mesiáše.⁴³

Na čelných místech současné izraelské ultraortodoxní populace stojí několik velmi vlivných a vážených rabínů. Celkový počet rabínů v Izraeli je sice podstatně vyšší, ale zásadní vliv je v rukou této malé a omezené skupiny. Většina z nich patří k ortodoxním proudům judaismu. Ale ani židovská ortodoxie není homogenní proud a dělí se na moderní ortodoxii a ultraortodoxii, což již bylo vysvětleno výše.

2. 11. 2. Rabíni – sionisté

Do historie novodobého Izraele se zapsala řada rabínů z obou hlavních proudů ortodoxie. Z pohledu sionismu byli vždy mnohem více státotvornější rabíni modernistického ortodoxního proudu. To se projevilo i na vztazích mezi rabíny tohoto směru a izraelskými světskými autoritami.

Za duchovního otce moderní ortodoxie lze označit rabína *Jicchaka Avrahama HaKohena Kooka* (1865–1935).⁴⁴ Přestože se vzniku Izraele nedožil, stal se prvním vrchním aškenázským rabínem v Palestině a přispěl k tomu, že se náboženští sionisté stali nepřehlédnutelnou složkou izraelské společnosti a politiky. Rabbi Kook vycházel z tvrzení, že éra vykoupení židovského lidu nastala v dnešní době, důkazem čehož je zrození moderního sionismu, Balfourova deklarace a vzestup sionismu v Palestině samé. Kook rovněž předpokládal, že osídlování Země izraelské – třeba i sekulárními a levicovými sionisty – může být také považováno za krok vpřed na cestě k Vykoupení (*HaGeula*). Náboženský sionismus se tak stal určitou spojnicí mezi náboženským judaismem a sekularismem a značně sblížil izraelské náboženské a světské autority.

Vrchní aškenázský rabín *Jona Mecger* s dalajlámou. V pozadí rabín *Menachem Froman*

⁴³ Viz například *Avrum, M.: The Messiah of Brooklyn: understanding Lubavitch Hasidism past and present.* KTAV Publishing, Jersey City 2004.

⁴⁴ Za jeho předchůdce jsou považováni rabíni *Cvi Hirsch Kalischer* (1795–1874), *Jehuda Chaj Alkalaj* (1798–1878) a rabín *Samuel Mohiliver* (1824–1898).

Rabín Mordechaj Elijahu

Na učení rabína Kooka navázal později jeho syn rabbi *Cvi Jehuda HaKohen Kook* (1891–1982). Nutno však říci, že otcovo humanistické učení „obohatit“ především o politický radikalismus. Kook mladší se tak stal jednou z hlavních autorit moderní izraelské radikální pravice, židovských osadníků a jejich politických hnutí a stran. Mezi nejznámější současné izraelské rabíny, kteří jsou považováni za stoupence náboženského sionismu a politiky osadnictví, bývají řazeni *Mordechaj Elijahu* (nar. 1929) a *Avraham Šapiro* (nar. 1935). Oba dva bývalí izraelští vrchní rabíni.

Na rabína Kooka mladšího navázal i legendární rabín židovských osadníků *Moše Levinger* (nar. 1935) z Hebronu. Ten se kvůli militantnímu radikalismu dostal nejednou do

rozporu s izraelskými úřady, a byl dokonce několikrát vězněn. Ze sionistických rabínů zašel po cestě extremismu nejdále *Meir Kahane* (1932–1990). Jeho politické a náboženské aktivity jsou označovány za otevřeně rasistické a šovinistické. Významný izraelský politolog Ehud Sprinzak klasifikoval Kahaneho stranu Kach jako „kvazifašistickou“.⁴⁵ V roce 1995 došlo k zavraždění izraelského premiéra Jicchaka Rabina náboženským radikálem. Na několik významných rabínských autorit z okruhu náboženských sionistů padl vzápětí po atentátu stín. Bylo zde totiž důvodné podezření, že atentátníka inspirovali svými „halachickými rozsudky smrti“ tajně vyneseny nad premiérem.⁴⁶

Sionističtí rabíni někdy zasedají i v izraelských vládách. Například ve vládě premiéra Šarona zastával post ministra turismu rabín *Beny Elon* (nar. 1954). Současný náboženský sionismus v politice však nemusí být spojován pouze s nacionalistickými politickými tendencemi. Součástí izraelských vládních koalic byla například i umírněná nábožensko-sionistická strana *Mejmad* („Rozměr“), jejíž předseda rabín *Michael Melchior* (nar. 1954) zastával rovněž ministerský post. Tento rabín se angažoval v mnoha aktivitách podporujících porozumění mezi Židy navzájem i mezináboženský dialog.

⁴⁵ *Sprinzak, E.: The Ascendance of Israel's Radical Right*, Oxford 1991, str. 234–235.

⁴⁶ To ostatně přiznal sám Rabinův vrah Jigal Amir během soudního procesu. Okolnostmi Rabinovy smrti se velmi podrobně zabývají mj. tyto publikace: *Karpin, M.; Friedman, I.: Murder in the Name of God – The Plot to Kill Yitzhak Rabin*, Metropolitan Books Henry Holt and Company, New York 1998; nebo *Peri, Y. (ed.): The Assassination of Yitzhak Rabin*, Stanford University Press, Stanford 2000.

Rabín *Eliezer Menachem Šach*

2. 11. 3. Rabíni – *pragmatici*

Přes teologické odmítání sionismu a Izraele měli **nesionistický proud judaismu** a jejich rabíni k radikalismu vždy mnohem dále než náboženští sionisté. Jedním z hlavních důvodů je, že charedim odmítají násilí a jsou ochotni zřít se území, pokud budou zachovány lidské životy, neboť „vše je stejně v rukou Božích“. V izraelské historii sice došlo i ke střetům charedim se světskou mocí (hlavně izraelskou policií) ohledně dodržování šabatu apod., ty však jen zcela výjimečně vyústily v krveprolití. Ultraortodoxní rabíni sice vždy proti sionismu vystupovali, na druhé

straně nebránili svým stoupencům pobírat od sionistického státu finanční podporu a podílet se na jeho politickém životě prostřednictvím svých politických stran.

Zřejmě nejvýznamnějším ultraortodoxním rabínem novodobého Izraele byl *Eliezer Menachem Šach* (1898–2001). Sám se podílel na činnosti a založení několika politických stran (*Agudat Jisrael*, *Šas*, *Degel HaTora*) a byl nezřídka i jinak politicky aktivní – například ve volebních kampaních. Co se týká postoje ke světským izraelským autoritám, měl spíše blíže k izraelské pravici. To však hlavně z pragmatických důvodů a také pro někdy až přílišný sekularismus izraelské levice.

Dalším velmi významným rabínem, který ovlivnil izraelský politický život, ale paradoxně nikdy na izraelskou půdu nevstoupil, byl zmíněný *Menachem Mendel Schneersohn* (1902–1994). Prostřednictvím chasidského hnutí Chabad, v jehož čele stál, zasáhl do izraelské politiky podporou strany *Agudat Jisrael* v parlamentních volbách. Zde se dostal do konfliktu s rabínem Šachem, mj. také pro své zmíněné „mesiášství“. Hnutí Chabad však zůstalo velmi vlivné nejen v Izraeli, ale prakticky po celém světě. Zaměřuje se mj. na „misijní“ činnost mezi sekulárními Židy a v současné době má po celém světě více než 3 000 vzdělávacích center a ješiv (včetně Prahy).⁴⁷

Rabín *Jicchak Kaduri*

⁴⁷ *Pavličková, H.; Horyna, B. (eds.): Slovník judaismus, křesťanství, islám, cit. dílo, str. 95.*

Po smrti výjimečného rabbiho Šacha zaujalo čelné postavení mezi izraelskými charedim hned několik rabínů. Určitě mezi ně patří *Elijahu Šalom Eljašiv* (nar. 1910), *Aharon Leib Steineman* (nar. 1912) a hlavně pak rabín *Ovadia Josef* (nar. 1920). Posledně jmenovaný je duchovní autoritou a *de facto* vůdcem sefardské náboženské strany Šas, na jejímž vzniku spolupracoval s rabínem Šachem. Ta se pod vedením rabbiho Josefa dostala až na místo třetí nejvýznamnější politické strany v Izraeli (volby v roce 1999). V současnosti je jedním z nejvýznamnějších interpretátorů halachy a je pověstný také svojí fenomenální pamětí. Kromě politických a náboženských aktivit je známý i svými četnými kontroverzními názory a výroky na adresu aškenázských Židů, holocaustu, izraelských politických představitelů apod.⁴⁸ Strana Šas má podporu i jiných významných rabínů, mezi nimiž dominoval až do své smrti v roce 2006 kabalista iráckého původu rabbi *Jicchak Kaduri* (jeho věk byl odhadován na 106–117 let!), ale žádný z nich se svojí autoritou nemohl nikdy poměřovat s rabim Josefem.

Většina ultraortodoxních rabínů se tak mezi sionisty z náboženských důvodů zásadně odmítá řadit. Avšak jejich skutečný postoj vůči sionistickému Izraeli je pragmatický. Brání například svým stoupencům v absolvování vojenské služby v armádě sionistického státu; na druhou stranu povzbuzují své charedim ve volbách (aby volili náboženské strany), vyvíjejí nátlak, aby stát přispíval na jejich komunity vysokými finančními částkami, a v některých případech povolují, aby náboženské strany přímo vstoupily do izraelské vlády (*Šas*). Aškenázští rabíni sice účast svých členů ve vládách v roli ministrů nepovolují, nicméně posty náměstků ministra jsou pro ně již přijatelné. V praxi to pak vypadá tak, že ministerstvo je formálně řízeno například izraelským premiérem, ale jeho skutečný chod je v rukou ultraortodoxních náměstků (a jejich rabínů).

Ultraortodoxní strany mají také své specifické stranické orgány zvané obvykle „rada velkých učenců Tóry“. V těch „straničtí“ rabíni zasedají a stranu *de facto* řídí. Ve straně Šas funguje vedle této rady i běžné předsednictvo strany, skutečná moc je však v rabínských rukou (v případě Šasu nejvíce v rukou rabína Ovadii Josefa).

Nejrozporuplnější postoj k sionismu zaujímá malá část rabínů, která odmítá sionismus zcela. O nich bude pojednáno v samostatné kapitole Ultraortodoxní antisionisté a radikálové (str. 110).

2. 11. 4. Život rabínských autorit v Izraeli

Část současných významných rabínských autorit pochází stále ještě ze střední a východní Evropy (Polsko, Bělorusko, Litva, Maďarsko). Ti do Palestiny přijeli těsně před vypuknutím holocaustu. Někteří rabíni se narodili v USA a mladší generace rabínů už přímo v Izraeli. Jak bylo možné si v textu všimnout, většina z nich se dožívá velmi vysokého věku.⁴⁹

⁴⁸ Podrobněji viz str. 153, 154.

Chasidští rabíni, kteří přicházeli do Izraele z Ruska, Lity, Polska a Maďarska, byli většinou lidé, kteří ztratili v období holocaustu většinu svých příbuzných i žáků. Začali tak vše úplně od začátku. Zakládali nové *ješivy* i různé další instituce náboženských studií, synagogy, síť rozličných náboženských a sociálních služeb a institucí (například domovy důchodců, lékařskou péči včetně nemocnic, hřbitovy atd.), zajistili levné ubytování pro mladé ultraortodoxní páry, otevřeli síť potravinových obchodů a rituální lázně (*mikve*). Rovněž vybudovali vnitřní právní systém založený na náboženských normách, udělovali certifikát kašrutu, vydávali vlastní noviny atd.⁵⁰

Přestože jsou některé rabináty velmi malé (například rabináty *Gur* a *Vižnic*), většina z nich má tisíce stoupenců, a každý tak vytváří jakýsi „stát ve státě“ s vlastní hierarchií, v jejímž čele stojí rabín. Rabín sám vydává úřední rozhodnutí, která jsou vyhlášována a publikována v synagogách, které navštěvují jejich stoupenci. Charedim konzultují s rabíny mnoho důležitých otázek, zvláště pak sňatky, lékařské zákroky a záležitosti obchodování. Rabín je autorita, která musí vědět, co je dobré, a nikdo si netroufá rabínovi odporovat. Například v období války v Perském zálivu byl řešen problém, zdali si mohou muži oholit své vousy, aby mohli v případě chemického útoku použít své plynové masky (hrozil tehdy útok iráckých raket s chemickými hlavicemi). Ultraortodoxní rabíni to však tehdy zakázali, a proto musel být vyvinut zvláštní typ plynové masky, do které by bylo možné skrýt i vousy.⁵¹

Ultraortodoxní rabíni žijí často na velmi vysoké úrovni. Mívají veliké rezidence v centrech židovských komunit, ze kterých jen málokdy vycházejí (pouze na bohoslužby a na zasedání *Rady učenců Tóry*). Mívají vlastního sluhu (*šamaš* či *šames*), který se stará o vše potřebné. Zatímco prostí charedim občas čtou sekulární tisk nebo sledují televizi, rabíni ji sledují málokdy a neposlouchají ani „světské“ rádio – čtou pouze ultraortodoxní tisk (například listy *HaModia*, *HaŠavua* atd.), případně informační plakáty ve svých čtvrtích. Informace, které k nim tak dolehnou z ostatního světa, jsou jen velice zprostředkované a často jen povrchní, což má vliv na jejich názory na sekulární svět.⁵² Co se týká jazyka, charedim sice ovládají hebrejštinu, ale ta je pro ně stále posvátným liturgickým jazykem. K běžné konverzaci tak používají převážně germánský jazyk *jidiš*, případně *ladino* (Sefardové).⁵³

⁴⁹ U některých rabínů v článku se mi bohužel nepodařilo zjistit datum jejich narození, případně úmrtí.

⁵⁰ *Bejlin, J.: Israel – A Concise Political History*, Weidenfeld and Nicolson, London 1992, str. 228.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, str. 230.

⁵³ Jidiš je svým původem západogermánský jazyk evropských Aškenázů s příměsí různých prvků hebrejštiny a slovanských jazyků. Oproti jidiš je ladino původní sefardský hovorový jazyk s románskými kořeny. Pro mnoho Židů (například z Tunisu a Maroka) byla jejich hovorovým či rodným jazykem arabština, případně jiné jazyky a jejich kombinace s hebrejštinou (judeo-arabské jazyky).

2. 12. Chasidé a mitnagdím

Ultraortodoxní aškenázské židovství se rozdělilo v průběhu 18. století na dva základní proudy – na stoupence *chasidismu* a na jejich oponenty – *mitnagdím*. V dnešní době se pojmu *chasid* (sing.) a *chasidím* (plur.) používá obecně pro Aškenáze, kteří dodržují zvyky a tradice chasidského hnutí.

Stoupenci **chasidismu** již od časů svého zakladatele *Jisraela Ben Eliezera z Mezibože* (1700–1760), zvaného také *Baal Šem Tov* či *Bešt*, považovali oddanost Bohu, modlitbu a víru v zázraky za základ judaismu a zdůrazňovali, že nezáleží jen na učenosti a studovanosti, nýbrž hlavně na srdečné a niterné zbožnosti. Jedno z hlavních kréd chasidismu zní: „*Radostně sloužit Hospodinu v plesání*“ (Žalmy 100:2). Chasidismus byl tak vždy velice emotivní a vyvinul dědičný systém rabínského nástupnictví, kde má rabín takřka absolutní moc a kontrolu nad svými stoupenci. Jelikož na chasidského rabína, jenž bývá často titulován jako *cadik* („spravedlivý“), pohlíží jeho stoupenci jako na prostředníka mezi člověkem a Bohem, je *cadikův* život chápán jako naplnění života podle Tóry. Z tohoto důvodu bývá prostými *chasidy* jeho chování sledováno často více než jeho doktrína. Pro chasidismus je také velmi příznačný důraz na studium kabaly (mystického židovského učení).⁵⁴ Mnozí chasidští *cadikové* se stali velmi známí právě pro své hluboké kabalistické znalosti.

Baal Šem Tov, zakladatel chasidismu

Mitnagdím – v singuláru *mitnaged* či *misnaged*, hebrejsky doslova „*odpůrci*“ – se konstituovali jako antichasidský tábor v Litvě okolo rabína *Elijaha Ben Šlomo Zalmana* zvaného „*Gaon z Vilna*“ (1720–1797).⁵⁵ Proto se dnes v Izraeli obecně stoupencům tohoto proudu judaismu říká „*litevští*“ (*Litvaci*, *Lita'im*) bez ohledu na jejich skutečný geografický původ.⁵⁶ Na chasidismu shledávali základní nedostatky blízké herezi; scházel jim hlavně důraz na studium halachy a obávali se možných mesiášských tendencí a povrchního vlivu kabaly na „prosté a nepřilíš studované“ chasidy. To však neznamená, že by někteří významní rabíni mit-

⁵⁴ Chasidismus klade hlavně důraz na tzv. luriánskou kabalou, což je směr pojmenovaný podle rabína *Jicchaka Lurii* (1534–1572) pohřbeného v Safedu, která má mj. značně mesianistický podtext.

⁵⁵ *Gaon z Vilna* je též uváděn pod jmény *Elijah ben Solomon Zalman*, *Elijah Gaon* či pod zkráceným jménem *HaGra* (což je odvozeno od „*HaGaon Rabbi Elijahu*“).

⁵⁶ Pro žáky Gaona z Vilna kteří se později usadili v Palestině, se někdy používá hebrejského termínu *perušim*.

nagdim sami nemohli být významní kabalisté (například sám Gaon z Vilna). Celkově je možné mitnagdim charakterizovat jako více intelektuální a nechovající takovou úctu ke svým rabínům jako chasidé.⁵⁷

Chasidé sami považují za „odpůrce“ každého Žida, který se přidržuje nechasidského ritu a aškenázských zvyků. Východoevropští (hlavně litevští a ruští) mitnagdim ovládli na velmi dlouhou dobu vedení židovské kultury a intelektuálního myšlení, včetně talmudských studií a aškenázského rabinátu. Jsou také výrazným elementem v anglosaské diaspoře a v latinské Americe.

Dávný konflikt již dávno otupil své ostří, avšak důkazem toho, že není ani v současnosti zcela pohřben, je fakt, že ještě v osmdesátých letech vznikla strana *Degel HaTora* zastupující zájmy „litevských“ charedim. Také na pohřeb jedné z největších autorit „litevské“ komunity, rabbiho *Menachema Eliezera Šacha*, který zesnul v roce 2001 ve věku 103 let, přišly sice desetitisíce mitnagdim, ale jen velmi málo chasidů.

Chasidismus a charedim obecně utrpěli obrovské ztráty za druhé světové války. Prakticky celé východoevropské židovstvo bylo během války zničeno. Části cadiků se naštěstí ještě před válkou podařilo emigrovat do USA a mandátu Palestina, kde své komunity obnovili. Jeden z nejúspěšnějších cadiků byl Lubavičský rabín Menachem Mendel Schneersohn, který založil hnutí *Chabad*, které dnes čítá několik set tisíc stoupenců v mnoha zemích světa.

Elijahu Gaon z Vilna, velký oponent chasidismu, na izraelské známce

Ultraortodoxní tatínek zkouší svému synovi plynovou masku

⁵⁷ O rozdílech mezi chasidy a mitnagdim podrobně viz *Meijers, D.: Ascetic Hasidism in Jerusalem*, E. J. Brill, Leiden 1992, str. 21–25.

Nejznámější chasidské dynastie:

Jméno dynastie	Současný (nebo poslední) rabín	Zakladatel dynastie	Současné sídlo(a) dynastie	Místo, obec původu dynastie
Belz	<i>Jissachar Dov Rokeach</i>	<i>Šolom Rokeach</i> (1781–1855)	Jeruzalém	Belz, (Halič – dnešní Ukrajina, dřívější Polsko a Rakousko-Uhersko)
Bobov	<i>Ben Cijon Arje Lajbiš Halberstam, Mordechaj Dovid Unger</i>	<i>Šlomo Halberstam z Bobova</i> (1847–1905)	Borough Park, Brooklyn	Bobowa a Sanz, Halič
Braclav (Breslov)	<i>nikdo</i>	<i>Nachman z Braslavi</i> (1772–1810)	Jeruzalém, Brooklyn, Uman	Braclav, Ukrajina
Chabad Lubavič	<i>Menachem Mendel Schneerson</i> (1902–1994)	<i>Šneur Zalman z Lady</i> (1745–1812)	Crown Heights, Brooklyn	Ljubaviči, Rusko
Ger (Gur)	<i>Jaakov Arje Alter</i>	<i>Jicchak Meir Alter</i> (1799–1866)	Jeruzalém	Góra Kalwaria, Polsko
Klausenberg	<i>Cvi Elimelech Halberstam, Šmuel Dovid Halberstam</i>	<i>Chajim Halberstam ze Sanzu</i> (1796–1876)	Boro Park, Brooklyn, Netanja	Kluž (Cluj Napoca, Kolosvár) v dnešním Rumunsku a Sanz, v dnešním Polsku
Satmar	<i>Aaron Teitelbaum, Zalman Leib Teitelbaum</i>	<i>Moše Teitelbaum z Újhély</i> (1759–1841)	Kirjas Joel, New York, Williamsburg, Brooklyn	Satu Mare v dnešním Rumunsku
Skver	<i>David Twersky</i>	<i>Jicchak Twersky</i>	New Square, New York	Skvira, Ukrajina
Vižnic	<i>Moše Jehošua Hager, Mordechaj Hager</i>	<i>Menachem Mendel Hager z Kosova</i>	Bnej Brak, Israel, New York	Vyžnycija, Ukrajina

Menší, ale rovněž významné chasidské dynastie:

Ašlag, Berdičev, Biala, Boston, Bojan, Brody, Černobyl, Dušinsky, Husjatin, Karlin, Kock, Krasna, Lelov, Ližensk, Mezibož, Mezirič, Mir, Munkács (Mukačevo), Nadvorna, Przysucha (Pšischa), Pupa, Rachmastrivka, Rižin, Sadagora (Sadigura), Sanz, Skulen, Slonim, Spinka, Stropkov, Toldos Aharon, Vaslui, Žitomir, Židichov. Podle Wikipedie ověřil autor.

Všimněte si, že sídla chasidských dynastií byla ve většině případů v odlehlých a nepříliš známých venkovských lokalitách východní Evropy. Souvisí to s tím, že velká města, kde také sídlily významné židovské komunity (například Vilnius), byla častěji centry různých pro chasidy „heretických“ směrů židovství – židovského sekularismu, asimilicionismu, různých „pokrokových“ politických směrů (sionismu, bundismu), a pokud šlo o ortodoxii, tak zde sídlili spíše intelektuálnější mitnagdim (viz níže), případně stoupenci neoortodoxie. To samozřejmě neplatilo absolutně, a tak najdeme i chasidské dynastie jako Klausenberg (pojmenované podle významného města Kluž v dnešním Rumunsku). V odlehlých venkovských sídlech mohli chasidští rabíni žít izolováni a relativně málo vyrušování od vnějších vlivů a mohli vytvořit vlastní svět pro sebe a své žáky. Právě život cadiků a jejich stoupců v tomto prostředí popisují v beletristických dílech například Ishaac Bashevis Singer, Martin Buber, Elie Wiesel či český chasid Jiří Mordechaj Langer. Posledně jmenovaný pokládal ve své době za nejzápadnější výspu chasidismu dnešní jihomoravské město Mikulov (tehdejší Nikolsburg).⁵⁸

Po holocaustu, který prakticky zničil východoevropské židovstvo, chasidy až na zcela nepatrné výjimky ve venkovských lokalitách nenajdeme. Pokud na ně v Evropě narazíme, je to hlavně ve velkých metropolích jako Londýn (kde sídlí hlavně ve čtvrtích Stamford Hill, Golders Green atd.), případně v Paříži, Antverpách a na několika dalších místech. Centrem dnešního chasidismu je především Izrael (Jeruzalém a Bnej Brak) a USA (Brooklyn, Borough Park, Kyrias Joel atd.), případně některá kanadská velkoměsta.

Chasida ze skupiny Skver (Londýn, 2008)

⁵⁸ Langer, J.: *Devět Bran – Chasidů tajemství*, Sefer, Praha 1996.

2. 12. 1. Nejznámější chasidské skupiny

V Izraeli působí velké množství chasidských skupin, které mají svůj původ na území východní Evropy. Izrael je tak společně se Spojenými státy jedno z hlavních center současného chasidismu. Dvě největší chasidská uskupení, se kterými se můžeme v Izraeli setkat, jsou Chabadští a Braslavští chasidé. Pro chabadské chasidy je typická jejich „misijní“ činnost a aktivity na veřejnosti, kdy rozdávají kolemjdoucím různé letáky, případně umožňují kolemjdoucím lidem židovského původu se pomodlit. Braslavské chasidy zase v Izraeli nelze přehlédnout díky jejich častým veřejným hudebním a tanečním aktivitám a také všudypřítomným nápisům oslavujícím jejich dávno zesnulého – a jediného – rabína, Nachmana z Braslavi.

Chabadští (Lubavičtí) chasidé. Základy tohoto směru chasidismu položil rabín *Šneur Zalman z Lady* (1745–1812). Lubavič je běloruské městečko, které se stalo centrem chabadských chasidů pod vedením jeho nástupce rabína *Dova Baera* (1773–1827). Současní stoupenci se počítají za žáky dnes již zesnulého Lubavičského rabína *Menachema Mendela Schneersohna* (1902–1994) z newyorského Brooklynu, kterého mnozí z nich nazývají „Král Mesiáš“ (angl. *King Moshiach*). Rabbihoproslavilo nejen jeho charisma, osobnost, ale i jeho zázraky a mnoho jeho přívrženců uvěřilo, že rabín je žijícím Mesiášem.⁵⁹ Rabbi během svého života nikdy nevstročil na půdu Státu Izrael a žil až do své smrti na Eastern Parkway v Brooklynu.⁶⁰ Rabbi sice takto demonstroval svůj postoj k sionismu, avšak na druhé straně už v roce 1967 zahájil kampaň „proti navrácení území, jež Izrael získal šestidenní válkou“. Schneersohn byl přesvědčen, že židovská vláda nad

Lubavičský rabín
Menachem Mendel Schneersohn

celým územím Izraele je nezbytnou podmínkou příchodu Mesiáše a přechodu od sionistického státu k halachickému státu. V tomto duchu také vstoupil do izraelské politiky svojí podporou strany Agudat Jisrael ve volbách v roce 1988.⁶¹

Ve svém učení se Chabadské hnutí snaží spojit židovskou víru a mystiku s in-

⁵⁹ O Lubavičském rabínovi bylo též známo, že vyléčil rakovinu, když na nemocného muže položil ruce a řekl „*Silz gorništ*“ (v jidiš: „To nic není“), viz *Rubinstein, A.: Hasi-dism*, Keter Books, Jerusalem 1975, str. 105.

⁶⁰ Konkrétně 770 Eastern Parkway, Brooklyn, New York 11213; viz také <http://www.770-live.com> nebo <http://www.chabad.com/home/rebbe.html>.

⁶¹ *Keppel, G.: Boží pomsta – křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*, Atlantis, Brno 1996, str. 154–159.

Lubavičský chasida (Londýn, 2008)

telektem; výraz „CHaBaD“ je zkratkou pro *chochma* – moudrost, *bina* – rozum a *da'at* – vědění, což je posloupnost různých stupňů lidského poznání a zároveň niterně božských sil. Chabadští chasidé se odlišují od ostatních chasidů hlavně svojí náklonností k myšlence sionismu a také svojí „misijní“ činností mezi sekulárními i religiózními Židy. Nejednou se též pokusili vstoupit do izraelské politiky. V Izraeli se hnutí Chabad zasazuje proti asimilaci a proti odcizování se od „pravého“ židovství.⁶²

Chabadští chasidé mají velice dobré zázemí a prostředky ke své činnosti. Hodně zapustili kořeny v postkomunistických východoevropských zemích a velice dobrou pozici mají například v dnešním Rusku. Vícekrát se ale stalo, že v nových lokalitách, kde začali působit, se dostali do rozporu s místními židovskými obcemi (většinou neortodoxními).⁶³

Braclavští (braslavští, breslovští) chasidé se nazývají podle svého duchovního učitele *Nachmana z Braslavi* (1722–1810). Hrob tohoto slavného rabína se nachází ve městě Uman na Ukrajině a desetitisíce braslavských chasidů k němu pořádá každý rok poutě.⁶⁴ Braslavští nejsou konzistentní chasidskou skupinou a dělí se zhruba na čtyři hlavní podskupiny:⁶⁵

⁶² <http://www.chabad.com> a také *Shashar, S.: Hovory o Bohu a světě s Ješajahu Leibowitzem*, Sefer, Praha 1996, str. 261.

⁶³ Stalo se tak například i v Praze. Viz například *Spitzer, A. D.: Jewish conflict turns violent*, The Prague Post, 21. 4. 2005.

⁶⁴ Tak činili dokonce i v éře Sovětského svazu, kdy však byly jejich snahy všemožně komplikovány.

⁶⁵ *Pfeffer, A.: Who are the Bratslavers?*, Ha'aretz Magazine, 12. 7. 2002.

- **Va'ad Ha-Olami Chasidei Braclav** je nejstarší skupina s centrem v Mea Šearim, nepřijímají mezi sebe prakticky žádné nové členy a jsou striktní antisionisté.

- **Šuvu Banim** má centrum v ješivě postavené rabbinem *Eliezerem Berlandem* v muslimské části jeruzalémského Starého města a vyznačují se, na rozdíl od většiny ostatních charedim, občasnými násilnými konfrontacemi s muslimy.

- **Skupina kolem rabína Šlomo Eliezera Schicka** působí v brooklynském Borough Parku a Javane'el v Izraeli.

- **Na-Nachim** je nejmenší braclavskou skupinou, ale v Izraeli zřejmě nejznámější, neboť její členové často pořádají různé koncerty a účastní se různých shromáždění (dokonce i technoparty), kde tancují. Navíc můžete prakticky po celém Izraeli narazit na sprejem či jinými způsoby vyvedené nápisy „*Na-Nach-Nachma-Nachman-Me'Uman*“.⁶⁶

Vnitřní členění charedim, hlavně chasidů, je více než složité. Odlišnosti existují i mezi charedim, kteří žijí dlouhodobě v Izraeli, a těmi, kteří přišli do Izraele z diaspory. Nejčastěji se do Izraele stěhují **charedim z anglosaských zemí**, hlavně z USA. Ti se oproti izraelským charedim – „starousedlíkům“ – vyznačují částečně odlišným, o něco modernějším životním stylem. Charedim v americkém prostředí také provozují různé činnosti, které jsou mezi jejich izraelskými souvěrci stěží akceptovatelné (například podnikají, sledují televizi, nechávají své ženy řídit automobily atd.). Američtí charedim jsou často i daleko tolerantnější k sionismu, což je přibližuje ke komunitě náboženských sionistů. Mnoho z nich také nežije společně se „starousedlíky“ v Mea Šearim, ale s ostatními „americkými“ charedim v jiných čtvrtích.⁶⁷

Braslavští chasidé při tanci (Jeruzalém, 2002)

⁶⁶ Obtížně přeložitelná slovní hříčka oslavující rabbiho Nachmana z Braslavi.

⁶⁷ *Levi, A.: Anglo-Saxon Haredim*, in *Liebman, Ch. S. (ed.): Conflict and Accomodation between Jews in Israel – Religious and Secular*, Keter Publishing House, Jerusalem 1990.

2. 13. Charakteristické obleky a atributy religiózních Židů

Tato kapitola se zabývá jedním z nejcharakterističtějších znaků ortodoxních a ultraortodoxních Židů (charedim) – jejich oděvem. Oblek je velice důležitý, neboť výrazně odlišuje nositele a zařazuje ho do určité konkrétní komunity či skupiny. Zároveň vyjadřuje jeho náboženský a velmi často i politický postoj. Je značný rozdíl v oblékání tradicionalistů a ortodoxních Židů na straně jedné a ultraortodoxních Židů (charedim) na straně druhé.

Tradicionalisté a ortodoxní Židé se oblékají v podstatě moderním způsobem, avšak nezbytnou součástí jejich oděvu je vždy pokrývka hlavy – *kipa* (zvaná v jidiš též *jarmulka* či *kopl*). Kipy se vyrábějí v různých velikostech a barevných odstínech a z rozličných materiálů. Ortodoxní přívrženci náboženského sionismu (jako studenti ješiv hlásící se k sionistickému hnutí mládeže *Bnej Akiva*) či religiózní osadníci a stoupenci Národní náboženské strany nosí hlavně háčkované barevné kipy (*kipa sruga*). Pod svým oblečením nosí ortodoxní muži, kteří dosáhli věku *bar micvy*,⁶⁸ malý modlitební šál (zvaný hebrejsky *talit*), který je zakončený ve všech čtyřech rozích svazkem provázků *cicit*, jak nařizuje Tóra (Numeri 15:37–41).⁶⁹ Tyto provázky nosí buď schované pod oděvem, či volně vlající zpod něj. Pod oblekem se nosí tzv. *malý talit* (*talit katan*), zatímco *velký talit* (*talit gadol*) se používá výlučně při bohoslužbách. Kromě *kipy* a provázků *cicit* tak nemusí být oblek tradicionalisty či ortodoxního Žida ničím zvláště nápadný a může působit velice moderně.

Naopak oblek ultraortodoxních charedim je zcela nepřehlédnutelný. Vypadá v průběhu celého roku prakticky stejně bez ohledu na roční období a na první

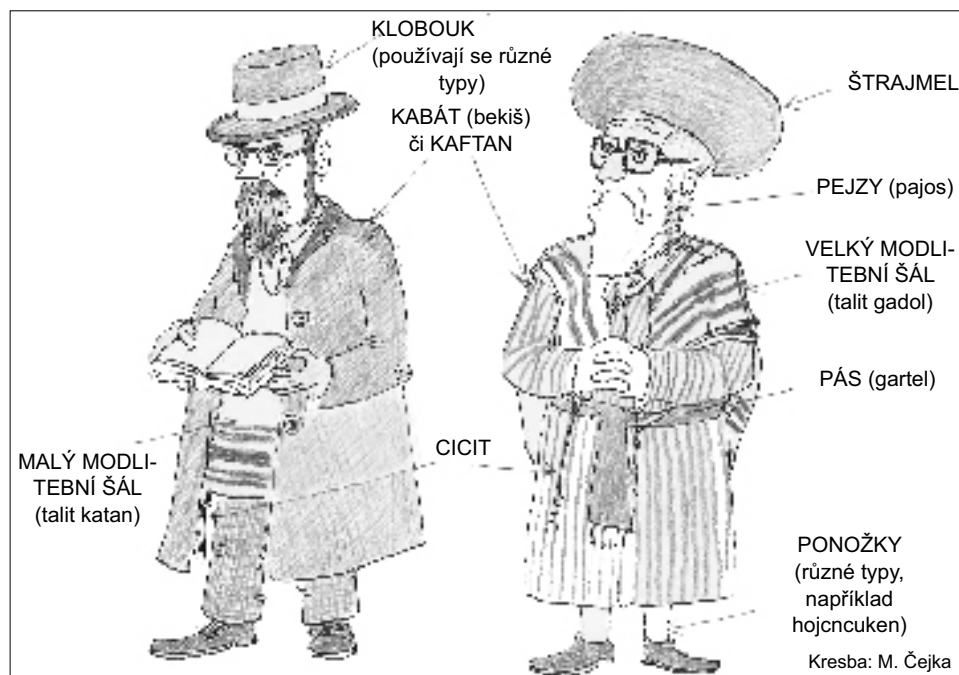
Mladý Žid s igelitovým sáčkem chránícím jeho klobouk před sněhem

⁶⁸ U chlapců je to 13. rok, což je podle židovského zákona věk, kdy muž dosáhl náboženské odpovědnosti (u dívek je to 12 let).

⁶⁹ *Hospodin řekl Mojžíšovi: „Mluv k Izraelcům a řekni jim, aby si po všechna pokolení dělali na okraji svých šatů třásně a nad třásně at' si dávají na okraj svého roucha purpurově fialovou stuhu. Budete mít třásně, abyste si při pohledu na ně připomínali všechna Hospodinova příkázání a plnili je, abyste se neřídili vlastním srdcem a vlastníma očima, jako se jimi řídí smilníci, abyste si připomínali a plnili všechna má příkázání a byli svatými pro svého Boha“* (Numeri 15:37–41).

pohled odlišuje charedim od okolí. **Mužský oděv** charedim vychází z historického oděvu polské a litevské šlechty (velká část charedim má svůj původ právě v této části Evropy) a obvykle se skládá z tmavého kaftanu či atlasového kabátu (*bekiš*), kalhot, saka, talitu, pásu (*gartel*), bílé košile, černé kipy a klobouku (*fedora*). Pod klobouky různých typů nosí charedim vždy jarmulky, nejčastěji sametové černé, někdy doplněné ozdobným lemováním či decentními vzory. U takto oděných lidí si můžeme být takřka stoprocentně jisti, že jde o voliče některé ultraortodoxní strany, nejčastěji aškenázské. Mužští voliči sefardské ultraortodoxní strany Šas sice většinou také nosí černé sametové jarmulky, ale jen část z nich se řadí mezi charedim (mohou být totiž i tradicionalisté). Dnešní sefardští charedim se oblékají stejně jako Aškenázové, přestože tento oblek nesouvisí s jejich blízkovýchodní tradicí. Občas je tak možno narazit například na etiopské Židy tmavé pleti, kteří jsou oblečeni zcela ve stylu „litevských“ charedim.

Stoupenci jednotlivých ješiv a rabínských dvorů se mezi sebou odlišují různými detaily v oblečení. Například některé chasidské skupiny nosí bílé zašpičatělé jarmulky s malou chocholkou a o šabatu či svátcích si oblékají zlatisté, hnědé či modře proužkované kaftany a na hlavy nasazují mohutné kožešinové štrajmely. Odlišujícím znakem jsou též různé pumpky, ponožky či punčochy (*hojcncuken*).

Charakteristické součásti oděvů charedim

Oděvy některých skupin charedim (jde hlavně o „starousedlíky“ a potomky „starého jišuvu“) působí archaičtěji než kupříkladu oděvy jejich souvěrců, kteří přišli do Izraele ze Spojených států. První zmíněná skupina charedim nosí kaftany i klobouky specifického a starodávně působícího stylu. Naopak obleky některých amerických charedim jsou nezřídka doplněny vázankami a moderními klobouky.

Oblekem **ultraortodoxních rabínů** bývají tmavá sametová roucha a kromě nezbytné černé sametové jarmulky nosí o šabatu též černý či hnědý *štrajmel* (*štrajml*), což je kožešinový klobouk, který se tradičně vyrábí z liščích ohonů. Štrajmel nosí o šabatu i „řadoví“ členové některých chasidských skupin. Během týdne rabíni někdy nosí i tzv. *spodek*, což je těžká kožešinová čepice podobná granátnickým beranicím. Mimo své domovy nosí rabíni s oblibou hůl se zlatým či stříbrným knoflíkem. Štrajmely i klobouky si charedim při dešti přikrývají igelitovými sáčky. To činí mj. proto, že prakticky všechny součásti oděvu charedim jsou velice drahé. Například klobouky mohou stát stovky a štrajmely až tisíce dolarů. Vzhledem k tomu, že velká část izraelských charedim žije v chudobných poměrech, není pro ně lehké opatřit si všechny oděvní součásti.

Dalším specifickým znakem charedim je zvláštní **sestřih vlasů a vousy**. Některí charedim mívají hlavy částečně nebo i zcela vyholené (včetně malých dětí), jen kolem uší jim splývají dlouhé zakroucené **pejzy** (*pajos*). Ultraortodoxní muži nosí velmi často (nikoli však vždy) plnovous. Jelikož všichni charedim tráví většinu svého života četbou náboženských textů, nosí mnoho z nich brýle.

Ultraortodoxní ženy jsou oblečeny daleko méně nápadně než muži a jejich oděvy respektují přísný kodex cudnosti *cenijut*. Obvykle se tak oblékají do tmavých splývavých šatů či dlouhých sukní. Ultraortodoxní ženy nosí zásadně šaty či halenky bez výstřihu, většinou s knoflíky dopnutými až ke krku a s dlouhými rukávy. Na hlavách mají obvykle pokrývky hlavy jako šátky (*tichel*), sítky či kloboučky. Někdy mají hlavy pod pokrývkami vyholené či přikryté parukou (*šajtl*).

U Zdi nářků (ale často i na běžných místech) je možné spatřit religiózní Židy (muže) s malými krabičkami na čele a s koženými řemínky ovinutými kolem rukou. Jedná se o modlitební řemínky *tefilin* (*tfilin*, používá se pro ně i nepřesný

Chasida s vlajícími pejzy medituje před Zdi nářků (všimněte si holínek proti sněhu)

pojem *fylakteria*), které jsou důsledkem interpretace několika ustanovení Tóry (Exodus 13:1–10; 13:11–16; Deuteronomium 6:4–9, 11:13–21):⁷⁰

- *tefilin šel jad* je kožený řemínek omotávaný kolem ruky;
- *tefilin šel roš* je malá krabička s vloženou modlitbou umístovaná na čelo.

Tefilin při modlitbě symbolicky připoutává duši, srdce a tělo osoby k Bohu. Až na výjimky používají tefilin pouze muži, avšak pouze během týdne, nikoli o šabat a náboženských svátcích.

Muž zahalený velkým *talitem* a s *tefilin šel roš* na čele při modlitbě

⁷⁰ Například „A budeš to mít jako znamení na své ruce a jako připomínku mezi svými očima, aby v tvých ústech zůstal Hospodinův zákon, neboť pevnou rukou tě vyvedl Hospodin z Egypta“ (Exodus 13:9).

2. 14. Ultraortodoxní antisionisté a radikálové

„Když izraelský národ vydržel bez státu dva tisíce let, vydrží bez něj i další dva tisíce. A až přijde Mesiáš, přijde i bez souhlasu většiny poslanců parlamentu.“

Jehuda Meši-Zahav⁷¹

Z celkového počtu přibližně asi 600–800 tisíc charedim žijících v dnešním Izraeli zastává malá část (odhaduje se asi na deset tisíc charedim) radikálně antisionistické názory na současný Izrael. Jedná se hlavně o Židy *starého jišuvu* (předisionistického období), kteří byli po druhé světové válce posíleni o úzkostlivě tradicionalistické přistěhovalce z Maďarska. Tito, s nadsázkou možno říci, „ultra–ultraortodoxní“ charedim nadále žijí odděleně v přísně uzavřených společenstvích, soustředěni v současnosti hlavně v jeruzalémské čtvrti Mea Šearim a v Bnej Brak u Tel-Avivu. Zde žijí i nadále způsobem života starého ghetta a pokoušejí se udržet si systém vnitřní autonomie, který se vyvinul pod nežidovskou správou. Mají rovněž své vlastní ješivy, synagogy, mikve, rabínské soudy atd.

Ultraortodoxní antisionistické skupiny jsou sdružené v zastřešující organizaci **Eda Charedit** (heb. „Komunita Bohabojných“, někdy také: *HaEda HaChareidis*), která se považuje za opozici vůči oficiálnímu vrchnímu rabinátu Izraele. Spadají do ní skupiny *Neturej Karta*, stoupenci ješivy Toldot Aharon, satmarští chasidé a další skupiny, které pohlížejí na světský Stát Izrael jako na velký hřích, ne-li přímo katastrofu. Tito charedim považují sami sebe za jediné „opravdové a ctnostné Židy“ a zároveň strážce celého národa. Ve svém odmítání „takzvaného Státu Izrael“, jak ho nazývají, jsou tito charedim velice zásadoví: nepřijímají žádnou pomoc od státu včetně sociálního pojištění, jejich školy odmítají jakoukoli formu finanční pomoci od ministerstva školství a neplatí samozřejmě ani daně. Zcela se odmítají účastnit i izraelského politického života: nenosí své identifikační průkazy, nevolí v parlamentních volbách a z velké většiny odmítají i všechny státní svátky a symboly izraelské nezávislosti – národní vlajku, hymnu a jinou symboliku. V Izraeli se tak můžeme setkat se zajímavým jevem: Zatímco velká většina národa slaví například Den nezávislosti, antisionističtí charedim dávají nápadně najevo svoje postoje protesty, při kterých nechybí černé prapory smutku či palestinské vlajky a při kterých charedim tří-

Londýnští členové Neturej Karta při protestu

⁷¹ Viz *Shorf, D.: Bitva o Jeruzalém*, Týden, č. 20, 1998.

Protisionistický plakát ze čtvrti Mea Šearim – mladý chasida s palestinskou vlajkou

mají k údivu nezasvěcených transparenty s nápisy: „*Palestina patří Palestincům*“, „*Skuteční rabíni vždy oponovali sionismu*“, „*Konec sionismu – konec krveprolití*“, „*Jsmo proti tzv. Izraeli, protože jsme Židé!*“ atd.⁷²

Podstatou tak zarputilého odporu vůči sionismu u části charedim je jejich teologický náhled na současný Stát Izrael, který je budovaný do značné míry na světských sionistických hodnotách. První sionisté byli také nezřídka levicově zaměřeni pokrokáři s vlažným vztahem k víře svých předků. Právě sionistická bezbožnost představovala pro mnoho hluboce věřících Židů nebezpečnou herezi a rouhání. Rabín *Josef Samuel Bloch* (1850–1923) přirovnal sionismus k „falešnému mesianismu“, v němž byli Bůh, Tóra a její příkázání nahrazeny falešnými modlami nacionalismu a socialismu.⁷³ Nacionalistické vášně sionistů, vyzbrojování se, boj o půdu s Araby ztělesňovaly pro charedim rebelii proti Bohu. Jejich výklad posvátných textů jim totiž přikazoval neusilovat o ukončení židovského exilu předčasně a nesnažit se podrobit si Zemi izraelskou za pomoci síly. Židovský stát může obnovit jen mesiáš, nikoli bezbožní sionisté.

Charedim se stávali v průběhu 20. století v otázkách přístupu k sionismu více kompromisní. Na protest proti podobným tendencím se v roce 1938 odštěpila od mezinárodního ultraortodoxního hnutí Agudat Jisrael radikálně antisionistická skupina Neturej Karta (viz níže). Po vzniku Izraele se tendence izraelských

⁷² Pro informaci uvádím seznam nejčastějších sloganů používaných nesionistickými skupinami: „*Izrael*“ *nereprezentuje světové Židovstvo. Velcí rabíni bojovali se sionismem od jeho počátků. Opravdoví rabíni stáli proti sionismu a Státu Izrael. Sionismus nemá nárok na vládu nad Svatou zemí. Není pochyb! Herzlův sen byl katastrofou pro Židy. Sionismus uloupil jméno Židů. Židé truchlí nad existencí „Izraele“.* *Opravdoví Židé nikdy neuznají Izrael. Židovstvo Tóry je sjednocené proti sionismu & Státu Izrael. Izrael je rakovina pro Židy. Sionistická ideologie čelí Stvořiteli. Jsme proti „Izraeli“, protože jsme Židé. Sionismus a judaismus jsou v naprostém protikladu. Vláda Izraele: zastav perzekuci religiózního židovstva ve Státu Izrael.* (Pramen: <http://www.nkusa.org>)

⁷³ *Rabkin, Y. M.: A Threat from Within: A Century of Jewish Opposition to Zionism*, Fernwood Publishing, Winnipeg 2006, str. 30.

charedim k pragmatičnosti ještě více prohloubila. Naprostá většina z nich se sice za sionisty nikdy oficiálně nepovažovala, ve skutečnosti však začali sionismu využívat – tzn. volit „své“ strany do izraelského parlamentu, pobírat státní sociální podporu atd. Antisionističtí charedim však setrvali na postojích radikálního odmítání sionismu. Sionismus je v jejich pojetí ztělesněním toho nejhoršího, co mohlo židovský národ ve 20. století potkat. Všechno následující židovské utrpení, včetně holocaustu, nového antisemitismu, sebevražedných atentátů, jsou pro ně už jen Božím trestem za prvotní „sionistický hřích“. Za nejhorší plod sionismu pokládají současný židovský stát – Izrael. Jejich pohled na něj je svým způsobem ještě ostřejší, než je tomu u hnutí Hamás. Na druhou stranu však zbožní antisionisté odmítají jakoukoli formu násilí.

Vrchní rabíni Eda Charedit

(funkční období):

- *Josef Chajim Sonnenfeld* – (1920–1932)
- *Josef Cvi Dušinsky* – (1932–1948)
- *Zelig Reuven Bengis* – (1948–1953)
- *Joel Teitelbaum ze Satmaru* – (1953–1979)
- *Jicchok Jaakov Weiss* – (1979–1989)
- *Moše Arje Freund* – (1989–1996)
- *Jisroel Moše Dušinsky* – (1996–2002)
- *Jicchok Tuvia Weiss* – (2002 – současnost)

Prezidenti Eda Charedit:

- *Joel Teitelbaum ze Satmaru* – (1953–1979)
- *Moše Teitelbaum ze Satmaru* – (1979–2006)
- *Dovid Soloveičik* – (2006 – současnost)

Neturej Karta (v aramejštině „Strážci města“) je mezinárodní organizace rabínských autorit a charedim, která odmítá uznat legitimitu současného Státu Izrael. Tato nechasidská skupina se odštěpila se v roce 1938 od strany Agudat Jisrael a pokusila se vytvořit nezávislou ultraortodoxní komunitu zcela oddělenou od komunity sionistické. Když byl Stát Izrael založen, rabíni Neturej Karta vydali prohlášení, v němž stálo:

„Otevřeně prohlašujeme, že neuznáváme rouhačské státní zřízení, tzv. ‚Státu Izrael‘. Neuznáváme ani jeho pravomoc a nebudeme se mu v žádném případě podřizovat. Nejsme žádným způsobem vázáni jeho zákony a nařízeními.“⁷⁴

Protest Neturej Karta:
„Izrael je rakovina“

⁷⁴ Prittie, T.: **Israel: Miracle in the Desert**, Frederick A. Praeger, Inc., New York 1967, str. 113.

Rabín Amram Blau se svými stoupenci
(Jeruzalém, 1973)

Přestože má tato skupina jen relativně malý počet stoupenců, získala si širší podporu mezi charedim svými protesty proti porušování šabatu veřejnou dopravou a proti smíšené výuce ve školách a společnému koupání mužů a žen. V padesátých letech byli jedněmi z nejznámějších představitelů Neturej Karta její spoluzakladatelé rabíni *Amram Blau* (1890–1978) a *Aaron Katzenellenbogen*. Hlavně rabín Blau a jeho

stoupenci dosáhli velkých úspěchů při omezování veřejné dopravy o šabatu. Předtím byl ale sám rabbi Blau při své snaze přerušit dopravu o židovském svatém dni 153krát (!) zadržen izraelskou policií.⁷⁵ Dalším významným rabínem Neturej Karta byl velký rabín *Joel Teitelbaum ze Satmaru* (1888–1979), který sídlil v Brooklynu. V roce 1959 ho jeruzalémští stoupenci Neturej Karta pozvali na návštěvu Svaté země a objednali dokonce zvláštní vlak z Haify do Jeruzaléma, na který se prodávaly speciální jízdenky bez „nenáviděných izraelských insignií“.⁷⁶

V současné Neturej Karta mají velký vliv rabíni *Aharon Cohen*, *Mordechaj Weberman*, *Jisroel D. Weiss*, *Jisroel P. Feldman*, *David Kohn* či *Moše Hirsch*. Posledně jmenovaný žije v Jeruzalémě a vede zdejší komunitu Neturej Karta. Zásadně odmítá všechny tvrdé postupy Izraele proti Palestincům. *Moše Hirsch* (1930) se dříve často scházel s Jásirem Arafatem, kterého považoval za svého přítele, a byl dokonce neformálně jmenován ministrem pro židovské záležitosti v Palestinské autonomii. Hirsch sám sebe nazývá „židovským Palestincem“ a jako svoji státní příslušnost uvádí „Palestínu“.⁷⁷ Dnes rabín údajně trpí Alzheimerovou chorobou, a do čela jeruzalémské Neturej Karta se tak postavil jeho nejstarší syn rabín *Jisrael Meir Hirsch*.⁷⁸

Daleko přijatelnějším partnerem než izraelská administrativa jsou pro antiso-

Rabín Moše Arje Friedmann při setkání s iránským prezidentem Ahmadínežadem

⁷⁵ *Rabinowicz, H.: Hasidism and the State of Israel*, Associated University Press, East Brunswick 1982, str. 241.

⁷⁶ *Rubinstein, A.: Hasidism*, cit. dílo, str. 104.

⁷⁷ Viz například článek *Arafat's Rabbi* na <http://www.cin.org/archives/cinjust/200201/0042.html>

nisty Palestinci. Stoupenci Neturej Karta komunikují s Hamásem, Hizballáhem a několik rabínů se v prosinci 2006 zúčastnilo dokonce i „Mezinárodní konference o přezkoumání globální vize holocaustu“ v Teheránu a setkali se zde s íránským prezidentem Mahmúdem Ahmadínežádem. Tento čin však přinesl účastníkům odsouzení i od méně radikálních částí Neturej Karta a některé antisionistické skupiny na ně dokonce uvalily *cherem* (exkomunikaci). Je tedy vidět, že i radikalismus antisionistických charedim není stejnoměrný a má své hranice.

Celkově vzato je takto striktní odmítání sionismu mezi charedim dnes jen menšinové, avšak nelze říci, že by bylo bezvýznamné. O tom svědčí i počet významných rabínů, kteří ho podporují či podporovali. Kromě výše uvedených rabínů mezi ně patří (či do své smrti patřili): *Jisrael Abu Haceira, Elchonon Wasserman, Michael Dov Weissmandl, Chajim Soloveitčik, Velev Soloveitčik, Moše Jehuda Lajb Diskin, Josef Chajim Sonnenfeld* a další.⁷⁹ Stoupenci antisionistických proudů židovství jsou si navíc schopni zajistit dostatek publicity pomocí sdělovacích prostředků, včetně internetu, a financí ze zahraničí.

Mnoho pozornosti bývá v Izraeli též věnováno **radikálním protestům charedim**. V tomto případě však nešlo vždy jen o radikální antisionistické charedim, ale mnohdy i o „pragmatické“ charedim.

Známý je například protest ultraortodoxních proti „obscénním“ reklamám v jeruzalémských ulicích – při jedné takové kampani proti plakátům zobrazujícím modelku v „minimalistických“ bikinách zlikvidovali charedim 142 autobusových zastávek, z nichž 48 kompletně vypálili. Reklamní firma Poster-Media přišla o několik set tisíc dolarů a již nikdy podobný plakát nevyvěsila. Další protesty vyvolalo otevření Mormonské univerzity v Jeruzalémě nebo konání fotbalových zápasů o sobotním večeru. Také první telavivský sex-shop „Eros Boutique“ skončil velice neslavně, neboť do něj ultraortodoxní radikálové nastražili bombu.⁸⁰

Protest Neturej Karta – „Sionismus je hlavní příčina antisemitismu po celém světě“

⁷⁸ Odenheimer, M.: **We Will Not Obey. We Will Not Follow**, *Guilt & Pleasure 2*, str. 71–77.

⁷⁹ Další antisionistické rabíny lze najít na stránce <http://www.jewsagainstzionism.com/rabbis.htm> Z rabínských dvorů jsou mezi antisionistickými nejvýznamnější *Ben Joel, Breslov, Brisk, Chazon Iš, Kašau, Krasna, Krečeniiv, Malochim, Munkács, Nitra, Puča, Satmar, Skullene, Slonim (Weinberg), Toldot Aharon, Toldot Avrohom Jicchok, Toš, Vižnic* (se sídlem v Monsey) a dále organizace *Eda HaCharedit lekol Machelot Ha'Aškenazim be Jerušalajim, Eda HaCharedit HaSfaradit, Hitachdut HaRabbonim De-Arcos HaBris Ve-Kanada (Central Rabbinical Congress of the United States and Canada – CRC)* a *Ješiva Ahavat Šalom*. (Pramen: <http://www.nkusa.org>)

Největší protesty charedim následovaly v osmdesátých a devadesátých letech. Jako jejich organizátor bývá často jmenován ultraortodoxní aktivista *Jehuda Meši-Zahav*, který je zároveň i jednou z nejznámějších postav současného ultraortodoxního radikalismu. Spolu se svými čtyřmi bratry byl Meši-Zahav v roce 1989 zadržen pro podezření z organizování agresivní protisekulární skupiny **Kešet**, která byla zodpovědná za množství násilných útoků (například na obchody prodávající sekulární tiskoviny) či podezřelá ze znesvěcení Herzlova a Ben Gurionova hrobu. Bratři však nebyli nikdy usvědčeni. Meši-Zahav však později prodělal určitý názorový obrat a stal se čelním představitelem organizace ZAKA, která se v Izraeli podílí na identifikaci obětí teroristických útoků. V březnu 2007, při návštěvě Polska, zaútočil Meši-Zahav fyzicky na antisionistického rabína Moše Arje Friedmanna ze skupiny Neturej Karta, a to kvůli jeho návštěvě na teheránské „Mezinárodní konferenci o přezkoumání globální vize holocaustu“ v prosinci 2006. Meši-Zahav zřejmě stál i za vypálením prvního izraelského krematoria, neboť pohřeb žehem je pro charedim naprosto nepřipustný.⁸¹

Ultraortodoxní radikalismus sklidil silnou kritiku mezi některými rabínskými autoritami uvnitř komunity charedim. Radikalismus a násilí také nikdy nebylo této komunitě vlastní a nedosáhlo zde ani rozsáhlejších rozměrů. Je třeba říci, že charedim se až na výjimky uchylují k relativně pokojným protestům. K podobným akcím je jejich organizátoři svolávají prostřednictvím plakátů vyvěšovaných v ultraortodoxních čtvrtích před šabatem (o šabat je jakékoli odstranění nápisů ze zdí přísně zakázáno). Pro zajímavost doplňuji typický příklad takového plakátu:

Zpět v nacistickém Německu!

Toho sobotního večera vyrazili jeruzalémští charedim do ulic bránit svátost Šabatu, která je tak zvrhle a bezcítěně porušována izraelskými zločinci v ulici na Ramot!...

Bránili se proti sionistickému Gestapu, které bylo tak šťastné, když mohlo zasahovat proti Židům ochraňujícím svátost Šabatu... ale to nebylo vše – později začali s pogromem ve čtvrti Mea Šearim! Vyhlásili zákaz vycházení a každý, kdo jej porušil, byl zbit a uvězněn v sionisticko-nacistickém žaláři!

A jako praví následovníci Hitlera (budíž jeho jméno prokleté) nechali několik desítek Židů stát hlavou čelem ke zdi...

Židé! Pomáhejme si a braňme se! Buďme připraveni na další protesty!

(podepsáni: „Ti, kdož trpí pod sionistickým jhem“)⁸²

⁸⁰ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 96–97.

⁸¹ *Strenger, C.: Liberaland and Haredistan*, 27. 8. 2007, Ha'aretz.

⁸² *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 95–96.

Je poněkud paradoxní, že kdyby podobné aktivity jako antisionističtí charedim prováděly nežidovské organizace, byly by pravděpodobně označeny za „antisemitské“.

Celkový vliv náboženských antisionistů a radikálů na věci veřejné příliš velký není, neboť jak bylo zmíněno, neúčastní se voleb a zcela odmítají současné izraelské státní a politické zřízení. Sionisté se také vždy snažili tyto skupiny co nejvíce marginalizovat, protože jejich stoupenci i přes svůj původ a víru zásadně nenaplňovali jejich představy o „moderních Izraelcích“.

Většina sekulárních i religiózních Izraelců názory náboženských antisionistů z pochopitelných důvodů odmítá. Někdy ale zašly odsudky zřejmě až příliš daleko. Například významný náboženský sionista *Mordechaj Nurock* (1885–1962) se na adresu svých hluboce věřících židovských bratří nechal slyšet: „*Jsou to úkladní zločinci, kteří zrazují sebe sama a svou zemi kvůli své prastaré zášti k sionismu, hnutí osvobozujícím naši vlast.*“⁸³

Ve většině případů nedosáhl radikalismus Neturej Karta a dalších antisionistů takové intenzity jako například násilí některých radikálních nábožensko-sionistických komunit, hlavně židovských osadníků (viz čtvrtá část knihy). Pro své neobyčejně radikální názory a protesty, vedoucí ke střetům se světskou mocí, jsou však tyto členové ultraortodoxní komunity nepřehlédnutelnou součástí izraelské populace.

Děti členů Neturej Karta pálí izraelskou vlajku

⁸³ *Rabinowicz, H.: Hasidism and the State of Israel*, cit. dílo, str. 241.

2. 15. Vztah charedim k sekulárním a jejich politické postoje vůči Arabům

Postoje charedim vůči sekulárním Izraelcům a světskému státu Izrael jsou dlouhodobě značně rezervované. Jediné období, ve kterém bariéry mezi komunitami polevily, byl úplný počátek samostatného Státu Izrael. Charedim se tehdy zapojili do některých předstátních podzemních organizací, případně někteří z nich sloužili i v armádě a bojovali ve válce za nezávislost. Toto období většího konsensu a solidarity mezi ultraortodoxní a sionistickou komunitou vyvrcholilo jmenováním religiózního ministra do první izraelské vlády. Od té doby se však sociální bariéry už jen prohlubovaly. Konflikt „sekulární – charedim“ má nejbližší k často zmiňovanému konfliktu mezi sekulárními a religiózními (případně je někdy považován za jeho synonymum).

Současní charedim vidí sekulární Židy a jejich světský život jako požitkářský a zbavený hodnot. Na druhé straně k nim a k sekulárnímu politickému vedení přistupují s určitou mírou milosrdenství jako k Židům, kteří sice zhřešili, ale neztratilí právo být Židy a mohou se vrátit k Bohu. Halacha totiž tvrdí, že status Žida si uchovává i židovský ateista či agnostik.⁸⁴ K sekulárnímu politickému vedení mají též respekt, neboť v jeho moci je přerozdělování pro ně tolik potřebných finančních prostředků. Podobně jako ostatní světová náboženství se i religiózní Židé domnívají, že sekulární svět jednou konečně uzná svoji chybu a obrátí se zpět k víře a jejím hodnotám.

Může se zdát z pohledu Evropana zajímavé, že v Izraeli je často konflikt mezi sekulárními a charedim vnímán jako silnější než spor mezi Židy a Araby. Například v roce 1988 po začátku první intifády bylo 58 % Židů

Segregovaná pláž pro ultraortodoxní muže a ženy (Tel-Aviv, 2002)

⁸⁴ „I když zhřešil, zůstává Židem“ (Sanhedrin 44a).

v Jeruzalémě toho názoru, že sekulárně religiozní konflikt je největším problémem ve městě, zatímco pouze 23 % považovalo židovsko-arabské vztahy za kritičtější.⁸⁵ Napětí mezi sekulárními a charedim je dokumentováno celou řadou sociologických výzkumů (viz níže). Z těchto průzkumů je patrné, že ve srovnání s konfliktem mezi charedim a sekulárními považují Izraelci konflikt mezi Židy a Araby za alespoň částečně řešitelný. Náboženské rozpory mezi Židy však vnímají Izraelci mnohdy jako daleko komplikovanější spor o vlastní identitu.

Co se týká **politických názorů** ortodoxních a ultraortodoxních Židů, sociologické průzkumy potvrzují, že zdaleka nejvíce nacionalistů, ultranacionalistů a stoupenců radikální pravice pochází z řad náboženských sionistů, tedy ortodoxních Židů. Výzkum ukázal, že prakticky téměř 100 % těchto Izraelců smýšlí v tomto smyslu „pravivě“. Otázkou zůstávají politické názory ultraortodoxních charedim. O těch se obecně vždy tvrdilo, že vzhledem k jejich vlažnému vztahu k sionismu a Státu Izrael zaujímají i ve vztahu k Arabům a teritoriálním ústupkům méně vyhraněné postoje. To však platí jen částečně. Pomiňme nyní malou skupinu antisionistických Židů, kteří sami sebe označují za „Palestince“, a zaměřme se na většinovou – „pragmatickou“ – komunitu charedim. Někdy bylo možné zaslechnout tvrzení, že ultraortodoxní Židé preferují v otázkách vyřešení konfliktu mezi Židy a Araby jeden ze základních principů Tóry – „zachování lidského života“ (heb. *pikuach nefes*).⁸⁶ Výsledky sociologických průzkumů, které byly provedeny v devadesátých letech, však zdaleka tak jednoznačné nebyly. Podle nich o sobě takřka všichni ortodoxní a ultraortodoxní prohlašují, že jsou příznivci politické pravice. Žádný z nich o sobě netvrdí, že by jeho smýšlení bylo spíše bližší středu, či dokonce levici. Mezi náboženskými sionisty to o sobě tvrdí 80 % stoupenců, přičemž zbylých 20 % o sobě prohlašovalo, že jsou spíše příznivci středu a levice. Výzkum potvrdil také nízkou podporu mírovým dohodám v devadesátých letech. Pouhých 9 % charedim podporovalo mírový proces oproti 24 % náboženských sionistů a 56 % sekulárních. Průzkum ze srpna 1997 také ukázal, že takřka všichni religiozní pochybují o výsledcích mírového procesu a polovina z nich byla navíc přesvědčena o tom, že nemá šanci na úspěch.⁸⁷

Výše uvedené naznačuje, že v posledních desetiletích dochází k procesu, který by se dal nazvat „sionizace charedim“, neboť stále vzrůstající počet religiozních se identifikuje s nacionalistickou politikou Izraele na okupovaných územích. Tato skutečnost je posílena i imigrací amerických charedim, kteří jsou

⁸⁵ Alon, G.: **Haredi Jews: out in right field**, Ha'aretz, 11. 3. 1998.

⁸⁶ *Pikuach nefes* je tzv. „princip zachování lidského života“ zakotvený v Tóře (Leviticus 19:16). Termín označuje příkaz ponechat stranou ostatní ohledy (tedy i příkazy Tóry), je-li ohrožen něčí život. Základní myšlenkou přitom je, že „*Bůh dal člověku příkázání, aby podle nich žil, a nikoliv aby při jejich dodržování zemřel*“ (Joma 85b, citující Leviticus 18:5).

⁸⁷ Alon, G.: **Haredi Jews: out in right field**, cit. článek.

více naklonění sionismu. Svou roli zde sehrála i stimulace stěhování ultraortodoxních rodin do osad na Západním břehu v období pravicových vlád (hlavně v osmdesátých letech). Paralelně probíhá i obdobný proces „charedizace“ náboženských sionistů, kteří se uchylují ke stále striktnějšímu dodržování náboženských úkonů.⁸⁸ Existuje termín **chardal**, což je právě označení „nationalistických“ charedim. K tomuto tématu podrobněji v kapitole věnované náboženskému sionismu (str. 160).

K odklonu charedim směrem „doprava“ částečně přispívá i teror, který proti nim vyvíjejí někteří palestinští radikálové. Při několika sebevražedných bombových explozích během druhé intifády totiž zahynula řada charedim. Některé exploze se odehrály přímo v jejich čtvrtích (například při výbuchu v březnu 2002 v Mea Šearim zahynulo devět charedim a dalších padesát bylo zraněno, když vycházeli po ukončení šabatu ze synagogy).⁸⁹

Výše uvedená fakta do jisté míry vyvracejí představu, kterou měli někteří lidé v Izraeli, že ultraortodoxní charedim jsou v zásadě nakloněni mírovým jednáním. Ve skutečnosti jsou jejich politické postoje k Arabům a mírovému procesu značně radikální. Tyto chybné představy o ultraortodoxní komunitě pravděpodobně vyvolal i fakt, že některé čelní postavy charedim (zvláště ve straně Šas) vystupovaly na veřejnosti relativně umírněně. Příčiny jejich „umírněnosti“ a dočasné spolupráce se Stranou práce však byly spíše pragmatické, neboť jim tehdy podpora koalice vedená levicí slibovala více finančních prostředků ze státní pokladny.

Dalším důvodem „pravicovosti“ současných charedim je i fakt, že pravicové vlády se z dlouhodobého hlediska ukázaly být daleko tolerančnější k jejich požadavkům a nesnažily se tolik omezovat přísun státních peněz na financování ultraortodoxních vzdělávacích systémů. Tato státní podpora je pro charedim naprosto klíčová politická otázka. Na jejím základě jsou ultraortodoxní strany schopny podporovat jak pravici, tak levici. Z dlouhodobého hlediska se však ukázaly pravicové strany (hlavně Likud) vůči požadavkům charedim poněkud vstřícnější.

⁸⁸ Dowy, A.: *The Jewish State – A Century Later*, cit. dílo, str. 183.

⁸⁹ **9 dead, 50 hurt in Jerusalem bombing**, Ha'aretz, 3. 3. 2002.

2. 16. Finanční prostředky charedim

Finanční prostředky získávají ultraortodoxní instituce (jako rabínské soudní dvory, školy, ješivy, různé sociální zařízení atd.) z různých zdrojů: z příspěvků svých stoupců, z příspěvků charedim ze zahraničí a výraznou část představuje i vládní podpora (kterou si ultraortodoxní strany vymohly díky svému vyděračskému potenciálu). Stát tak zcela oficiálně přispívá na řadu výukových institucí (ješiv) a jejich studentů. Tyto příspěvky vznikly v době, kdy náboženské strany poprvé vstoupily do vlády vedené Likudem, a zároveň tak zahájily tradici, kdy se poslanec Knesetu za stranu Agudat Jisrael stal předsedou jeho klíčového finančního výboru. Ten může dosáhnout toho, že státní rozpočet nebude schválen, pokud různé ultraortodoxní instituce nezískají finanční podporu. Proti této praxi se však ostře postavil vrchní státní kontrolor a Nejvyšší soud. Finance jsou proto od roku 1984 rozdělovány na základě zvláštní legislativy. Protože neexistuje psaná ústava, neexistuje rovněž nic, co by mohlo zabránit schválení zákona, který je diskriminující vůči ostatním výukovým institucím i obyvatelům jako celku. Tyto fondy se ročně rozdělují ve stále rostoucích částkách a v současnosti se pohybují okolo 110 miliónů amerických dolarů.⁹⁰

Lukrativním zdrojem finančních prostředků ortodoxních rabinátů je výkon kontroly nad židovskými religiózními potravinovými pravidly (kašrut). Rabináty dostávají velké honoráře za náboženský dohled v potravinových závodech, maloobchodních prodejnách a restauracích.

Rabináty dostávají rovněž finance od jednotlivců, kteří se přicházejí zeptat rabína na jeho stanovisko. Rovněž košíky s dary, které posílají o židovských svátcích chasidé svým rabínům, obvykle obsahují bankovky, které jsou dalším zdrojem jejich příjmů. Podobně i chasidé v Evropě a Spojených státech financují

Reklama na Coca-Colu zaměřená na izraelské charedim

⁹⁰ Dowy, A.: *The Jewish State – A Century Later*, cit. dílo.

mnohé aktivity svých rabínů, jako například jejich letenky, dovolené v zahraničí, a někdy dokonce i koupi jejich obydlí. Sám ultraortodoxní rabín se finančními záležitostmi obvykle nezabývá, dokonce ani tehdy ne, když se jeho rabinát dostane do finančních obtíží. O finance se stará jeho nejbližší okolí (sluha šámes). Rabín je i v těchto otázkách zcela oddělen od běžného života.⁹¹

Na rozdíl od chasidských rabínů jsou „litevští“ rabíni v daleko těsnějším kontaktu s komunitou a financování jejich aktivit pochází hlavně z poplatků školného a ze státních peněz pro jejich ješivy. Nicméně finanční požadavky charedim se stále zvyšují. Často žádají po svých zástupcích v Knesetu, aby zajistili prostředky k pokrytí finančního deficitu jejich škol, protože ministerstvo školství pokrývá jen část nákladů. To často nestačí, neboť počet ultraortodoxních studentů v ješivách se neustále zvyšuje, stejně jako narůstá počet celé izraelské ultraortodoxní populace. Připomínám, že v roce 1980 to bylo 6,91 dítěte a v roce 1996 už 8,51 dítěte na každou ultraortodoxní ženu.⁹²

Ultraortodoxní mladík si fotí Zeď nářků (Jeruzalém, 2002)

⁹¹ *Bejlin, J.: Israel – A Concise Political History*, cit. dílo, str. 252.

⁹² Izraelský statistický úřad.

III.

Politické strany

3. Náboženské strany v izraelském stranickopolitickém systému

„Přejeme premiéru Šaronovi hodně štěstí, pokud si myslí, že se může obejít bez podpory strany Šas a ostatních ultraortodoxních stran...“

Šlomo Benizri¹

3. 1. Typologie náboženských stran a jejich role v izraelském stranickopolitickém systému

V této kapitole stručně nastiňuji, co jsou to izraelské religiózní strany, jaká je jejich typologie, základní rozdíly mezi nimi a jejich umístění v politickém systému Izraele. Relevantním náboženským politickým stranám se v této kapitole věnuji podrobněji.

Rabín Ovadia Josef (vlevo) s Arielem Šaronem (vzadu) a Arje Dérím

¹ Šlomo Benizri byl ministr za ultraortodoxní stranu Šas v Šaronově vládě. Tuto větu pronesl poté, co premiér v květnu 2002 Šas vyloučil z vládní koalice, když strana nepodpořila jeho návrh státního rozpočtu. O týden později byla strana Šas zpět ve vládě.

Všechny náboženské strany v Izraeli lze obecně charakterizovat jako strany ortodoxní, neboť nereprezentují žádné jiné proudy judaismu (například reformní, konzervativní). V rámci ortodoxních stran lze pak rozlišovat strany ortodoxní (strany náboženského sionismu) a ultraortodoxní (strany charedim). Náboženské strany patří v současném Izraeli mezi nejrychleji rostoucí a řadí se rovněž mezi relativně nejstabilnější.²

K podrobnější klasifikaci náboženských stran je možno použít těchto tří základních kritérií:

1. postoj k sionismu,
2. míra zastoupení Sefardů ve stranách,
3. vyhranění se v oblasti postoje vůči Arabům (Palestincům) a vůči územím okupovaným Izraelem po roce 1967.

Ad 1. Podle postoje k sionismu se náboženské strany člení na dvě podskupiny:

- **strany ortodoxní**, případně také **strany náboženského sionismu** (například *Národní náboženská strana – Mašdal*),
- **strany ultraortodoxní** nebo též **nesionistické náboženské politické strany**, či **strany charedim** (například *Šas, Jahadut HaTora*).

Toto dělení není absolutní – náboženské strany se stále vyvíjejí. Například strana Šas se díky své participaci na izraelských vládách přibližuje svými postoji k náboženskému sionismu.

Ad 2. Co se týká dělení religiózních stran podle míry zastoupení Sefardů v nich, lze rozlišovat rovněž dvě podskupiny:

- **religiózní strany sefardské** – v současnosti se jedná o jedinou stranu Šas, ale v minulosti působily i jiné formace s podobným zaměřením.
- **religiózní strany aškenázské** – jde hlavně o strany vycházející z náboženských stran starého jišuvu: *Agudat Jisrael* a *Degel HaTora* sdružené od poloviny devadesátých let do bloku *Jahadut HaTora*.

² Naopak sekulární strany se relativně často dostávají do krizí. Viz například rozpad Likudu na dvě části – Kadimu a Likud v roce 2005. Velmi známý je také rozpad značně silné protireligiózní strany Šinuj, která získala ještě ve volbách v roce 2003 patnáct křesel, avšak před volbami v roce 2006 se dezintegrovala. Rozpad Šinuj musel být velkým zadostiučiněním pro náboženské strany, protože právě proti nim Šinuj tak vehementně bojovala. Stabilita náboženských stran je relativní, neboť i u nich dochází ke štěpení či oddělování frakcí. To je v současnosti hlavně případ po desetiletí vcelku stabilní Národní náboženské strany, která prodělala (podobně jako Likud) velkou krizi v souvislosti s evakuací židovských osad v pásmu Gazy v roce 2005.

Ad 3. Poslední klasifikační měřítko představuje **vyhranění se v oblasti postojů vůči Arabům (Palestincům) a vůči územím okupovaným Izraelem po roce 1967:**

• **náboženské strany vyznačující se nízkou mírou vyhranění se v této oblasti**

Do této skupiny lze zařadit například náboženské strany, které se vůči Arabům či okupovaným územím programově nevyhraňují (a to i přesto, že postoje „jejich“ charedim k této problematice jsou značně nekompromisní – viz str. 117–119). Jedná se hlavně o ultraortodoxní strany, pro které není tato otázka primárně relevantní. Z těch se však jedná spíše o strany aškenázské (*Jahadut HaTora*). Sefardská strana *Šas* se díky svým důležitým rolím ve vládě v poslední době vůči konfliktu vyhraňuje často v obdobném duchu jako izraelská pravice.

• **náboženské strany s velkou mírou vyhraněnosti v této oblasti**

Do této skupiny lze zařadit náboženské strany, pro které je tvrdý postoj k Arabům a neochota k územním ústupkům jedním ze klíčových bodů jejich politiky. Lze sem zařadit například současnou *Národní náboženskou stranu*. Spadají sem však i některé další formace, jejichž militantnost je ještě vyšší. Nejedná se často jen o náboženské strany a hnutí (*Guš Emunim*, *Techija*, *Kach*), ale i o formace sekulárně-religiózní (*Moledet*), či dokonce o strany vyloženě sekulární (*Comet*). Tyto strany a hnutí tak lze zároveň zařadit i do tábora **izraelské radikální pravice**. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi rozsáhlou a komplexní problematiku, vymezil jsem jí závěrečnou část knihy.

Co se týká vývoje, patří na izraelské politické scéně (a částečně i v období předstátním) mezi nejstarší náboženské strany:

- *Mizrachi* („Duchovní centrum“),
- *HaPoel HaMizrachi* („Dělníci Mizrachi“),
- *Agudat Jisrael* („Svaz Izraele“),
- *Poalej Agudat Jisrael* („Pracující Agudat Jisrael“).

Dvě prvně jmenované strany byly stranami náboženského sionismu, zatímco zbylé dvě strany byly nesionistické. V současnosti však už žádná z těchto stran samostatně nepůsobí – buď se sloučila do koalice s jinou náboženskou stranou, nebo se přetransformovala (to

Vrchní aškenázský rabín Jisrael Meir Lau a Šimon Peres

se částečně netýká *Agudat Jisrael*, která mimo koalice *Jahadut HaTora* působí i samostatně jako mezinárodní hnutí).

V roce 1949 vytvořily religiózní strany *Agudat Jisrael*, *Poalej Agudat Jisrael*, *Mizrachi* a *HaPoel HaMizrachi* tzv. **Jednotnou náboženskou frontu**.

V letech 1955 a 1973 vytvořily tytéž subjekty **Náboženskou frontu Tóry** a v roce 1992 šla do voleb společná kandidátka **Sjednocený judaismus Tóry** (*Jahadut HaTora HaMeuchedet*) zahrnující strany *Agudat Jisrael*, *Poalej Agudat Jisrael*, *Degel HaTora* a malou stranu *Moria*.

Pro izraelský politický systém jsou charakteristické tyto znaky:

- takřka čistá proporcční forma reprezentace,
- mnohostranické vládní koalice,
- vysoce centralizovaná vláda.

Díky výrazně proporcčnímu charakteru izraelského politického systému byly náboženské strany zastoupeny prakticky ve všech parlamentech. Díky jeho nastavení hrají právě ony velmi často roli tzv. „třetích“ stran, se kterými vítězná strana vstupuje do koalice.

Právě přílišný nárůst vlivu malých stran na schopnost sestavit stabilní vládu,

Ultraortodoxní muž jede na koloběžce k volbám

který byl neúměrný dosaženým volebním výsledkům, byl jedním z hlavních důvodů, proč Kneset schválil v roce 1992 novelu „Základního zákona – Vláda“. Tato novela umožnila přímou volbu premiéra. Efekt nového volebního systému byl však paradoxně úplně opačný; vedl totiž k posílení role menších stran, obzvláště stran náboženských. Religiózní voliči totiž většinou hlasovali pro kandidáta Likudu na post premiéra a druhý hlas nejčastěji využili k podpoře daleko menší náboženské strany.³ V březnu roku 2001 Kneset nakonec rozhodl o zrušení přímé volby premiéra a schválil nový Základní zákon. Došlo tak k návra-

³ Například v roce 1995 tak sice Izraelská strana práce vyhrála parlamentní volby, ale v premiérských volbách zvítězil těsně (o 0,5 %) Benjamin Netanjahu před Šimonem Peresem. Strana práce tak nemohla sestavit vládu, zatímco pravicové seskupení *Machane Leumi*, v čele se stranou Likud, právě díky podpoře náboženských stran ano. Izraelský systém s přímou volbou premiéra zpochybňoval pro svou nevyváženost mj. i Šimon Peres, (viz *Littell, R.: Pět rozhovorů s Šimonem Peresem*, Lidové noviny, Praha 1998, str. 80). Nutno však podotknout, že Peres udělal i celou řadu dalších chyb, které zapříčinily, že v roce 1995 utrpěl tak těsnou prohru v boji o premiérské křeslo. Viz *Čejka, M.: Izrael a Palestina – minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*, Centrum strategických studií, Brno 2005, str. 199–202.

tu ke klasickému systému ustanovení ministerského předsedy, kdy vládu sestavuje předseda vítězné strany, respektive ten, kdo bude mít největší šance na její sestavení.⁴

V Izraeli zatím žádná strana nedosáhla ve volbách takového výsledku, aby byla sama schopna sestavit vládu. Vždy bylo zapotřebí koaličních jednání, a tak náboženské strany byly téměř vždy nezbytnou součástí vládních koalic, a to jak pravicových, tak levicových. Dokonce i vládní koalice, ve kterých nebyly tyto strany zastoupeny nebo z ní vystoupily (jako byla například poslední Rabinova a Peresova vláda), usilovaly o jejich podporu, protože ta koalici umožnila rozšířit podstatně své možnosti. Levice i pravice se navíc snažily mít s náboženskými stranami dobré vztahy i kvůli případným budoucím koalicím s nimi. Totéž se děje i na lokální úrovni.

Svou účast ve vládách náboženské strany podmiňují nejčastěji rozšířením kompetencí vlastních ministerstev a získáním finančních prostředků pro své výukové systémy, jmenováním vlastních členů do významných státních funkcí a posílením legislativy v náboženské oblasti. Zatím nejčastěji ze všech religiózních stran byla ve vládě zastoupena Národní náboženská strana.⁵

Religiózní politické strany jako celek disponují značně vysokým koaličním (vyděračským) potenciálem a mají nezanedbatelný vliv na vnitřní izraelskou politiku. Zvláště rok 1988 byl pro ně přelomový, neboť dosáhly velkého volebního úspěchu. Od šedesátých let se jim poprvé podařilo získat ve stovcetičlenném Knesetu více než 10 % mandátů. Bylo to také poprvé od šedesátých let, co nesionistické náboženské strany získaly více mandátů než strany religiózního sionismu.⁶ Tato tendence od té doby pokračuje a popularita nesionistických stran nadále roste, zatímco sionistické náboženské strany spíše ztrácejí (to potvrdily i volby v roce 2006).

V parlamentních volbách roce 1996 získaly náboženské strany téměř 20 % hlasů a po volbách si diktovaly podmínky koaliční dohody a programového

Premiér Barak obklopený politiky náboženských stran

⁴ Pramen: **Stát Izrael – Podkladové materiály**, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2001.

⁵ S výjimkou období několika měsíců v letech 1958–1959, několika týdnů v roce 1974, počátku devadesátých let, obdobím mezi létem 2000 až jarem 2002 a obdobím od února 2004 do dubna 2006 byla strana Mafdal koaličním partnerem všech pravicových i levicových vlád.

⁶ Do roku 1988 náboženští sionisté získávali vůči nesionistickým stranám hlasy přibližně v poměru 2:1. V roce 1988 se ze sionistických religiózních stran dostala do Knesetu pouze Mafdal. V těchto volbách také Mafdal získala pouze pět z celkových 18 křesel pro náboženské strany, zbylých 13 připadlo nesionistům. V roce 1996 získala Mafdal 9 křesel proti 14 mandátům nesionistů.

prohlášení vlády v otázkách religiózního zákonodárství. V parlamentních volbách v roce 1999 se jedna z náboženských stran – Šas – dostala takřka na úroveň dvou tradičně nejsilnějších izraelských stran – Likudu a Strany práce. Tento neobvyklý úspěch je přičítán dvěma jevům: 1. oslovení tradicionalistických voličů sefardského původu, kteří dříve ultraortodoxní strany nevolili; 2. velmi medializovanému soudnímu procesu s předsedou strany Dérim, kterému se tak podařilo získat aureolu „mučedníka“ a ohromnou popularitu.

Ve volbách v roce 1999 získaly náboženské strany 27 křesel a ovládly pětinu Knesetu. V následujících volbách (2003, 2006) preference náboženských stran mírně poklesly (hlavně kvůli návratu volebních preferencí Šasu k „normálu“ a problémům uvnitř Národní náboženské strany), ale jejich pozice je i nadále dobrá a má tendenci v budoucnu díky demografickým hlediskům spíše posilovat.

Před rokem 1996 získaly náboženské strany dohromady nejvíce 18 křesel v parlamentu (v letech 1959, 1961, 1969 a 1988). V letech 1955, 1965 a 1977 dosáhly dohromady 17 mandátů. Začátek osmdesátých let byl z hlediska religiózních stran nejkritičtější, neboť zaznamenaly velký propad a získaly společně pouhých 10 křesel. Druhá polovina osmdesátých let a léta devadesátá byla naopak pro náboženské strany obdobím vzestupu.

Náboženské strany jsou v současném Izraeli nejčistším příkladem úplného vzájemného prolnutí náboženského, sociálního, kulturního, politického a často i ekonomického života. Voliči (a členové) těchto stran mají tendenci žít v náboženských čtvrtích, posílat své děti do náboženských škol a mládežnických organizací, číst stranické náboženské tiskoviny, modlit se společně a též chodit společně k volbám. Některé z těchto stran (hlavně Šas) jim zajišťují různé sociální služby: školy, stravu a někdy i bydlení. Pro srovnání je třeba připomenout, že v předstátním období existovalo podobné prolnutí i v sekulárním prostředí – hlavně pak v různých socialistických organizacích. To částečně přetrvává dodnes například v některých kibucech.

Co se týká vnitřní organizace náboženských stran, ta zpravidla nevychází z demokratických, ale z teokratických principů. V čele stran tak sice stojí politici, ale ti většinou jen vykonávají vůli teokratických rabínských orgánů (tzv. Rada velkých učenců Tóry), případně autokratického rabína (například rabín Ovdia Josef ve straně Šas). To platí hlavně u stran ultraortodoxních, u stran náboženského sionismu tato praxe zatím nepřevládla.

Výsledky náboženských stran ve volbách do Knesetu (120 křesel)

ROK VOLEB	1949	1951	1955	1959	1961	1965	1969	1973	1977	1981	1984	1988	1992	1996	1999	2003	2006
MAFDAL		10	11	12	12	11	12	10	12	6	4	5	6	9	5	6	3(9)
AGUDA a blízké strany	16	5	6	6	6	6	6	5	5	4	8	7	4	4	5	5	6
ŠAS											4	6	6	10	17	11	12
Celkem	16	15	17	18	18	17	18	15	17	10	16	17	16	23	27	22	21 (27)

3. 2. Konflikt sionistů a nesionistů v prostředí náboženských stran

Strany náboženského sionismu byly až do nedávné krize v roce 2004 po dlouhá léta reprezentovány hlavně *Národní náboženskou stranou (Mafdal)*. Ta vznikla sloučením stran *Mizrachi* a *HaPoel HaMizrachi* a byla vždy ze všech náboženských stran nejvíce prosionistická. Její spolupráce se sekulárními stranami na budování židovského státu bývá označována jako „historické partnerství“. Její stoupenci a stoupenkyně také vždy velmi odhodlaně nastupovali do vojenské služby v izraelské armádě.

Mezi sionistické náboženské strany je možné zařadit i malá uskupení marginálního rázu, jako byla strana jemenských Židů *Jišaj*, umírněná ortodoxní strana *Mejmad* a strany *Tami*, *Moraša* a *Achi*, jež se v minulosti odštěpily od Národní náboženské strany, avšak některé z nich v současnosti již neexistují.

Přestože náboženské motivy, religiózní uskupení a jejich vůdcové byli propojeni s politickým sionismem nedlouho po jeho vzniku, jedni z největších oponentů sionismu a současného Izraele pocházeli rovněž z religiózních řad. Tito nesionisté či antisionisté jsou dnes spjatí hlavně se stranami ultraortodoxními (též stranami nesionistickými či stranami charedim). V současnosti se jedná především o aškenázskou alianci *Jahadut HaTora* a sefardskou stranu *Šas*.⁷ Nesionistické religiózní strany sice na izraelské politické scéně působí již od samých počátků Státu Izrael (například strana *Agudat Jisrael* má své kořeny v Evropě před první světovou válkou), ale více se prosadily až během osmdesátých let, kdy co do počtu křesel v Knesetu výrazně předstihly i náboženské sionisty.

Jelikož charedim sami sebe za sionisty z principu nepovažují, své ovlivňování izraelské politiky chápou značně pragmaticky. Za svou podporu „sionistickým“ vládám požadují ultraortodoxní nesionistické strany nejružnější ústupky a úlevy pro své stoupence. Jedná se hlavně o zachování či prohloubení *statusu quo* ve věcech vztahu náboženství a státu a o co největší vliv na legislativu, která by se týkala všech Izraelců.

Obrovský vliv na politiky nesionistických religiózních stran, jejich členstvo a voliče mají někteří ultraortodoxní rabínové. Tyto strany většinou disponují svým zcela autonomním a na státních strukturách nezávislým rabínským orgánem (často nazvaným „Rada učenců Tóry“, hebrejsky *Moecet Gedolej HaTora*), který klíčově ovlivňuje postoje a orientaci strany. Hlavní slovo v těchto radách mají rabínové; samotní politici (kteří často bývají rovněž rabínové) stojí až na druhém místě a jsou v prvé řadě vykonavateli vůle duchovních autorit.

⁷ U současné strany *Šas* je její „nesionismus“ nejednoznačný: *Šas* už delší dobu participuje na izraelských vládách, což stranu vzdálilo od její dřívější opoziční rétoriky. Přibližování k sionismu prohloubil i větší příklon strany k pravici po vypuknutí druhé intifády v roce 2000 a nástup Ariela Šarona k moci v roce 2001. Strana *Šas* byla rovněž schopna zaujmout i voliče, které lze zařadit mezi sionisty.

V souvislosti s ultraortodoxními stranami připomínám existenci náboženských antisionistických uskupení (hlavně **Eda Charedit** a **Neturej Karta**). Upozorňuji však na to, že tyto organizace nelze považovat za politické strany či hnutí, neboť jedním z jejich hlavních cílů je důsledné odmítání jakéhokoli podílu na izraelském politickém životě.

I když mají náboženské strany mnoho společných znaků, je vzájemná soutěživost mezi nimi vysoká. Každá ze stran hodnotí ty další svými kritérii a poukazuje na nedostatky ostatních. Například Agudat Jisrael argumentuje tím, že strana Mafdal není dostatečně religiózní, neboť vždy ochotně spolupracovala se sekulárními vládami. Strana Mafdal naopak vyzvedává svůj podíl na ideji sionismu a kritizuje Agudat Jisrael, že je separatistická, a nemůže tak nikdy dosáhnout širšího vlivu na izraelskou společnost a její hodnoty. Co naopak všechny náboženské strany spojuje, je hlavně akceptace stejných základních textů – Tóry, Talmudu a dalších náboženských textů – jako posvátné a závazné.

Starosta New-Yorku Bloomberg mezi newyorskými charedim

3. 3. Sefardské a aškenázské náboženské strany

Toto štěpení má svůj původ v židovském vnitroetnickém konfliktu, který je ale v prostředí religiózních stran nezřídka doplněn o osobní spory mezi náboženskými autoritami.

Jak již bylo v předchozí části knihy uvedeno, konflikt mezi Sefardy a Aškenázy v současnosti výrazně oslabil, ale přesto se jej sefardská religiózní strana Šas pokouší občas populisticky využít, když stále poukazuje na domnělou diskriminaci Sefardů. Typický příklad je soudní proces s předsedou strany Dėrim, který strana dokázala svým voličům podat jako „aškenázský hon na čarodějnice“. To se jí posléze vyplatilo, neboť ve volbách do Knesetu v roce 1999 získala 17 křesel a stala se třetí nejsilnější parlamentní formací hned po Straně práce a Likudu.

Mezi sefardskými a aškenázskými stranami existuje několik rozdílů:

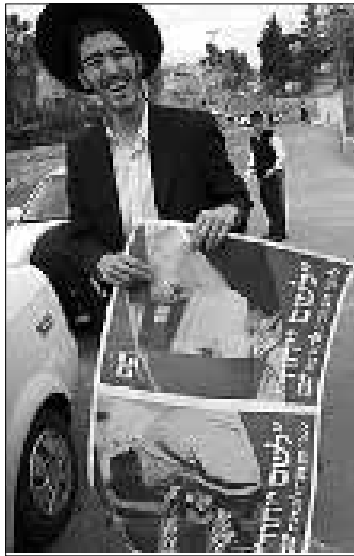
- *Rozdílný vnitroetnický původ členů a voličů.*
- *Je ještě nižší tolerance k institucím „sekulárního Izraele“ u aškenázských religiózních stran než u stran sefardských.*
- *Šíře voličské základny* – Šas neoslovuje jen sefardské charedim, ale volí ho i sefardští tradicionalisté (strana Šas zaznamenala prudký vzestup právě proto, že za pomoci svého sociálního a výukového systému a dávky populismu dokázala oslovit i jiné voliče než charedim). Voliči aškenázských stran jsou prakticky výlučně charedim.
- *Náboženská vyhraněnost* je u voličů Šasu nižší než u voličů aškenázských stran a voliči Šasu se rekrutují i ze slabších vrstev obyvatelstva, kterým *sociální systém* strany Šas pomáhá. Voličstvo aškenázských religiózních stran je naopak velmi stabilní a není náchylné k nějakým dramatickým výkyvům volebních preferencí, je však méně početné než voličstvo Šasu a sociální systém aškenázských stran není tak zpracovaný.

• Z hlediska *délky existence* jsou staršího data jednoznačně náboženské strany aškenázské. Nejstarší z nich je Agudat Jisrael, která má své kořeny v Diaspoře na počátku 20. století. Oproti nim jsou sefardské religiózní strany spjaty až s existencí Státu Izrael. Nejvýznamnější ze všech sefardských stran – Šas – vznikla až v roce 1984.

Co se týká přístupu těchto stran k otázkám mírových jednání s Palestinci, obecně lze říci, že ultraortodoxní náboženské strany jsou o něco více přístupné kompromisu než strany náboženského sionismu. Roli zde hraje jejich nevyhraněný vztah k náboženskému sionismu, a tedy i k jeho doprovodným jevům (jako například osadnictví na palestínských územích). Charedim jsou velmi pragmatičtí a svou ochotu ke kompromisu jsou v určitých záležitostech (například v podpoře mírových jednání) schopni maximálně využít pro dosažení svých hlavních cílů (tzn. hlavně k získávání financí od státu pro své školské systémy a ovlivnění legislativy ve prospěch náboženství). Do konce devadesátých let stáli religiózní Aškenázové v otázkách týkajících se mírového procesu o něco

více napravo než voliči Šasu, naopak po roce 2000 se sefardská religiózní strana Šas svými postoji více přiblížila k pravici.⁸

V náboženských otázkách usilují jak religiózní Aškenázové, tak i Sefardé o udržení současného *statusu quo* ve věcech vztahu státu a náboženství, případně usilují o jeho další prohloubení ve prospěch náboženství a „halachického státu“. Religiózní Aškenázové jsou považováni za ještě méně přístupnější kompromisu v otázkách náboženských zvyklostí a halachy než Sefardé. Na druhou stranu jsou ale podobně pragmatičtí, když sice formálně odmítají ministerská křesla „světského státu“ (na rozdíl od strany Šas, která má svoje ministry), avšak ochotně přijmou posty různých ministerských náměstků. Tím dosáhnou podobného efektu, jako kdyby ve vládě zasedali, přičemž ve vládě formálně nezasedají (syndrom „nažraného vlka a celé kozy“). Mohou tak aktivně ovlivnit přípravu zásadních zákonů (o státním rozpočtu, o financování religiózního školství apod.). V sekulární legislativě se hlavně strana Šas zasazuje o zpřísnění Zákona o návratu (Šas často ovládala klíčové ministerstvo vnitra), neboť současná právní úprava umožňuje příchod stále většího množství nežidovských imigrantů, hlavně ze zemí bývalého Sovětského svazu.

Aktivista strany Šas
s volebním plakátem

⁸ Alon, G.: **Haredi Jews: out in right field**, Ha'aretz, 11. 3. 1998.

3. 4. Náboženské strany ve světle konfliktu „levice – pravice“

Pro větší přehlednost zařazuji do této kapitoly i několik základních informací o typologii izraelské pravice a levice. Přes značnou vágnost tohoto dělení bývá v souvislosti s izraelskou stranickopolitickou scénou velmi často užíváno, dokonce i v souvislosti s náboženskými stranami. Je proto třeba se mu alespoň v hlavních rysech věnovat.

Zatímco nesionistické náboženské strany jsou na pomyslné levo-pravé škále obtížně zařaditelné a tvoří specifický druh stran, o stranách náboženského sionismu lze konstatovat, že mají blízko k pravici. Již samotné používání pojmů „levice“ a „pravice“ je z politologického hlediska značně vágní typologie. Je však natolik zažita mezi veřejností a novináři, že se jí nelze vyhnout.

I v rovině obecné lze dnes říci, že pokud mohlo být dělení na levice a pravici relativně výstižné v západních demokraciích ještě třeba před několika desítkami let, v dnešní době značně ztrácí na vypovídací hodnotě. V Izraeli je navíc toto dělení ještě znásobeno mnohými specifiky „židovského státu“. Izraelskou levice a pravici tak dnes už ani příliš neodlišují její názory na ekonomické otázky – což je zřejmě stále jeden ze základních pilířů chápání levice a pravice v kontextu světových demokracií –, ale spíše jejich postoje k izraelsko-palestinskému konfliktu. Zjednodušeně řečeno: izraelská levice je více ochotná ke kompromisům s Araby (alespoň virtuálně), zatímco pravice má větší tendenci k silovým a méně diplomatickým řešením.

Přestože jsou izraelsko-palestinský konflikt a bezpečnostní otázky hlavní témata izraelské politiky, lze i u hlavních izraelských stran stále vystopovat spojnice s tradičním chápáním pojmů levice a pravice. Například fenomény jako *sekularismus*, *univerzalizmus*, *solidarita*, *vazba na odbory* atd. jsou u Strany práce (a částečně i u Kadimy) stále zřetelné. Naopak Likud a sekulární izraelská pravice mají nesporně pozitivnější přístup k *individualismu*, *tradičním hodnotám*, *multilateralismu* a, co je pro nás důležité, nepřímou také k *religiozitě* – a tedy i k náboženským stranám. Státní ekonomika (ve smyslu *socialistická ekonomika* versus *liberální ekonomika*) však není věcí, na které by se v izraelské politice nepolitologicky řečeno „lámal chleba“. Tou je především izraelsko-palestinský konflikt a vše, co s ním souvisí (židovské osady, bezpečnostní otázky, armáda atd.).

Budiž důkazem komplikovanosti izraelské politiky, že ani výše uvedené neplatí absolutně: Mnohé věci, které by mohly být na první pohled přisuzovány izraelské pravici, měla ve skutečnosti na svědomí levice. Byla to levicová vláda Lévyho Eškola, která zahájila šestidenní válku – tedy konflikt, ve kterém bylo Izraelem obsazeno nejvíce území. A stejná levicová vláda zahájila i politiku výstavby židovských osad. Naopak první mírovou smlouvou s arabským státem či evakuaci osad na Sinaji a v pásmu Gazy je možno připsat paradoxně pravici, hlavně straně Likud.

Lze tedy vypožorovat, že přestože se hesla i rétorika izraelské levice a pravice často značně lišily, reálné důsledky jejich politiky ve skutečnosti zdaleka

tak rozdílné nebyly. Naopak, jak bylo výše uvedeno, někdy byla levice v reálu velmi „nacionalisticky-pravicová“, a naopak Likud realizoval mnohé „levicové“ kroky (mírovou dohodu, evakuaci osad).

Tato poněkud nekonzistentní politika vedla u Strany práce a jejich předchůdců k jevu, který by bylo možno nazvat „schizofrenie identity“. Ta také byla jednou z příčin jejich častých krizí. Na-

Levicoví a pravicoví izraelští politici najdou často společnou řeč (J. Levy a E. Barak)

opak pravice působila na voliče nezřídka konzistentněji, a tedy i důvěryhodněji: byla programově „tvrdá“ a netajila se tím. To mnoha voličům imponovalo víc než podobná politika, avšak trochu pokrytecky „zabalená“ do mírových hesel.

Pro úplnost je třeba dodat, že v izraelské politice velkou roli hraje to, jakým způsobem jsou konkrétní politické kroky prezentovány izraelské i světové veřejnosti. Vhodně prezentovaný pragmatismus – což byl například mír s Egyptem (1979) nebo evakuace osad v pásmu Gazy (2005) – se tak může nakonec představit světové veřejnosti jako „bolestivý krok“ či „velkorysý ústupek“.

Daleko méně pragmatické než dvě hlavní izraelské politické strany se ukázala některá menší politická uskupení – malé strany, politická hnutí, mírové organizace a rovněž nepolitické a nevládní organizace a think-tanky.

Pro větší ucelenost nastiňuji ještě stručnou genezi konfliktní linie mezi izraelskou levicí a pravicí. Přestože svou roli sehrály i rozdílné ekonomické přístupy pravice a levice, mezi řadou vážných problémů raného Izraele dominoval nevyřešený vztah mezi velkým množstvím stále přicházejících židovských sionistických přistěhovalců a arabskými starousedlíky. Předchůdci dnešní pravice (Žabotinského revizionisté, Ecel, Lechi atd.) nabízeli vždy daleko radikálnější řešení a usilovali o co nejrychlejší vznik židovského státu. Metody prosazení jejich cílů měly často velmi blízko k terorismu. Levice, ztělesňovaná BenGurionovým establishmentem, však palestinské sionistické politice dominovala a působila vedle revizionistů podstatně umírněněji.

V období vzniku Izraele v roce 1948 arabsko-sionistický spor vyústil ve válku s arabskými sousedy i s palestinským arabským obyvatelstvem, ve které Izrael nakonec zvítězil. I přes společného nepřítele stály v tomto období levicové a pravicové síly na prahu občanské války (viz krize kolem lodi *Altalena* – str. 178). Následovala celá další řada izraelsko-arabských válek, z nichž z hlediska izraelsko-arabského konfliktu byla nejvýznamnější šestidenní válka z roku 1967. Tehdy Izrael obsadil rozsáhlá arabská území, přičemž okupace většiny z nich (s výjimkou Sinaje) pokračuje dodnes. Konkrétně jde o východní Jeruzalém

a Západní břeh řeky Jordán, což jsou podle náboženských sionistů biblické oblasti Judea (*Jehuda*) a Samaří (*Šomron*), dále pásmo Gazy (*Aza*) a Golanské výšiny (*Ramat HaGolan*).

Jako jedna ze základních součástí pravé části izraelského politického spektra je zmiňována **náboženská pravice**. Její stoupenci pocházejí z okruhů náboženských stran, především ortodoxních, z nichž nejznámější je Národní náboženská strana (*Mafdal*). „Sekulární“ a „náboženská“ pravice k sobě mají programově velice blízko. Hlavní odlišnost mezi nimi spočívá v tom, že náboženská pravice své postoje primárně zdůvodňuje náboženskými koncepty – jedná se hlavně o **koncept „Země Izraelské“** (*Erec Jisrael*), případně „Velkého Izraele“ (*Erec Jisrael HaŠlema*)⁹ a **náboženský mesianismus**, které mají ospravedlnit politiku osadnictví na palestinských územích.

Na rozdíl od ní **sekulární pravice** odkazuje na náboženské principy nepřímo a svoji politiku zdůvodňuje spíš „bezpečnostními důvody“. Náboženská pravice někdy hovoří o „biblických“ hranicích Izraele („od Nilu po Eufrat“), které v současnosti zasahují hluboko do území sousedních arabských států. Tyto pojmy dokonce někdy přejímají i sekulární pravicoví politici.¹⁰ Z hlediska mírového řešení blízkovýchodního konfliktu je náboženská pravice velice problematická, neboť její tvrdé jádro tvoří „ideologičtí“ izraelští osadníci.

Aktivisté strany Šas vylepují volební plakáty

⁹ Samotný pojem „Země Izraelská“ (*Erec Jisrael*) je daleko širší a méně jasný pojem než oficiální název „Stát Izrael“ (heb. *Medīnat Jisra'el*). Velký Izrael (*Erec Jisrael HaŠlema*) přesahuje v různé míře současné izraelské hranice, což souvisí s rozlohou starověkého Izraele v různých biblických obdobích. Ve všech pojetích však „Velký Izrael“ zahrnuje dnešní palestinská okupovaná území, případně části území sousedních arabských států. Největší rozloha starověkého Izraele zahrnovala území „od Nilu až po Eufrat“. Viz kniha Genesis 15:18-21: „*V ten den uzavřel Hospodin s Abramem smlouvu: ‚Tvému potomstvu dávám tuto zemi od řeky Egyptské až k řece veliké, řece Eufratu.‘*“

¹⁰ Ariel Šaron navrhl na konferenci strany Likud v roce 1993, aby strana oficiálně používala termín „biblické hranice“, což však strana nepřijala. Viz *Watzal, L.: Peace Enemies – The Past and Present Conflict between Israel and Palestine*, Passia, Jerusalem 1999, str. 208.

3. 5. Náboženské strany a pravicový radikalismus

S dělením na levice a pravici v Izraeli úzce souvisí i postoj k pravicovému radikalismu a jeho projevům.¹¹ Sepětí religiozity s ním je patrné zvláště u některých skupin náboženských sionistů. Pravicový radikalismus však není jen výsadou stran vycházejících z náboženského sionismu, ale i určitých uskupení které mají blíže k sekularismu. Ostrou hranici mezi uskupeními „religiózními“ či „světškými“, jež mají blízko k pravicovému radikalismu, lze na izraelské politické scéně jen velmi obtížně vymezit. Proto jsem se nakonec tuto kategorii stran rozhodl nespojovat s přídomkem „religiózní“, ale nazývám ji „strany radikální pravice“. Těm věnuji v knize zcela samostatnou čtvrtou část.

Důraz na radikální nacionalismus můžeme najít i v programech mnoha „umírněnějších“ izraelských stran, nejčastěji pravicových. Výrazné nacionální zabarvení má například politika prosazovaná stranou Likud, což platí ještě víc poté, co část umírněnějších politiků z Likudu odešla v roce 2005 do Kadimy. Mezi stranami religiózními má k nacionalismu nejbliže Národní náboženská strana (Mafdal). Tu by bylo podle určitých kritérií možné zařadit nejen do kategorie stran religiózních, ale právě i do kategorie stran radikálně pravicových.¹² To zvláště poté, co se její část spojila před volbami v roce 2006 s radikálně pravicovou Národní jednotou. Jako radikální pravici by bylo možno klasifikovat i některé nacionalistické strany a hnutí, které mají na Mafdal velmi silné vazby a které jsou propojeny ještě více s izraelskými osadníky na okupovaných územích. Jedná se především o hnutí *Guš Emunim* („Blok věrných“) a strany *Techija* („Obroda“) či *Comet* („Křížovatka“).

Nejvíce radikálně pravicová strana v izraelské historii byla (v současnosti již zakázaná) strana *Kach* („Tak“) vedená rabínem Kahanem. Ehud Sprinzak tuto stranu označil jako kvazifašistickou.¹³ Podobného ideologického zaměření byla i strana *Kahane Chaj!* („Kahane žije!“). Tu založil v roce 1991, krátce po Kahaneho smrti, jeho syn Benjamin Kahane. Kahane Chaj! je dnes rovněž v Izraeli zakázána.

Kromě uvedených extrémně pravicových stran v Izraeli existuje či existovala ještě celá řada dalších radikálně pravicových seskupení. Jedná se hlavně o různé podzemní organizace, které nemají podobu politických stran. O všech těchto subjektech podrobně referuji v závěrečné části knihy.

¹¹ Mám na mysli radikální nacionalismus, militantnost, teorie národní výjimečnosti, xenofobii, expanzionismus apod.

¹² To se týká hlavně období jejího odklonu od umírněné politiky směrem doprava po roce 1967, kdy začala podporovat radikální židovské osadníky.

¹³ *Sprinzak, E.: The Ascendance of Israel's Radical Right*, Oxford 1991, str. 211 – kapitola *Religious Fundamentalism and Political Quasi-Fascism: Kach and the Legacy of Rabbi Meir Kahane*.

3. 6. Nesionistické religiózní strany

Aškenázské religiózní strany a strana *Agudat Jisrael*

V současném Knesetu jsou dvě nesionistická politická uskupení – sefardská religiózní strana Šas a aškenázská religiózní koalice *Jahadut HaTora*. Vztah náboženských stran k sionismu byl vysvětlen výše.

V současnosti jsou politické názory aškenázských charedim na izraelské politické scéně reprezentovány stranou **Jahadut HaTora (Sjednocený judaismus Tóry – SJT)**.¹⁴

Tato koalice vznikla před volbami v roce 1992 spojením několika ultraortodoxních aškenázských uskupení v čele se stranou *Agudat Jisrael*. Průběžně se potýkala s různými problémy, avšak po volbách v roce 2006 opět zastupuje aškenázské charedim v Knesetu.

Poslanci za *Agudat Jisrael* v Knesetu

Hlavními součástmi Sjednoceného judaismu Tóry jsou strany:

- **Agudat Jisrael** („Jednota Izraele“)¹⁵ – tradiční aškenázská a výrazně nesionistická strana, která má své kořeny už na počátku 20. století. Tato formace hraje v aškenázské koalici nejdůležitější roli.

- **Poalej Agudat Jisrael** („Pracující Jednoty Izraele“) je náboženské dělnické hnutí, které vzniklo v Polsku v roce 1922 a v Palestině začalo působit o tři roky později. Cílem hnutí bylo založit halachický stát. Členové hnutí vyvinuli model zemědělské usedlosti, která by se řídila ustanoveními Tóry. Mezi nimi byl i zákaz pracovat na poli sedmý rok (*šmita*), kdy Tóra přikazuje nechat půdu ležet ladem. V sedmém roce se tak zemědělci Poalej *Agudat Jisrael* soustředili na pěstování hydroponických rostlin.¹⁶ V roce 1937 se hnutí odštěpilo od *Agudat Jisrael*, avšak zůstalo mu ideologicky velmi blízké.

- **Degel HaTora** („Vlajka Tóry“) – strana ultraortodoxních mitnagdim („litevských“ charedim) založená koncem osmdesátých let rabínem *Menachemem Eliezerem Šachem*. V koalici představuje *Degel HaTora* nechasidskou platformu oproti majoritním chasidům z *Agudat Jisrael*. Po smrti rabína Šacha v roce 2001 v ní hrají klíčovou roli dva „litevští“ rabíni: *Josef Šalom Eljašiv* z Jeruzaléma a *Aharon Leib Steineman* z Bnej Braku.

¹⁴ Psaní názvu strany není sjednoceno a je možno narazit na varianty názvu jako *Ja'dut Ha-Tora Ha-Me'uchedet* či *Jahadut Ha-Tora*; v angl. pramenech bývá zmiňován název *United Torah Judaism (UTJ)*.

¹⁵ „Izraelem“ v tomto případě není míněn státní útvar, ale „židovský lid“.

¹⁶ Pramen: *Kolektiv autorů: Political Dictionary of the State of Israel*, The Jerusalem Publishing House Ltd., Jerusalem 1993, str. 251.

• **Moria**, což byla malá strana zastoupená ve dvanáctém Knesetu, vedená rabínem *Jicchakem Perecem*. Byla integrována do SJT, ale na rozdíl od Agudat Jisrael a Degel HaTora později už nevystupovala jako samostatný subjekt.

Ve volbách v roce 1992 a 1996 získala koalice stran SJT v Knesetu čtyři mandáty. Ve volbách v roce 1999 a 2003 mírně posílila o jeden poslanecký mandát a v roce 2006 získala už šest mandátů.

Počátkem devadesátých let se aškenázským náboženským stranám podařilo úspěšně zablokovat reformu volebního systému, která by omezila nepřiměřený vliv malých stran na izraelskou politiku. Volební systém tak byl změněn až v roce 2001, kdy se podařilo najít v Knesetu potřebný počet poslanců.

Zatímco během pravicových vlád osmdesátých let dostávaly náboženské strany štědré státní dotace za nepřímou podporu těchto vlád, koalice Strany práce s Merecem se v první polovině devadesátých let pokusila vytvořit univerzální a průhledný systém financování všech výukových institucí a organizací tak, aby nevýhodňoval jen ultraortodoxní ješivy. To se prakticky rovnalo vyhlášení války komunitě charedim, která je více než kdokoli jiný závislá na státních dotacích. Již tak dost vážný sekulárně religiozní konflikt byl v době levicových vlád posílen nevráživostí mezi náboženskými a labouristickými stranami.

To, že byl v roce 1996 zvolen Benjamin Netanjahu, bylo ultraortodoxními stranami přijato jako vysvobození. Nikoli však pro tvrdý postup vůči Palestincům, ale kvůli jeho podpoře státních dotací pro ješivy. Volební heslo „*Pro Židy je dobrý Netanjahu*“, se kterým přišlo hnutí Chabad, se tak z hlediska pravice ukázalo jako velmi dobrý tah.

Ultraortodoxní Aškenázové, kteří se podíleli na vládě prostřednictvím svého náměstka ministra výstavby (ale fakticky ministerstvo zcela kontrolovali), našli v tomto volebním období řešení bytové problematiky pro početné a relativně chudé rodiny charedim ve zvýhodněném bydlení v osadách na okupovaných palestinských územích.¹⁷ Charedim, kteří se tak v otázkách Západního břehu do té doby příliš neangažovali, museli začít mít praktický (ani ne tak ideologický) zájem na trvalé okupaci Západního břehu.

SJT se sice pokusil ve volbách v roce 1992 pomocí distribuce 100 000 amuletů s portrétem a požehnáním rabína *Baba Sali*¹⁸ zaujmout některé voliče Šasu, avšak nepříliš úspěšně. Naopak ve volbách v roce 1999 kromě svých tradičních voličů dokázali religiozní Aškenázové zaujmout i některé bývalé voliče sionistické Národní náboženské strany, kteří nechtěli podpořit sekulární strany.

¹⁷ Osadami s nejvyšší koncentrací ultraortodoxní populace jsou *Beitar Illit*, *Emmanuel* či *Ma'ale Amos*.

¹⁸ *Baba Sali*, pozdější rabín *Jisrael Abu Haccira*, je mezi Sefardy velmi populární a jeho hrob ve městě Netivot na okraji pouště Negev se stal poutním místem. Během svého života podporoval tento rabín stranu Agudat Jisrael, což byl také jeden z důvodů, proč SJT chtěl jeho popularity využít ve volební kampani.

Po zvolení Ehudy Baraka premiérem a jeho výzvě k vytvoření široké vládní koalice se do jednání zapojil i SJT. Religiózní koalice nakonec vládu podpořila, avšak opět tradičně nepřijala ministerské křeslo. Aškenázové opět usilovali hlavně o kompromis v otázce vojenských odvodů studentů ješiv. Toho ale nakonec dosaženo nebylo, neboť strana SJT Barakovu vládu opustila kvůli neshodám ohledně šabatu.¹⁹ Barakova vláda neměla příliš dlouhého trvání a na jaře roku 2001 byla vystřídána vládou Národní jednoty. V předčasných premiérských volbách charedim tradičně podpořili kandidáta pravice, kterým byl tentokrát Ariel Šaron – vítěz předčasných premiérských voleb. I na jeho vládě participovali obdobným způsobem jako v minulosti – tedy prostřednictvím ministerských náměstků.

V roce 2004 prodělala koalice SJT krizi a na krátký čas se rozpadla kvůli rozporům ohledně loajality chasidů z Agudat Jisrael k rabínu Eljašivovi. Před volbami v roce 2006 se strany znovu sjednotily pod společnou kandidátkou a ve volbách zaznamenaly úspěch, když získaly 6 křesel.

Jelikož má strana *Agudat Jisrael* velmi bohatou minulost jako samostatný politický subjekt, budu se jí věnovat podrobněji.

Agudat Jisrael (*Agdut Israel*, *Aguda Jisrael*, zkráceně často *Aguda*) je možno přeložit jako „Jednota Izraele“, případně „Svaz Izraele“. Jedná se jak o nejstarší izraelskou náboženskou stranu, tak o izraelskou stranu s jednou z nejstarších tradicí vůbec, neboť její základy byly položeny hluboko v období před vznikem Státu Izrael.

Předchůdce dnešní izraelské strany se konstituoval už na začátku 20. století jako (mezinárodní) ultraortodoxní hnutí, které mělo v jednotlivých zemích svá politická křídla. V nepolitické oblasti Agudat Jisrael zaštiťovala řadu vzdělávacích a sociálních institucí.

Mezi zakladatele Agudat Jisrael patřili stoupenci ultraortodoxní židovské komunity na území dnešního Polska. Hnutí, obvykle nazývané jako **Aguda**, bylo založeno v roce 1912 na konferenci v Katovicích (tehdy německých). Během první světové války se centrum hnutí přesunulo z tehdejšího Ruska do německého Frankfurtu a po válce se vrátilo na území Polska. Tam poté disponovalo značnou politickou silou, neboť vysílalo své zástupce i do **polského parlamentu**. V letech 1922–1934 byla Aguda zastoupena i v **litevském parlamentu**. Aguda byla velmi činná i v komunitě charedim ve **Velké Británii**, kde byly její zájmy zastupovány synagogou Adath Jisrael a Uníí ortodoxních hebrejských kongregací (*The Union of Orthodox Hebrew Congregations*). Hlavním představitelem politického křídla Agudy v Británii byl Harry Goodman, vydavatel listu *The Jewish Weekly*.²⁰

¹⁹ ČTK: **Kvůli šabatu opustili koalici**, 6. 9. 1999, MF Dnes; AFP: **Israeli ultra-Orthodox up in arms against non – Jewish immigrants**, 4. 12. 1999.

Jako politické křídlo tradiční ortodoxie reprezentovala Aguda celou řadu protimodernistických odnoží judaismu, které nechtěly přijmout větší kulturní otevřenost stále populárnější neoortodoxie a stavěly se proti všemu, „co je nové a není v souladu s Tórou“.²¹ Desátý světový sionistický kongres v té době právě zamítl rezoluci předloženou hnutím *Mizrachi* (religiózní sionistické frakce) požadující zrovnoprávnění podpory náboženským školám. Jako důsledek tohoto kroku několik prominentních představitelů hnutí *Mizrachi* opustilo a připojilo se k Agudat Jisrael.

Hlavními stoupenci Agudat Jisrael byly různé chasidské skupiny, studenti některých aškenázských ješiv, a dokonce i malá část stoupců levice. Ti v případě Palestiny vyzývali k zakládání striktně religiózních zemědělských usedlostí mimo rámec sionistického hnutí. Kromě antisionismu byla pro Agudat Jisrael charakteristická i snaha zamezit používání posvátného jazyka hebrejštiny jako běžné hovorové řeči. Významní rabíni předválečného období, kteří byli spojováni s Agudat Jisrael byli například *Meir Šapiro*, *Josef Nechemja Kornitzer z Krakova*, *Aharon Lewin z Rejše* či *Michael Ber Weissmandl*.

Agudat Jisrael byla tradičně nepřátelská sionistickému hnutí, a to na základě argumentu, že Židé by měli založit religiózní komunitu podle příkazů Tóry, a nikoli jako „pouhý obyčejný národ“. Přesto se však postupně stávali politici Agudy více smířlivější k sionistům. Z tohoto důvodu už v roce 1936 opustili řady Agudy striktně antisionističtí Židé a založili v Palestině na Agudě a sionistech nezávislý rabínský orgán *Eda Charedit* a organizaci *Neturej Karta*.

I přes jisté smíření se sionisty, ke kterému došlo hlavně po přijetí *status quo* ve věcech vztahu náboženství a státu v roce 1947, se Aguda po založení státu mnohdy stavěla proti různým světským záležitostem a in-

Premiér Šaron s poslancem ze strany Agudat Jisrael

²⁰ *Shatzkes, P.: Holocaust and Rescue: Impotent or Indifferent? Anglo-Jewry 1938–1945*, Palgrave, Basingstoke 2000, str. 13–14.

²¹ *Kolektiv autorů: Political Dictionary of the State of Israel*, cit. dílo, str. 12.

stitucím negativně. Šlo například o oslavy Dne nezávislosti, službu v izraelské armádě, proti používání národní vlajky a národních symbolů a v neposlední řadě také proti přijetí světové ústavy.

Přestože Aguda participovala po vzniku Izraele na vládních koalicích, skončila její přímá podpora vládám prostřednictvím vlastního ministra v roce 1952. Do roku 1977 tak následně byli vůdcové Agudy ochotni spolupracovat s levicovými vládami, avšak odmítali přijmout pozice kabinetních ministrů. V podobném duchu se nesla politika strany i po nástupu Likudu a Menachema Begina k moci. Tehdy Agudat Jisrael formálně souhlasila s podporou jeho vlády, avšak nadále odmítala přijmout ministerská křesla. Vůdcové Agudy však zastávali čelné pozice v důležitých parlamentních výborech. V roce 1988 převzala Aguda poprvé neformálně zodpovědnost za ministerstvo práce a sociálních věcí. Podobně tomu bylo o osm let později v Netanjahuově vládě, kdy Aguda, už v koalici Jahadut HaTora s ostatními aškenázskými stranami, řídila ministerstvo výstavby. Strana se i v těchto obdobích nadále odmítala účastnit schůzí vlády a ministerskou agendu formálně vedl premiér. Skutečný vliv však byl v rukou ministerského náměstka dosazeného Agudou.²²

V roce 1984 odešla z Agudat Jisrael skupina rabínů a připojila se ke konkurenční sefardské religiózní straně Šas. V parlamentních volbách tak silně oslabili svoji původní stranu. Na počátku devadesátých let byli rabíni Agudat Jisrael silně nespokojeni s Jicchakem Šamirem, a proto podpořili Šimona Perese. Po pádu Peresovy vlády však dali opět svoji podporu nové Šamirově vládě. Jak je vidět, chovali se vždy vysoce pragmaticky.

Před volbami v roce 1992 strana zformovala společnou kandidátku *Sjednocený judaismus Tóry* (SJT) se svým dřívějším soupeřem stranou *Degel HaTora* a stranou *Moria* rabína Jicchaka Perece. Důvod vytvoření této koalice byl hlavně pragmatický, neboť v Izraeli došlo ke změně volebního zákona a zvýšení procentuální hranice pro vstup do parlamentu z 1 % na 1,5 %. Nová kandidátka však neměla podporu vlivného mezinárodního chasidského hnutí Chabad, a tak získala pouze čtyři křesla v parlamentu, z nichž tři připadla Agudě.²³ Koalice stran SJT nepodpořila vládu Jicchaka Rabina, a to hlavně kvůli tomu, že v ní zasedalo několik protináboženských ministrů.

Primárním cílem Agudat Jisrael, která byla v SJT vždy nejdůležitější element, bylo, podobně jako u ostatních stran charedim, posílení *statusu quo* a náboženské legislativy. Soustředí se hlavně na oblast všeobecného dodržování šabatu, odmítání neortodoxních konverzí, zpřísnění Zákona o návratu atd. V ostatních otázkách – jako je zahraniční politika – je schopná chovat se velmi pragmaticky.

²² *Arian, A.: The Second Republic – Politics in Israel*, Chatham House Publishers, Inc., New Jersey 1998, str. 128.

²³ *Kolektiv autorů: Political Dictionary of the State of Israel*, cit. dílo, str. 13.

Jak izraelská, tak i mezinárodní odnož Agudat Jisrael vytvořila nejen v Izraeli, ale po celém světě množství různých náboženských institucí (hlavně v USA), jako dívčí školy *Beit Ja'akov* a různé programy pro vzdělávání dospělých. V Izraeli Agudat Jisrael spravuje (podobně jako strana Šas) svůj vlastní školský systém *Chinuch Acmai* a vydává deník *Hamodia*.

Zastoupení strany Agudat Jisrael v Knesetu

	Počet mandátů na počátku volebního období
2. Kneset (zvolen 30. července 1951)	3
3. Kneset (zvolen 26. července 1955)	–
4. Kneset (zvolen 3. listopadu 1959)	0
5. Kneset (zvolen 15. srpna 1961)	4
6. Kneset (zvolen 2. listopadu 1965)	4
7. Kneset (zvolen 28. října 1969)	4
8. Kneset (zvolen 31. prosince 1973)	0
9. Kneset (zvolen 17. května 1977)	4
10. Kneset (zvolen 30. června 1981)	4
11. Kneset (zvolen 23. července 1984)	2
12. Kneset (zvolen 1. listopadu 1988)	5
13. Kneset (zvolen 23. června 1992)	2 (Jahadut HaTora)
14. Kneset (zvolen 26. května 1996)	4 (Jahadut HaTora)
15. Kneset (zvolen 17. května 1999)	5 (Jahadut HaTora)
16. Kneset (zvolen 28. ledna 2003)	5 (Jahadut HaTora)
17. Kneset (zvolen 28. března 2006)	6 (Jahadut HaTora)

Pramen: <http://www.gov.il/knesset>

3. 6. 1. Rada velkých učenců Tóry
– ústřední orgán strany Agudat Jisrael

Rada velkých učenců Tóry (*Moecet Gedolej HaTora*, v angl. pramenech také *The Moetzes*) je základním orgánem strany *Agudat Jisrael* již od jejího založení v roce 1912. Rada je složená ze skupiny rabínů, kteří vydávají klíčová rozhodnutí týkající se politiky *Agudat Jisrael*. Její složení je založeno na teokratických, nikoli demokratických principech politického boje o moc. Všechna důležitá stranická rozhodnutí musí být tímto orgánem schválena a v něm zasedajícími rabíny potvrzena. Složení Rady se pohybuje přibližně od deseti do patnácti významných rabínů stojících v čele nejvýznamnějších aškenázských ješiv. Sefardští rabíni v ní zastoupeni prakticky nejsou, neboť ultraortodoxní aškenázská elita je uzavřenou skupinou, která do svých významných ješiv a vlivných institucí přijímá jen velice málo nových členů.

Předsednictvo aškenázské Rady velkých učenců Tóry je složeno ze čtyř rabínů, kteří stojí v čele hlavních rabinátů. Tito rabíni se těší v Radě značné autoritě. Rabíni jsou do Rady jmenováni doživotně, a to i přes jejich často velmi vysoký věk či zdravotní indispozici. Jejich pravomoci tak někdy vykonávají jejich nejstarší synové, avšak vždy jejich jménem. Oficiálním zasedacím jazykem Rady je jidiš. Zasedání jsou tajná (přesto občas dochází k úniku informací) a kromě jejích členů je na neveřejném zasedání přítomen pouze zapisovatel, který zveřejňuje rozhodnutí Rady. V čele Rady stojí tradičně rabbi (*admor*) z ješivy Gur (Ger), přičemž důležitou roli hrají i rabíni z ješiv Vižnic a Belz.

Po roce 1988 se Rada stala jedním z nejvlivnějších politických subjektů v Izraeli. V roce 1988 totiž doporučila zástupcům *Agudat Jisrael* v Knesetu, aby podpořili vládu Likudu, přestože předtím podpořili Stranu práce. Byla to stejná Rada, která o rok později nařídila ministrům za Agudu rezignovat na vládu Národní jednoty. Důvodem bylo nedodržení slibů daných premiérem Jicchakem Šamirem. V březnu roku 1990 Rada nařídila poslancům *Agudat Jisrael* hlasovat tak, aby byla vláda svržena a o měsíc později mohla strana vstoupit do nové exekutivy se Stranou práce. Když pak dva ultraortodoxní poslanci Knesetu neuposlechli této instrukce, a tím překazili pokus o zformování vlády levicové, nařídila jim Rada o půl roku později připojit se k vládě Likudu. Šimon Peres později tuto politickou aféru nazval jako „Špinavý trik“.²⁴

Premiér Šaron dostává rabínské požehnání

²⁴ *Bejlin, J.: Israel – A Concise Political History*, Weidenfeld and Nicolson, London 1992, str. 252.

Na rozdíl od Rady velkých učenců Tóry strany Šas je Rada aškenázských stran podstatně méně jednotná. Zatímco v Šasu tato instituce slouží jen jako zástěrka neotřesitelné autority rabína Josefa, je aškenázská Rada podstatně diferencovanější a reprezentuje velmi široké názorové spektrum různých aškenázských rabínů. Tito rabíni v Radě mezi sebou či proti sobě často uzavírají různá spojení.

Nejvýznamnější rabíni zastoupení v současné Radě Agudat Jisrael jsou *Jaakov Arje Alter* (současný předseda), *Jissachar Dov Rokeach II.*, *Levi Jicchak Horowitz* a *Avrohom Jaakov Friedman*.

Rada velkých učenců Tóry je teokratický orgán, který zatím funguje jen na úrovni některých izraelských náboženských stran. Není však vyloučeno, že pokud vzhledem k narůstající populaci ultraortodoxních Židů bude stoupat i jejich politická moc, je možné, že se náboženské strany budou pokoušet prosadit podobný orgán i na celostátní úrovni. S takovým orgánem by pak demokratické orgány byly povinny svoje kroky konzultovat a byly by mu odpovědné, podobně jak je tomu například v dnešní teokratické republice Írán.

Zasedání Rady velkých učenců Tóry

3. 7. Strana *Degel HaTora*

Ultraortodoxní aškenázská strana *Degel HaTora* („Vlajka Tóry“) je druhou významnou součástí koalice *Jahadut HaTora*. V roce 1988 k jejímu vzniku významnou měrou přispěl významný rabín Šach. Účelem tohoto politického kroku bylo oslovit své aškenázské stoupence z řad nechasidských *mitnagdim* a oslabit *Agudat Jisrael*. Název strany je do jisté míry vyjádřením postoje stoupců strany vůči sionismu: Nikoli sionistická vlajka, ale vlajka Tóry.

Na konci osmdesátých let tak v Izraeli existovaly tři nesionistické aškenázské ultraortodoxní strany, které měly zastoupení v Knesetu – *Degel HaTora*, *Agudat Jisrael* a *Šas*. Tyto strany mezi sebou nezdůdkou soupeřily, přičemž používaly často nepřilíživé metody. Například ve volební kampani v roce 1988 zřídila strana *Šas* zvláštní rabínský soud, který zprošťoval voliče jejich dřívějšího závazku hlasovat pro *Agudat Jisrael*. Takovýto postup se nakonec *Šasu* vyplatil, neboť získal šest křesel, zatímco *Aguda* o jedno méně a *Degel HaTora* jen dvě křesla. Podobné praktiky, jaké vůči sobě navzájem náboženské strany prováděly, však byly po volbách postaveny mimo zákon.²⁵ Navzdory této legislativě se ve volbách v roce 1996 u náboženských stran znovu objevily „stimulace“ voličů v podobě různých amuletů apod.

Rabín Josef Šalom Eljašiv

Degel HaTora má podobně jako *Agudat Jisrael* svoji Radu velkých učenců Tóry. Té současné spolupředsedají nástupníci rabína Šacha, dva „litevští“ rabíni: *Josef Šalom Eljašiv* z Jeruzaléma a *Aharon Leib Steineman* z Bnej Braku.²⁶

Degel HaTora a *Agudat Jisrael* k sobě měly vždy ideologicky velmi blízko. To umožnilo v roce 1992 jejich společnou kandidaturu pod názvem *Sjednocený judaismus Tóry*. Do jisté míry je existence těchto stran nejen vyjad-

²⁵ IsraelWire: **Amulets Barred from Elections**, 4. 2. 1999.

²⁶ Například rabbi Eljašiv vyjednával s vládou premiéra Baraka po roce 2000 ožehavé otázky odvodů studentů ješiv. Rozhodl také, že koalice aškenázských religiózních stran *Sjednocený judaismus Tóry* (*SJT*) nepodpoří Barakovu vládu přímo, ale zvenčí, prostřednictvím poslanců v Knesetu, načež vzápětí podporu odvolal. Rabbi Steineman se zase angažoval v otázkách vytvoření akademie pro ultraortodoxní, schvaloval členy *Talovy komise* pro otázky vojenských odvodů ortodoxních, či se podílel na vytvoření ultraortodoxní vojenské jednotky *Nachal Charedi*. Zastává rovněž názor (v ultraortodoxních kruzích značně revoluční), že ne všichni ultraortodoxní muži musí trávit celý svůj život v ješivách, ale mohou i pracovat, a to dokonce v neortodoxním prostředí. Tyto „liberální“ postoje se značně liší od názorů rabbiho Šacha a mohou ultrareligiózní komunitu určitým způsobem sblížit s méně religiózními Izraelci.

řením rabínských antipatií, ale i ztělesněním kdysi tak silného konfliktu v rámci ultraortodoxní komunity – zmiňovaného sporu mezi chasidy a mitnagdim. Konflikt se znovuoživil v roce 2004 a vedl k dočasnému rozpadu SJT.

Vůči straně Šas se Degel HaTora (podobně jako Agudat Jisrael) vyhraňuje z vnitroetnického hlediska. Národní náboženskou stranu zase nepovažují za příliš nábožensky pravověrnou a odsuzují její politiku kompromisů se světskými stranami a sionistickým establishmentem.

Ultraortodoxní Žid při studiu náboženských textů

3. 8. Sefardské religiální strany a strana Šas

Zatímco u současných religiálních Aškenázů můžeme mluvit o dvou menších stranách (sdružených v koalici Ja-hadut HaTora), reprezentantem dnešních religiálních sefardských Židů je strana jediná – Šas. V minulosti sice existovaly i některé jiné sefardské religiální formace (například strana Tami, o které se zmiňují níže), ty však byly zcela vytlačeny Šasem.

Logo strany Šas

Celý název strany strany Šas zní **Hitachdut HaSfaradim Šomrej Tora**, což je možno přeložit jako *Sdružení Sefardů věrných Tóře*, případně i jako *Sjednocení sefardských strážců Tóry*. Jedná se o nesionistickou ultraortodoxní stranu, která zastupuje religiální Židy sefardského původu. Byla založena počátkem roku 1984, kdy navázala na činnost několika uskupení působících od sedmdesátých let na lokální úrovni v jeruzalémských ultraortodoxních čtvrtích (hlavně v Mea Šearim) a v Bnej Braku u Tel-Avivu.

Od svého vzniku strana získávala stále větší podporu mezi sefardským religiálním obyvatelstvem. Sefardové do té doby volili hlavně Likud a Národní náboženskou stranu. Vznik Šasu jim dal zajímavou alternativu.

Ve volbách v roce 1984 se Šasu podařilo získat čtyři poslanecká křesla a od té doby jeho volební zisky narůstají. V průběhu devadesátých let se ze strany Šas stala největší a zároveň i nejsilnější religiální strana, co se týká zastoupení v Knesetu. Od roku 1990 se tato strana, kdy vstoupila do koalice s Likudem, účastnila i dalších vládních koalic s vítěznou stranou. Po vítězství Strany práce ve volbách v roce 1992 Šas rovněž participovala na vládě, i když posléze po neshodě se sekulární stranou Mercaz a na protest proti světské výchově mládeže přešla do opozice. Ve volbách v roce 1996 Šas velmi posílila a získala v Knesetu deset poslaneckých křesel. Strana se poté stala členem vládní koalice po boku Likudu. Svou roli na úspěších Šasu v devadesátých letech nepochybně sehrála změna volebního systému na systém s přímou volbou premiéra.

Svého největšího volebního triumfu však Šas dosáhla až v květnových volbách v roce 1999, když získala podporu celých 13 % izraelských voličů (asi 430 000 hlasů), což bylo jen o procento méně než zisk strany Likud a jen o 7 % méně, než obdržela koalice okolo Strany práce. Šas se tak ve volbách v roce 1999 postavila takřka na úroveň dvou tradičně nejsilnějších izraelských politických stran.

Růst popularity Šasu se připisuje vhodně formulovanému i prováděnému politickému programu zaměřenému na sociálněekonomické problémy obyvatelstva sefardského původu. Ve volebních kampaních v devadesátých letech se strana soustředila na otázky výchovy, nízkých mezd, na drogovou problematiku atd. Otázek týkajících se mírového procesu a izraelsko-palestinských vztahů se ve svém programu dotýkala jen okrajově, neboť jak strana ve svém programu říká: „*Vše je beztak v rukou Božích.*“ Jelikož je podle Talmudu nejvyšší hodnotou

lidský život, je strana přístupná teritoriálním kompromisům v případě, že by přinesly opravdový mír. Šas také podporovala vznik Palestinské autonomie, ale k vzniku samostatného Palestinského státu se stavěla vždy mnohem rezervovaněji.

Úspěch strany ve volbách lze přičítat také ne zcela legálním předvolebním praktikám, jako bylo rozdávání kabalistických amuletů na předvolebních setkáních (což bylo později volební komisí zakázáno), či rabínským požehnáním politikům jako budoucím vůdcům národa. Strana dokázala vždy velmi obratně využít kombinace bázně lidu před Bohem, úcty k rabínům s dobře organizovanými vlastními sociálními programy, díky kterým je schopna poskytovat různé finanční příspěvky nemajetným rodinám (o Šasu se říká, že je „stranou od kolébky až po hrob“).²⁷ Šas má také dobré mediální pokrytí, své vlastní rozhlasové stanice, televizní vysílání a vydává také svůj vlastní týdeník.

Další důležitý instrument popularity strany je vzdělávání – síť škol Šasu *El HaMaajan HaChinuch HaTorani* (zkráceně *El Hamaajan*) zahrnuje bezplatnou dopravu žáků, obědy a delší vyučovací dobu než na sekulárních školách. V celém Izraeli Šas spravuje na pět set předškolních zařízení s více jak 10 000 dětmi a více než sto základních škol a ješiv s 10 000 žáky. Podobně i stranické mládežnické hnutí *Bnej Hajil* má kolem 10 000 členů a ženské hnutí přibližně 12 000 stoupenkyň.²⁸

Jádro voličstva Šasu tvoří charedim sefardského původu, což je asi 60 000 Izraelců.²⁹ Mnoho z nich však studuje v aškenázských ješivách, jako je Hebronská ješiva v Jeruzalémě či Poněvežská ješiva v Bnej Brak.

Šas je mezi ultraortodoxními stranami výjimkou v tom ohledu, že nerekrutuje své voliče pouze z řad charedim. Mezi její elektorát často patří i sefardští tradicionalisté, či dokonce sekulární Sefardové, které více než náboženství zajímají různé sociální výhody, jež strana nabízí. Šas se snaží stimulovat intenzivnější náboženské uvědomění i mezi touto skupinou svých stoupenků.³⁰

Od svého vstupu na politickou scénu v roce 1984 strana Šas mnohokrát jednala velmi rozpo-

Rabín Ovadia Josef v rouchu vrchního sefardského rabína

²⁷ *Derfner, L.: An A-to-Z Party*, The Jerusalem Report Magazine, 1. 8. 1997.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ *Bick, E.: The Shas Phenomenon and Religious Parties in the 1999 Elections*, in *Israel Affairs: Israel at the Polls 1999*, Special Issue, Vol. 7, Numbers 2&3, Winter/Spring 2001.

³⁰ *Weinberg, D.: Shas rules*, The Jerusalem Post, 25. 11. 1998.

ruplně – například často hlasitě mluvila o křivdách, jež se dějí Sefardům, a jindy zase hovořila o vzájemné bratrské lásce Židů a tvrdila, že nereprezentuje jen striktní pojetí náboženství, ale i tolerantní sefardský judaismus, který je tradičně daleko uvolněnější než aškenázská ortodoxie.³¹ Géniem strany Šas byla vždy její schopnost prezentovat často velmi nesourodé zájmy svých voličů jako jejich společný odpor proti dezintegraci sefardské etno-náboženské kultury. Před volbami v roce 1996 se od Šasu oddělila malá ultraortodoxní frakce **Telem Emuna** (*Cesta víry*), která se pokusila kandidovat samostatně. Ve volbách však neobdržela potřebné minimální množství hlasů, aby se vůbec dostala do Knesetu.

Po volbách v roce 1996, kdy strana zvýšila počet svých poslanců v Knesetu z šesti na deset a stala se třetí nejsilnější stranou, se zdálo, že strana přestává hrát na strunu „křivdy vůči Sefardům“. Politikům strany začalo po těchto volbách velice stoupat sebevědomí a někteří předpovídali, že její předseda Arje Déri se stane jednou premiérem. V druhé polovině devadesátých let začala strana Šas na sebe sama pohlížet už nejen jako na pouhého zastupitele sefardských Židů, ale převládl v ní pocit, že bude transformátorem Izraele ze sekulárního na teokratický stát.

3. 8. 1. Vůdčí elita strany Šas

Politické vedení strany Šas tvoří, podobně jako u aškenázských stran, Rada učenců Tóry (*Moecet Chachamei HaTora*). V jejím čele stojí v současnosti **rabín Ovadia Josef** (nar. 1920), rodák z irácké Basry, který je považován za „duchovního vůdce strany“ a zároveň za její zcela neotřesitelnou autoritu. Před rabbim Josefem hrál tuto roli dnes již zesnulý rabín Šach, který stál také při zrodu Šasu. Jeho roli však postupně přebíral rabbi Josef.

Na rozdíl od aškenázské Rady je Rada učenců Tóry Šasu značně monolitická a slouží jen jako zástěrka neotřesitelné autority rabbiho Ovadii Josefa. Rabín Josef ztělesňuje mnoho kontroverzí, které souvisejí s jeho postojem k sionismu, holocaustu, Arabům, sekulárním Izraelcům atd.:

Rabín Ovadia Josef hovoří na volební manifestaci Šasu

³¹ Lze například spatřit piknik sefardské rodiny, jak vedle sebe sedí otec – náboženský sionista – a jeho synové – jeden z nich charedi a jeho bratři oblečení naopak zcela „sekulárně“ bez pokrývky hlavy. Něco podobného je ve světě aškenázských charedim zcela nemyslitelné.

Jeruzalémské Arabky sledují volební plakát Šasu

• V dobách, kdy rabbi Josef zastával úřad vrchního sefardského rabína a telavivského vrchního rabína, jím mnoho charedim opovrhovalo, protože tyto sionistické instituce neuznávali. Rabín Josef odmítl po skončení své funkce vrchního rabína přestat nosit znak tohoto úřadu – tradiční roucho vrchního sefardského rabína – a nosí jej dodnes.

• Vzbudil veřejné pobouření tím, že zůstal při izraelské státní hymně sedět a nevěnoval jí žádnou pozornost.

• Ve svých projevech často napadá Arabky (někdy i v jejich rodném jazyce) jako nepřátele Izraele, nežádá i velice nevybíravým způsobem. To mu ale nebránilo podporovat mírový proces nastartovaný smlouvami z Osla. Jednou dokonce napsal egyptskému prezidentu Mubarakovi, aby byl propuštěn jistý izraelský Arab, který byl obviněn v Egyptě ze špionáže pro Izrael.³²

³² Co se týká postoje Šasu k Arabům a mírovému procesu s Palestinci (před jeho křachem v roce 2000) či k odchodu izraelských vojenských jednotek z jižního Libanonu, zdálo se, že je strana více kompromisní než ostatní religiózní strany. Například v únoru 1998 zorganizovala strana Šas v některých drúzských a arabských vesnicích oslavy při příležitosti zakončení Ramadánu a muslimského svátku Id el Fitr. Rabbi Josef, Arje Déri i někteří poslanci strany tyto akce osobně navštívili. Nutno ale připomenout, že svou roli ve vztahu k Arabům u Šasu sehrál vždy pragmatismus. Strana je ochotna podpořit prakticky cokoli, jsou-li splněny její hlavní požadavky – tzn. hlavně přliv státních financí pro stranický sociální a výukový systém. Některé protiarabské invektivy rabbiho Josefa, viz například *Newsmax: Arabs Should „Go to Hell“, Top Israeli Rabbi Says*, 27. 7. 2001.

- Na adresu holocaustu rabín Josef pronesl slova, která se hodně podobají argumentům řady antisionistických rabínů – a sice, že „holocaust a současný antisemitismus jsou Boží tresty za hříchy Židů“ (například za sionismus). O ničivém tsunami (prosinec 2004) a záplavách v New Orleans v srpnu 2005 zase prohlásil, že jsou Božím trestem za to, že lidé nestudují Tóru a že USA podporují evakuaci židovských osad v pásmu Gazy.

- Rabbi Josef také často hovoří o vzájemné lásce a porozumění mezi Židy, avšak na adresu ministryně Šulamit Aloni se nechal slyšet, že „by byl velký svátek, kdyby zemřela“, a na předsedu strany Mercaz Jossih Sarida uvalil klatbu. Ještě před upadnutím Ariela Šarona do komatu řekl rabbi Josef na jeho adresu pozoruhodně prorocký výrok: „*At' ho Bůh ztrestá... je mučitel izraelského národa... upadne do spánku a již se nikdy neprobudí.*“³³

Podobných výroků má rabbi Josef na svědomí množství, což přispívá k jeho image kontroverzní a nevypočitatelné postavy. Pro Sefardy je ale rabbi Josef především ztělesněním jejich etnické cti, a přestože není politik, je díky svému vlivu na vedení strany i na voliče Šasu stále jednou z nejdůležitějších postav současné izraelské politické scény.³⁴

Strana má podporu i jiných významných rabínů, mezi nimiž byl až do své smrti v roce 2006 výrazný hlavně rabbi **Jicchak Kaduri**, rodák z Bagdádu a kabalista. S výjimkou rabína Šacha v počátečních obdobích strany Šas se však žádný rabín nemohl svojí autoritou nikdy poměřovat s rabbim Josefem.³⁵

Vedle „duchovních otců strany“ byl dlouhou dobu jednou z nejvýznamnějších postav Šasu ultraortodoxní politik **Arje Déri**, rodák z marockého Meknesu. Tento muž dominoval straně více než patnáct let, a to dokonce i v době, kdy se dostal do vážných problémů v souvislosti s rozsáhlou korupční aférou. Déri požíval prakticky od samých počátků strany náklonnosti a důvěry rabbiho Josefa, kterému se za ni odměňoval absolutní loajalitou. V průběhu své funkce Déri prokázal, že má politické vlohy a je navíc charismatickým řečníkem. V roce 1984 byl jmenován na vysoký post na ministerstvu vnitra a v letech 1988–1993 se sám postavil do jeho čela. Zde své pozice využil k posílení stranických institucí a vzdělávacích systémů, ale v devadesátých letech se stal jedním z hlavních aktérů rozsáhlé korupční aféry Bar-On.

³³ Viz také: *Ynetnews: Rabbi: Hurricane punishment for pullout*, 7. 9. 2005; *The Jewish Week: Nature's Wrath, Or God's*, 16. 9. 2005; *BBC News: Rabbi says God will punish Sharon*, 9. 3. 2005.

³⁴ *Samet, G.: Ovdia is more moderate than many*, Ha'aretz, 16. 12. 1999.

³⁵ Kaduri se svou podporou nevyhranil výhradně pro Šas, ale blízké mu byly i postoje strany Mafdal. (Pramen: Ma'ariv, 8. 8. 2002.)

Aféra Bar-On se stala jedním z největších skandálů politické korupce v dějinách Izraele. V lednu 1997 byl totiž nominován do funkce generálního prokurátora Izraele do té doby bezvýznamný muž – *Roni Bar-On*. Poté co se ukázalo, že je tento advokát přítelem ministra spravedlnosti a navíc vášnivý příznivec hazardních her, byl pod tlakem veřejného mínění donucen po 48 hodinách odstoupit. Později se ukázalo, že iniciátorem Bar-Onovy nominace nebyl nezkušený ministr spravedlnosti Cachi Hanegbi z Likudu, ale právě Arje Déri, proti kterému bylo již několik let vedeno soudní řízení pro přijímání úplatků, zpronevěru a jiné trestné činy. Déri údajně přislíbil Bar-Onovi, že jej prosadí do funkce generálního prokurátora pod podmínkou, že z pozice své funkce zastaví trestní řízení proti jeho osobě. Navíc dal předseda Šasu také nepřímým způsobem na vědomí premiéru Netanjahuovi, že pokud se Bar-On generálním prokurátorem nestane, nepodpoří strana Šas vládu v kritickém hlasování o stažení izraelských jednotek z Hebronu. Aféra „Bar-On výměnou za Hebron“ se stala prakticky přes noc izraelskou „Bibi-gate“, neboť byl do ní zapleten premiér a celá událost hrozila skončit demisí vlády.³⁶ Prokázat Netanjahuovu a Hanegbiho vinu v této kauze se však nakonec nepodařilo. Státní žalobce však obvinil Dériho. Toto rozhodnutí ovšem rozlítlo jak stranu Šas, tak i levicovou opozici (Stranu práce, Merec). Levice okamžitě adresovala Nejvyššímu soudu stížnosti, ve kterých požadovala přezkoumání rozhodnutí státní žaloby neobvinít Netanjahu a Hanegbiho. Strana Šas zase trvala na tom, že obvinění jen samotného Dériho je rasová diskriminace. Dne 23. dubna 1997 se shromáždily tisíce stoupenců Šasu na masové manifestaci na podporu svého předsedy.³⁷ Celý proces měl obrovskou publicitu a byl rozsáhle komentován ve sdělovacích prostředcích. Dérimu však na popularitě mezi jeho příznivci neubral, spíše naopak. Strana Šas dala po procesu do distribuce přes 200 000 videokazet s názvem *J'Accuse* (parafráze na Émila Zolu a jeho kritiku antisemitského procesu s Dreyfusem ve Francii na konci 19. století), na níž byla nahrávka Arje Dériho, který zde svůj proces přirovnal k procesu s Adolfem Eichmanem a Johnem Demjanjukem

Volební plakát Šasu z roku 1999 – vlevo rabbi Josef, vpravo Kaduri, uprostřed Arje Déri a nápis „Nevinný a požehnaný!“

³⁶ Kratochvílová, M.; Kulka, T.: **Podle televizního scénáře**, Respekt, č. 10, 1997.

³⁷ **The Prosecution Rejects Police Recommendation to Indict Netanyahu**, in *Shiff, J.; Dor, D.: Israel – Fifty Years*, Tel Aviv 1997, str. 296.

a prezentoval jej jako protisefardský hon Aškenázů na čarodějnice.³⁸ V předvolební kampani se strana pokusila zcela identifikovat svého vůdce s ní, používající přitom metod připomínajících kampaně populistických stran v latinské Americe. Dériho obří billboardy s nápisem „*Nevinný a požehnaný*“ byly vylepeny po celé zemi. Rovněž byla zkomponována volební hymna strany, jejíž jméno znělo: „*On je nevinen*“ a hlavním refrémem byl verš:

„*Milujeme Tě, Arje Déri, budeme Tě milovat navždy,
... navždy a po všechny časy, náš Arje...*“³⁹

Kampaň se setkala mezi Sefardy s obrovským emocionálním ohlasem a celé image „Dériho-mučedníka“ nakonec straně velice pomohlo, neboť získala ve volbách nečekaných 17 poslaneckých mandátů. Strana Šas se v tomto ohledu stala jasným vítězem parlamentních voleb v roce 1999. Získala téměř o pět procent více hlasů než ve volbách předešlých, což se žádné jiné izraelské straně nepodařilo. Stala se třetí nejsilnější stranou v parlamentu. Sám Déri byl ale v témže roce odsouzen k tříletému nepodmíněnému trestu a musel z vedení strany odejít, protože tím premiér Barak mj. podmiňoval účast Šasu ve vládě. V předsednickém křesle ho nahradil Eli Jišaj.

Rabín Josef na návštěvě u Tonyho Blaira na Downing Street 10

³⁸ *BBC News: Shas: Divided we stand*, 13. 5. 1999; *Halevi, J. K.: Shas's Dilemma*, The Jerusalem Report, 3. 4. 1997.

³⁹ *Bick, E.: The Shas Phenomenon and Religious Parties in the 1999 Elections*, cit. čl.

Sám Déri si ze svého trestu odseděl jen jeho dvě třetiny, neboť byl „za dobré chování“ z vězení propuštěn. Jeho role po propuštění však zůstala jen velice omezená, neboť podle izraelských zákonů minimálně jeden rok nemůže vyvíjet žádnou politickou aktivitu a do parlamentu se může vrátit nejdříve po sedmi letech a do vládní funkce až deset let od vypršení trestu.⁴⁰

3. 8. 2. Příčiny velkého volebního úspěchu Šasu v roce 1999

Image „Arje Dériho – mučedníka“ tedy Šasu ve volbách zásadně pomohlo, nebyl to však faktor jediný. Byly i další důvody, proč strana zaznamenala v roce 1999 tak fenomenální úspěch. Největší vítězství si strana připsala nejen v takzvaných „rozvojových městech“, ale i v dalších obcích s vyšší koncentrací voličů sefardského původu. Ty byly až do té doby volebními baštami Likudu.⁴¹

Kromě toho, že strana zaujala i mnoho nábožensky ne tak vyhraněných voličů, lze úspěch strany přičíst i politickému ovzduší v zemi v době voleb. V předvolební kampani totiž několik stran provádělo agitaci výslovně zaměřenou proti Šasu. Jednalo se o sekulární levicovou stranu Merec, „protináboženskou“ stranu Šinuj a stranu ruských imigrantů Jisrael B'aliija. Posledně jmenovaná šla do voleb s heslem „Šas kontrol? Nět! Naš kontrol!“⁴² Doplnuji, že napětí mezi nově příchozími ruskými imigranty a sefardskými „starousedlíky“ v rozvojových městech není bezvýznamné. Napětí zvýšil i fakt, že ministr vnitra za stranu Šas Eli Suissa zabránil svou restriktivní politikou rodinným příslušníkům mnohých ruských imigrantů k přistěhování do země. Důvodem byly pochybnosti o jejich židovském původu. Ze vzájemné rusko-sefardské animozity nakonec vytěžily jak Šas, tak ruští imigranti – a to na úkor Likudu a levice.

Premiér Barak ve své předvolební kampani prohlásil, že chce být v případě svého zvolení premiérem celého národa, a netajil se ani s tím, že jeho záměrem po volbách bude vytvořit co nejširší vládní koalici, která by nespolehala jen na podporu levicových stran, ale prakticky celého politického spektra. Strana Šas se tak dostala do Barakovy vlády a obdržela čtyři ministerská křesla.⁴³ Musela se však zbavit svého kontroverzního předsedy Dériho, k čemuž přes velkou nevoli rabínů a příznivců Šasu nakonec došlo. Dériho nahradil ve vedení strany **Eli Jišaj**. Tento relativně mladý politik (nar. 1962) předsedá od roku 1999 Šasu dodnes. Je rovněž považován za vysoce loajálního rabbinu Josefovi, avšak nemá takové charisma jako bývalý předseda a ani mezi voliči strany není tak populární.

⁴⁰ Čejka, M.: **Bývalý izraelský ministr Déri propuštěn z vězení**, na stránkách <http://www.infoservis.net>, 15. 7. 2002.

⁴¹ Jsou jimi rozvojová města *Bejt Šean*, *Dimona*, *Kyrijat Malachi*, *Netivot* a další.

⁴² http://www.pbs.org/newshour/bb/middle_east/jan-june99/barak_5-17.html

⁴³ Ministerstvo infrastruktury (*Eli Suissa*), ministerstvo práce a sociálních věcí (*Eli Jišaj*), ministerstvo zdravotnictví (*Šlomo Benizri*) a pro religiózní strany velmi důležité ministerstvo pro náboženské záležitosti (*Jicchak Cohen*).

3. 8. 3. Strana Šas v současnosti

Po obrovském úspěchu v roce 1999 následovalo v Šasu vystřízlivění. V dalších volbách v roce 2003 totiž došlo k poklesu výsledků způsobených Dériho „mučednickou“ anomálií na „normální“ hladinu. I tehdy však strana Šas prokázala, že je velmi silnou formací, protože získala 11 křesel.

Velkou ranou pro Šas však nebyl ani tak pokles popularity jako hlavně další politický vývoj po volbách. Nebyla totiž pozvána premiérem Šaronem do vlády. Staronový premiér Šaron se totiž rozhodl změnit průběh politické hry. To bylo možné díky velmi dobrému výsledku strany Šinuj (15 křesel), která vytlačila Šas z pozice třetí nejsilnější strany. Šaron tak vytvořil vládu s Šinuj. To bylo pro Šas obzvláště bolestivé, neboť Šinuj do značné míry založila svoji politiku na odporu vůči nepřiměřenému vlivu religiózních stran, hlavně Šasu.

Šaron měl ke svému kroku velice dobré důvody: Strana Šas hrála do té doby stále velice účinně na strunu politického vydírání. Přivedla ho například do úzkých v první polovině roku 2002, kdy už z tradičních důvodů („nedostatečné“ státní finance pro sociální systém Šasu) opět nehodlala podpořit premiérem navrhovaný rozpočet. Rozčilený Šaron všechny čtyři ministry Šasu (včetně sedmi ministerských náměstků) z vlády vyloučil. Po týdnu však byla strana zpět ve vládní koalici, neboť se ukázalo, že bude pro něj jednodušší přistoupit na požadavky náboženské strany než licitovat s opozičními levicovými stranami.⁴⁴ Po volbách v roce 2003 se však Šaronovi naskytl možnost s touto praxí skoncovat. Také politici strany Šas si uvědomili, že nejsou tak nepostradatelní, jak si do té doby mysleli.

V opozici se strana Šas mj. stavěla negativně k Šaronovu jednostrannému plánu na evakuaci židovských osad v pásmu Gazy (viz názory, klatby a „Boží tresty“ rabbiho Josefa na str. 153–154).

Ve volbách v roce 2006 získala strana o jedno křeslo více než v roce 2003 a opět potvrdila svoji sílu i vzestup. Ehud Omert také znovu politiky ze strany Šas pozval do vlády a přidělil jim několik ministerských postů. Strana Šas také podpořila v prezidentské volbě v roce 2007 Šimona Perese (který je přítel rabína Josefa).

Izraelská demografie a nárůst ultraortodoxní a sefardské populace bude Šasu zřejmě nahrávat i v budoucnu. Už dosti vysoký koaliční (vyděračský) potenciál Šasu tak bude stále narůstat a je pravděpodobné, že stejně jako u aškenázských ultraortodoxních stran i vliv této strany nadále poroste.

⁴⁴ Čejka, M.: **Šaron slaví vítězství v rozpočtové bitvě navzdory náboženským stranám** (25. 5. 2002) a **Návrat ultraortodoxní strany Šas do Šaronovy vlády** (30. 5. 2002) na stránkách <http://www.infoservis.net>.

Zastoupení strany Šas v Knesetu

	Počet mandátů na počátku volebního období
11. Kneset (zvolen 23. července 1984)	4
12. Kneset (zvolen 1. listopadu 1988)	6
13. Kneset (zvolen 23. června 1992)	6
14. Kneset (zvolen 26. května 1996)	10
15. Kneset (zvolen 17. května 1999)	17
16. Kneset (zvolen 28. ledna 2003)	11
17. Kneset (zvolen 28. března 2006)	12

Voliči Šasu čekají netrpělivě na volební výsledky (2003)

3. 9. Náboženský sionismus – propojení ortodoxního judaismu s židovským nacionalismem

Touto kapitolou částečně navazují na dřívější kapitolu „Religiózní Židé a jejich vztah k sionismu“ a zaměřují se v ní na fakt, proč přes zpočátku tak silný teologický odpor mnoha věřících Židů k sionismu začala část z nich sionismus podporovat. Okolnosti vzniku sionismu i jeho odmítání věřícími Židy byly již vysvětleny v předchozích kapitolách, a nebudu je tedy opakovat.

I přes tyto velice zásadní náboženské námitky se od samého začátku politického sionismu objevilo paralelní hnutí, které se snažilo spojit ortodoxní judaismus s podporou některých praktických plánů na znovuoživení Země izraelské. Duchovními otci tohoto konceptu byly význačné duchovní autority, mezi nimiž byl nejvýznamnější *Avraham Jicchak HaKohen*

Rabín Avraham Jicchak
HaKohen Kook

Kook (1865–1935),⁴⁵ pozdější první aškenázský rabín v období britského mandátu. Rabín Kook byl tím, kdo předložil kompletní sionistickou nábožensko-národnostní filozofii, a tak se mohla alespoň částečně uzavřít propast mezi náboženským judaismem a moderním židovským nacionalismem.⁴⁶ Rabbi Kook vycházel z tvrzení, že éra vykoupení židovského lidu nastala v dnešní době, důkazem čehož je zrození moderního sionismu, Balfourova deklarace a vzestup sionismu v Palestině samotné. Kook rovněž předpokládal, že osídlování Země izraelské – třeba i sekulárními a levicovými sionisty – může být také považováno za krok vpřed na cestě k Vykoupení (*HaGeula*). Náboženský sionismus se tak stal určitou spojnicí mezi náboženským judaismem a sekularismem.

Na učení rabína Kooka navázal později jeho syn *Cvi Jehuda HaKohen Kook* (1891–1982). Nutno však říci, že umírněné učení svého otce „obohatil“ především o politický fundamentalismus a pojmy jako „operativní mesianismus“

⁴⁵ Jeho jméno bývá někdy přepisováno do češtiny zcela foneticky jako „Kúk“. Je známý také pod zkratkou *HaRaAJaH* nebo jednoduše „HaRav“. Rabín Kook se narodil v Litvě a jeho otec i on sám studovali ve Voložinské ješivě – tedy v jednom z hlavních center mitnagdim. Kook byl tedy zcela vzdělán v ultraortodoxním duchu. Do Palestiny se přestěhoval v roce 1904.

⁴⁶ *Avineri, Š.: Zrození moderního sionismu*, Sefer, Praha 2001.

a jiné. Kook mladší se tak stal jednou z hlavních autorit moderní izraelské radikální pravice. O té je řeč v poslední části knihy.

Tzv. **náboženští sionisté** (*cijonim datiim*, zkráceně *datiim*) a později i nacionalističtí charedim – tzv. **chardal** (což je zkratka pro *charedi leumi* – „národní charedim“) – se velmi aktivně podíleli na vzniku novodobého Izraele i na jeho následném budování. Zpočátku šlo o vcelku umírněný proud judaismu. V důsledku různých historických událostí (hlavně šestidenní války v roce 1967, ale též následujících událostí, které souvisely s konfliktem mezi Izraelci a Araby) vykrytalizovaly v rámci náboženského sionismu i různé extrémně pravicové náboženské subjekty, o kterých se podrobně zmiňuji v poslední části knihy věnované radikální pravici.

Současná izraelská nábožensko-sionistická komunita představuje kolem 15 % obyvatelstva, ale svým vlivem přesahuje toto číslo. Její vnitřní vývoj není bez problémů. Nejenže se od ní v minulosti oddělily různé extrémní skupiny, ale do jisté míry se i v samém jejím nitru zvyšuje napětí mezi umírněnými a radikály. Není bez zajímavosti, že i vrah premiéra Jicchaka Rabina pocházel z této komunity.

Vnitřní boj o budoucí směřování probíhá hlavně v jedné z opor izraelského religiózního sionismu – v Národní náboženské straně.

Výjev, který nevidíte často:
ozbrojený ultraortodoxní Žid

3. 10. Strany náboženského sionismu

Národní náboženská strana (Miflaga Datit Leumit – Mafdal) a její odnože

Strana Mafdal byla založena v roce 1956 sloučením dvou menších stran *Mizrachi* a *HaPoel HaMizrachi*, jejichž existence se datuje z dob před vznikem Státu Izrael. Pro komplexnost se nejdříve věnuji stručnému vývoji těchto dvou stran.

Logo Mafdal

Strana **Mizrachi** (zkratka pro *Merkaz Ruchani* – „Duchovní centrum“) byla nejdůležitější náboženskou stranou nově přichozí židovské komunity (jišuvu) v mandátní Palestině. U jejího zrodu stáli nábožensky orientovaní východoevropští Židé z hnutí *Chovevej Cijon* („Milovníci Siónu“), kteří také tvořili jádro první alije (tj. první organizované vlny židovských přistěhovalců do Palestiny v letech 1882–1903). Aby se odlišili od sekulárních sionistů, založili v roce 1893 vlastní úřadovnu a nazvali ji „Duchovní centrum“. Ta měla koordinovat ortodoxní Židy sionistického smýšlení a zároveň komunikovat s nesionistickými charedim. Prvním duchovním vůdcem tehdejšího hnutí Mizrachi se stal rabín *Samuel Mohliver* (1824–1898). V roce 1902 se hnutí Mizrachi přeměnilo v litevském Vilnu na politickou stranu, která ve své době tvořila v sionistickém hnutí jedinou náboženskou alternativu sekulárním sionistickým koncepcím Theodora Herzla a Chajima Weizmana. Strana Mizrachi se postupně stala nadnárodním politickým hnutím působícím v sionistických strukturách v řadě zemí.⁴⁷

V roce 1922 založila strana Mizrachi vlastní labouristickou odborovou frakci nazývající se **HaPoel HaMizrachi** („Dělník Mizrachi“), která spolupracovala s odborovou organizací *Histadrut* a působila rovněž jako centrum sociálních služeb religiózních dělníků. Frakce se profilovala vůči Mizrachi stále samostatněji a do voleb v rámci židovské komunity v Palestině začala stavět vlastní nezávislé kandidáty. Postupně došlo k tomu, že HaPoel HaMizrachi získala ve volbách více hlasů než původní mateřská strana. Strany se však proti sobě nikdy nepostavily, neboť je spojovalo mnoho společných programových bodů. Ústřední spojnicí bylo vytvoření židovské národní domoviny v Palestině na religiózních základech. Jelikož většina židovských osadníků v Palestině nebyla příliš nakloněna myšlence, aby jejich společenství bylo ovládáno halachou, soustředili se stoupenci Mizrachi na to, aby halacha byla prosazována hlavně v ideologických souvislostech. Ve věcech praktických se pak soustředili pouze na její roli v oblasti vzdělání a osobního statusu.⁴⁸

⁴⁷ Mendel, M.: **Náboženství v boji o Palestinu**, Atlantis, Brno 2000, str. 56–58.

⁴⁸ Tamtéž, str. 58–59.

Po vzniku Státu Izrael se v prvních parlamentních volbách obě strany připojily do *Náboženské fronty*, ve které byly zastoupeny jak ortodoxní, tak ultraortodoxní strany. Pro neshody mezi sionisty a nesionisty se však tato koalice rozpadla a v následných volbách v roce 1951 kandidovaly už všechny náboženské strany samostatně. Ve volbách do Třetího Knesetu v roce 1955 se obě ortodoxní strany spojily do *Národní náboženské fronty* (stejně tak jako jejich ultraortodoxní protějšky do *Fronty Tóry*), která se v roce 1956 už jen přejmenovala na **Národní náboženskou stranu – Mafdal**. Od prvních voleb do Knesetu v roce 1949 až do vzniku Mafdal byly obě sionistické ortodoxní strany členem všech vlád.

Pro své kořeny byla Mafdal v minulosti často považována za stranu, která není tak dogmatická a vyhraněná jako ultraortodoxní náboženské strany. Díky jejímu kombinování náboženství se sionismem byla její státotvornost daleko vyšší než u stran, které se k sionismu stavěly kriticky, či přímo odmítavě.

Strana Mafdal byla koalčním partnerem ve všech levicových vládách až do roku 1977. S výjimkou let 1958–1959 a 1974 si dlouhou dobu udržovala pozici třetí nejsilnější strany ve státě. V roce 1977 po téměř třicetileté spolupráci s levicí poprvé vstoupila do koalice s pravicovým Likudem. Už po válce na Jom Kipur v roce 1973, kdy začala otázka budoucnosti okupovaných území rozdělovat izraelskou veřejnost, přijala strana politiku podpory osídlování palestinských území a její vůdci se postavili do čela osadnického hnutí. Až spoluprací s Beginovou vládou se Mafdal zcela otevřeně identifikovala s nacionalistickou pravicí a posílila konfliktní linii levice – pravice o náboženské prvky. Později se strana stala přímo ztělesněním nejradikálnější linie, co se týká zachování židovských osad na okupovaných územích.

Mafdal se tak stala symbolem procesu nacionalizace náboženství. Jejím hlavním cílem bylo uzákonění náboženských institucí – ministerstva pro náboženské záležitosti, vrchního rabinátu, rabínských soudů a náboženských rad. Strana vyvinula obrovské úsilí k ovlivnění legislativy týkající se těchto institucí a jejich

Poslanci Národní náboženské strany při parlamentním hlasování

ovládnutí. Mafdal se touto cestou chtěla stát hlavním reprezentantem židovské religiózní komunity a hlavním ochráncem Tóry ve světském státě. Strana také sloužila do jisté míry i jako spojnice mezi sekulární společností a náboženskou komunitou. V těchto ohledech byla velmi úspěšná, ale během osmdesátých let strana prošla několika štěpeními a děleními a došlo k jejímu oslabení.⁴⁹

⁴⁹ Halevi, J. K.: *Democracy or Theocracy?*, The Jerusalem Report, 19. 3. 1998.

Už jen interpretace izraelského vítězství v šestidenní válce vyvolala vnitřní frakcionalizaci strany. Ta ale ještě nebyla tak závažná jako krize v osmdesátých letech. Dominance umírněné frakce strany *LaMifne* byla narušena vznikem hnutí *Guš Emunim* reprezentujícího osadníky a Sefardy uvnitř strany.

Právě Sefardové stáli u kořenů největší krize strany v osmdesátých letech: V roce 1981 se od ní odtrhla skupina stoupců vedená *Aharonem Abu Haceirou*, potomkem významné marocké rabínské rodiny, a založila vlastní politickou stranu **Tami** (zkr. pro *Tenoa'a laMesorat Jisrael* – „Hnutí izraelského dědictví“). Cílem tohoto odštěpení bylo zvýraznění politické platformy, která usilovala o získání sefardských voličů pocházejících z Maroka a severní Afriky. Straně Tami se podařilo získat v roce 1981 ve volbách tři mandáty v Knesetu, ale v následujících volbách měla už jen jeden mandát, neboť Sefardy začala oslovovat strana Šas. V roce 1988 byl Abu Haceira kooptován na kandidátku Likudu a strana Tami fakticky zanikla.

Zevulun Hammer

Poté co strana Mafdal podpořila „zrádné“ izraelsko-egyptské mírové dohody z Camp Davidu a kdy zároveň došlo k vzestupu a radikalizaci náboženského osadnického hnutí *Guš Emunim*, nastalo další štěpení strany. V důsledku vzestupu tohoto hnutí se od strany Mafdal oddělila malá radikální strana **Meizad**, která vytvořila koalici s náboženskou dělnickou stranou *Poalej Agudat Jisrael*. Do jejího čela se postavili rabín *Chajim Druckman* (bývalý poslanec za Mafdal) a *Hanan Porat* (bývalý poslanec za stranu Techija); oba tito muži byli zároveň ústředními postavami osadnického hnutí *Guš Emunim*. Ve volbách v roce 1984 se novému uskupení Meizad, které kandidovalo pod názvem **Moraša** (*Dědictví*), podařilo získat dvě křesla. Před volbami v roce 1988 však Moraša podobně jako Tami zanikla, přičemž Hanan Porat se vrátil do strany Mafdal.

Jedna část příznivců Mafdal se v osmdesátých letech přiklonila k vyhraněnější pravici (převážně k Likudu) a druhá část (hlavně sefardského původu) přešla k straně Šas, která byla pro ně atraktivnější. Tento propad, který v roce 1984 znamenal pokles na pouhá čtyři křesla v Knesetu (oproti původním dvanácti), posílil radikalizaci stranické politiky ještě více doprava. Do čela strany se postavil zastánce tvrdé prosefardské linie *Aviner Šaki*, jenž byl později vystřídán *Zevulunem Hammerem*, ministrem pro náboženské záležitosti za Mafdal.

Po vnitřních konfliktech zaznamenala strana další oslabení v roce 1988, když se v reakci na její nekompromisní postoj k osídlování okupovaných palestinských území odtrhla umírněná strana **Mejmad** (té se věnují v následující kapitole).

Ve volbách v roce 1992 se někteří voliči Mejmadu vrátili do Mafdal a strana získala šest křesel, ale až v roce 1996 si strana výrazněji polepšila. Tehdy získala v Knesetu devět křesel. Posílení bylo důsledkem několika faktorů. Tím hlavním byla zřejmě reakce na mírové snahy levicových vlád, které navíc poprvé v izraelské historii nepřizvaly do vlády náboženské strany. Svou roli sehrál i fakt, že mnoho religiózních sionistů se po atentátu na Rabina cítilo neoprávněně obviňováno. Také se vrátili někteří voliči strany Techija, která se už od roku 1992 nedostala do parlamentu. Kombinace těchto několika faktorů stranu Mafdal v druhé polovině devadesátých let značně posílila. Nutno ale podotknout, že i oslabená strana byla v osmdesátých letech a první polovině devadesátých let koaličním partnerem všech pravicových i levicových vlád (s výjimkou Rabinovy vlády z roku 1992), stejně tak jako vlád Národní jednoty.

3. 10. 1. Současný vývoj strany a krize náboženského sionismu

Národní náboženská strana sama sebe charakterizuje jako reprezentanta moderního pojetí sionismu a judaismu. Má své příznivce jak mezi Aškenázy, tak Sefardy. Přestože se původní členská základna rekrutovala z náboženských kibuců (více levicových), identifikuje se současná Mafdal s pravicovějšími subjekty. Má tak silnou podporu na okupovaných územích (hodně jejích stoupenců pocházelo z řad osadnického hnutí *Guš Emunim*). Osídlování těchto území strana podporuje jako podmínku udržení židovského státu a národa v Zemi Izraelské.

V otázkách mírového procesu zastává názor, že v rámci Izraele nemůže existovat žádná nezávislá arabská entita a žádná část Izraele nebude předána cizí vládě či správě a rovněž zde nebude zničena žádná židovská osada. Golanské výšiny považuje strana za nedělitelnou součást Izraele a Jeruzalém navěky za jednotné židovské hlavní město. Přesto nelze říci, že by Mafdal byla v minulosti k návrhům na mírové řešení problémů s arabskými sousedy a s Palestinci vyloženě antagonistická.

Evakuace židovských osad v pásmu Gazy v roce 2005 vyvolala ve straně hluboký rozkol a rozštěpení. K tomuto tématu blíže na závěr této podkapitoly.

Strana má rozvinuté mládežnické hnutí *Bnej Akiva*. Toto hnutí bylo podle pramenů izraelského ministerstva školství v roce 1996 největším mládežnickým hnutím v zemi. Mafdal má i svou sportovní organizaci, kibucnické hnutí a vydává též stranický deník *Hacofe*.

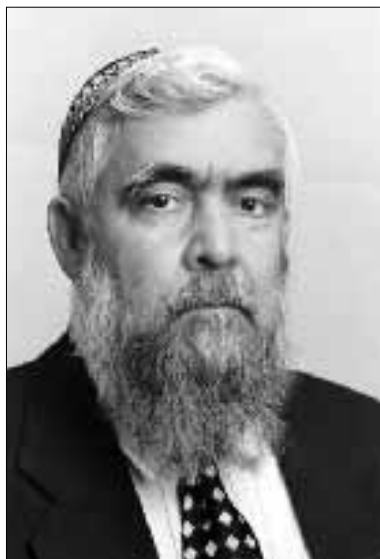
Přestože současná Národní náboženská strana nekritizuje tolik současný sekulární Stát Izrael jako

Logo mládežnického hnutí náboženských sionistů Bnej Akiva

ultraortodoxní strany, zaměřuje se hlavně na prosazování náboženských zájmů. To znamená, že usiluje o udržování státní náboženské výchovy a o zvláštní úpravu vojenské služby pro charedim. Prosazuje též národní službu (náhradní vojenská služba pro dívky), dodržování zásad Tóry v běžném životě a usiluje o změnu Zákona o návratu a Zákona o registraci obyvatelstva (konkrétně jde straně o to, aby pouze osoby, které se narodily židovské matce nebo podstoupily proces konverze podle halachy, byly považovány za Židy). Strana neuznává konzervativní a reformistický výklad halachy a velmi úzce spolupracuje s náboženskou univerzitou Bar-Ilan u Tel-Avivu.

V devadesátých letech byl jednou z nejvýznamnějších postav Mafdal její dlouholetý předseda a významný vládní činitel *Zevulun Hammer*, který v roce 1998 zemřel. Jeho smrt vyvolala další spor o směřování strany a ukázala se být destabilizujícím faktorem nejen pro Mafdal, ale i pro tehdejší Netanjahuovu vládu. Co se týká postoje k nábožensko-sekulárnímu konfliktu, snažil se Hammer vždy přispívat ke zmírnění neshod. Ve vztahu k Palestincům byl naopak „jestřábem“. Ve vnitřních věcech Izraele působil jako určitá brzda vůči vzrůstajícímu vlivu rabínů. Jeho smrt tak pootevřela dveře zastáncům tvrdé linie ve straně. Do vedení Mafdal se dostali politikové mnohem více naklonění rabínským autoritám. Právě takovou postavou byl další předseda strany rabín *Jicchak Levy*, který byl za Hammerova předsednictví ve straně mužem číslo dvě. Levy byl všeobecně považován za ještě většího stoupence „tvrdé linie“ a ideologicky mnohem méně pružného než bývalý předseda strany. Tento muž se stal zároveň prvním rabínem v čele strany Mafdal vůbec. Levy byl daleko více než kdokoli předtím napojen na rabínské autority, jako například bývalí vrchní rabínové *Mordechaj Elijahu*⁵⁰ či *Avraham Šapiro*, a měl tendenci s nimi konzultovat důležitá stranická rozhodnutí. Proti tomu se postavilo umírněné křídlo strany v čele se *Šaulem Jahalomem*. To mělo na vliv rabínských autorit podobný názor jako *Zevulun Hammer*.

Rabín Jicchak Levy

⁵⁰ Není bez zajímavosti, že bývalý sefardský vrchní rabín *Mordechaj Elijahu* velebil extremistického rabína Kahaneho na jeho pohřbu a v předmluvě jedné z jeho rasistických knih ho nazval *cadikem* („požehnaným“). Kromě Elijahah a Šapiry se dalšími vlivnými postavami „pohammerovské“ strany Mafdal stali rabíni *Ja'akov Ariel*, *Šlomo Aviner*, *Zalman Melamed* či *Chajim Meir Druckman*.

Poté co se v roce 1999 Netanjahu rozhodl vyhlásit předčasné volby, vypukl v Mafdal boj o pozice na stranické kandidátce. Jahalom spolu s ostatními členy své frakce, jimiž byli *Jigal Bibi*, *Zevulun Orlev* a *Nachum Langental*, se dostali na její první místa, zatímco „jestřábi“ jako *Nisan Slomianski*, *Cvi Hendel* či *Hanan Porat* se octli na mnohem horších pozicích. Důsledkem toho bylo, že část „jestřábů“ ze strany vzápětí odešla a založila v Knesetu vlastní frakci. Ta se před volbami připojila k radikálně pravicové straně *Thuma*, která v dalších volbách ještě s dalšími radikálními stranami kandidovala v koalici *Národní jednoty* (viz kapitolu 4. 7.).

Předčasné parlamentní volby v roce 1999 se pak ukázaly být pro Národní náboženskou stranu propadem, neboť dosáhla jednoho z nejhorších výsledků v historii. Oproti původním devíti křeslům ve Čtrnáctém Knesetu měla v Patnáctém Knesetu pouhých pět křesel; zbytek ztratila ve prospěch radikálně pravicové Národní jednoty a sefardské strany Šas. Ztráty Mafdal byly velmi citlivé zvláště mezi osadníky na Západním břehu.

Odliv pravicových a radikálně pravicových voličů od ní byl způsoben podporou „zrádným“ dohodám z *Wye Plantation*,⁵¹ na které přistoupila Netanjahuova vláda. To bylo důvodem ztráty nejradikálnějšího křídla strany, a tím i značné části voličů, která raději volila nekompromisní radikální pravici.

Velký neúspěch Národní náboženské strany na konci devadesátých let by se tak dal shrnout jako ztráta tří velkých skupin voličů:

- radikálních osadníků, pro které byla strana příliš měkká a kteří volili raději Národní jednotu či jiné radikální strany,
- sefardských voličů, kteří se přesunuli k Šasu,
- umírněných voličů, kteří chtěli vytvořit platformu pro větší porozumění mezi religiozními a sekulárními a za tímto účelem raději hlasovali pro stranu *Mejmad*.

I přes své oslabení participovala strana Mafdal na Barakově vládě postem ministra školství. Po neúspěšných volbách začali radikálové ve straně znovu posilovat a strana se opět otočila více doprava.

Co se týká vlivu rabínů, lze říci, že ten v současné straně spíše pokračuje. Jejich vliv posilují nejen její vrcholní politici, ale i řadoví členové a voliči Mafdal, kteří jsou často sefardského původu a mají tendenci inklinovat více k rabínským autoritám.

⁵¹ Tzv. *Wye River Memorandum (USA)* podepsali v říjnu 1998 v USA prezident Palestinské autonomie Arafat a izraelský premiér Netanjahu. Konkrétně se jednalo o stahování izraelské armády z vybraných okupovaných palestinských území a předání třinácti procent z okupovaných území Palestinské autonomii výměnou za palestinskou spolupráci při likvidaci teroru.

Po vítězství Ariela Šarona v premiérských volbách v roce 2001 nevstoupila Mafdal do jeho vlády Národní jednoty. Strana totiž nepřistoupila na některá kompromisní prohlášení vládního programu (týkající se především budoucnosti židovských osad). Neúčast Mafdal v Šaronově vládě se mohla jevit jako velmi překvapivá, avšak tato „anomálie“ nevydržela příliš dlouho. Na jaře roku 2002 si již Šaron mohl dovolit odpovědět kladně na snahu strany do vlády vstoupit (a to i přes protesty umírněných vládních politiků). Delegoval tak do vlády hned dva ministry za Mafdal, kteří značně posílili její tvrdou linii – již zmiňovaného rabína Jicchaka Levyho a nového předsedu strany Efrajima „Effi“ Ejtama, známého nejen svými rasistickými a kontroverzními výroky na účet Arabů, ale i kritikou izraelského politického systému.⁵²

Efrajim „Effi“ Ejtam

Umírnění politikové jako Avraham Burg či Jossi Sarid kritizovali Ejtamovo jmenování a předseda opozičního Merecu Sarid dokonce označil koalici posílenou o nové ministry za „mesianistickou vládu šilenců“.⁵³

V nové Šaronově vládě po volbách v roce 2003 (kde Mafdal získala 6 křesel) byla strana Mafdal opět přítomna dvěma ministry (Ejtam, Orlev). Velice brzy se však dostala do krize, protože Šaron přišel se svým plánem jednostranného izraelského stažení z pásma Gazy. To spočívalo v prvé řadě v evakuaci všech tamních osadníků. Strana Mafdal, která zastupuje do značné míry právě jejich zájmy, tak stála před dalším rozštěpením. Ejtam a rabín Levi se stavěli zcela proti Šaronovu plánu a hodlali opustit vládu, parlamentní frakce vedená Orlevem zaujala o něco smířlivější postoj a hodlala prosadit referendum o plánu. Tento návrh však neprošel a strana Mafdal opustila koalici, přičemž Šaronova vláda se stala menšinou.

⁵² Přestože Ejtam vyrůstal v sekulárním kibucu, stal se po šestidenní válce religiózním a začal pohlížet na roli Izraele a jeho tvrdou politiku vůči Palestincům jako na mesianistickou misi. V armádě dosáhl později hodnosti generála. Na adresu palestinského politika a radikála *Marwána Barghútiho*, obviněného z protizraelské činnosti, se nechtěl zdržovat nějakým soudním procesem a nechal se slyšet, že „by ho odvedl do pomerančového sadu a vpálil mu kulku do hlavy“. Co se týká jeho názoru na sionismus, tvrdil, že „*sekulární sionismus dospěl ke svému konci a jen náboženský sionismus v pojetí židovské výjimečnosti a izolacionismu má perspektivu v moderním židovském státě, kde vládne halacha*“. (Pramen: *Susser, L.: What Kind of Jewish State?*, The Jerusalem Report, 12. 8. 2002.)

⁵³ *Alon, G.: Three new hardline ministers, including hawkish Eitam, sworn in*, Ha'aretz, 8. 4. 2002.

Napětí ve straně však pokračovalo, Ejtam byl sesazen z předsednického postu, načež společně s rabínem Levym ze strany odešel a založili vlastní **Obnovenou náboženskou národní sionistickou stranu** (heb. *Miflaget Cijonut Datit Leumit Mitadešet*), zkráceným názvem **Achi** („Můj bratr“).

Symbol strany Achi

Achi se připojila k radikálně pravicové formaci **Národní jednota** (*HaIchud HaLeumi*), ve které jsou sdružené strany Moledet a Tkuma, které se již dříve odštěpily od Mafdalů (o všech těchto subjektech je pojednáno v následující části knihy).

Před parlamentními volbami v roce 2006 se nakonec oslabená Národní náboženská strana na poslední chvíli rozhodla kandidovat společně s Národní jednotou, a na jedné kandidátce se tak setkala s řadou svých bývalých členů. Ve volbách nakonec obdrželo spojenectví HaIchud HaLeumi–Mafdal devět křesel, přičemž Národní náboženské straně byla přidělena tři křesla. To byl nejhorší výsledek strany v celé její dlouhé historii.

Aktuální vývoj Národní náboženské strany ilustruje aktuální rozpory a dlouhodobou krizi v řadách náboženských sionistů. Ukazuje také limity, ke kterým jsou náboženští fundamentalisté schopni jít v zájmu dosažení alespoň částečného urovnání s Palestinci a arabskými státy.

3. 10. 2. Strana Mejmád („Rozměr“)

Malá strana Mejmád (znamená nejen „rozměr“, ale také zkratku pro *Medina Jehudit*, *Medina Demokratit* – „Židovský stát, demokratický stát“, v angl. pramenech *Meimad*) představuje mezi náboženskými stranami výjimku pro svoji liberálnost, umírněnější tvář náboženského sionismu a více kompromisní postoje v otázce okupovaných území. To ji výrazně odlišuje od Národní náboženské strany, od které se oddělila jako reakce na radikalizaci jejich postojů.

Meimad vznikl jako politické hnutí v roce 1988 a mezi jeho hlavní zakladatele patřili rabín *Jehuda Amital* (nar. 1924) spolu s religiózními kibucníky, univerzitními profesory a jinými liberálněji smýšlejícími osobami z prostředí izraelské religiózní komunity.

Programovým cílem nového politického hnutí byl jak teritoriální kompromis pro dosažení míru s Araby, tak i negativní postoj k náboženskému zákonodárství ostatních náboženských stran. Ve volbách v roce 1988 však strana propadla, když získala pouhých 15 000 hlasů, které sice odebrala právě Mafdalů, ale ani tyto hlasy nestačily, aby se dostala do Knesetu. Oslabená strana se po volbách transformovala na hnutí a v dalších volbách již do Knesetu

nekandidovala. Před volbami v roce 1996 hnutí Mejmad podporovalo jako kandidáta na premiéra Šimona Perese, ale jinak do politického boje nijak nevstupovalo.

Před volbami v roce 1999 se Mejmad znovu vrátil do politiky, tentokrát už jako politická strana. Mejmadu nahrál fakt, že se strana Mafdal posunula v průběhu devadesátých let více doprava, a vzniklo tak více prostoru pro liberálnější religiózní stranu. Do čela strany se postavil rabín *Michael Melchior*, rodák z Kodaně, který se již delší dobu angažoval ve vnitrozidovském i mezináboženském dialogu.

Mejmad kandidoval ve volbách v roce 1999, 2003 a 2006 po boku Strany práce a dostal se do Knesetu, kde ho zastupoval právě rabín Melchior, který zastával kromě poslaneckého úřadu i řadu dalších politických funkcí.

Strana Mejmad představuje v dnešním Izraeli umírněnou tvář náboženského sionismu. To je výrazný rozdíl oproti Mafdal a radikálním frakcím od něj odštěpeným. Její politický vliv sice není možné přeceňovat, ale díky aktivitám rabína Melchiora je strana relativně známá.

IV. Náboženský radikalismus a terorismus

4. Judaismus a radikální pravice

„Nástup židovského náboženského fundamentalismu po roce 1984, židovský ultranacionalismus, agresivní protiarabské smýšlení a židovský terorismus odhalily dozrání důležitého politického a kulturního procesu, který započal v roce 1967: nástup izraelské radikální pravice. Pravicoví radikálové mají od té doby nezanedbatelný vliv na izraelskou politickou kulturu a instituce.“
Ehud Sprinzak¹

4. 1. Úvod

V této části knihy se věnuji izraelským politickým formacím stojícím nejbližší pravému okraji izraelského politického spektra. Hlavním důvodem, proč je do této knihy zařazuji, je fakt, že většina těchto skupin v sobě zahrnuje religiozní prvky, či se ve svých programech odvolává na principy náboženského mesianismu. Kvůli ucelenosti této kapitoly a problematice radikální pravice však doplňuji i některé politické subjekty, které mají blíže k sekularismu.

Radikální pravici si většina lidí na Západě spojuje s rasismem, neonacismem, antisemitismem apod. To je ale evropský pohled, spojený s evropskou zkušeností druhé světové války. Ve skutečnosti je radikální pravice především velice široký pojem a nemusíme se s ní střetávat pouze v evropském či západním prostředí. Antisemitismus a nacismus nejsou nutné podmínky „radikální pravivosti“. Vždyť i v Evropě měla vždy radikální pravice nejružnější zabarvení – od mussoliniovského fašismu (který příliš antisemitský nebyl) a různých autoritativních režimů, přes různé variace klerofašismu, až po nejbrutálnější německý nacismus. Pokud se tedy podíváme na pravicové nedemokratické režimy, lze u nich najít mnoho rozdílů, ale zároveň i řadu spojnic – důraz na autoritu, národ, militantnost, xenofobii (která nemusí být nutně spojena s antisemitismem, ale například s islamofobií a antiarabismem), odpor k levicovým doktrínám, případně důraz na náboženství atd. Tyto prvky lze najít u některých politických uskupení v Izraeli (ať už legálních, či podzemních).

¹ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, The Free Press, New York 1999, str. 147.

Významnou část izraelské radikální pravice tvoří pouze politické strany, ale i různá hnutí, velmi často napojená na židovské osadníky na Západním břehu (a do roku 2005 i v pásmu Gazy) a na jejich politickou reprezentaci. Z obecného pohledu zastoupení radikálně pravicových subjektů v izraelských státních institucích nikdy nedosáhlo mimořádného významu. Vliv těchto skupin však často přesahoval (či přesahuje) jejich nominální sílu, nehledě na radikály v řadách „umírněných“ stran, hlavně pak ve straně Likud. Rovněž názory a vystupování představitelů radikálně pravicových formací bylo zřídka možné přehlédnout, neboť se jim dostalo v izraelských a někdy i zahraničních médiích široké publicity.

Zatím nejradikálnější ze všech izraelských parlamentních stran – *Kach* –, jež byla pro své postoje označena izraelskými politology za kvazifašistickou, považovala sama sebe za náboženskou. Stala se tak jedním z příkladů, na kterém můžeme pozorovat, jak je i judaismus (podobně jako islám, křesťanství, hinduismus či jiná náboženství) zneužitelný pro nečisté politické cíle.

Není výjimkou ani participace radikální pravice na izraelských vládách – a to se týká nejen minulosti, ale i současnosti. Po velkém úspěchu radikální pravice ve volbách v roce 1984 (kdy se do parlamentu dostaly strany *Techija*, *Comet*, *Moraša* a *Kach*) prožila tato část politického spektra úspěchy i v době mírového procesu a po nástupu Ariela Šarona² do premiéřského úřadu. Radikální pravici sice dočasně oslabil atentát na premiéra Rabina (1995) či evakuace osad v pásmu Gazy (2005), do izraelských vlád se však dostala například koalice radikálně pravicových stran Národní jednotka (*HaIchud HaLeumi*). V roce 2005 navíc došlo k oddělení strany Kadima od Likudu, přičemž původní strana se po odchodu umírněnějšího křídla velmi přiblížila postojům radikální pravice. Národní jednotka participovala na vládě i za premiéra Olmerta, Šaronova následníka. Radikálně pravicové tendence jsou však spojeny i se stranami, které byly v minulosti relativně umírněné – v posledním desetiletí je to hlavně radikalizace Národní náboženské strany, jejíž ideologický vývoj byl zkoumán v předešlé části knihy.

² I sám premiér Šaron je kvůli své minulosti a politice, kterou vždy prosazoval, postavou více než kontroverzní (mj. pro jeho velení jednotce „101“, pro podporu výstavby židovských osad, spoluzodpovědnost za masakry v táborech Sabra a Šatíla atd.). Proto býval i on v Izraeli často považován za pravicového radikála, přestože pocházel z řad „umírněné“ strany Likud.

4. 2. Kořeny izraelského pravicového radikalismu

V této kapitole bych rád upozornil na skutečnost, že radikální pravice není na izraelské politické scéně zdaleka jevem novodobým ani okrajovým. Její vznik se nespojuje s osmdesátými léty, případně se vzestupem náboženského mesianismu po roce 1967, ale s obdobím mnohem dřívějším. Pravicový radikalismus provázal izraelské politické dění již před vznikem samostatného státu, v období britského mandátu v Palestině (1920–1948). V této době pravicoví radikálové rozhodně nepředstavovali zanedbatelný politický směr. Mám na mysli hlavně **Sionistické revizionistické hnutí** (heb. *HaCijonim HaRevizionistim*, zkráceně *HaCohar*). Radikalismus revizionistů však nevycházel ani tak z náboženského fundamentalismu, jako spíše z konceptů sekulárně nacionalistických.

Revizionisté byli v době britského mandátu hlavně palestinští a zahraniční stoupenci *Vladimíra Žabotinského* (1880–1940), který žádal „revizi“ v Palestině tehdy dominantního labouristického sionismu. Žabotinskij se stal duchovním vůdcem několika nacionalistických organizací – **Bejtar**, **Revizionistická sionistická organizace**

Plakát se symbolikou Irgunu

Vladimír Žabotinskij

a **Irgun Cvai Leumi** („Národní vojenská organizace“ – známá pod zkrácenými názvy **Ecel** či **Irgun**). Ve svém učení kladl důraz na sílu, národní soudržnost a nadřazenost a až nenávislný odpor k levicovým sionistům. Revizionisté usilovali o co nejrychlejší vznik židovského státu, nejlépe za pomoci Velké Británie, popřípadě i bez ní. V Žabotinského myšlenkách však lze vystopovat i určitou inspiraci italským fašismem, včetně hnědých stejnokrojů a zvláštních pozdravů. Žabotinskij zaníceně pracoval na vytvoření modelu přesvědčeného židovského mládežníka, který je připraven bojovat a případně i padnout pro věc Izraele.³ To vyjadřoval i znak Irgunu, na kterém byla mapa Izraele (zasahujícího na oba břehy Jordánu) a v popředí ruka svírající zbraň s hebrejským

³ *Avineri, Š.: Zrození moderního sionismu*, Sefer, Praha 2001, str. 160–186.

nápisem *Rak kach!* („Jedině takto!“). Podobnou symboliku odsuzoval hlavní sionistický proud dominovaný labouristy, neboť v ní spatřoval nebezpečnou směsici extrémního nacionalismu s militarismem.

Nutno poznamenat, že po první světové válce prodělal značný vzestup také radikalismus arabský a sionistický radikalismus byl do jisté míry i reakcí na něj. Palestínští Arabové byli přesvědčeni, že zvyšování židovského přistěhovalectví a růst židovské populace v Palestině nakonec Araby připraví o jejich vlast. Tehdejší situaci dobře charakterizují přímá slova Vladimíra Žabotinského, který zcela pragmaticky navrhoval **koncept „železné zdi“ vůči Arabům** a odmítal jakoukoli dohodu s nimi.⁴

„Arabové milovali svoji zem stejně jako Židé. Instinktivně velmi dobře pochopili záměry sionistického hnutí a jejich rozhodnutí bránit se bylo naprosto přirozené. Mezi Araby a Židy nedošlo k nedorozumění, jednalo se o přirozený spor.“⁵

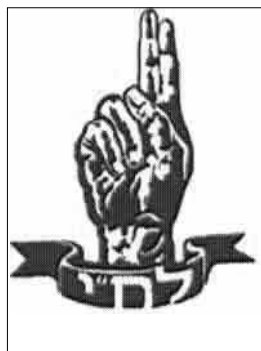
V důsledku nacionalistického sporu o Palestinu se radikálové na obou stranách dopustili velkých násilností, což vyústilo v nezastavitelný cyklus násilí, který byl předzvěstí krveprolévání ve vleklém izraelsko-palestinském konfliktu po roce 1948.

Avraham Stern

Žabotinského konzervativismus a důraz na spolupráci s Brity se však postupem času stal pro mnoho jeho mladých následovníků anachronickým. Žabotinskij zemřel v roce 1940 a po jeho smrti se dostali do čela revizionistických organizací mladší a radikálnější vůdcové. V roce 1944 vyhlásil **Irgun**, vedený pozdějším izraelským premiérem **Menachemem Beginem**, povstání proti Britům. Irgun začal s různými teroristickými akcemi, a to jak protibritskými, tak zaměřenými proti Arabům.

Kromě Beginy byl další významnou postavou předstátního pravicového radikalismu a terorismu *Avraham*

Symbol Lechi

⁴ Viz Žabotinského text „Železná zed“ z roku 1923. Viz například <http://www.zfa.org.il/opinions/ironwall.html>

⁵ *Hughes, M.: Počátky arabsko-židovského terorismu*, in *kolektiv autorů: Encyklopedie – Světový terorismus*, Svojtka & Co., Praha 2001, str. 261.

⁶ Stern se narodil v židovské rodině v dnešních polských Suwalkách. V roce 1925 imigroval do Palestiny, kde získal vzdělání na Hebrejské univerzitě. Kromě studia latiny a řečtiny psal rovněž básně.

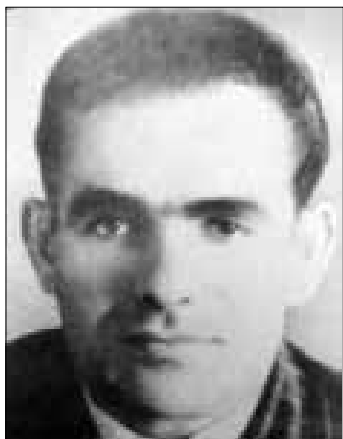
Menachem Begin
v dobách, kdy
stál v čele Irgunu,
a jako izraelský
premiér v letech
1977–1983

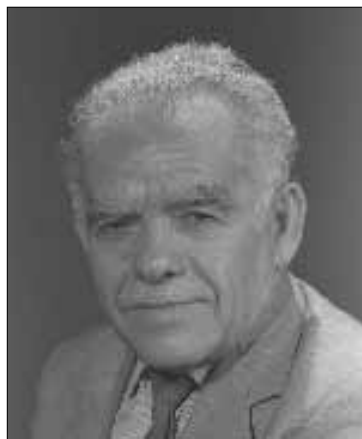
Stern (1907–1942),⁶ který stál v čele organizace **Lechi** (zkratka pro *Lochamej Chéruť Israel* – „Bojovníci za svobodu Izraele“). Lechi, jež bývala nazývána také **Sternův gang**, se jako ještě radikálnější složka odštěpila od Irgunu. Extrémně protibritské postoje (které byly příznačné i pro některé arabské nacionalisty, kteří spatřovali v „imperialistické“ Británii nepřítele číslo jedna) přivedly před vypuknutím druhé světové války Sterna k bizarní myšlence spojenectví s Němcem pro boj proti společnému nepříteli. Spojenctví v boji proti Britům nabízel Hitlerovi výměnou za „transfer“ německých Židů do Palestiny. Ani později, kdy už byly Hitlerovy postoje k Židům dávno známy, nepřestal Stern obdivovat nacistické Německo bojující proti Velké Británii, a dokonce požádal německé diplomaty ve vichystickém Libanonu o pomoc při vzniku židovského státu, který by byl „nacionalistický a totalitní“.⁷ Stern se naivně domníval, že by nacistická zahraniční politika mohla být pragmaticky oddělená od nacistické rasové teorie. Němci však na Sternovy výzvy vůbec nereagovali.

I poté, co byl Stern v roce 1942 zabit Brity, pokračovala Lechi s vraždami a politickými atentáty, jako například atentát na lorda Moyneho (vysokého britského politika a Churchillova přítele) v Káhiře v roce 1944, který měl neblahý dopad na normalizující se britsko-židovské vztahy. Další klíčovou postavou skupiny Lechi byl i budoucí premiér Izraele *Jicchak Šamir* (nar. 1915). Později se jako „revoluční avantgarda“ židovští radikálové (a nejvíce Lechi) značně přiblížili prosovětským postojům „boje proti imperialismu“. Ten pro ně ztělesňovala hlavně britská mandátní správa. Na znamení svého odporu vůči nim dal Irgun dne 22. července 1946 vyhodit do vzduchu jihozápadní křídlo hotelu Král David, ve kterém toho času sídlilo vedení britské administrativní správy v Palestině. Výbuch zabil více než 80 civilistů, mezi nimi mnoho Židů. Nejbrutálnější akce však měla teprve přijít. Dne 9. května 1948 napadly oddíly Irgunu

⁷ *Shindler, C.: Ploughshares into Swords? – Israelis and Jews in the Shadow of the Intifada*, I. B. Tauris & Co., London 1991, str. 11.

Jicchak Šamir
v dobách, kdy byl
aktivistou Lechi,
a jako izraelský
premiér v letech
1983–1984
a 1986–1992

a Lechi palestinskou vesnici *Dejr Jásín* a přes 120 jejích obyvatel (včetně žen a dětí) pozabíjely. Přestože se od této akce *Hagana* (což byla milice labouristických sionistů) a většina izraelských politických vůdců oficiálně distancovali, její následky byly dalekosáhlé a cyklus vzájemného násilí nabral na obrátkách. Masakr v *Dejr Jásín* rozpoutal rozsáhlý palestinský exodus. Několik set tisíc Arabů ve velmi krátké době v panice uprchlo z rodné země.⁸ Oplátkou za *Dejr Jásín* napadli o několik dní později arabští ozbrojenci konvoj lékařů a zdravotních sester, mířících v obrněných vozech do jeruzalémské nemocnice *Hadasa* na hoře *Skopus*. Prakticky všech devadesát pasažérů uvězněných v pancéřových autech zaživa uhořelo.

V období těsně před vyhlášením samostatného státu se spor mezi revizionisty a levicovými sionisty značně vyostřil. Již v roce 1947 vyjádřili velitelé *Irgunu* neshlas s Rezolucí OSN o rozdělení Palestiny na židovskou a arabskou část a zastávali názor, že by Izraeli měla připadnout podstatně větší část biblické domoviny. *Irgun* také varoval Ben Guriona a jeho vedení, že „pokud nebude bojovat za celou zemi a nebude trvat na hlavním městě *Jeruzalému*, budou radikálové sami bojovat za rozšíření hranic *Izraele* a nebudou koordinovat svoje kroky s *Haganou*“.⁹ Krize vyvrcholila v okamžiku, kdy dal Ben Gurion 22. června 1948 potopit loď *Altalena* s bojovníky a zbraněmi určenými pro *Irgun*. Nikdy nebyli Izraelci tak blízko občanské válce jako v tuto chvíli. Po *Altaleně* a zákrocích Ben Gurionova vedení byli radikálové sice značně oslabeni, avšak i nadále vyvíjeli svou teroristickou činnost. Celý svět byl šokován, když dne 17. září 1948 byli zavražděni švédský diplomat a mírový vyjednavac OSN pro Palestinu hrabě *Folke Bernadotte* a jeho kolega, francouzský plukovník *André Serot*. Lechi totiž neshlasila s *Bernadot-*

⁸ *Smith, Ch. D.: Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, Bedford/St. Martin's, Boston 2001, str. 199.

⁹ *Begin, M.: The Revolt*, Ahiasaf, Tel-Aviv 1978, str. 411–413.

Lod' *Altalena* v plamenech

tovým plánem na vyřešení izraelsko-arabského konfliktu. Atentát byl proveden i přesto, že hrabě Bernadotte svými diplomatickými aktivitami za války zachránil tisíce Židů z koncentračních táborů. Lechi byla po této akci v Izraeli oficiálně prohlášena za teroristickou organizaci, avšak osoby zodpovědné za atentát (mezi nimi i budoucí premiér Jicchak Šamir) nebyly nikdy pohnány ke spravedlnosti.¹⁰ Tyto události vedly k rozpadu Lechi na ultranacionalisty a extrémní levicové radikály. Atentát na Bernadotta znamenal rovněž konec Irgunu jako vojenské organizace.

Incidenty, které se udály v době předstátní i v období války za nezávislost, se staly temnou předzvěstí pozdějších izraelských vnitropolitických konfliktů. Nevraživost mezi labouristy a revizionisty se stala základem řevnivosti mezi izraelskou levicí a pravicí. Menachem Begin sice přetransformoval v roce 1948 Irgun na stranu **Chéruť**, ta však byla vládnoucí levicí všemožně ostrakizována. Nacionalistická pravice se tak dostala z opozičních křesel k moci teprve třicet let po vzniku státu. Begin mluvil o Izraeli pod Ben Gurionovým vedením jako o totalitním státu a Ben Gurion zase pro změnu přestal Begin v Knesetu oslovovat jeho jménem a vždy o něm hovořil jen jako „o tom pánovi, co sedí vedle Dr. Badera“.¹¹ I jako opoziční politik však Begin nezůstával pouze u slov a choval se jako politický radikál. Například v roce 1952, kdy byla podepsána izraelsko-německá dohoda o reparacích, Begin tento dokument považoval za „prona-

¹⁰ Jak bylo o několik desítek let později zjištěno, *Jehošua Cohen*, který Bernadotta osobně zavraždil, se stal v padesátých letech osobním strážcem Davida Ben Guriona (nebylo však prokázáno, že by premiér o jeho zločinu věděl). Viz *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 40–48.

¹¹ *Arian, A.: The Second Republic – Politics in Israel*, Chatham House Publishers, Inc., New Jersey 1998, str. 121.

cistický“ a osobně vyzýval k občanské neposlušnosti. Na řadu tak přišly opět násilnosti a při Beginem podněcovaných demonstracích bylo zraněno dokonce několik poslanců a zaměstnanců Knesetu.

Předzvěstí nástupu izraelské pravice k moci se stalo vítězství Izraele v šestidenní válce v roce 1967. „Malý Izrael“ (v hranicích z let 1948–1967) se stal pro mnohé minulostí a do popředí vystoupila **idea „Velkého Izraele“** (*Erec Jisrael HaŠlema*, viz str. 181).

Po šestidenní válce nepatřili mezi stoupence osídlování okupovaných území jen náboženští sionisté a bývalí členové Irgunu a Lechi, ale řadila se k nim i část nové generace, která se narodila v Izraeli po roce 1948. Osídlování podporovali dokonce i někteří socialisté a příslušníci levice, kteří snili o rozšíření soustavy kibuců jako zpečetění „sionistické revoluce“. Tito lidé, kteří se od pravice politicky značně odlišovali, s ní našli společnou řeč v *Hnutí Země Izrael*. Stalo se zjevným, že se po dvaceti letech existence samostatného státu začíná izraelská společnost měnit.

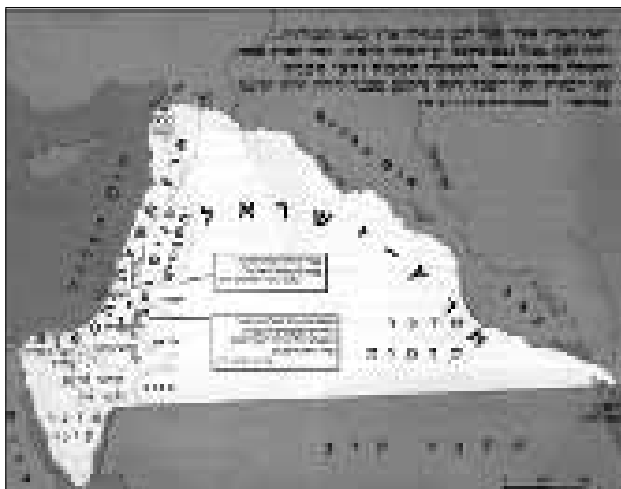
Vítězství v šestidenní válce dalo také impuls k vytvoření velkého pravicového bloku, který pod názvem **Likud** („Jednota“) zaznamenal úspěch ve volbách v roce 1973. O čtyři roky později nakonec přerušil takřka třicetiletou hegemonii levice a vynesl do čela státu muže s minulostí pravicového radikála – Menachema Begina.

Židovský osadník (Jeruzalém, 2002)

4. 3. Židovští osadníci na okupovaných územích

V této kapitole se zaměříme na fenomén, který je jedním z nejkomplikovanějších bodů současného izraelsko-palestinského konfliktu a je zároveň často spojován s izraelskou radikální pravíci. Jedná se o politiku výstavby židovských osad na okupovaných územích po roce 1967, židovské osadníky a jejich hnutí.

Jedna z představ „Velkého Izraele“

Samotná myšlenka výstavby židovských osad se opírá jak o sekulární, tak o religiozní koncepty. Osady jsou často spojovány hlavně s izraelskou pravíci, případně s náboženskými sionisty. První osady na okupovaných územích však nebyly výrazem sionismu náboženského, ale sekulárního. Výstavba osad byla tehdy především pragmatický krok. S politikou osadnictví tak nejenže nezačali náboženští sionisté, ale dokonce ani pravicové vlády (vycházející z myšlenek revizionistického sionismu). Byla to paradoxně levicová vláda vedená Levy Eškolem (vycházející z labouristického sionismu), která vybuodovala první židovské osady. K tomu podrobněji dále v textu.

Vzhledem k tématu knihy se nyní zaměříme na religiozní motivy, které vedly některé Izraelce k podpoře politiky výstavby židovských osad. Její ideový základ vychází především z náboženského sionismu, konkrétně z mesianistického učení rabína *Avrahama Jicchaka HaKohena Kooka*, avšak účelově doplněného učením jeho syna rabbiho *Cvi Jehudy HaKohena Kooka* (1891–1982). Kromě argumentů Kooka staršího, že éra spasení židovského lidu nastala v naší době, bylo jako další transcendentní moment v dějinách židovského lidu v ješivě *Merkaz Ha-Rav*¹² interpretováno izraelské vítězství v šestidenní válce. Kook mladší se velmi rychle stal duchovní autoritou nábožensky sionistického mládežnického hnutí *Bnej Akiva* („Synové Akivy“) a jeho studenti byli mezi prvními, kteří dorazili po dobytí jeruzalémského Starého města v roce 1967 ke Zdi nářků. Učení Kooka mladšího položilo také základ militantnímu osadnickému hnutí (hlavně pak *Guš Emunim*), jehož zakladatelé pocházeli rovněž z okruhu ješivy *Merkaz Ha-Rav*. Religiozní židovští osadníci byli přesvědčeni, že je Bůh povolal k naplňová-

¹² Ješivu *Merkaz HaRav* rabbi Kook starší založil.

Židovská osada Har Chomá nedaleko Jeruzaléma

ní svých záměrů zakládáním osad v celém „Velkém Izraeli“ – tzn. Izraeli včetně „Judeje, Samaří a Gazy“ (tzv. *Ješa*),¹³ případně i v dalších oblastech nacházejících se na území sousedních arabských států. V duchu učení Kooka mladšího se osadníci velmi dobře naučili využívat ve svůj prospěch biblického pojmu *Erec Jisrael* – Země Izraelská. Ten je totiž pojmem daleko širším a méně jasným než oficiální název „Stát Izrael“ (heb. *Medinat Jisra'el*). Velký Izrael přesahuje v různé míře současné izraelské hranice, což souvisí s rozlohou starověkého Izraele v různých biblických obdobích. Ve všech pojetích však „Velký Izrael“ zahrnuje dnešní palestinská okupovaná území, případně části území sousedních arabských států. Největší rozloha starověkého Izraele zahrnovala území „od Nilu až po Eufrat“.¹⁴

Na základě konceptů jako „zvláštní vztah mezi Bohem a vyvoleným lidem“ legitimizovali osadníci svoji přítomnost na palestinských územích, která byla prohlášena za „posvátná a neoddělitelná“. V duchu této interpretace byli jejich dosavadní arabští obyvatelé označeni za „bezvěrce“, kteří oddalují příchod Mesiáše. Kook mladší navíc definoval Stát Izrael jako „Halachické království Izraele“, které je „královstvím nebe na zemi“, v důsledku čehož je každý Žid žijící v Izraeli svatý, včetně sekulárních Židů.¹⁵

Nutno dodat, že mnoho Izraelců – zvláště těch sekulárních – mystická vize o vykoupení rozhodně neoslovila a byla jim mnohem bližší dosavadní – byt

¹³ *Ješa* je izraelská zkratka pro heb. slov *Jehuda*, *Šomron*, *'Azza*, což jsou biblické názvy dnešního Západního břehu (Judea a Samaří) a pásma Gazy.

¹⁴ Viz kniha Genesis 15:18-21: „V ten den uzavřel Hospodin s Abramem smlouvu: ‚Tvému potomstvu dávám tuto zemi od řeky Egyptské až k řece veliké, řece Eufratu.“

¹⁵ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 153.

nedokonalá – izraelská demokracie. Podobně i mnoho Palestinců se nestalo jen pasivními diváky „židovské obnovy v Judeji a Samaří“ a značně se zradikalizovalo. Izraelsko-palestinský konflikt tak po šestidenní válce nabyl na další dimenzi.

Kromě propuknutí vlny mesianistického entuziasmu se stal rok 1967 také počátkem dlouhodobé vojenské okupace, která přetrvává do současnosti. Mnoho Izraelců bylo ochotno se okupovaných území už dávno zřeknout, avšak existence židovských osad a osadnických nátlakových a politických skupin činí tento krok nesmírně obtížným.

Politika osadnictví, která okupaci doprovázela, vyvolala odpor mezi palestinským obyvatelstvem, neboť mnoho osad bylo postaveno na zkonfiskované půdě, či se stalo útočištěm protiarabských radikálů a náboženských fanatiků. Dalším problémem je, že Izrael po roce 1967 nepřikládal otázce Palestinců prakticky žádnou váhu. O okupovaných územích se v Izraeli také hovořilo jen z hledisek strategických, bezpečnostních či náboženských, avšak lidský rozměr okupace byl v podstatě opomíjen.

Na celé otázce osad je vůbec jeden z nejkontroverznějších fakt, že osadníci by stěží mohli dosáhnout svých úspěchů, pokud by neměli vládní podporu, nebo se přinejmenším nemohli spolehnout na netečnost či neschopnost izraelských vlád osadnickým aktivitám zabránit. Jak už bylo zmíněno, s politikou osadnictví nezačaly vlády pravicové, ale levice. V politice premiéra Eškola pokračovaly v sedmdesátých letech i vlády vedené Jicchakem Rabinem či Šimonem Peresem.

Židovská osada v arabské části Jeruzaléma

Budoucí „mírotvorci“ si tak sami komplikovali situaci, kterou nebyli schopni později vyřešit. Rabin dokonce později sám zahynul kulkami vypálenými stoupenecem osadnictví.

Příčin, proč levicové vlády podporovaly osadnictví, bylo více. Šlo jednak o pokračování labouristické sionistické politiky, jejíž jeden z hlavních programových bodů se týkal nabývání půdy pro další sionistické aktivity. Levicové vlády měly rovněž za to, že osady postavené na strategických místech mohou zvýšit izraelskou bezpečnost. Další příčinou podpory levice osadníků bylo i zastoupení stran náboženského sionismu v izraelských vládách. Šlo především o účast ortodoxní Národní náboženské strany. Ta se však po šestidenní válce začala odchylovat od své umírněné politické linie směrem doprava a postupně se proměnila na hlavního politického zástupce politiky osadnictví.

Největší rozmach osadnictví však nastal po roce 1977, kdy se po třiceti letech vládnutí levice dostala k moci poprvé pravice. Ta, vycházejíc stále ze základů revizionistického sionismu, byla vždy daleko více nacionalistická a expanzivní. Po roce 1977 tak prodělalo osadnické hnutí obrovský boom a počet osadníků i osad na okupovaných územích vzrostl mnohonásobně.¹⁶

Separáční bariéra

¹⁶ Když se Likud dostal v roce 1977 k moci, bylo na okupovaných územích 76 osad s celkovým počtem asi 8 500 osadníků. Pravice však osadnictví velmi protežovala a v roce 1992 bylo na okupovaných územích již 175 osad (128 na Západním břehu, 32 na Golanech a 15 v Gaze) s přibližně 115 000–120 000 osadníky. (Pramen: *Dowty, A.: The Jewish State – A Century Later*, University of California Press, Berkeley 1998, str. 232–233.)

Osmdesátá léta byla tedy pro osadníky zcela klíčová. Do jistých komplikací se dostali v devadesátých letech, kdy začal izraelsko-palestinský mírový proces. I v tomto období však jejich výstavba pokračovala výrazným tempem. Ubylo sice nově zakládaných osad, avšak pod eufemismy jako „přirozený rozvoj osad“ došlo k jejich výraznému zvětšování. Tak tomu bylo za premiérů Rabina, Perese, ještě více za Netanjahua a částečně i za krátké Barakovy vlády.

Pro vývoj osadnictví bylo stěžejní období vlády Ariela Šaron (2001–2006). Šaron totiž v rámci své politiky tzv. jednostranných kroků přistoupil v roce 2005 k evakuaci všech židovských osad v pásmu Gazy a čtyř malých osad na Západním břehu. Tento počín se z pohledu mnohých jevil jako překvapivý, protože Šaron byl jedním z otců osadnické politiky. I přes evakuaci Gazy došlo na Západním břehu k další expanzi osad, čemuž napomohla i **výstavba separační bariéry**, se kterou bylo započato rovněž za premiéra Šaronu.

Šaronova vláda však nepojala výstavbu bariéry v duchu „zelené linie“ (tedy hranice Západního břehu po šestidenní válce v roce 1967), ale na mnoha místech za tuto linii výrazně přesáhla směrem na palestinská území. Vyvolala tak dojem, že chce *de facto* připojit k izraelskému území některé židovské osady a jejich okolí.¹⁷ S vůlí Izraele připojit část osad ke svému území je možné realisticky počítat. Více zarážející je, že kromě těchto osad je bariérou k izraelskému území prakticky připojena i řada palestinských vesnic, přestože by řadu z nich mohla zeď i s ohledem na osady „obejít“. Mnoha Palestincům bariéra také zkomplikovala jejich život, neboť rozdělila jejich pozemky, oddělila vodní zdroje apod.¹⁸

Židovští radikálové z Hebronu

¹⁷ Například osady *Alfe Menaše* (5 000 obyvatel), *Oranit* (5 100), *Ša'are Tikva* (3 500), *Elkana* (3 000), *Zufin* (900) a některé další. (Pramen: *Lein, Y.: Behind the Barrier*, B'Tselem, Jerusalem 2003; viz také http://www.btselem.org/English/Separation_Barrier/)

¹⁸ Mezi největší z nich patří městečka *Bart'a aš-Šarkija* (3 200 obyvatel), *Nazlat 'Issa* (2 300) a *Baka aš-Šarkija* (3 700). (Pramen: *Lein, Y.: Behind the Barrier*, cit. dílo.)

Na politiku Šaronových jednostranných kroků se pokusila navázat i vláda premiéra Olmerta, avšak méně úspěšně. Olmertova vláda se vzápětí dostala do vážných vnitřněpolitických i zahraničněpolitických problémů (hlavně v souvislosti s konfliktem mezi hnutím Hizballáh a Izraelem v roce 2006). To přivodilo i pokles popularity premiéra Olmerta, k čemuž přispěl i osobní korupční skandál. Za takové situace není izraelský premiér schopen prosadit složité politické kroky, jakým evakuace dalších osad bezesporu je.

Typologie židovských osad

Co se týká charakteru současných židovských osad, daly by se rozdělit podle nábožensko-politického smýšlení jejich obyvatel do dvou hlavních skupin:

- první je možno označit jako osady **ideologické** a jsou osídleny převážně radikálními religiozními osadníky – jde například o osady *Kyrjat Arba* či *Kfar Tapuach*. Tyto osady jsou velmi kontroverzní právě kvůli militantnosti svých obyvatel. V těchto osadách žije nejvíce přívrženců různých extremistických hnutí jako Kach, Kahane Chaj! atd. Pokud by izraelská vláda nařídila vyklizení těchto osad, s největší pravděpodobností by se setkala s výrazným odporem zdejších osadníků, podobně jako se dělo při evakuaci některých osad v pásmu Gazy v roce 2005.

Velmi specifická je situace **osadníků v Hebronu** – jedná se, podobně jako u Jeruzaléma, o posvátné místo Židů, muslimů i křesťanů – v hebronské svatyni

V židovské osadě Ariel (2008)

Machpela totiž spočívají ostatky praotců „abrahámských náboženství“ Abraháma (*Ibráhíma*), Izáka (*Isháka*), Jáкова (*Ja'kúba*) a jejich manželék. Na rozdíl od ostatních osad byla židovská přítomnost na tomto místě nepřetržitá od starověku až do roku 1929, kdy zde vypukly protizidovské nepokoje, v jejichž důsledku bylo mnoho zdejších Židů zlynčováno a ti, kteří přežili, museli být evakuováni. Po šestidenní válce se židovští osadníci vrátili a založili v těsné blízkosti Hebronu pod vedením rabbiho *Moše Levingera* osadu *Kirijt Arba*, načež obsadili i střed Hebronu. V Hebronu se tak střetává historický nárok Židů usídlit se zde se skutečností, že současní zdejší osadníci patří mezi vůbec nejradiálnější. Málokde jsou vzájemné vztahy Palestinců a Židů zpolarizovány tak jako v tomto městě a vzájemné násilí zde dosáhlo těch nejhorších forem (viz například Hebronský masakr, str. 244). V současném Hebronu žije přibližně 120 000 Palestinců a 400 židovských osadníků. V roce 1997 Izrael předal palestinským úřadům kontrolu nad 80 % města. Zbývajících 20 % zůstává pod pravomocí izraelské armády, která chrání osadnickou komunitu žijící uvnitř starého města. V této oblasti pod izraelskou kontrolou žije kromě zmíněných 400 osadníků také 30 000 Palestinců.

- osady „**pragmatické**“ (**neideologické**) nejsou osídleny ani tak religiozními radikály jako spíše novými židovskými přistěhovalci, kterým izraelské vlády nabídly v těchto osadách výhodné životní podmínky. Netanjahuově vládě se v devadesátých letech podařilo nalákat do osad například mnoho charedim, pro jejichž početné rodiny (a zároveň nízké příjmy) bylo bydlení na Západním břehu velmi výhodné. Osadami s nejvyšší koncentrací ultraortodoxní populace se tak staly *Bejtar Illit*, *Emmanuel* či *Ma'ale Amos*.

Jako typický příklad „pragmatické“ osady uvádím jednu z největších z židovských osad – *Ma'ale Adumim* – která je strategicky umístěna východně od Jeruzaléma. Zde žije v současnosti více než 32 000 obyvatel. Ti využívají veškerých výhod „rozvojového města s národní prioritou“, tzn.: daňových úlev, výhodných hypoték, podpory ve školství atd. Město má moderní infrastrukturu (včetně škol a kulturních zařízení) i průmyslovou zónu. Municipální hranice osady *Ma'ale Adumim* v roce 2000 svou velikostí předčily i municipální hranice Tel-Avivu – je tedy co do rozlohy oficiálně druhým největším izraelským městem, hned po Jeruzalému. Převážná většina obyvatel dojíždí za prací do Jeruzaléma a bydlí v této osadě nikoli z ideologických či nacionálních, ale čistě praktických

Dítě z osady s transparentem: „Vyžeňme arabské nepřátele!“

důvodů. Izrael se navíc výstavbou různých nákladných komunikací (velký tunel a autostráda do osady) snaží navodit dojem, že Ma'ale Adumim je jednou z jeruzalémských čtvrtí.¹⁹ Podobný cíl má i projekt tzv. „Velkého Jeruzaléma“ (*Jerušalajim HaRabatit*), který by anektoval velký pás Západního břehu včetně Ma'ale Adumim a některých dalších osad.

Židovské osady z pohledu mezinárodního práva

Židovské osady obecně omezily do značné míry osobní svobody původních obyvatel okupovaných území, a to nejen svou existencí, ale například i výstavbou „osadnických“ silnic, permanentní vojenskou přítomností ze strany izraelské armády apod. Izrael osady ospravedlňuje tak, že jsou „odvěkou židovskou domovinou“, případně „přírozeným právem Židů a navíc jsou diktovány bezpečnostní situací“. Tyto argumenty jsou však problematické, neboť stejně tak muslimové i křesťané mohou zdůvodnit svůj specifický vztah k mnoha místům ve Svaté zemi.

Také bezpečnostní role židovských osad je zpochybnitelná. Bezpečnostní úlohu hrají na okupovaném území z logiky věci především vojenské základny. Těch má ostatně Izrael na Západním břehu, v blízkosti pásma Gazy i na Golanských výšinách velké množství. Tyto objekty však nejsou identické s osadami. Pro osady je charakteristické, že je obývají civilisté – židovští osadníci

Židovská osada s bydleními kontejnerového typu

¹⁹ Podobně se Izrael snaží rozšiřováním osadnických židovských čtvrtí v původně zcela arabském Východním Jeruzalémě vtisknout celému městu židovský ráz.

(byť často ozbrojení). Samotný přesun civilistů na okupovaná území za účelem jejich trvalého pobytu na nich však v sobě evidentně žádnou bezpečnostní záruku nese.

Izraeli bývá také velmi často mezinárodním společenstvím vyčítáno, že se politika židovského osadnictví dostává do rozporu s mezinárodním humanitárním právem.²⁰ Velmi často bývá uváděno porušení dvou významných principů mezinárodního práva, které jsou zakotveny v mezinárodněprávních dokumentech, jichž je Izrael smluvní stranou:

1. Zákaz transferu civilního obyvatelstva z teritoria okupujícího státu na okupovaná území.

2. Zákaz trvalých změn na okupovaném území, které nejsou ve prospěch místního obyvatelstva.

Co se týká „zákazu transferu civilního obyvatelstva z teritoria okupujícího státu na okupovaná území“, ten je výslovně stanoven článkem 49 Čtvrté ženevské konvence týkající se civilistů v době války (1949) tak, že: „Okupující mocnost nedeportuje

Izraelští vojáci násilím evakuují židovskou osadu na Sinaji

²⁰ Srovnejte obhajobu politiky osadnictví na stránkách izraelského ministerstva zahraničních věcí www.israel-mfa.gov.il/mfa například s protiargumenty na stránkách izraelské organizace *B'Tselem*, zabývající se dodržováním lidských práv na okupovaných územích – <http://www.btselem.org> a na stránkách izraelské organizace *Šalom Achšav* <http://www.peacenow.org.il/English.asp>

či transferem nepřevéde části svého vlastního civilního obyvatelstva na teritorium, jež okupuje.“ Izrael osadnickou politikou dosti výrazně zasáhl do demografického složení okupovaných území, nejvíce Západního břehu. Zde se tak dnes nachází přibližně 290 000 židovských osadníků (nepočítáme-li Východní Jeruzalém, kde žije v tzv. „osadnických čtvrtích“ dalších přibližně 190 000 osadníků). Státní moc se na vzniku osad i stimulaci vlastních civilistů k odchodu do nich přímo podílela. Přesun obyvatel na okupovaná území byl stimulován různými zvýhodněnými granty a půjčkami. Došlo i k případům, kdy byly některé „nelegálně“ postavené osady retroaktivně státní mocí „zlegalizovány“.

„Zákaz trvalých změn na okupovaném území, které nejsou ve prospěch místního obyvatelstva,“ je zásadou mezinárodního humanitárního práva. Vyjadřuje povahu okupace jako přechodného stavu a limituje okupující mocnost. Tato zásada je vyjádřena v některých článcích *Haagské konvence o zákonech a obyčejích války pozemní, s dodatky* (1907). Článek 46 Konvence zakazuje konfiskaci soukromého majetku na okupovaném území a článek 52 umožňuje okupující mocnosti půdu zabrat, ale pouze k vojenským účelům a za náhradu. „Zabrání“ se odlišuje od „konfiskace“ svojí dočasností a neznamená přechod vlastnictví na okupanta. Článek 52 Konvence stanovuje, že okupující mocnost je pouze opatrovníkem veřejného majetku na okupovaném území a nezískává vlastnická práva k tomuto majetku. Jelikož vojenský velitel na okupovaném území není suverénem a jeho správa je pouze dočasná, může v souvislosti s okupovaným územím vykonávat jen dvě pravomoci: být činný ve prospěch místního obyvatelstva a chránit jeho bezpečnost. Je však zjevné, že židovské osady na okupovaných územích ani jednu z těchto podmínek nespĺňují.

Pokusy o evakuaci židovských osad – Sinaj a Hebron

V minulosti bylo možné několikrát se setkat s pozitivními kroky izraelských vlád, které se pokusily pod vlivem různých událostí napravit situaci do původního stavu a přistoupily k evakuaci židovských osad. Z nedávné doby je známá hlavně evakuace židovských osad v pásmu Gazy (2005), pozitivním signálem v přístupu Izraele k osadnictví však byla už i mírová dohoda s Egyptem z roku 1979. Za tři roky po podepsání dohody vrátil Izrael (vedený pravicovou vládou Menachema Begina) Egyptu Sinajský poloostrov a zrušil veškerá židovská osídlení na tomto území. To se týkalo i města Jamit s 2 500 obyvateli,²¹ které bylo s výjimkou synagogy srovnáno Izraelci se zemí.

Zde je třeba poznamenat, že Sinaj byl z izraelského pohledu (pokud nepočítáme náboženské sionisty) vždy spíše chápán jako obsazené území cizího státu,

²¹ Izraelští plánovači předpokládali, že by osadnické město Jamit mohlo mít v budoucnu až 200 000 obyvatel.

podobně jako jižní Libanon či Golanské výšiny. V případě Západního břehu a pásma Gazy byl však izraelský pohled mnohdy méně jednoznačný. Ostatně také evakuaci osad na Sinaji premiér Begin osadníkům bohatě vynahradil. Nejradikálnější složky izraelské společnosti totiž Beginu po podpisu smlouvy s Egyptem obvinily ze zrady. Aby Begin osadníky a ultranacionalisty „uklidnil“, ještě více se zaměřil na budování osad na Západním břehu. Jak to izraelský premiér sám okomentoval, „Sinaj byl obětován, ale Erec Jisra'el byl zachráněn“.²² Klíčový spojenec Izraele, USA, osadnické aktivity soustavně kritizoval a zaujal stanovisko, že izraelské osady na okupovaných územích jsou nelegální a podobně i východní Jeruzalém je považován za okupované území bez ohledu na jeho anexi Izraelem. Ze strany Izraele nebyly tyto výtky prakticky nikdy brány na vědomí.

V osmdesátých letech postupovala výstavba židovských osad výrazně kupředu, avšak nikoli vždy stejným tempem. V Izraeli byly v osmdesátých letech časté vlády Národní jednoty, a tehdy se výstavba osad o něco zpomalila, ale neustala.²³ Vláda Likudu v letech 1990–1992 přikládala osadnické politice základní prioritu. Až levicová vláda v letech 1992–1996 výstavbu nových osad zmrazila, což ale neplatilo absolutně (viz tabulka níže).

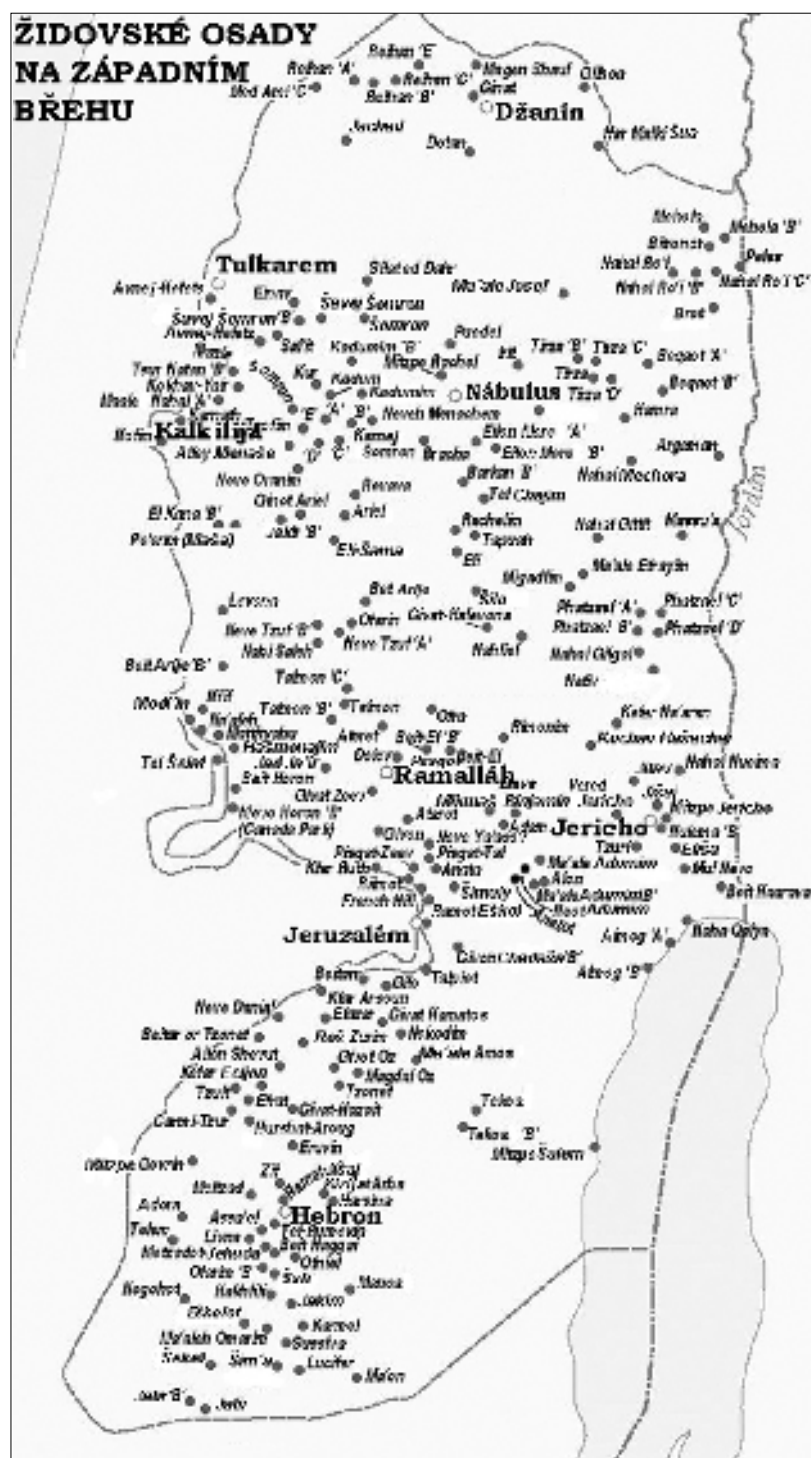
Samotná evakuace osad se stále více ukazovala nejen jako velice důležitá z hlediska Palestinců, ale také jako jeden ze základních bezpečnostních zá-

„Jak se vyhnout evakuaci osad“
příručka, kterou vytvořili židovští osadníci v Gaze pro izraelské vojáky (2005)

²² Smith, Ch. D.: *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, cit. dílo, str. 361; pojem *Erec Jisra'el* je vysvětlen na str. 180.

²³ Vláda národní jednoty z roku 1984 omezila výstavbu osad na 5 až 6 nových osad ročně a vláda národní jednoty v roce 1988 zvýšila toto číslo na 8 osad ročně. *Arian, A.: The Second Republic – Politics in Israel*, cit. dílo, str. 39.

jmů Izraele. Zvláště Goldsteinův Hebronský masakr z roku 1994 a atentát na Jicchaka Rabina o rok později ukázaly, že osadnictví a jeho doprovodné jevy jsou jedním z klíčových problémů v řešení konfliktu mezi Izraelci a Palestinci. Navíc další setrvávání osad na okupovaných územích se začalo stávat časovanou bombou. Dohody z Osla počítaly s tím, že evakuace osad bude projednávána až v poslední fázi izraelsko-palestinských jednání, poté co bude realizována palestinská autonomie na Západním břehu a v Gaze. Po Goldsteinovu masakru však izraelská vláda začala vážně uvažovat o evakuaci jedné z enkláv extremistů v Hebronu – osady *Tel Rumeida* (*Tel Romeda*) osídlené sedmi židovskými rodinami. Toto rozhodnutí vyvolalo v osadnické komunitě bouři odporu. Několik prominentních rabínů – *Šlomo Goren*, *Avraham Šapiro*, *Šaul Jisrael* a *Moše Cvi Neria* – vydalo halachická rozhodnutí, jež kategoricky zakazovala jakoukoli evakuaci osad.²⁴ Nejvíce šokující však byl fakt, že rabíni zcela veřejně oslovili svým pose-

stvím izraelské vojáky. Připomínám skutečnost, že v izraelské armádě působí celá řada religiózních vojáků a existují zde i speciální náboženské jednotky. Pro tyto vojáky se náboženské názory jejich autorit mohou ještě snadněji dostat do rozporu s vojenskými rozkazy. Rabínské výzvy k nerespektování rozkazů kritizovali i někteří umírnění rabíni, například rabbi Amital, jenž stál v čele největší izraelské chesder ješivy (kombinující vojenskou službu s náboženským studiem). Celá politická aféra nakonec skončila vítězstvím osadníků, neboť ani Hebron, ani Tel Rumeida nakonec evakuovány nebyly.

Na příkladu Tel Rumeida bylo názorné vidět, jaké mohou být důsledky rozhodnutí umírněné izraelské vlády, která chce určitým způsobem osadníky usměrnit. Jinými slovy: může sice existovat politická vůle k razantním krokům, ale vloží-li se v nestabilním izraelském politickém prostředí do dění religiózní špičky, mohou být jakékoli snahy zablokovány. V krajním případě dochází dokonce k odmítání plnění rozkazů nábožnými vojáky.

Po volbách v roce 1999 se izraelská vláda pod vedením Ehudy Baraka znovu pokusila o evakuaci některých osad na okupovaných územích. Skutečný výsledek tohoto kroku byl však opět poněkud tristní. Jednalo se totiž hlavně o osady postavené izraelskými osadníky „nelegálně“ (tzn. v rozporu s izraelským právem). Skutečných osad, které jsou sice v souladu s právem izraelským, nikoli však už s právem mezinárodním, a jež tvoří základ konfliktu mezi Izraelci a Palestinci, se tato „evakuace“ vůbec nedotkla.²⁵ Navíc počet osad, které měly být zrušeny, byl po rozhovorech s představiteli vlády a osadníků snižen z 15 na 12 (přitom tzv. „nelegálních“ osad vzniklo na okupovaných územích do té doby celkem dvaadvacet). Podle kompromisní smlouvy, jíž bylo dosaženo mezi premiérem Barakem a vůdci osadníků v Radě osad Ješa, měli osadníci opustit nelegální osady dobrovolně. V radikálním jádru osadníků a mezi studenty národně náboženských ješiv však vyvolal záměr likvidace osad bouři nevole. Samotná likvidace a evakuace „nelegálních“ osad začala 20. října 1999, avšak tato „evakuace“ neznamenal pro židovské osadníky ve skutečnosti žádnou skutečnou újmu, neboť většinu z dvanácti osad vybraných k likvidaci tvořilo pár jednoduchých buněk ze dřeva a plechu. I v tomto případě se vložily do celé věci náboženské autority a jeden z nejznámějších rabínů radikální pravice *Eliezer Waldman* (ředitel ješivy Nir Chesder v hebronské osadě Kyrjat Arba) a poslanec Knesetu za stranu Mafdal *Chajim Druckman* prezentovali názor, že ani vyklízení „nelegálních“ židovských osad není v souladu s halachou.²⁶

²⁴ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 250.

²⁵ O legalitě židovských osad lze hovořit pouze z hlediska izraelského práva. Z hlediska mezinárodního práva jsou všechny židovské osady postavené na okupovaných územích nelegální.

Záběr z evakuace židovských osad
v pásnu Gazy

Evakuace židovských osad v pásnu Gazy

Další zásadní krok související s evakuací židovských osad následoval až v průběhu druhé intifády. V roce 2004 vyrukoval izraelský premiér Ariel Šaron poněkud překvapivě se zásadním politickým krokem – jednostranným izraelským stažením z pásma Gazy (*Israel's unilateral disengagement plan*). Logika tohoto záměru byla celkem srozumitelná: jednostranným proto, poněvadž Izrael zastával v té době přesvědčení, že nemá na palestinské straně partnera (Jásira Arafata za něj již nepovažoval). Pásmo Gazy bylo zvoleno proto, že toto území představovalo pro Izrael už čtvrté desetiletí ohromné bezpečnostní, vojenské i hospodářské břemeno.

V roce 2004 na území pásma Gazy o rozloze 363 km² žilo téměř jeden a půl milionu Palestinců; mnozí z nich ve značně špatných životních podmínkách. Kromě nich mělo na třetině tohoto území svůj domov přibližně osm tisíc židovských osadníků. Ti se začali do pásma Gazy stěhovat po roce 1967. V následujícím období měla izraelská přítomnost v pásnu Gazy pět forem: židovské osady, průmyslové zóny, vojenská stanoviště mající pod kontrolou pozemní, vzdušný i mořský prostor, oblasti přiléhající k osadám (spadající v určitých případech pod izraelsko-palestinskou, někdy však i pod palestinskou bezpečnostní správu) a nakonec dopravní síť určenou pouze k pohybu izraelské armády a k pohybu osadníků.

Jak přítomnost osadníků, tak množství vojáků, které bylo určeno k jejich ochraně, vytvářely v Gaze permanentní napětí. I proto se osadníci z Gazy nikdy netěšili oblibě většiny Izraelců; ti naopak považovali celou oblast za neúměrnou bezpečnostní přítěž. Mnoho Izraelců také pochopilo obtížnost života Palestinců na tomto území a zřeknutí se pásma Gazy považovali za důležitý krok, který přispěje ke smíření.

²⁶ *Dudkevitch, M.: Barak lauds deal with settlers*, The Jerusalem Post, 15. 10. 1999; *Harris, D. Z.: Settler rabbis: Halacha forbids encampment removal*, The Jerusalem Post, 15. 10. 1999; *Kratochvílová, M.: Začala evakuace židovských osad*, MF Dnes, 23. 10. 1999.

Ve světle těchto skutečností je plán na stažení se z Gazy více pragmatickým rozhodnutím než ambiciózním jednostranným krokem či ústupkem, jak bývá někdy prezentován. Navíc tento návrh nebyl ani příliš originální, neboť se inspiroval plány z minula – například plánem *Gaza and Jericho First* (1993) či separačním plánem izraelské vlády ze 4. listopadu 1995. Překvapující však bylo, že s plánem evakuace přišel právě Šaron – do té doby velký stoupenec a propagátor osadnické politiky, který sám stál u vzniku osad v pásmu Gazy. Během jeho dosavadní kariéry vojáka a politika bychom ústupky vůči Palestincům hledali jen značně obtížně.

Jak již bylo zmíněno, plán se nesporně inspiroval předchozími dokumenty. Na rozdíl od nich však byl Šaronův plán prezentován coby alternativa k vyjednávání s Palestinci. Jinými slovy, zatímco například Rabinova vláda byla odhodlána vyjednávat o otázkách „permanentního statusu“ – otázce uprchlíků, Jeruzaléma, osad a vzniku Palestinského státu –, Šaronova vláda se těmito tématy zabývat nechtěla. Dalším podstatným rozdílem je, že zatímco předešlé dokumenty hovořily o „separaci“, Šaronův plán mluvil o „stažení“. Separace mělo být dosaženo formou jednání dvou stran, stažení je jednostranným administrativním krokem. Jeho podstatu tvořily následující body:

- Izraelské stažení z pásma Gazy: „*Izraelská přítomnost nebude v žádném budoucím permanentním uspořádání v pásmu Gazy,*“ píše se v dodatku vládního rozhodnutí.²⁷ Nicméně prováděcí protokol ponechal Izraeli kontrolu palestinsko-egyptských hranic a vzdušného prostoru i moře.

Záběr z evakuace židovských osad v pásmu Gazy

- Přemístění čtyř tzv. „ilegálních“ osad ze Západního břehu (*Ganim, Kadim, Sa-Nur a Chomeš*).²⁸ „Na druhé straně je jasné, že některé části Judeje a Samari (včetně klíčových koncentrací židovských osad, bezpečnostních zón a oblastí, které jsou v zájmu Izraele) zůstanou součástí Státu Izrael,“ uvádí dále vládní rozhodnutí. V těchto případech se jedná nejen o skupiny (bloky) menších osad (například blok osad *Ecijon*), ale právě o osady co do rozlohy a osídlení největší (*Ma'ale Adumim* a další). Paradoxem Šaronova plánu bylo i to, že právě část z rušených osad patřila do kategorie „ideologických“. Zdejší osadníci si tak z náboženských důvodů přáli zůstat na místě. Naopak obyvatelé velkých osad, které rušeny nebyly, by za určité situace byli ochotni odejít na území Izraele (například pokud by jim byl nabídnut v kompenzaci stejný životní standard bydlení).²⁹
- Relevantní bezpečnostní opatření zůstala v platnosti (včetně výstavby separační zdi, která není v souladu se „zelenou linií“ z roku 1967).

Šaronův plán byl jednoznačně podpořen Spojenými státy. Přesto americký prezident G. W. Bush navíc uvedl, že návrat k izraelským hranicím před rokem 1967 není realistický.³⁰ Jako vůbec první americký prezident oficiálně podpořil

Náboženská studovna v židovské osadě

ponechání části židovských osad na Západním břehu. Tak otevřenou podporu židovských osad dosud žádný z jeho předchůdců neučinil.³¹

I přes jednoznačnou americkou podporu čekala Šarona bitva na domácí politické scéně. Aby se vyhnul přímé odpovědnosti za plán, rozhodl se ho předložit ke schválení nejen izraelské vládě³² a parlamentu (oba orgány ho následně schválily), ale v referendu i 200 000 členům strany Likud. Strana

²⁷ Vládní rozhodnutí z 6. června 2004 lze najít například na stránkách <http://www.mfa.gov.il>

²⁸ V textu knihy bylo vysvětleno, proč jsou z hlediska mezinárodního práva veškeré osady ilegální. V izraelském pojetí se „ilegálními osadami“ rozumějí obydlí rozmístěná bez souhlasu izraelské vlády (hlavně obytné buňky, karavany a přístřešky), která většinou nejsou ani permanentně obydlená, ale u nichž osadníci z přilehlé osady drží hlídky a nárokují si je, případně i jejich okolní území.

²⁹ Viz průzkumy organizace *Šalom Achšav* – <http://www.peacenow.org.il/Site/en/homepage.asp>

³⁰ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/US-Israel/bushletter.html>

³¹ Oficiální stanovisko amerického prezidenta lze najít například na *Frankel, R. D.; Kenion, H.: US may support Kadima withdrawal plan*, The Jerusalem Post, 6. 3. 2006.

³² Vláda schválila plán většinou 14:7 až poté, co z ní byli vyloučeni dva radikální ministři – *Benny Elon* a *Avigdor Liberman*.

následně plán odmítla. Exekutivu pak opustila Národní náboženská strana jakožto hlavní politický reprezentant osadníků, naopak Strana práce projevila ochotu plán podpořit. Šaron se pak rozhodl plán prosadit i proti vůli vlastní strany. Jako nepřímý důsledek byla opět vytvořena Vláda národní jednoty Likudu se Stranou práce.

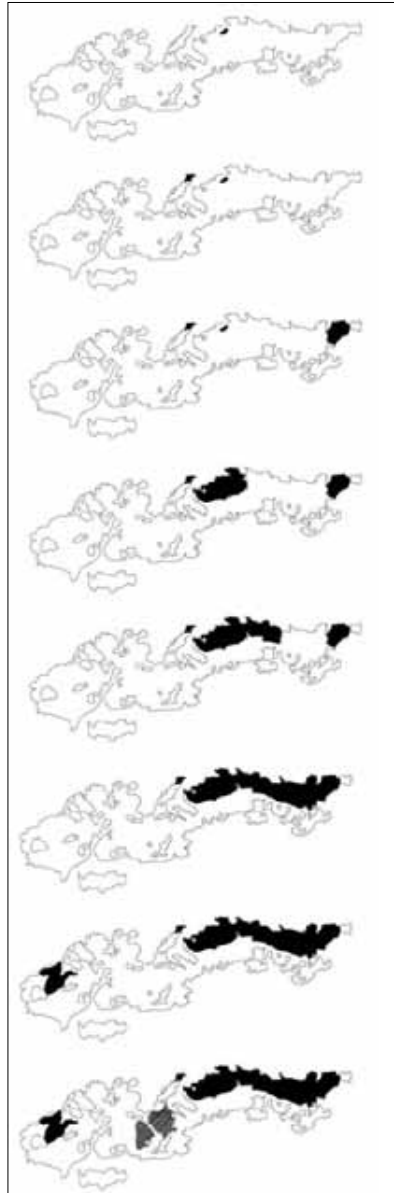

Schéma rozšiřování osady Ariel

V souvislosti s evakuací byla zaznamenána zvýšená aktivita některých osadnických skupin proti vládě, a Šaronovi bylo dokonce vyhrožováno smrtí a byla na něj uvalena klatba.³³ Vznikly také různé petice proti premiérovi, proběhla řada osadnických demonstrací. Někteří z osadníků prohlásili, že při evakuaci osad odmítnou vojenskou poslušnost. Symbolem odporu osadníků se stala oranžová barva, která se v různých podobách začala objevovat v izraelských ulicích. Tyto aktivity začaly značně připomínat atmosféru, za níž byl v roce 1995 spáchán atentát na premiéra Rabina. Oproti Rabinovu politickému očerňování je však v případě Šarona jeden zásadní rozdíl: zatímco Rabinovi vyhrožovali (a nakonec ho i zavraždili) jeho političtí oponenti, Šarona začali ohrožovat lidé, které vždy sám podporoval, politicky je vychovával a byl jejich velkým vzorem.

Vyklizení osad se nakonec v srpnu 2005 podařilo uskutečnit. Nejdříve byly evakuovány osady v Gaze, následovaly čtyři osady na Západním břehu. Vše se odehrálo za velké pozornosti médií, které informovaly o protestech židovských osadníků a jejich srážkách s izraelskými bezpečnostními sbory. Evakuace však byla nakonec dokončena a obešla se bez ztrát na životech.

Židovská osada Psagot u Ramalláhu (vlevo na kopci)

³³ *BBC News: Sharon at risk of Assassination*, 19. 10. 2004; *ČTK: Radikální Židé uvalili klatbu na Šarona*, *Mladá fronta Dnes*, 27. 7. 2005

Židovské osady v současnosti

Po Rabinově smrti, a dokonce i za Netanjahuovy vlády, došlo v osadnickém hnutí k určité moderaci názorů – ta však neměla dlouhého trvání. Osadníci se sice výslovně distancovali od strany Kach a na jednom shromáždění osadníků na hlavním telavivském náměstí předáci osadníků dokonce položili věnec k Rabinovu pomníku. Velmi tvrdé však byly jejich reakce na dohodu z Wye Plantation (podzim 1998), kdy Netanjahu po vyjednávání s Arafatem přistoupil na to, aby bylo dalších třináct procent z okupovaných území předáno pod správu Palestinské autonomie.

Po nástupu Ehudy Baraka na post premiéra došlo k dalšímu pokusu o evakuaci „ilegálních“ židovských osad (viz výše). Přestože bylo několik osad (nepříliš významných) zrušeno, došlo i za krátké Barakovy vlády k jejich další výstavbě a rozšiřování.³⁴

Typický náboženský osadník

³⁴ *BBC News: New Golan settlement*, 23. 9. 1999.

Vzápětí po nástupu Ariela Šaron v roce 2001 se situace ještě zhoršila, neboť sám Šaron vždy byl jedním z hlavních propagátorů osadnické politiky.³⁵ V první fázi svého premiérského úřadu této pověsti dostal, a to i přes skutečnost, že došlo k likvidaci některých vcelku bezvýznamných „osadnických stanovišť“ (*settler outposts*).³⁶

Od podepsání dohod z Osla v roce 1993 (tzn. i za vlád Jicchaka Rabina a Šimona Perese) do roku 2001 se zvýšil počet židovských osadníků o 70 % – ze 125 000 na 200 000, nepočítaje v to 190 000 Izraelců žijících v jedenácti osadnických čtvrtích ve východním Jeruzalémě.³⁷ Ve stejném období bylo v osadách postaveno více než 40 000 nových domů.

V roce 2005 přišla Šaronova evakuace osad v pásmu Gazy. Té již byla věnována samostatná kapitola, proto se k ní vracet nebudeme. Pásmo Gazy tak zůstává v současnosti zcela bez židovských osad. Stále však přetrvávají osady na Západním břehu a Golanských výšinách. Zdaleka nejzásadnější jsou ty na Západním břehu, neboť zdejší osadnická populace se blíží 300 000 lidí, nepočítaje v to takřka 200 000 obyvatel osadnických čtvrtí ve Východním Jeruzalémě.

Nejrozporuplnější na současné osadnické politice je tzv. „přirozený rozvoj osad“, který v sobě zahrnuje i pokračující vládní stimulaci k nestěhování do některých velkých osad. Některé z nich (například již zmiňovaná *Ma'ale Adumim* u Jeruzaléma či osada *Ariel* u Nábulusu) jsou již desetitisícovými městy a jejich municipální hranice dosahují mnoha hektarů. Jen na Západním břehu, který bude zřejmě jádrem budoucího Palestinského státu, kontrolují židovské osady v současnosti přibližně 42 % jeho plochy.³⁸ Většina tohoto území je sice zatím nezastavěná, nicméně „přirozený rozvoj“ počítá se zástavbou právě v rámci municipálních hranic osad. To lze velice dobře demonstrovat na schématu ukazujícím rozšiřování osady Ariel u Nábulusu (viz str. 199).

Koncentrace osad na Západním břehu je značná a nelze se ubránit dojmu, že původním účelem politiky osadnictví bylo změnit demografický poměr obyvatelstva na okupovaných územích. Politický vývoj však ukázal, že tento předpoklad izraelských politiků a plánovačů byl mylný, proto se dnes Izrael snaží zachovat alespoň velké bloky osad nepřilíživě vzdálené od izraelské hranice před rokem 1967.

³⁵ Viz například izraelský film „Šaron“, viz <http://www.israelifilms.co.il/40420/Sharon>

³⁶ Čejka, M.: **Izrael evakuuje některé osady na okupovaných územích**, 2. 7. 2002 na stránkách <http://www.infoservis.net>.

³⁷ BBC News: **Settlers: Claiming the „Promised Land“**, 12. 12. 2001.

³⁸ Výzkum provedený v roce 2002 izraelskou organizací *B'Tselem* zabývající se dodržováním lidských práv na okupovaných územích – <http://www.btselem.org>.

Na okupovaných územích se dnes nachází nejméně 152 osad:

- 120 na Západním břehu, ve kterých žilo v roce 2007 celkem 271 400 osadníků,
- 34 na Golanských vyšínách, ve kterých žilo v roce 2006 celkem 18 105 osadníků.

Do toho není započítána řada „předsunutých stanovišť“ a 12 osad a osadnických čtvrtí na území Východního Jeruzaléma (kde žilo v roce 2007 celkem 191 000 Izraelců).³⁹

Některá palestinská města jsou zcela obklopena osadami, případně i separační bariérou – takže se nemohou dále rozvíjet. To platí snad nejvíce u města Kalkílija s více než 40 tisíci obyvateli, ze kterého učinila bariéra prakticky enklávu. Přístup do osad je navíc zajištěn sítí silnic, po kterých je pohyb Palestinců v různé míře omezen.

Vztahy mezi osadníky a Palestinci jsou nežídka pod bodem mrazu. Osady totiž stojí často na strategických místech, a to nejen z hlediska vojenského, ale i ekonomického – například tam, kde se nacházejí prameny v těchto oblastech tak vzácné vody.⁴⁰ Není neobvyklé, že osady stojí na vyvlastněné půdě.⁴¹ Časté jsou i osady stojící v těsném sousedství palestinských sídlišť (například osady Psagot a Beit El u Ramalláhu), případně se nacházejí přímo v jejich nitru (Hebron).

Paradoxní přitom je, že na výstavbě řady židovských osad i separační bariéry se podílelo mnoho palestinských stavebních firem i dělníků, kteří dostali za tuto práci dobře zapláceno. Možnost zlepšit si svou ekonomickou situaci motivovala řadu Palestinců k nepřilíh racionální spolupráci na výstavbě osad.

Židovské osady v Palestině tak zůstávají trvalým zdrojem napětí a jednou z fundamentálních překážek urovnání izraelsko-palestinského sporu. Pokud má být dosaženo spravedlivého izraelsko-palestinského míru a urovnání, jeví se evakuace osad (či přinejmenším jejich výrazné části) jako nevyhnutelná.

Co se týká osad na Západním břehu, nevidím jako reálné, že by Izrael evakoval některé tzv. „bloky osad“ nacházející se v blízkosti izraelských hranic. Horší varianta je anexe těchto osad Izraelem, pozitivnější varianta pro budoucnost je vzájemná izraelsko-palestinská dohoda o postoupení některých území s osadami Izraeli, výměnou za kompenzace Palestincům (například územní, finanční). I v případě anexe některých osad by měl Izrael přistoupit k tomu, že jich část zruší – mám na mysli hlavně významnější osady ve vnitrozemí Západního břehu.

³⁹ Údaje jsou podle organizace B'Tselem a pocházejí z roku 2007. U předsunutých stanovišť uvádí organizace B'Tselem číslo 100. Na Západním břehu a ve Východním Jeruzalémě žilo v roce 2007 celkem 462 400 židovských osadníků.

⁴⁰ Na jednoho Palestince případně přibližně 60 litrů vody na den, zatímco na jednoho Izraelce (včetně osadníků) je to 260 litrů vody denně. (Pramen: B'Tselem.)

⁴¹ Organizace Šalom Achšav uvádí, že přibližně 80 % osad se nachází na vyvlastněné palestinské půdě.

Je zjevné, že s ohledem na reakce a vliv radikální pravice v izraelském politickém systému bude evakuace větších osad pro jakoukoli izraelskou vládu krok velmi obtížný, avšak má-li být na Blízkém východě dosaženo alespoň do jisté míry smírného řešení, bude tento krok nezbytný.

Nárůst počtu židovských osadníků

Židovští osadníci	1948	1966	1972	1983	1993	2004	2006
Západní břeh (kromě Jeruzaléma)	480 (Guš Ecijon)	0	1 182	22 800	111 600	234 487	282 400
pásmo Gazy	30 (Kfar Darom)	0	700	900	4 800	7 826	0
Golanské výšiny	0	0	77	6 800	12 600	17 265	18 105
Východní Jeruzalém	2 300 (Židovská čtvrť Starého města, Atarot, Newe Jaakov)	0	8 649	76 095	152 800	181 587	184 057
Celkově	2 810	0	10 608	106 595	281 800	441 165	484 562

Pramen: Izraelský statistický úřad, The Jerusalem Institute for Israel Studies, The Foundation for Middle East Peace

Židovské osady na Západním břehu

Název osady	Rok založení osady	Počet obyvatel (r. 2007)
Adora	1984	220
Ale Zahav	1982	723
Alfe Menaše	1993	5 826
Allon Ševut	1970	3 330
Almog	1977	192
Almon	1982	808
Argaman	1968	166
Ariel	1978	16 432
Astat	1983	257
Ateret	1981	406

Název osady	Rok založení osady	Počet obyvatel (r. 2007)
Avne Hefec	1990	1 247
Barkan	1981	1 257
Beka'ot	1972	171
Beracha	1983	1 182
Bet Ajin	1989	866
Bet Arje	1981	3 502
Bet El	1977	5 163
Bet HaArava	1980	87
Bet Horon	1977	900
Betar Illit	1985	29 126
Dolev	1983	1 100
Efrata	1980	7 714
El'azar	1975	1 314
Eli	1984	2 530
Elkana	1977	2 968
Elon More	1979	1 314
Enav	1981	571
Eškolot	1982	225
Ez Efrajim	1985	679
Geva Binjamin	1984	3 183
Gilgal	1970	162
Giv'at Ze'ev	1983	10 796
Giv'on HaChadaša	1980	1 181
Haggaj	1984	477
Hallamiš	1977	975
Hamra	1971	132
Har Adar	1986	2 438
Har Gillo	1972	415
Hasmona'im	1985	2 359
Hebron	1979	530
Hermeš	1982	202
Hinnanit	1981	779
Immanu'el	1983	2 678
Itamar	1984	698
Jafit	1980	104
Jakir	1981	1 025
Jitzhar	1983	673
Jitav	1970	175
Kalja	1968	266

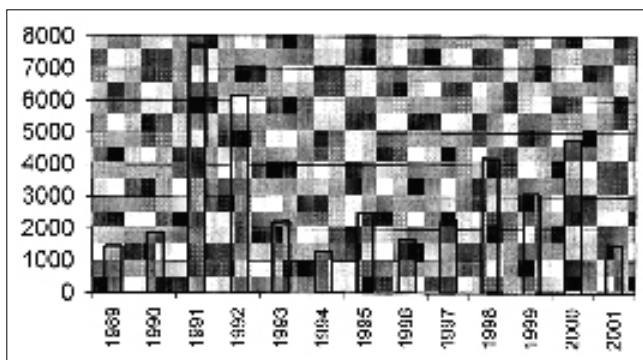
Název osady	Rok založení osady	Počet obyvatel (r. 2007)
Karmel	1981	357
Karmi Zur	1984	696
Karne Šomron	1978	6 333
Kedar	1985	782
Kedumim	1977	3 208
Kefar Adumim	1979	2 315
Kefar Ecijon	1967	448
Kefar Ha'oranim (Menora)	1998	1 917
Kefar Tappuach	1978	721
Kirjat Arba	1972	6 958
Kirjat Netafim	1983	472
Kochav HaŠahar	1977	1 530
Kochav Ja'akov	1985	5 268
Ma'ale Adumim	1975	31 754
Ma'ale Amos	1981	344
Ma'ale Efrajim	1970	1 384
Ma'ale Levona	1983	556
Ma'ale Michmas	1981	1 184
Ma'ale Šomeron	1980	570
Ma'on	1981	370
Massu'a	1970	142
Mattitjahu	1981	1 355
Micpe Šalem	1971	169
Micpe Jericho	1978	1 641
Mehola	1968	351
Mechora	1973	114
Mevo Dotan	1978	311
Mevo Horon	1970	1 037
Mezadot Jehuda	1983	462
Migdal Oz	1977	345
Migdalim	1983	142
Modi'in Illit	1996	34 482
Na'ale	1988	655
Nahal Hemdat	1979	?
Negohot	1982	172
Nehali'el	1984	278
Netiv Hagedud	1976	125
Newe Danijjel	1982	1 609
Nili	1981	886

Název osady	Rok založení osady	Počet obyvatel (r. 2007)
Niran	1977	52
Nofim	1987	409
Nokedim	1982	782
No'omi	1982	129
Ofarim	1989	?
Ofra	1975	2 531
Oranit	1985	5 782
Otni'el	1983	752
Pedu'el	1984	1 116
Pene Chever	1982	392
Peza'el	1975	214
Psagot	1981	1 489
Rehan	1977	153
Revava	1991	909
Rimmonim	1977	565
Roi	1976	128
Roš Zurim	1969	422
Sal'it	1977	429
Suseja	1983	737
Ša'are Tikva	1983	3 773
Šadmot Mehola	1979	636
Šaked	1981	536
Šani	1989	416
Šave Šomron	1977	631
Šilo	1979	2 068
Šim'a	1985	368
Talmon	1989	2 135
Tekoa	1977	1 343
Telem	1982	167
Tene	1983	650
Tomer	1978	252
Vitrit	1973	214
Wered Jericho	1980	180
Zufin	1989	1 082
Celkem osadníků		261 879

Upraveno podle *B'Tselem*

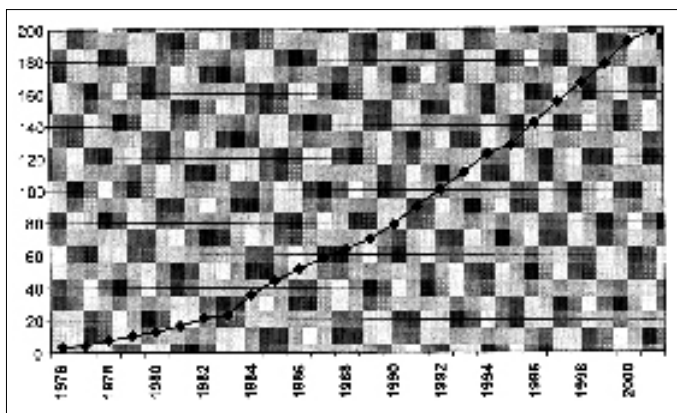
(http://www.btselem.org/English/Settlements/Settlement_population.xls)

Výstavba obytných jednotek v osadách na Západním břehu* a v pásnu Gazy

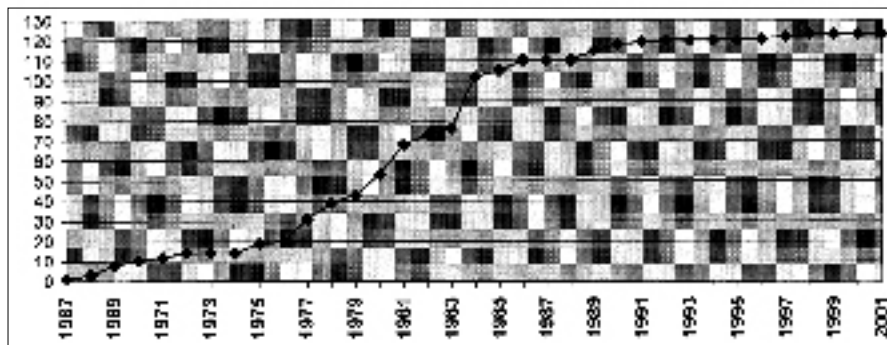
* Nezahrnuje Východní Jeruzalém

Židovští osadníci na Západním břehu* (v tisících)

* Nezahrnuje Východní Jeruzalém

Židovské osady na Západním břehu*

Pramen: *Lein, Y.; Weizman, E: Land Grab: Israel's Settlement Policy in the West Bank*, B'Tselem, Jerusalem 2002.

* Nezahrnuje Východní Jeruzalém

Závazná znění vybraných ustanovení mezinárodních smluv a některé další dokumenty týkající se výstavby židovských osad:

Čtvrtá ženevská konvence (1949)

Čl. 47: „*Chráněné osoby, které jsou na obsazeném území, nesmějí být zbaveny v žádném případě a žádným způsobem ochrany této úmluvy, ať následkem nějaké změny nastavší v důsledku okupace v institucích a ve vládě dotyčného území nebo podle dohody uzavřené mezi úřady obsazeného území a okupační mocností anebo konečně v důsledku anexe celého obsazeného území nebo jeho části touto mocností.*“

Čl. 49: „*Hromadné nebo jednotlivé nucené přesuny, jakož i deportace chráněných osob z obsazeného území na území okupační mocností nebo na území jiného státu, ať obsazeného, nebo ne, jsou zakázána, ať je jejich důvod jakýkoli.*“

„*Okupační mocnost nemůže deportovat nebo přesunout část svého vlastního obyvatelstva do území jí obsazeného.*“

Bezpečnostní rezoluce Organizace spojených národů:⁴²

Rezoluce 242 (22. listopad 1967): Zdůrazňuje „*nepřípustnost nabytí území válkou*“ a požaduje stažení Izraele ze všech okupovaných území.

Rezoluce 446 (22. květen 1979): Konstatuje, že „*politika výstavby osad na územích okupovaných po roce 1967 nemá právní platnost*“, a vyzývá Izrael ke „*zrušení svých předešlých opatření a zdržení se dalšího jednání, které by mohlo vyústit ve změnu právního statusu, geografické přirozenosti a mohlo by materiálně ovlivnit demografické složení obyvatel na arabských územích okupovaných od roku 1967, včetně Jeruzaléma, a taktéž nepřevádět část svého civilního obyvatelstva na arabská území*“.

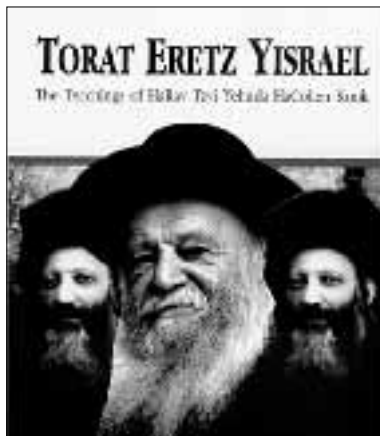
Rezoluce 452 (20. červenec 1979): Vyzývá „*izraelskou vládu a lid, aby co nejdříve přestali se zakládáním, výstavbou a plánováním osad na arabských územích okupovaných od roku 1967, včetně Jeruzaléma*“.

Rezoluce 465 (1. březen 1980): Stanovuje, že „*všechna opatření přijatá Izraelem ke změně fyzického charakteru, demografického složení, institucionální struktury či statusu území okupovaných po roce 1967 nemají právní platnost*“, a vyzývá Izrael, „*aby zastavil tato opatření, zrušil existující osady a přestal se zakládáním, výstavbou a plánováním osad na arabských územích okupovaných od roku 1967, včetně Jeruzaléma*“.

⁴² Kolektiv autorů: **Settlements and the Final status Talks – Special Bulletin**, Passia, Jeruzalém 2001.

4. 4. Osadnické hnutí Guš Emunim

Guš Emunim (heb. *Blok věrných*) je nejvýznamnější radikálně pravicové hnutí izraelských osadníků na okupovaných územích. Oficiálně se zrodilo v roce 1974 v židovské osadě Kefar Ecijon na Západním břehu jako reakce na jomkippurskou válku (1973). Zpočátku bylo hnutí spojováno s Národní náboženskou stranou (Mafdal) jako jeho frakce. Postupně se však začalo proti mateřské straně vyhraňovat a odmítalo s ní být spojováno. Mafdal byla politickým křídlem náboženského sionismu a členové hnutí pocházeli z řad mládežnického religiózně sionistického hnutí *Bnej Akiva*, které bylo odvětvím *Světového hnutí Mizrachi*. Členové Guš Emunim tak začali svoje hnutí chápat spíše jako revoltu proti straně Mafdal, která podle jejich názoru ve vládních koalicích s levicí „již nedbá o Erec Jisrael“. I přes deklarovanou oddělenost hnutí od strany měli tehdejší mladí politikové Mafdalů *Zevulun Hammer* či *Jehuda Ben-Meir* ke Guš Emunim velice blízko.⁴³

Rabín Cvi Jehuda Kook

Rabín Moše Levinger

Postupem času se z hnutí skupiny mladých náboženských sionistů, kteří věřili, že mohou změnit svět spiritualitou a pionýrským nadšením, stalo významné hnutí, které podporovalo tisíce židovských osadníků.

Co se týká ideologického základu hnutí, politolog Myron Aronoff jej označil za charismatické, mesianistické, religiózní, politické a revitalizující hnutí, které se institucionalizovalo.⁴⁴ Ehud Sprinzak zase uvádí jako jeho hlavní charakteristiky mesianismus a fundamentalismus. **Mesianismus** Guš Emunim podle něj spočívá v předpokladu jeho myšlenkových vůdců, že žijeme ve zvláštní době, ve které je otázka Vykoupení židovského lidu velmi důležitá a pravděpodobná. **Fundamentalismus** hnutí je výrazem jeho usilování o poznání celé

⁴³ *Sprinzak, E.: The Ascendance of Israel's Radical Right*, Oxford 1991, str. 77.

⁴⁴ *Aronoff, M. J.: Gush Emunim: The Institutionalization of a Charismatic, Messianic, Religious-Political Revitalization Movement in Israel*, in *Aronoff, M. (ed.): Religion and Politics*, Transaction Books, New Brunswick 1984, str. 63.

historické reality naší doby včetně příznaků Vykoupení, hlavně pak prostřednictvím posvátných svitků Tóry a halachických ustanovení, které se posléze stanou základními pravidly členů hnutí a nakonec i celého židovského národa.⁴⁵ Pro Guš Emunim je rovněž příznačná výrazná inspirace učením rabínů Kooka staršího a mladšího.

Rabín Menachem Froman (vlevo)
s arabským sousedem

Guš Emunim vybuodovalo i vlastní vnitřní strukturu institucí: *Mazkirut* („Výkonný sekretariát“), *Mate Mivcai* („Operační štáb“) a *Moaca* („Rada“) a položilo základy osadnickým organizacím **Amana** („Smlouva“) a zastřešující osadnické organizaci **Rada židovských osad Ješa** (*Moecet Ješa*, přičemž *Ješa* je akronymum pro Judeu, Samaří a Gazu).

Ve svých počátcích byli osadníci z hnutí Guš Emunim daleko méně radikální než v dobách pozdějších a věřili, že mírová koexistence s Araby je možná. V průběhu let a pod vlivem historických událostí (Dohody z Camp Davidu v roce 1979, první intifáda) se hnutí více zradikalizovalo a někteří jeho členové se uchýlili k teroristickým akcím proti Palestincům (například pokus o útok na pět palestinských autobusů plných cestujících, dále nezdařený pokus o útok na mešity na Chrámové hoře a jiné akce).

Přesto však ani dnes někteří členové Guš Emunim nezastávají jen radikální názory vůči Palestincům a Arabům obecně. Jednou z takových výjimek je rabín *Menachem Froman* z osady Tekoa, který spoluzakládal Guš Emunim. V pozdější době se stal známý svými mírovými aktivitami a mezináboženským dialogem, kdy se setkával dokonce i s představiteli Hamásu, mj. se šejchem Jásínem.⁴⁶

Co se týká **osídlovací strategie** Guš Emunim, byly zde podstatné rozdíly mezi jeho taktikou a oficiální vládní osadnickou politikou. Zatímco zájmem levicových vlád bylo osídlit údolí Jordánu, region Guš Ecijon a pahorkatinu v okolí Hebronu, hnutí Guš Emunim usilovalo o centrální pohoří Západního břehu, severně od Jeruzaléma, tedy region, ve kterém žije nejvíce Palestinců. V té době se jednou z vůdčích postav Guš Emunim stal rabín *Moše Levinger*, který si postupně vydobyl aureolu legendy osadnického hnutí.

⁴⁵ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 152.

⁴⁶ Viz například rozhovor Pavly Jazairiové s rabínem Fromanem v knize *Jazairiová, P.: Izrael a Palestina, Palestina a Izrael*, Praha 1999.

V sedmdesátých letech se Levinger spolu s dalšími členy Guš Emunim pokusil založit nedaleko Nábulusu židovskou osadu *Elon More*, což se mu po několika neúspěších nakonec zdařilo. Levingerova strategie při zakládání *Elon More* se stala i hlavní strategií Guš Emunim – tzn. usadit se nezákonně na vybraném místě (v případě *Elon More* to byla bývalá železniční stanice u obce *Sebastia*) a v protikladu s osadnickou politikou levicových vlád donutit následně vládu uznat osadu jako fakt. Mezi červnem 1974 a 1975 podnikli členové Guš Emunim několik dalších neúspěšných pokusů o založení osad poblíž Nábulusu. Osmý pokus vedl ke kompromisu mezi aktivisty hnutí a ministrem obrany Šimonem Peresem. Osadníci měli povoleno zůstat na vojenské základně *Kadum* na západ od Nábulusu. O dva roky později byla vojenská základna oficiálně přeměněna na osadu *Kedumim*.⁴⁷ V ostatních případech získali osadníci z Guš

„Míst jako *Elon More* budeme mít daleko více“
(Šaron a Begin při návštěvě osady *Elon More*)

Emunim povolení úřadů ke zřízení osady na základě zatajení či přímo zfalšování pravých důvodů výstavby. V jednom případě získali osadníci povolení, neboť chtěli poblíž arabské vesnice *Ein Jabrud* založit dílny. Tyto „dílny“ se posléze změnilly na osadu *Ofra*. V dalším případě byla pod záminkou archeologického výzkumu založena osada *Šilo*.⁴⁸

Vítězství Likudu v květnových volbách v roce 1977 a prohlášení nového premiéra Beginy „Míst jako *Elon More* budeme mít daleko více“⁴⁹ dala vůdcům Guš Emunim neklamně znamení, že éra jejich pololegality a pionýrských začátků je

⁴⁷ Newman, D.: **Jewish Settlement in the West Bank: The Role of Gush Emunim**, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, Durham 1982, str. 40–43.

⁴⁸ Podobná taktika byla použita roce 1968, když skupina osadníků vedená rabínem Levingerem založila u Hebronu osadu *Kyrjat Arba*.

za nimi. Poté co v roce 1981 odešlo z izraelské vlády Demokratické hnutí pro změnu, začala se izraelská vláda zcela otevřeně podílet na osadnických plánech Guš Emunim.⁵⁰

Dalším výrazným úspěchem hnutí byla skutečnost, že se v roce 1979 Levingerova žena Mirjam zasloužila o obnovu židovské komunity uvnitř Hebronu. Tato žena, spolu se skupinou asi sedmdesáti dalších souvěrkyň, obsadila dům ve starém hebronském městě, odkud odmítla odejít. Izraelské úřady ani posléze jejich úmyslu nezabránily, a naopak se jim dostalo vojenské ochrany.

Pozice rabína Levingera v čele osadnického hnutí oslabila, když byl v roce 1990 obviněn z vraždy Palestince a následně uvězněn (i když spíš symbolicky).⁵¹ Pokusil se ještě dostat do 13. Knesetu, když vytvořil kandidátku „Země Izraelská – Tóra Izraele“, ale ani zdaleka se mu nepodařilo překročit minimální hranici potřebnou pro vstup do parlamentu.

Hnutí Guš Emunim je však stále významnou složkou izraelské radikální pravice, do určité míry se však umírnilo. Není už zdaleka tak názorově jednotné jako v minulosti a polarizace je patrná dokonce i mezi jeho nejradikálnějšími stoupenci.⁵² Navíc již mnoho osadníků členem Guš Emunim není.

Židovští osadníci z hnutí Guš Emunim

⁴⁹ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 151.

⁵⁰ *Benvenisti, M.: Lexicon of Judea and Samaria: Settlements Administration and Society*, Cana, Jerusalem 1987, str. 155.

⁵¹ Soudním procesem s rabínem Levingerem a nesrovnalostmi v něm se podrobně zabývá publikace *Felner, E.; Rosen, R.: Law Enforcement Vis-à-Vis Israeli Civilians in the Occupied Territories*, B'Tselem, Jerusalem 1994, str. 102–110.

⁵² *Halevi, J. K.: Democracy or Theocracy?*, The Jerusalem Report, 19. 3. 1998.

⁵³ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 221, 222.

Sprinzak uvádí tři hlavní důvody „změknutí“ Guš Emunim v osmdesátých a devadesátých letech.⁵³

- *materializace osadnické komunity* (doba pionýrských osad byla pryč a mnohé z osad se začaly podobat komfortním aglomeracím izraelských měst se školami, sportovními a kulturními možnostmi pro své obyvatele, které nezdědka překračovaly standard uvnitř Izraele),

- *nástup moci „technokratů“* uvnitř hnutí a oslabení ideologického postoje hnutí,

- *ústup dřívějších náboženských autorit osadníků do pozadí*

- v roce 1982 zemřela legendární a politicky velmi angažovaná postava osadníků – rabbi *Cvi*

Jehuda HaKohen Kook. Jeho nástupci (například rabínové *Avraham Šapiro* či *Cvi Tau*) v osadnické komunitě již takový zájem o propojení náboženství s politikou neprojevovali.

Geula Cohenová

V důsledku „měknutí“ Guš Emunim se od něj začátkem devadesátých let oddělily dvě radikální skupiny – **Hnutí Emunim** a **Rada rabínů Ješa**. Jejich účelem bylo oživit původní záměr Guš Emunim, tedy duchovní transformaci celého národa. Oba tyto pokusy skončily bez většího úspěchu.

Ideologické pozice Guš Emunim reprezentuje časopis *Nekuda*, který od roku 1987 vydává *Organizace pro rozvoj populace a absorpce v Judeji, Samaří a Gaze*. Někdy se také časopis objevuje ve formě ideologického pamfletu a jeho náklad dosahuje až 50 000 výtisků.⁵⁴

⁵⁴ *Benevisti, M., Rubinstein, D., Abu-Zayed, Z.: The West Bank Handbook – a Political Lexicon, The Jerusalem Post, Jerusalem 1986, str. 160.*

4. 5. Strana Techija⁵⁵

Po odklonu Národní náboženské strany doprava po jomkippurské válce (1973) se další strany, které by inklinovaly k radikální pravici, objevily až o několik let později. V roce 1977 sestavila pravice svoji první vládu, v důsledku čehož se hlavní vládní strana Likud stala více pragmatičtější a přístupnější kompromisům. Pokračování pravicové vlády v mírových jednáních s Egyptem započatých levicí a následné uzavření mírové smlouvy s Egyptem mělo za následek radikalizaci pravicových sil, především osadníků. Jedním z hlavních důvodů vzniku strany Techija („Obroda“) bylo i vyklizení osad na Sinaji a navrácení celého poloostrova Egyptu.

Rafael „Rafal“ Ejtan

Strana byla založena v roce 1979 a jejími hlavními zakladateli byli *Geula Cohenová* (nar. 1925), bývalá členka Irgunu a Lechi, a *Moše Šamir* (1921–2004), významný izraelský spisovatel, přičemž do jejího čela se postavil *Juval Ne'eman* – vědec a bývalý rektor telavivské univerzity. Straně Techija se zpočátku velmi dařilo, neboť dva roky po svém vzniku získala ve volbách v roce 1981 tři křesla v Knesetu a v roce 1982 dokonce vstoupila do vládní koalice vedené Menachemem Beginem. Juval Ne'eman se v jeho vládě stal ministrem pro vědu. V následujících volbách v roce 1984 získala Techija ve spojení se stranou Comet pět parlamentních křesel. Poté co vytvořily Likud a Strana práce vládu Národní jednoty, zůstala strana v opozici. Ve volbách roce 1988 oslabená Techija vyslala do Knesetu už jen tři své zástupce. V roce 1987 se od strany odštěpil **Comet** generála *Rafaela Ejtana* a o rok později založil další generál v řadách strany *Rechavam Ze'evi* vlastní stranu **Moledet**, jejíž nosnou myšlenkou se stal „transfer“ všech Arabů pryč z Izraele. Pokles popularity Techije mezi izraelskými voliči nezpůsobilo ani tak snížení popularity radikální pravice jako celku, jako spíše jejich ještě větší radikalizace. V důsledku toho podpořili raději „nekompromisní“ formace, jako je strana Moledet.⁵⁶

Techija byla často považována za politické křídlo Guš Emunim, avšak toto tvrzení není zcela přesné. Názorově i personálně k sobě měla tato uskupení značně blízko, avšak byly tu i určité rozdíly. Zatímco Guš Emunim bylo homo-

⁵⁵ Správnější transkripce by zněla „*Tchija*“ příp. „*Tchijá*“, jelikož je pojem „*Techija*“ již zažitý ve vědecké literatuře, ponechal jsem jej.

⁵⁶ *Sprinzak, E.: The Ascendance of Israel's Radical Right*, cit. dílo, str. 73, 192–206, 203–204.

genní hnutí, jehož hlavním posláním je osídlování Západního břehu, Techija byla regulérní politická strana, jejíž sekulární vedení bylo vyššího věku než vedení Guš Emunim a její členstvo pocházelo nejen z okruhu osadníků, ale i z řad vědců, podnikatelů a novinářů. Jedním z cílů strany bylo i hledání konsensu mezi sekulárními a religiózními Židy na základě ideje „Velkého Izraele“.

Výsledky strany Techija ve volbách do Knesetu	Počet mandátů
9. Kneset (zvolen 17. května 1977)	2
10. Kneset (zvolen 30. června 1981)	3
11. Kneset (zvolen 23. července 1984)	5
12. Kneset (zvolen 1. listopadu 1988)	3

4. 6. Strana Comet

Strana Comet („Křížovatka“) byla založena v roce 1983 bývalým náčelníkem generálního štábu izraelské armády *Rafaelem Ejtanem* (1929–2004). Ideologicky měla mnohem blíže ke stranám sekulárním než religiózním. Byla zároveň i první radikálně pravicovou stranou, která požadovala uzákonění povinných vojenských odvodů pro ultraortodoxní studenty ješiv a zastávala politiku oddělení náboženství od státu.

Později v roce 1984 se strana Comet spojila se stranou Techija. Přestože byla koalice stran z hlediska volebních výsledků úspěšná, Ejtan s tímto spojenectvím nikdy příliš spokojen nebyl. Příčinou jeho nespokojenosti byli mnozí religiózní představitelé Techije, nejvíce pak její spoluzakladatelka Geula Cohenová.

Po odchodu strany z Techije se generál Ejtan opět zaměřil na své tradiční voliče – levicové osadníky, židovské osadníky z Golanských výšin a vojáky, kteří sloužili dříve pod jeho velením.⁵⁷

Největšího úspěchu zaznamenal Comet v roce 1992, kdy získal 8 křesel. Naopak volby v roce 1999 byly jeho naprostým propadem, neboť se vůbec nedostal do parlamentu. Zklamaný generál Ejtan se stáhl z politického života. Zemřel v roce 2004 za tragických okolností, když ho smetla mořská vlna v přístavu Ašdod a generál následně utonul.

Strana Comet nadále existuje, avšak již jen jako naprosto marginální politická formace.

Výsledky strany Comet ve volbách do Knesetu	Počet mandátů
11. Kneset (zvolen 23. července 1984)	1
12. Kneset (zvolen 1. listopadu 1988)	2
13. Kneset (zvolen 23. června 1992)	8
14. Kneset (zvolen 26. května 1996)	3

⁵⁷ Tamtéž, str. 160, 191–192.

4. 7. Koalice stran *HaIchud HaLeumi*

Radikálně pravicové spojenectví *HaIchud HaLeumi* („Národní jednotu“) vzniklo před volbami do Patnáctého Knesetu (1999) dohodou mezi třemi ultrapravicovými subjekty:

- stranou **Moledet** („Vlast“) vedenou bývalým generálem *Rechavamem Ze'evim* (známým v Izraeli pod přezdívkou „*Gandhi*“),

- osadnickou stranou **Tkuma** („Znovuzrození“) založenou před volbami do Patnáctého Knesetu radikálními židovskými osadníky, kteří nebyli ochotni volit Likud ani Národní náboženskou stranu. Tku- mu před volbami posílili i někteří nespokojení členové z Národní náboženské strany (*Hanan Porat* a *Cvi Hendel*).

Rechavam „Gandhi“ Ze'evi

- stranou **Chéruť HaChadaša** („Nový Chéruť“) založenou *Michaelem Kleinem*, *Davidem Re'emem* a *Ze'evem „Benny“ Beginem*, synem někdejšího izraelského premiéra Menachema Begina. Ti v roce 1998 opustili řady Likudu kvůli nespokojenosti s Netanjahuovým vedením a jeho pragmatickými postoji k mírovému procesu. V roce 1999 se „Benny“ neúspěšně pokusil kandidovat na post izraelského ministerského předsedy. Ve volbách v roce 2006 kandidovala strana samostatně (s bývalou miss Izrael na kandidátce), ale zaznamenala naprostý propad voličských preferencí.⁵⁸

Volební nálepka koalice *HaIchud HaLeumi*

⁵⁸ Za pozornost stojí, že za svoji volební zkratku si strana zvolila slovo „Jestřáb“ a slogan „Největší pravicový jestřáb“. Členem Nového Chéruť byl krátkou dobu i kahanista *Baruch Marzel*, který však vzápětí založil vlastní *Židovskou národní frontu* (viz níže).

Koalice před volbami v roce 1999 sama sebe představila jako „*usilující o bezpečnější a více sionistický Izrael a zároveň jedinou účinnou alternativu mírovému procesu a postojům, které vystavují Izrael vnějším i vnitřním nebezpečím*“.⁵⁹

Nejvýznamnější složkou koalice je strana **Moledet**,⁶⁰ která vznikla před volbami do Dvanáctého Knesetu v roce 1988. Její zakladatel, bývalý generál *Rechavam „Gandhi“ Ze'evi*, byl již dlouho před jejím vznikem znám svými radikálními názory. Nejznámější se stal jeho návrh volající po masovém a úplném „transferu“ Arabů z Izraele do sousedních arabských zemí. Tato myšlenka nebyla zcela originální, neboť podobné úvahy se objevily již v dobách před vznikem Izraele u některých revizionistů.

Rabín Beny Elon

Ze'evi se v roce 2001 stal ministrem turismu ve vládě Národní jednoty Ariela Šarona. Zanedlouho po jmenování, 17. října 2001, byl na něj v jeruzalémském hotelu Hyatt spáchán palestinskými radikály z Lidové fronty pro osvobození Palestiny atentát, jehož následkům vzápětí podlehl. Tento útok velice rozlítl premiéra Šarona, který okamžitě zahájil trestnou vojenskou akci na palestinských územích.⁶¹

Po Ze'evio smrti se předsedou strany stal rabín *Beny Elon* (nar. 1954), který později porazil v předsednických volbách syna bývalého předsedy *Palmacha Ze'eviho*.⁶²

Moledet převzal velkou část voličů zakázané strany **Kach** (viz níže). Ze'evi se však z její zkušenosti v mnohém poučil. Byl při volbě své rétoriky mnohem diplomatičtější a vždy poukazoval na tzv. „humánní“ a „předem dohodnutý“ transfer Arabů z Izraele.⁶³

Moledet nelze typologicky zařadit mezi náboženské strany, ale jak v jeho vedení, tak i mezi jeho voliči je mnoho religiózních osadníků. Mezi izraelskými voliči má Moledet několik desítek tisíc stoupenců. V roce 1992 získala strana tři mandáty, v roce 1996 dva mandáty a před volbami do Patnáctého Knesetu vstoupila strana do koalice Národní jednoty.

Ke koalici HaIchud HaLeumi se před parlamentními volbami v roce 2006 připojil také renegát Národní náboženské strany – strana **Achi** („Můj bratr“, viz str. 169). Před volbami v roce 2006 se nakonec rozhodla kandidovat společně

⁵⁹ <http://www.haichud-haleumi.org.il>

⁶⁰ <http://www.moledet.org.il>

⁶¹ Při této akci zahynulo více než deset lidí, mezi nimi ženy a děti, kteří s atentátem neměli nic společného.

⁶² *Shragai, N.: Slain Ze'evi's son resigns from far-right Moledet party*, Ha'arec, 20. 5. 2002.

⁶³ *Sprinzak, E.: The Ascendance of Israel's Radical Right*, cit. dílo, str. 169, 172–175, 297.

s Národní jednotou na jedné kandidátce i oslabená **Národní náboženská strana**. Podrobnosti o obou stranách jsou v předchozí části v kapitole věnované Národní náboženské straně.

Výsledky HaIchud HaLeumi ve volbách do Knesetu

	Počet mandátů
15. Kneset (zvolen 17. května 1999)	4
16. Kneset (zvolen 28. ledna 2003)	7
17. Kneset (zvolen 28. března 2006)	9 (z toho 3 pro Mafdal)

4. 8. Jisrael Bejtenu

Jisrael Bejtenu („Náš domov Izrael“) je v současnosti významná radikálně pravicová strana, vedená imigrantem z Moldávie *Avigdorem Libermanem* (nar. 1958). Její hlavní platformou se stal tvrdý postoj vůči Arabům (a Palestincům zvláště), myšlenka „transferu“ izraelských Arabů z Izraele na Palestinská území a posilování přistěhovalců do Izraele. Mezi voliče strany se řadí hlavně přistěhovalci ze zemí bývalého Sovětského svazu, z nichž mnozí mají velmi radikálně pravicové politické názory.

Ve volbách v roce 2003 kandidovala Jisrael Bejtenu společně s radikálně pravicovou koalicí HaIchud HaLeumi (viz předchozí kapitola). Po volbách se Jisrael Bejtenu stala členem vlády Ariela Šarona, zanedlouho však strana exekutivu opustila, neboť podle názoru Libermana „*Ariel Šaron nepostupoval vůči Palestincům dostatečně tvrdě*“.⁶⁴

Avigdora Liberman na volební nálepce Jisrael Bejtenu

⁶⁴ Ha'aretz, 11. 3. 2002.

V roce 2005 strana prezentovala tzv. „**Liebermanův plán**“, který měl být alternativou Šaronově strategii jednostranných kroků (včetně evakuace pásma Gazy). Jeho podstatou bylo připojení území osídlených izraelskými Araby k Palestinskému státu, výměnou za bloky osad na Palestinských územích (včetně bloku Katif v pásmu Gazy, který byl následně evakuován), které by byly připojeny k Izraeli.

Ve volbách v roce 2006 strana kandidovala samostatně a byla velice úspěšná, neboť získala 11 křesel. Zpočátku nebyla členem koalice vedené stranou Kadima, ale zanedlouho (v říjnu 2007) vstoupila do Olmertovy vlády. V lednu 2008 však koalici opět opustila na protest proti jednání s Palestinci.

Liebermanovy politické cíle sklidily množství kritiky nejen zleva, ale i zprava. Pro izraelskou levici je Lieberman nepřijatelný pro své rasistické postoje⁶⁵ související s jeho představou o „etnicky čistém“ Izraeli a pro mnohé kontroverzní výroky, například na adresu izraelských Arabů (z těch se mnozí stavějí k Izraeli daleko konstruktivněji než Palestinci).⁶⁶ Pro část radikální pravice je zase nepřijatelný Liebermanův souhlas se vznikem samostatného Palestinského státu.

Výsledek Jisrael Bejtenu ve volbách do Knesetu

	Počet mandátů
15. Kneset (zvolen 17. května 1999)	4
16. Kneset (zvolen 28. ledna 2003)	Strana kandidovala v rámci HaIchud HaLeumi (7)
17. Kneset (zvolen 28. března 2006)	11

⁶⁵ **Peretz: Israel Beiteinu ,racist party‘**, Jerusalem Post, 16. 1. 2007.

⁶⁶ V roce 2007 se poprvé stal ministrem izraelské vlády izraelský Arab-muslim, Raleb Madžadele ze Strany práce. Lieberman tento politický krok označil za „smrtící úder sionismu“. Viz **Lieberman calls on Peretz to quit over appointment of first Arab minister**, Ha'aretz, 12. 1. 2007.

4. 9. Strana Kach

Strana Kach („Tak“) je vůbec nejradikálnější pravicová politická formace, která se kdy dostala do izraelského parlamentu. Nevznikla však na izraelském území, ale ve Spojených státech. Z USA totiž imigrovalo do Izraele, zvláště po roce 1967, mnoho židovských radikálů, kteří si odtud přinesli svou extremistickou ideologii. Rabín *Meir David Kahane* (1932–1990) byl jedním z nich.

Symbol strany Kach

Kahane založil v USA v roce 1968 **Židovskou obrannou ligu** (*Jewish Defense League, JDL*).⁶⁷ Ta sama sebe charakterizovala jakožto organizaci, která má chránit Židy před antisemitismem. Ve skutečnosti však šlo o militantní organizaci používající agresivní a teroristické metody. Zradikalizovala se zvláště poté, co Kahane imigroval do Izraele a založil tam její odnož. To bylo v roce 1971, kdy Kahane založil *JDL–Israel*, kterou později přejmenoval na **Kach**.

Kahaneho organizace v Izraeli na sebe již ve svých počátcích v Izraeli upozornila četnými rasistickými výpady proti Židům černé pleti. Kahane se zaměřil na město Hebron, kde mezi osadníky distribuoval letáky vyzývající k odplatě za arabský protizidovský pogrom z roku 1929.

V roce 1973 se Kahane také poprvé – a neúspěšně – pokusil kandidovat do Knesetu. Voleb se účastnil i nadále, ale do parlamentu se dostal až o jedenáct let později. V roce 1974 se Kahane stal velmi známým jako zastánce teorie nazvané „*TNT*“ (heb. *Teror Neged Teror* – „Teror za teror“) – jinými slovy: židovský terorismus jako odpověď na terorismus Arabů. V roce 1980 byl Kahane na šest měsíců uvězněn za provokace na jeruzalémské Chrámové hoře. Strana Kach navrhla svoji kandidátku také do voleb v roce 1984, ale izraelská Ústřední volební komise ji pro podezření z rasistických postojů odmítla zaregistrovat. Kahane se však odvolal k Nejvyššímu soudu,

Meir Kahane

⁶⁷ Po 11. září 2001 plánovala JDL útoky na muslimské cíle v USA, ale radikálové (včetně dlouholetého předsedy JDL *Irvinga Rubina*) byli zadrženi a uvězněni. Po roce 2005 došlo v JDL ke štěpení, když se od ní odtrhla organizace B'nai Elim. Ve Francii existuje obdobná organizace jako JDL pod názvem *Ligue de Défense Juive (LDJ)*, avšak není organizačně propojená s americkou skupinou.

který konstatoval, že izraelské zákony nezakazují straně s rasistickým pozadím účastnit se voleb. Kahane následně ve volbách uspěl a stal se členem Knesetu (do parlamentu se dostal pouze on). Jako poslanec podporoval všechny protiarabské postoje. Vzápětí byla v Izraeli iniciována změna volebního zákona, která by účast podobných stran ve volbách vyloučila.⁶⁸ V roce 1988 se strana Kach znovu pokusila účastnit voleb, avšak tentokrát byla na základě „Lex Kahane“ odmítnuta. Strana se tedy znovu odvolala k Nejvyššímu soudu, který ji však na základě zákona označil za rasistickou a jako takovou voleb nezpůsobilou. Kahane se od těch dob do parlamentu nedostal. Dne 5. listopadu 1991 byl Meir Kahane zavražděn muslimským radikálem, když agitoval mezi americkými Židy v New Jersey.

„Arabi do plynových komor!“
Nápis z Hebronu podepsaný Židovskou obrannou ligou

Strana Kach se také ukázala jako typická protestní strana jednoho muže, který si byl jist, že současný Izrael by měl být ovládnut zákony a příkazy Tóry, jichž je on sám interpretátorem. Od ostatních pravicových stran se Kach výrazně odlišoval svým negativismem vůči establishmentu a důrazem na násilí. Kach odebral hlasy nejen ostatním méně extrémním stranám izraelské radikální pravice, ale dokonce i Likudu; tyto strany pak byly velkým zastáncem jejího zákazu.⁶⁹

⁶⁸ Zákonu z roku 1985 se začalo přezdívat „Lex Kahane“.

⁶⁹ *Sprinzak, E.: The Ascendance of Israel's Radical Right*, cit. dílo, str. 211 – *Religious Fundamentalism and Political Quasi-Fascism: Kach and the Legacy of Rabbi Meir Kahane*, rovněž internetová stránka příznivců Kach <http://www.kahane.org>

Učení Meira Kahaneho se po jeho smrti stalo velkou inspirací pro jeho následovníky. Sám Kahane publikoval během svého života řadu knih a esejů,⁷⁰ ve kterých kromě svých politických programů nejenže volal po vyhnání Arabů a kompletním požidovštění a teokratizaci Izraele, ale varoval i před různými katastrofickými scénáři, neuposlechnou-li Židé jeho (dez)interpretace judaismu. Tzv. **kahanismus** nebyl jen pouhou abstraktní filozofií, ale stal se způsobem života spojeným s militantností a agresivitou. Kahaneho politické chování bylo v židovské historii bezprecedentní a bylo kombinací „židovského darwinismu“ a značného sklonu k násilí spolu se základy toho, co Ehud Sprinzak nazývá **kvazifašismus**. Ten je podle něj spojením:

- deterministického fundamentalismu,
- teorie jedinečnosti židovského lidu a vyvolenosti Bohem,
- teorie pomsty,
- volání po židovském izolacionismu.

Tato Kahanem propagovaná kultura násilí dokázala mezi léty 1984–1988 oslovit až 7 procent izraelské populace.⁷¹

Mládež Židovské obranné ligy (New-York, 80. léta)

⁷⁰ Z Kahaneho prací lze uvést například „Nikdy více: Program pro židovské přežití“ – *Never Again: A Program for Jewish Survival* (1972); „Židovská idea“ – *The Jewish Idea* (1974); „Poslouchej světe, poslouchej Žide“ – *Listen World, Listen Jew* (1975); „Příběh Židovské obranné ligy“ – *The Story of the Jewish Defense League* (1975); „Čtyřicet let“ – *Forty Years* (1983) a „Nepohodlné otázky pro pohodlné Židy“ – *Uncomfortable Questions to Comfortable Jews* (1987).

⁷¹ Sprinzak, E.: *The Ascendance of Israel's Radical Right*, cit. dílo, str. 234–235.

4. 9. 1. Nástupci strany Kach

Po Kahaneho smrti nebylo zřejmé, zda strana Kach bude schopná existovat dál bez svého vůdce. Do čela Kachu byl zvolen rabbi *Avraham Toledano* – počítačový inženýr a školitel z Kahaneho ješivy „Židovská idea“. Vzápětí po jeho zvolení se však od strany odštěpila skupina aktivistů se silným zastoupením bývalých amerických členů *Židovské obranné ligy*, kteří založili stranu **Kahane Chaj!** („Kahane žije!“). Příčinou rozštěpu ve straně byla hlavně snaha kvalifikovat se pro parlamentní volby v roce 1992, s čímž souvisela nutnost odchýlit se alespoň částečně od Kahaneho politické linie. Stejně tak nechtěli američtí Židé zůstat loajální vůči marockému rabínovi Toledanovi. Jinak se tyto dva subjekty od sebe příliš neodlišovaly.

Meir Kahane se synem Benjaminem

Frakce vedená Toledanem si ponechala původní název **Kach**, avšak rabín v jejím čele příliš dlouho nezůstal. V roce 1993 byl po návratu z USA zadržen na Ben Gurionově letišti izraelskou policií, neboť měl zavazadla plná zbraní. Ve straně se pak víc prosadili extremisté jako *Baruch Marzel*, *Tiran Pollack* a *Noam Federmann* (všichni z nich obyvatelé osady

Kyrjat Arba u Hebronu). Baruch Marzel se stal Toledanovým nástupcem ve vedení strany a je nadále politicky aktivní jako vůdce **Židovské národní fronty** (viz níže).

Do čela frakce Kahane Chaj! loajální k bývalému vůdci se postavil politicky nezkušený Kahaneho syn *Benjamin Ze'ev Kahane* (1966–2000). Centrem frakce se stala osamocená osada Kefar Tapuach v severní části Západního břehu.

Kahane mladší byl v roce 1991 zatčen v Madridu, když vyhrožoval pumovým atentátem proti právě probíhající blízkovýchodní mírové konferenci.⁷² Po jeho uvěznění se vůdcem strany stal *David Axelrod*. Kromě marginálních skupin extremistů v Jeruzalémě a na Západním břehu nebyl nový subjekt schopen zaujmout širší vrstvy izraelské populace. Při druhém výročí Kahaneho smrti vrhli dva studenti ješivy Kahane Chaj! ruční granát mezi masné krámy v arabské části jeruzalémského Starého města a usmrtili dva Palestince.

⁷² Kolektiv autorů: **Encyklopedie – Světový terorismus**, cit. dílo, str. 336.

Plakáty upozorňující na vzpomínkovou akci na Meira, Benjamina a Taliu Kahane (Jeruzalém, 2004)

Obě hnutí usilovala o účast v parlamentních volbách, ale Ústřední volební komise a posléze i Nejvyšší soud jejich kandidaturu odmítly. Jako takové však strany zakázány nebyly. V roce 1992 oba subjekty schvalovaly teror proti Palestincům. Po podepsání mírové dohody mezi Jicchakem Rabinem a Jásirem Arafatem v září roku 1993 vystupňoval Kach svoje aktivity a v říjnu téhož roku nastražili teroristé z Kachu dvě nálože před francouzské velvyslanectví v Tel-Avivu. Výbuchy měly být pomstou za přijetí Arafata v Paříži. Mimo zákon však byly oba politické subjekty postaveny až poté, co příznivec Kachu Baruch Goldstein zmasakroval v roce 1994 v hebronské Abrahámově svatyni Machpella 29 muslimů. Oba subjekty byly následně v Izraeli zakázány a od té doby působí v podzemí. Kach a Kahane Chaj! se dostaly také na seznam zahraničních teroristických organizací USA.

Vůdce Kahane Chaj! Benjamin Kahane zahynul podobným způsobem jako otec. V prosinci 2000 byl na něj (a jeho ženu Taliu) spáchán atentát poblíž židovské osady Ofra na Západním břehu.⁷³

Inspiraci (přínejmenším skrytou) Kahaneho myšlenkami lze najít i u řady dalších radikálně pravicových formací. Podobně jako evropská radikální pravice se i ta izraelská vyvíjí, modernizuje a přizpůsobuje novodobým tendencím. Nemůže být tak otevřená jako Kahane, ale musí působit mnohem diplomatičtěji a používat více nejednoznačných pojmů a eufemismů.

Ke kahanismu se dnes hlásí řada radikálních nepolitických skupin, o nichž bude řeč níže. Na „legální“ politické scéně asi nejvíce Kahaneho myšlenky reprezentuje strana **Chazit Jehudit Leumit** („Židovská národní fronta“, známá v Izraeli pod zkratkou *Hajil* – „Chrabrost“), vedená *Baruchem Marzelem* (nar. 1960). Strana kandidovala do Knesetu ve volbách v roce 2006, ale nepodařilo se jí překročit dvouprocentní hranici potřebnou pro vstup do parlamentu.

Úspěšnějším pokračovatelem Kachu se už dříve stala strana **Moledet** generála Ze'eviho (viz výše), která převzala také mnoho z voličů Kachu. Není bez zajímavosti, že i Ze'evi, který se stal ministrem turismu v Šaronově vládě, zahynul podobnou násilnou smrtí jako Meir a Benjamin Kahane – atentátem, jehož viníky byli arabští radikálové.

Baruch Marzel,
v pozadí nápis „Kahane měl pravdu!“

⁷³ *Agentura AP: Extremist's death mars peace prospects*, 1. 1. 2001; *BBC News – The Kahanes: Like father, like son*, 31. 12. 2001.

Moledet je sdružen v koalici **HaIchud HaLeumi** („Národní jednota“) a je vysoce pravděpodobné, že s Kahaneho myšlenkami sympatizuje i řada politiků v ostatních stranách koalice.

Kahanismus přežívá v Izraeli i v jiných formách než v přímých politických aktivitách. Jedním z jeho příznaků je například fakt, že v ulicích izraelských měst je stále možné se setkat s plakáty, na nichž jsou portréty Kahaneho staršího i mladšího, případně můžete narazit na různé grafitti a emblémy se symbolikou Kachu. Není také obtížné najít v Izraeli knihkupectví, kde se zcela volně prodávají Kahaneho knihy. Stejně tak není neobvyklé slyšet na různých pravicových demonstracích vyvolávat heslo „*Kahane měl pravdu!*“.

Židovští radikálové z Hebronu útočí na muslimskou ženu

4. 10. Některé další radikálně pravicové formace a židovský terorismus

Mimo výše uvedené politické strany v Izraeli působí (či v minulosti působilo) množství různých pololegálních a podzemních radikálně pravicových organizací, z nichž některé se vyznačují značnou mírou militantnosti. Intenzita činnosti těchto organizací sice až na výjimky nedosahuje stupně agresivity některých extrémních organizací palestinských, zároveň však nelze říci, že by jejich aktivity byly zanedbatelné. Jedním z faktorů, který má omezující vliv na jejich činnost, je skutečnost, že jsou podchyceny izraelskými zpravodajskými službami daleko lépe než radikální organizace palestinské. O tom svědčí i fakt, že velké množství jejich teroristických aktivit bylo izraelskými tajnými službami včas odhaleno.

Mnoho židovských extremistických organizací vzniklo jak v osmdesátých letech, kdy byl velký boom osadnického hnutí, tak v letech devadesátých jako reakce na levicové vlády a politiku mírového procesu.

Jehuda Ecijon

Židovští extremisté jsou ke svým činům motivováni různě, nicméně sjednocujícím prvkem jejich konání je v naprosté většině případů terč jejich útoků – Palestinci, případně izraelští Arabové. Terčem jejich jednání jsou často i osoby, které byly přímo či nepřímo odpovědné za smrt jiných Židů. Takto byly například motivovány atentáty na starosty palestinských měst v roce 1980 i vražda zadrženého arabského teroristy podniknutá *Joramem Skolnickem* v roce 1993.

Nezřídka však bývají terčem teroristů i **náhodně vybraní palestinští civilisté**, jako tomu bylo například v roce 1984, kdy se židovští extremisté pokusili vyhodit do povětří pět arabských autobusů s pasažéry. Na poslední chvíli však byla celá akce odhalena izraelskou tajnou službou. Jinou typickou ukázkou náhodně vybraných obětí je Goldsteinův masakr v Hebronu v roce 1994.

Dalším motivem židovských teroristů bývá přesvědčení, že jejich čin přispěje k **urychlení Vykoupení**. S podobným motivem jednali například členové orga-

nizace Židovské podzemí, kteří byli zadrženi v roce 1984. Ti měli v úmyslu vyhodit do povětří muslimské svatyně na Chrámové hoře v Jeruzalémě.

Specifické jsou i **vraždy „zrádců“ z řad Židů**. Nejtypičtějším příkladem je atentát na ministerského předsedu Jicchaka Rabina a vražda mírového aktivisty Emila Grunzweiga na mírové demonstraci hnutí Šalom Achšav („Mír nyní“) v roce 1983.

Připomínám fakt, že mezi židovskými extremisty najdeme velmi mnoho židovských přistěhovalců ze Spojených států.

Osadník na střeše ješivy ve východním Jeruzalémě
ve své pravici třímá sněhovou kouli

Podívejme se nyní blíže na některé z židovských extremistických organizací:

Židovské podzemí (v angl. pramenech *The Jewish Underground*, *The Gush Emunim Underground*) byla přibližně pětadvacetičlenná teroristická skupina židovských osadníků, členů hnutí Guš Emunim, kteří byli hluboce rozčarováni mírovými dohodami z Camp Davidu v roce 1979. Ty se pro ně staly zásadní překážkou na cestě k Vykoupení. Do čela organizace se postavili *Jehuda Ecijon*, *Menachem Livni* a *Jošua Ben Šošan*. Členové Židovského podzemí zorganizovali bombové atentáty na starosty palestinských měst, zabili několik studentů islámské univerzity v Hebronu,⁷⁴ provedli několik granátových útoků a také se ne-

⁷⁴ Pachatelé útoku Menachem Livni, Šaul Nir a Uzi Šarhav byli později omilostněni izraelským prezidentem Chajimem Herzogem.

úspěšně pokusili vyhodit do povětří arabské autobusy plné cestujících.⁷⁵ Posléze však radikálové z Židovského podzemí nabyli přesvědčení, že jen mimořádný čin může „navrátit tok židovské historie do přirozeného koryta“. Vypracovali tak podrobný plán na zničení dvou významných mešit na Chrámové hoře (ty jsou třetím nejvýznamnějším místem islámu). Těsně před zahájením operace však vypukla mezi organizátory akce roztržka a operace byla nakonec před svým uskutečněním odhalena izraelskou tajnou službou *Šin Bet*. Podrobněji se k této akci vrátíme v samostatné podkapitole, která se věnuje radikalismu v souvislosti s Chrámovou horou.

Ateret Kohanim (heb. „Koruna kohénů, respektive „Koruna kněží“) je radikální židovské nábožensky sionistické hnutí, které vzniklo kolem stejnojmenné ješivy v muslimské čtvrti jeruzalémského Starého města. Za pomoci finančních příspěvků od některých amerických židovských a evangelikálních (křesťansko-sionistických) skupin obsazuje či odkupuje pozemky v arabských částech jeruzalémského Starého města a zakládá v nich své ješivy. Činnost Ateret Kohanim vyvolává velké napětí mezi jeruzalémskými Židy a Araby.

Chaj ve Kajam („Žijte a existujte“) je organizace nábožensky fundamentalistického zaměření, jejímiž členy je řada židovských radikálů, mj.: *Jehuda Ecijon*, (vůdce Chaj ve Kajam a terorista, který se neúspěšně pokusil vyhodit do povětří mešity na Chrámové hoře v Jeruzalémě), *Adir Zdik*, jenž byl jedním z hlavních příznivců teorií o likvidaci Jicchaka Rabina, *Šlomo Aviner*, rabín z ješivy Ateret Kohanim, rabín *Dov Lior* z židovské osady Kyrjat Arba u Hebronu, který velebil čin masového vraha Barucha Goldsteina na jeho pohřbu v roce 1994, či rabín *Jicchak Ginzburg*, jenž stál v čele radikální osady Josefova ješiva v Nábulusu.

Poprvé na sebe Chaj ve Kajam upozornila alternativním návrhem Deklarace nezávislosti, kde namísto demokratických principů preferovala teokracii. Aktivisté Chaj ve Kajam (jejichž počet nikdy nepřesáhl několik desítek) se pokoušeli také o skupinové židovské modlitby na Chrámové hoře, což je v Izraeli zakázáno zákonem.

Odbojové centrum pro zastavení plánu autonomie (v angl. pramenech *The Struggle Center to Stop the Autonomy Plan*) založil v roce 1991 právník *Elijakim Haecni* z osady Kyrjat Arba u Hebronu. Hlavní poslání této organizace vyplývá z jejího názvu: „autonomií“ je myšlena palestinská autonomie na Západním břehu a v pásmu Gazy, o které se začalo mluvit po Madridské mírové konferenci v roce 1991. Organizace začala s agresivní kampaní proti Straně práce

⁷⁵ *Kolektiv autorů: Political Dictionary of the State of Israel*, The Jerusalem Publishing House Ltd., Jerusalem, 1993, str. 168.

a jejím představitelům, hlavně Rabinovi, Peresovi, případně jiným osobnostem promírového tábora. Již v roce 1985 se Haecni pokusil zaútočit na Perese tak, že navrhoval, aby byl po vzoru soudního procesu s maršálem Pétainem odsouzen k smrti.⁷⁶ V myšlence opuštění okupovaných území v rámci mírových dohod sledoval Haecni porušení základních lidských práv osadníků, což bylo podle jeho názoru důvodem k občanské neposlušnosti (lidská práva Palestinců ale pomíjel). Jeho teorie byly hlavně pokusem o vytvoření široké fronty židovských radikálů, která by nezákonnými prostředky svrhla izraelskou vládu ochotnou k územním kompromisům vůči Palestincům.

Mate Ma'amac („Centrum úsilí“) mělo v devadesátých letech podobné poslání jako Odbojové centrum pro zastavení plánu autonomie. Usilovalo o delegitimizaci izraelské vlády hlavně prostřednictvím náboru studentů ješiv k různým protivládním protestům a sestavovalo nejrůznější propagační materiály.

HaŠomer („Strážce“) byla v devadesátých letech plánovaná radikální milice izraelských židovských osadníků (její název byl inspirován sionistickou milicí z roku 1907). Její příprava však byla odhalena izraelskými tajnými službami.

Výbor pro bezpečí na silnicích založil v roce 1982 rabín Kahane jako milici strany Kach. Měla se stát „židovskou odpovědí“ na arabské násilí. Prvním velitelem milice se stal *Baruch Marzel* a *Šmuel Ben Jišaj*. Poté co byl Ben Jišaj zadržen izraelskými úřady pro ilegální aktivity spojené se založením tzv. „Svobodného státu Judea“, postavil se do jejího čela *Tiran Pollack*. Milice zpočátku sloužila jako ochranka židovských osadníků-řidičů v okolí Hebronu a jako ochranka návštěvníků židovského hřbitova na Olivové hoře ve východním Jeruzalémě. Měla však sloužit i k ochraně některých ješiv provokativně postavených uvnitř jeruzalémských arabských čtvrtí. Posléze se milice uchýlila od ochranných akcí k agresivitě a začala organizovat militantní výpady. Její členové ozbrojeni pistolemi, palicemi, slzným plynem a kouřovými granáty prováděli bleskové akce, při kterých přepadali nahodilé palestinské obyvatele a jejich obydlí. Počet podobných akcí se pohyboval kolem 500 za rok. V milicích působilo více jak tisíc osadníků, z nichž 350 bylo z osady Kyrjat Arba a tvořilo jejich „tvrdé jádro“.⁷⁷ Činnost této organizace byla v souvislosti se zákazem strany Kach omezena, podobné osadnické milice však na Západním břehu nadále působí.

⁷⁶ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 226.

⁷⁷ Tamtéž, str. 236–238.

Zo Arceinu! („To je naše země!“) je izraelská radikálně sionistická organizace, kterou založili v roce 1993 židovští osadníci *Moše Feiglin* a *Šmuel Sackett* z osady Ginot Šomron. Brzy se k nim připojil rabín *Beny Elon*, pozdější ministr turismu v Šaronově vládě. Zo Arceinu! zpočátku organizovala protestní akce spolu s nacionalistickou organizací **Ženy v zeleném** (*Women in Green*),⁷⁸ ale posléze se více zradikalizovala. Pokusila se zorganizovat masové zakládání nepovolených židovských osad, aby byl zastaven či alespoň znesnadněn izraelsko-palestinský mírový proces. V tzv. „Operaci duplikát“ mělo každé již existující osadě vzniknout nelegální „dvojče“. Příliš ambiciózní a riskantní akce však nenašla širokou podporu mezi osadníky a nezdařila se. V roce 1995 se Feiglin a Sackett pokusili o „Operaci duplikát II.“, ale rovněž bezúspěšně – naopak spolu s desítkami dalších lidí putovali do vazby. Poté už mediálně známá Zo Arcieniu! přistoupila k akcím přímo uvnitř Izraele. V operaci „Silniční překážka“ se jí za pomoci několika tisíc dobrovolníků podařilo na několik hodin ochromit dopravu v celém Izraeli. Tato akce však organizaci na popularitě mezi Izraelci příliš nepřidala. Zo Arceinu! tak se svými aktivitami neuspěla, nemalou měrou ale přispěla k povzbuzení nálad delegitimizujících Rabinovu vládu a její kroky. Moše Feiglin se po roce 2000 stal významným politikem strany Likud. Ztělesňuje její nejradikálnější křídlo.

Moše Feiglin

Manhigut Jehudit („Židovské vedení“) je izraelské radikální nacionalisticky náboženské hnutí založené v roce 1998 osadníky *Moše Feiglinem* a *Šmuelem Sackettem*. Navazuje na činnost hnutí Zo Arcieniu!, usiluje o větší teokratizaci Izraele a staví se proti ústupkům vůči Palestincům. V současné době je Manhigut Jehudit platformou v izraelské straně Likud.

Výbor pro oběti arabského teroru je skupina napojená na stranu Kach. Lobbjuje za trest smrti pro palestinské militanty a teroristy.

⁷⁸ Viz internetová stránka <http://www.womeningreen.org>

Ejál – Izraelská bojová organizace byla kahanistická organizace, kterou založil student telavivské univerzity *Avišaj Raviv* (o něm podrobněji v podkapitole o atentátu na Jicchaka Rabina). Její přívrženci skládali přísahu u hrobu Avrahama Sterna. Skupina na sebe upoutala různými protiarabskými bojůvkami v Hebronu a také „slavným“ plakátem zobrazujícím Jicchaka Rabina v nacistické uniformě.

Meč Davidův je malá teroristická buňka zodpovědná za útoky na palestinské civilisty.

Sicarii (latin. „Muži s dýkami“) se svým názvem inspirovali extremistickou židovskou skupinou z doby židovského odboje proti Římanům. V roce 1989 skupina umístila nálož v blízkosti jeruzalémské Jaffské brány a její výbuch zabil dva Palestince a několik dalších lidí zranil. Téhož roku se skupina přihlásila k odpovědnosti za zapálení automobilu a bytu jednoho profesora z Hebrejské univerzity. V roce 1990 skupina Sicarii vyhrožovala čtyřem poslancům Knesetu, kteří podpořili palestinské mírové demonstrace. Pod automobil ženy Šimona Perese umístili členové skupiny cvičný granát.⁷⁹

Kromě výše uvedených organizací můžeme v izraelských médiích narazit na zmínky o dalších extremistických uskupeních.

Většinou se však jedná o organizace marginálního charakteru, jejich činnost se izraelské tajné službě daří brzy odhalit. Jednou z takových skupin byla například skupina **Mstitelé zavražděných nemluvnat**, která byla v médiích prezentována jako ilegální osadnická organizace, která se v roce 2002 přihlásila k nezdařeným bombovým výbuchům v Ramalláhu. Na podzim téhož roku také stanula před izraelským soudem čtveřice izraelských radikálů, kte-

Židovští teroristé zadrženi izraelskou policií na podzim 2002

⁷⁹ *Kolektiv autorů: Encyklopedie – světový terorismus*, cit. dílo, str. 336.

rá se pokusila o bombový atentát na arabské dívčí škole ve východním Jeruzalémě.⁸⁰ Všichni extremisté byli židovskými osadníky z osady Bat Ein na Západním břehu.

Na internetu lze rovněž najít odkazy na celou řadu různých židovských ultranacionalistických a paramilitárních organizací, které nezřídka pod rouškou „boje proti terorismu“ ve skutečnosti skrývají vazbu na různé kahanistické organizace, nejčastěji Židovskou obrannou ligu ve Spojených státech.⁸¹

V Izraeli se v uplynulých letech vyskytly i různé bizarní podoby radikalismu či náboženského fundamentalismu. Jedním z nejzvláštnějších je případ satmarského chasidy *Josefa Cohena*, který imigroval do Izraele z USA a získal zdejší občanství. Zpočátku byl příznivcem strany Šas, ale nakonec konvertoval s celou rodinou k islámu, stal se příznivcem hnutí Hamás a dnes žije ve východním Jeruzalémě pod jménem *Júsuf Chattáb*.

Další – a značně neočekávaný – projev radikalismu byl v Izraeli medializován v září 2007, kdy izraelská policie rozbila neonacistickou buňku a pozatýkala její členy. Antisemitská skinheadska skupina byla složená z imigrantů ze zemí bývalého Sovětského svazu. Členové skupiny v minulosti opakovaně zaútočili na ultraortodoxní charedim, malovali svastiky v synagogách a hlásili se k odkazu Adolfa Hitlera. Neonacismus a antisemitismus vycházející z okruhu lidí, kteří jsou židovského původu, je v Izraeli a na Blízkém východě zcela novým fenoménem.

Ze strany Šas do Hamásu:
Josef Cohen alias Júsuf Chattáb

⁸⁰ *Lis, J.; Alon, G.: Trial of Jewish terror cell begins at Jerusalem District Court, Ha'aretz, 2. 10. 2002.*

⁸¹ Židovská obranná liga má adresu <http://www.jdl.org>; z ostatních internetových adres lze uvést například <http://www.jewishlegion.net>, <http://www.judea.org>, <http://www.hatikva.net>, <http://www.kahane.org> či <http://www.yeshanet.org>

4. 11. Radikalismus a Chrámová hora

Jedno z nejcitlivějších míst na dnešním Blízkém východě, které je zároveň spojováno s náboženským radikalismem, je jeruzalémská Chrámová hora (heb. *Har haBajit*). Toto rozlehlé prostranství, rozkládající se na východní straně jeruzalémského Starého města, je nejen nejposvátnějším místem judaismu, ale i třetím nejvýznamnějším svatostánkem pro muslimy a zvláštní význam má i pro některé křesťany. Dříve, než se k extremismu spojenému s Chrámovou horou dostaneme, je třeba zmínit několik základních informací.

Místo, kde se nachází Chrámová hora, je biblickou horou Moria, kde měl podle Bible Abrahám obětovat Izáka. Zde později král Šalamoun vybudoval ústřední židovskou svatyni. Šalamounův chrám (**první Chrám**) byl přibližně v roce 587/586 př. n. l. zničen Babyloňany. Později (asi 520–515 př. n. l.), po porážce Babylonie, byl na téměř téže místě vybudován **druhý Chrám**. O několik set let později byl však i tento Chrám zničen Římany (70 n. l.) a naprostá většina Židů byla tehdy donucena opustit svou biblickou domovinu a rozprchla se do celého světa (diaspory). Židovský Chrám nebyl od té doby obnoven. Místo, kde původně stál (které se začalo označovat jako Chrámová hora), a jeho údajně jediná dochovaná zeď – známá **Zeď nářků** (heb. *HaKotel HaMaaravi* neboli „Západní zeď“) – však zůstala pro Židy nadále teologicky nejvýznamnějším místem.

O několik století později po zničení židovského druhého Chrámu se totéž místo stalo v duchu abrahámovské tradice islámu posvátné i pro muslimy. Vyznavači islámu totiž věří, že z vrcholku hory Moria (v reálu spíše skaliska) vystoupil po Noční pouti (arab. *Al-Isrá*) prorok Mohamed do nebe (arab. *Al-Mi'rádž*). Mohameda údajně probudil v Mekce archanděl Gabriel a dovedl jej k okřídlenému oři Buráqovi. Na jeho hřbetě se Mohamed přenesl do Jeruzaléma, kde se na Chrámové hoře spolu s Abrahámem, Mojžíšem, Ježíšem a dalšími proroky pomodlili k Bohu.⁸² Poté odtud Mohamed vystoupal po žebříku skrze sedm nebí až do samé blízkosti Boha. Tato událost pak učinila z Jeruzaléma třetí nejvýznamnější poutní místo muslimů. Na stejném místě nechali chalífové vybudovat dvě známé mešity: **Skalní chrám** (arab. *Qubbat as-Sachra* neboli „Kopule skály“), skrývající vrcholek posvátné skály (a dnes známý svou zlatou kopulí), a v jeho sousedství vizuálně méně nápadnou, avšak podstatně větší **mešitu Al-Aksá** (arab. *Al-Masǧid Al-Aqsá*, „Nejzazší mešita“). Jako celek je Chrámová hora, pro muslimy **Posvátným okrskem** (arab. *Al-Haram aš-Šaríf*), podobně jako svatostánky v Mekce a Medíně.

Jak dnešní religiózní Židé, tak i někteří křesťané (zvláště evangelikálové) věří, že Chrámová hora se stane místem, kde nadejde Soudný den. Židé mají za to, že až přijde dlouho očekávaný Mesiáš a stane se králem Izraele, vybuduje

⁸² Pavlincová, H.; Horyna, B. (eds.): **Slovník judaismus, křesťanství, islám**, nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003, str. 604–605.

Nařízení izraelského Vrchního rabinátu zakazující z náboženských důvodů vstup na Chrámovou horu

na Chrámové hoře **třetí Chrám**. Obdobně se i někteří křesťané domnívají, že až proběhne konečná bitva u Armageddonu (což je místo, které leží na izraelském území), bude rovněž zapotřebí třetího Chrámu, odkud bude vykonána vláda nad tisíciletým Kristovým královstvím. Chrám je tak symbolem eschatologického očekávání – konce tohoto věku a začátku věku nového: příchodu Mesiáše a vykoupení Židovského lidu, pro křesťany Kristova návratu na zem a nastolení jeho tisíciletého království.

Chrámová hora se v průběhu staletí stala svědkem jak mírumilovného soužití tří náboženství, tak i teologických sporů a krvavých událostí. Pod středověkou islámskou nadvládou se mezi náboženstvími v Jeruzalémě vytvořil *status quo* respektující navzájem specifický vztah odlišných náboženství k tomuto místu. Když však dobyli Jeruzalém křesťanští křižáci, povraždili většinu jeruzalémských

muslimů i Židů a mešity na Chrámové hoře přeměnili na kostely. *Status quo* se znovu stabilizoval v průběhu čtyřsetleté turecké nadvlády nad Jeruzalémem (1517–1917). Po křížáckých válkách spadla správa nad Chrámovou horou pod pravomoc *waqfu* – muslimské náboženské nadace (což v omezené míře platí dodnes) a Židům byl nadále umožněn přístup ke Zdi nářků.

Události 20. století rozpoutaly řadu konfliktů a vyostřily mnohé náboženské neshody, a to nejen navzájem mezi náboženstvími a etniky ve Svaté zemi, ale i spory vnitronáboženské. Poté co v roce 1917 obsadili Jeruzalém Britové a Palestina se následně stala britským mandátem, zůstala Chrámová hora včetně Zdi nářků formálně ve vlastnictví *waqfu*. Ve dvacátých letech však sionisté pojali myšlenku Zeď nářků odkoupit. V tom začali mnozí Arabové spatřovat symbol toho, co se nakonec stane s celou Palestinou. Násilí z roku 1929 mělo svou předehru v roce 1928, kdy Židé chtěli u Zdi nářků oddělit látkou prostor pro muže a ženy. I v tom viděli Arabové porušení staletého *statusu quo*. V tom se za ně Britové postavili a látku odstranili. Poté došlo k násilným potyčkám, kterým se dostalo mezinárodního ohlasu. Spory o Zeď nářků a jiná posvátná místa se začaly velmi politizovat a do vzájemných provokací se zapojili jak čelní náboženští představitelé obou komunit (mj. velký muftí Al-Husajní a rabín Kook), tak i představitelé radikálních politických frakcí (Vladimír Žabotinskij). Dne 23. srpna 1929 se mezi Araby rozšířila fáma o chystaném židovském útoku na jeruzalémské mešity. Arabové zahájili útok na židovskou čtvrť, kde bylo 64 mírumilovných a neozbrojených ultraortodoxních Židů povražděno. To vyvolalo

Rabín Šlomo Goren troubí na šofar poté, co izraelští vojáci dobyli v šestidenní válce Zeď nářků

u sionistů odezvu a došlo k útoku na mnoho mešit v celé Palestině. Výsledek krvavých nepokojů byl hrozivý: zahynulo 133 Židů a 116 Arabů. Došlo také k velkému **masakru v Hebronu**, v jehož důsledku museli být následně evakuováni všichni zdejší Židé.⁸³

V roce 1948, v době války za izraelskou nezávislost, plánovaly radikální skupiny Irgun a Lechi likvidaci muslimských svatostáneků na Chrámové hoře. Tomu však oponovali labourističtí sionisté (vedení Ben Gurionem), navíc po ukončení bojů zůstala po roce 1948 Chrámová hora v jordánských rukou.

Násilnosti na Chrámové hoře související s izraelsko-arabským konfliktem pokračovaly i za jordánské správy východního Jeruzaléma. Dne 20. července 1951 byl vzápětí po páteční modlitbě v mešitě Al-Aksá zavražděn jordánský král Abdulláh I. Atentátníkem byl Palestinec, který tak učinil kvůli údajné tajné mírové dohodě mezi Izraelem a Jordánskem.

K dalším kontroverzím a násilnostem souvisejícím s Chrámovou horou došlo vzápětí po izraelském obsazení východního Jeruzaléma v roce 1967. Obsazení míst jako Chrámová hora (a Zeď nářků) vyvolalo vlnu náboženského mesianismu a zároveň netolerance a agresivity ze strany některých náboženských sionistů. Například významný rabín Šlomo Goren vzápětí po obsazení Chrámové hory izraelskými vojáky navrhol destrukci obou mešit.⁸⁴ Jeho návrh byl nejen zamítnut, ale izraelským vedením bylo naopak nařízeno sejmout izraelskou vlajku, která byla vyvěšena izraelskými výsadkáři na obsazené Chrámové hoře. *Status quo* i správa *waqfu* nad Chrámovou horou tak zůstaly alespoň částečně zachovány i po roce 1967. I přesto však události spojené s šestidenní válkou ještě více postavily Palestince a muslimský svět proti Izraeli. Zvláště dobytí Chrámové hory Izraelem mělo silný symbolický význam a mnoho muslimů po celém světě ho vnímalo jako velkou potupu.

Co se týká Izraelců, výsledky šestidenní války přispěly k polarizaci zradikalizovaných mesianistických fundamentalistů vůči umírněným religiozním a sekulárním Židům. Obsazení Chrámové hory vytvořilo množství politických a teologických otázek a konfliktů a vyvolalo spory uvnitř religiozní židovské komunity. Po šestidenní válce se tak řešilo, zda má být například pozměněn staletý *status quo* týkající se Chrámové hory, zdali má, či nemá být započato s budováním (či alespoň přípravou na budování) Třetího Chrámu, zda mají Židé na Chrámovou horu přístup (podle židovské tradice je na místě Chrámu stála Boží přítomnost

⁸³ V Hebronu bylo běsnícím davem povražděno 69 Židů. Stovky dalších Židů našly útočiště u svých arabských sousedů. Izraelský historik Tom Segev uvádí, že při studiu v Sionistických archivech narazil na seznam 435 hebronských Židů zachráněných Araby. *Segev, T.: One Palestine, Complete – Jews and Arabs under the British Mandate*, Henry Holt and Company, New York 2001, str. 325–327.

⁸⁴ *Cohen, Y.: The political role of the Israeli Chief Rabbinate in the Temple Mount question*, Jewish Political Studies Review, Vol. 11:1–2 (jaro 1999).

– *šechina* – a do prostoru bývalého Chrámu mají přístup jen rituálně očištění velekněží, nikoli všichni Židé). V důsledku toho někteří rabíni vstup Židům na Chrámovou horu zakázali, jiní jej naopak výslovně povolili, či ho alespoň tolerují. Mnoho židovských radikálů však bylo v každém případě nespokojeno s faktem, že sekulární izraelská vláda nechala alespoň oficiálně Chrámovou horu pod muslimskou správou. Jeden z radikálů, Eliezer Waldman, v této souvislosti veřejně prohlásil:

„Co jsme to za vykupitelské sionisty, když bezradně stojíme pod vrcholem a pokrytecky si připomínáme zničení Chrámu, pláčeme, postíme se a díváme se, jak se Arabové chodí modlit na naše posvátné místo, jež nám daroval Bůh? Pojďme tam, strhněme arabské svatyně a volejme slávu Pánu našemu!“⁸⁵

Po roce 1967 se stala Chrámová hora svědkem množství incidentů, z nichž mnohé souvisely nejen s náboženským fundamentalismem židovským a muslimským, ale i s fundamentalismem křesťanským. Hlavně projevy židovského a křesťanského radikalismu měly často mesianistický podtext a chtěly „lidskou vůlí napomoci naplnění Božího plánu“ (alespoň v představách oněch radikálů).

Zoepřě mezi muslimskými hodnostáři, židovskými osadníky a izraelskou policií na Chrámové hoře (Jeruzalém, 2004)

⁸⁵ Mendel, M.: *Náboženství v boji o Palestinu – Judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu*, Atlantis, Brno 2000, str. 129.

V srpnu 1961 se například australský občan Denis Rohan z evangelikální fundamentalistické organizace Světová Boží Církev (*Worldwide Church of God*) pokusil založit v mešitě Al-Aksá požár. Tomuto incidentu se dostalo velké medializace.

V dubnu 1981 vnikl do mešity Al-Aksá izraelský voják Alan Goodman, který se nedlouho předtím přistěhoval do Izraele z USA. Palbou usmrtil dva Palestince.

V roce 1984 mělo dojít k incidentu, který je velmi zajímavý z pohledu tématu této knihy. Výše zmiňovaná skupina **Židovské podzemí** (s vazbou na osadnické hnutí Guš Emunim) se totiž pokusila vyhodit do povětří obě mešity na Chrámové hoře. Za tímto účelem odcizili členové skupiny velké množství výbušnin ze základů izraelské armády na Golanských výšinách a vyrobili 28 účinných náloží. Autoři sice plánovali podniknout celou akci tajně, avšak byli připraveni zabít strážce, bude-li třeba. Za tímto účelem opatřili množství kanystrů s benzínem a sadu speciálních tlumičů na samopaly typu Uzi. Místo bylo před akcí zajištěno a byla vycvičena skupina dobrovolníků k provedení celé akce. Těsně před jejím zahájením však vypukla mezi jejími autory roztržka a operace byla nedlouho před svým uskutečněním odhalena izraelskou tajnou službou *Šin Bet*. Během následného vyšetřování byla odhalena podstata logiky pachatelů teroristického útoku:

Třetí Chrám

„Zničení mešity na Chrátové hoře popudí milióny muslimů po celém světě. Pravděpodobně dojde k válce, která vyústí ve válku světovou. V této válce dojde k obrovským ztrátám na životech. Muslimové však budou nakonec zničeni. Proces Vykoupení tak postoupí dále, až bude vše připraveno na příchod Mesiáše...“⁸⁶

Žádná z náboženských autorit radikální pravice se za tento čin otevřeně nepostavila. Chrátová hora byla i pro ně příliš posvátná, než aby mohl člověk do jejího osudu zasahovat. Teroristé z Židovského podzemí byli sice odsouzeni na doživotí, ale prezident Herzog v roce 1990 zmínil jejich tresty, neboť podle jeho názoru všichni „vyslovili hlubokou lítost nad svými činy“. Po šesti letech tak byli plánovači útoku propuštěni na svobodu.⁸⁷

V roce 1997 začalo opět několik členů hnutí Guš Emunim znovu plánovat zničení islámských svatyní za účelem postavení Třetího Chrátu. Plánovaná operace však byla znovu odhalena. Teroristé se následně obhajovali argumenty typu, že „sám Bůh je k tomuto činu předurčil“.⁸⁸

Dne 28. září 2000 došlo k velice medializované události v souvislosti s Chrátovou horou: Izraelský opoziční politik Ariel Šaron tehdy podnikl „vycházku“ na Chrátovou horu. Po ní následovalo rozpoutání už dlouho nevídané vlny násilností, která nakonec přerostla ve druhou intifádu. Šaronova návštěva byla jeho geniálním politickým kalkulem. Šaron dobře věděl, jaký odpor jeho krok vyvolá mezi Palestinci. Navíc byl na nebezpečí, jaké může jeho návštěva vyvolat, předem upozorněn izraelskými bezpečnostními složkami. Přesto ji podnikl a označil ji dokonce za „poselství míru“.⁸⁹ Problematický byl navíc i fakt, že se rozhodně nejednalo o „běžnou“ návštěvu, když Šaronova ochrana při oné události čítala více než tisíc izraelských policistů. „Arikovi“ tak muselo být zcela jasné, že podobná akce povede k násilnému střetu. Z hlediska izraelského práva mu sice nemohlo být v návštěvě zabráněno, z hlediska politického a náboženského však šlo jednoznačně o cílenou provokaci vůči Palestincům a zároveň o snahu získat body na izraelské politické scéně. Obojí se mu nakonec podařilo, neboť vypukla intifáda a v této situaci byl Šaron zanedlouho zvolen premiérem. Šaronova cesta na Chrátovou horu byla dalším projevem Šaronova génia v politice rozdmýchávání konfliktů, u kterých vzápětí nabídne jejich řešení.⁹⁰

⁸⁶ Watzal, L.: **Peace Enemies – The Past and Present Conflict between Israel and Palestine**, Passia, Jerusalem 1999, str. 214.

⁸⁷ Gorenberg, G.: **The End of Days: Fundamentalism and the Struggle for the Temple Mount**, Oxford University Press 2000, str. 128–137.

⁸⁸ Shindler, C.: **Ploughshares into Swords? – Israelis and Jews in the Shadow of the Intifada**, cit. dílo, str. 40.

⁸⁹ http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/28/newsid_3687000/3687762.stm

⁹⁰ Připomeňme si například Šaronovu podporu výstavbě židovských osad v pásmu Gazy a jejich následnou evakuaci v roce 2005.

Výše není zmíněno množství drobných potyček, konfliktů, demonstrací, nepokojů a vzájemných provokací, ke kterým od roku 1967 do současnosti došlo. Ty se týkaly například i archeologického výzkumu na Chrámové hoře, kterému se *waqf* vehementně brání.⁹¹ Staletá tolerance mezi muslimy a Židy vzala v průběhu politických událostí 20. století za své, avšak někdy zachází nevraživost i tak daleko, že někteří muslimští představitelé dnes už nejsou schopni uznat židovský vztah k Chrámové hoře.

Problém Chrámové hory je srdcem jednoho ze základních sporných bodů současného izraelsko-palestinského konfliktu: vyřešení budoucího statusu Jeruzaléma. Jak bylo výše ukázáno, je otázka Chrámové hory pro izraelskou i palestinskou stranu extrémně důležitou a zároveň emotivní. Pokud jí při snahách o dosažení konečné izraelsko-palestinské mírové dohody nebude věnována enormní pozornost, při které nebude usilováno o dosažení co nejspravedlivějšího řešení, bude otázka Chrámové hory i nadále významným zdrojem napětí.

Zed' nářků a Chrám skály na Chrámové hoře – z obrázku je dobře patrná blízkost obou posvátných míst

⁹¹ Jde zřejmě o to, že by vykopávky na Chrámové hoře zřejmě přinesly další legitimizaci židovských nároků na Chrámovou horu. Muslimové ve *waqfu* se také obávají, že by archeologický průzkum mohl narušit statiku mešit a dalších muslimských staveb na Chrámové hoře.

Na závěr této kapitoly doplňuji ještě některé židovské radikální skupiny, které mají přímou vazbu ke Chrámové hoře.

Ne'emanej Har HaBajit, („Věrní Chrámové hoře“, angl. *The Temple Mount Faithful*) je židovské fundamentalistické a mesianistické hnutí se sídlem v Jeruzalémě. Jeho klíčovou postavou je *Geršon Salomon*. Základním cílem hnutí je přispět k výstavbě Třetího Chrámu. Věrní Chrámové hoře získávají finance mj. od křesťanských sionistických organizací v zahraničí. V době mírového procesu navázalo hnutí kontakty s Hamásem, neboť tato hnutí spojoval boj proti společnému nepříteli.⁹² Je to značně paradoxní, neboť odpor vůči Rabinovi měl u osadníků a arabských radikálů diametrálně odlišné důvody.⁹³

Machon HaMikdaš (heb. „Chrámový institut“) je izraelská mesianistická náboženská organizace založená v roce 1983 židovskými náboženskými radikály, mj. pozdějšími členy strany Kach. Jejím hlavním posláním je výstavba Třetího židovského chrámu na Chrámové hoře. Chrámový institut se pokusil například i o vyšlechtění rudé jalovice, která je nezbytná k obětování a očištění lidu Izraele. Chrámový institut byl obviněn izraelskými orgány z podněcování napětí mezi Židy a Araby. Přesto stále dostává část podpory na svou činnost od státu a od amerických křesťanských sionistů.

Chrámová hora

⁹² Wertz, A. in Frankfurter Rundschau, 3. 11. 1993.

⁹³ Připomínám, že různá absurdní spojení židovských radikálů s „arcinepřítelem“ mají svou tradici například v aktivitách skupiny Lechi (Sternova gangu), která se pokusila navázat spojení s nacistickým Německem a v průběhu druhé světové války bojovala proti Britům.

4. 12. Hebronský masakr a atentát na Jicchaka Rabina

Vlna židovského extremismu v osmdesátých a na počátku devadesátých let vedla ke dvěma jeho nejvýraznějším projevům vůbec – k hebronskému masakru a k vraždě ministerského předsedy Jicchaka Rabina.

K hebronskému masakru,⁹⁴ zvanému také „masakr v jeskyni Patriarchů“, došlo 25. února 1994. Toho dne totiž vstoupil do hebronské Svatyně Machpella, kterou společně sdílejí Židé i muslimové, ozbrojený muž a začal masakrovat modlící se muslimy. Atentátníkem byl židovský osadník *Baruch Goldstein* (1955–1994), povoláním lékař,⁹⁵ otec čtyř dětí a zároveň stoupenec strany Kach. Poté co 29 muslimů postřílel a daleko větší počet zranil, byl ubit několika přeživšími lidmi k smrti.⁹⁶

Baruch Goldstein

Izrael vzápětí vytvořil komisi pro vyšetření této krvavé události. Prokázalo se, že Goldstein plánoval masakr dlouho dopředu a byl si jist, že jedná v souladu s Boží vůlí. Jeho hlavním motivem bylo zastavit mírové aktivity Rabinovy vlády. Jelikož Goldstein byl dlouholetý Kahaneho žák a člen Kachu (a řada židovských radikálů ho následně po jeho činu glorifikovala a chvalořečila), bylo jednou z bezprostředních reakcí izraelské vlády na Hebronský masakr postavení stran Kach a Kahane Chaj! mimo zákon. To se týkalo i dalších kahanistických organizací, které pokračovaly v násilí proti Arabům, či se pokusily uctívat Goldsteina jako mučedníka. Jejich úřadovny byly zavřeny, propagandistická literatura zkonfiskována a nad přibližně desíti vůdci těchto organizací byl nařízen dohled.⁹⁷ Celkově však bylo na Hebronský masakr stále pohlíženo spíše jako na akt pološíleného jednotlivce a nebyl příliš dáván do souvislosti s izraelskou politickou kulturou.

⁹⁴ Jako hebronský masakr bývá označován i protizidovský pogrom z roku 1929. Viz str. 238.

⁹⁵ Bylo prokázáno, že jako vojenský lékař Goldstein prokazatelně zachránil život minimálně jednomu Palestinci zraněnému izraelskými kulkami.

⁹⁶ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 1.

⁹⁷ Tamtéž, str. 245.

Ani za této situace nedošlo ze strany Izraele k evakuaci třeba jen části židovských osad či k nějakému skutečně tvrdému zásahu proti radikálním osadníkům. U Goldsteinova masakru však nešlo jen o krvavost a masovost tohoto zločinu (ostatně izraelsko-palestinský konflikt byl z dřívějšíka poznamenán ještě brutálnějšími činy), ale spíše o to, jaký měl dopad na vývoj událostí. Nejenže došlo k vážnému zdržení a zkomplikování mírového procesu, ale palestinští radikálové (hlavně Hamás) dostali záminku k rozpoutání vlastní krvavé kampaně. Spirála násilí se obnovila v plné síle a vygradovala v následujících měsících vlnou atentátů v izraelských městech. Hamás také po hebronském masakru přišel s novou taktikou – sebevražednými atentáty. Dne 19. října 1994 v autobuse na telavivské Dizengoffově třídě zahynulo tímto způsobem 22 Izraelců.

Mladí náboženští sionisté demonstrují proti Rabinovi a mírovému procesu (1995)

Všechny iluze o tom, že izraelská politická kultura nesouvisí s násilím mezi Židy a Palestinci, vzaly za své o rok a půl později. Dne 4. listopadu 1995 se na náměstí králů Izraele v centru Tel-Avivu konala stotisícová demonstrace na podporu mírového procesu. Poté co skončila a hlavní řečníci Peres a Rabin sestupovali z vyvýšené betonové plošiny před telavivskou radnicí ke svým automobilům, přiblížil se k Rabinovi mladý student oblečený v mírovém tričku. Ochránka mu nevěnovala žádnou zvláštní pozornost. Vzápětí mladík vytáhl pistoli a premiéra smrtelně zranil třemi výstřely. Jicchak Rabin při převozu do nemocnice zemřel. Atentátník byl okamžitě zadržen. Ukázalo se, že se jmenuje *Jigal Amir* (nar. 1970). Jednalo se o Žida původem z Jemenu, náboženského sionistu, stoupence osadnictví a studenta práv a informatiky na náboženské univerzitě Bar-Ilan v Tel-Avivu.

Jigal Amir

Před izraelským soudem Amir vypověděl, že chtěl Rabina zabít předtím již dvakrát, ale atentát vždycky překazily nečekané okolnosti. Řekl také, že jednal v souladu s židovským náboženským právem – halachou. Amir vypověděl, že považoval Rabina za teroristu a svůj čin vykonal „ve jménu Tóry a izraelského lidu“. Doslova řekl, že: „*Každý Žid, který ponechá svůj lid nebo území nepříteli podobně jako Rabin, musí být zabit. Studoval jsem halachu celý život a dobře vím, o čem mluvím.*“⁹⁸ Proces s Amirem také odhalil skutečnost, že někteří rabíni z Rady židovských osad (Ješa) nazvali Jicchaka Rabina tituly *rodef* a *moser*, což jsou jedny z nejtěžších halachických obvinění Žida.⁹⁹ *Rodef* je podle halachy ten, kdo zavraždí nebo napomáhá vraždě druhého Žida. Tato okolnost pak opravňuje zabít tohoto Žida bez soudu, aby byly zachráněny další židovské životy. *Moser* je zase ten, kdo je podezřelý z předávání informací o Židech Nežidům, či ten, kdo jim neoprávněně předává židovský majetek. Jelikož halacha mluví o Erec Jisrael jako o posvátném majetku Židů, je povinností Židů mosera zabít.¹⁰⁰ Amir otevřeně přiznal, že se těmito religiózními (dez)interpretátory židovského práva z řad rabínských autorit náboženských osadníků inspiroval.

Verdikt izraelského soudu pro Amira byl nakonec nepodmíněný doživotní trest. I v jeho průběhu se Amir dostává relativně často na stránky izraelských

⁹⁸ Tamtéž, str. 253–258.

⁹⁹ *Watzal, L.: Peace Enemies – The Past and Present Conflict between Israel and Palestine*, cit. dílo, str. 214.

¹⁰⁰ *Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, cit. dílo, str. 253–258.

novin. Je to nejen kvůli aktivitám jeho rodiny a sympatizantů za jeho propuštění, ale také kvůli jeho sňatku s citelkou *Larisou Trembovlerovou*, se kterou mu nakonec bylo i umožněno počít dítě.¹⁰¹

Umírněná pravice i mnozí z náboženských sionistů, kteří předtím s Rabinem nesouhlasili, byli většinou smrtí premiéra zaskočeni. Když uplynul rok od smrti Jicchaka Rabina, objevil se návrh vyhlásit tento den dnem národního smutku. Premiér Netanjahu z Likudu se však zasadil o to, aby se tak nestalo.¹⁰²

S odstupem času se ukázalo, že Rabinova smrt byla pro mírový proces přelomovým bodem. Izraelsko-palestinská jednání sice pokračovala i po jeho smrti podepsáním několika důležitých dohod, žádná se však svým rozsahem a dopadem nedala srovnat s dohodami z Osla. Mírový proces se naopak čím dál více komplikoval, až se po roce 2000 v podstatě zastavil.

Rovněž je velmi důležité, že atentátu na Rabina předcházela též rozsáhlá delegitimizační kampaň, jíž se osobně účastnili i politici jako Šaron či Netanjahu. Na jejich demonstracích se nezdědky objevovaly Rabinovy portréty s kufijou¹⁰³ na hlavě, Rabin v uniformě SS a hákovým křížem na ruce či jeho figuríny visící na šibenici nebo ležící v rakvi s nápisem „*Rabin – vrah sionismu*“. Nedlouho před premiérovou smrtí skupina „mystiků“ – převážně rabínů – zorganizovala před Rabinovou rezidencí rituální obřad „vymítání zlých duchů“. Tento rituál byl považován za jednu z nejhorších forem premiérové stigmatizace. Při obřadu „*Pulsa di Nura*“ (v aramejštině „plamenný bič“) byli vyvoláváni andělé pomsty, kteří by premiéra usmrtili. Zaznělo při něm mimo jiné:

„Proti Jicchakovi, synu Rosy, známému pod jménem Rabin, jsme povoláni vyvolat anděla zkázy, aby pozvedl svůj meč vůči tomuto zlotřilému lidskému stvoření, neboť chce dát Zemi Izrael našim nepřítelům, synům Izmaela.“¹⁰⁴

V kampani proti Rabinově vládě bylo velice aktivní i hnutí Guš Emunim a osadnická Rada osad Ješa. Bývalý člen Knesetu *Elijakim Haecni* přirovnával iz-

¹⁰¹ Předtím, než byla Amirovi povolena návštěva jeho ženy, při které by mohl dítě počít, dostal se do izraelských médií pokus nelegálně propašovat jeho sperma z věznice. Za to byl Amir pokutován částkou 100 šekelů (asi 450 Kč). Viz například **Yigal Amir caught sneaking sperm**, The Jerusalem Post, 9. 3. 2006; **Yoaz, Y.: Rabin killer Yigal Amir to begin conjugal visit with wife**, Ha'aretz, 24. 10. 2006.

¹⁰² **Greenberg, J.: Year After Rabin Fell, Israel Is No Closer to Unity**, New York Times, 2. 12. 1996.

¹⁰³ *Kufija* je šátek, který je jednou z nejcharakterističtějších součástí palestinského oděvu; světové veřejnosti je známý hlavně prostřednictvím Jásira Arafata.

¹⁰⁴ **Watzal, L.: Peace Enemies – The Past and Present Conflict between Israel and Palestine**, cit. dílo, str. 219 (pod pojmem „Synové Izmaela“ jsou myšleni Arabové).

raelskou vládu k nacistům a obvinil Perese ze „zrady Židů“. Perese také označil titulem *rehabeam*, což je ten, kdo vyvolává občanskou válku mezi Židy. Podle této interpretace bylo tak „posvátnou povinností každého Žida“ bojovat proti vládě, která nabízí území Arabům.

Někteří z náboženských sionistů, kteří podněcovali k odstranění Rabina, se vzápětí po atentátu snažili vyhnout objektivní odpovědnosti a konstruovali různé teorie spiknutí – od těch, které obviňovaly kontrarozvědku *Šin Bet*, až po ty, které dokonce uváděly Šimona Perese jako muže stojícího v pozadí atentátu, aby mohl údajně zdiskreditovat pravici. To se samozřejmě nepotvrdilo. Naopak později izraelské soudy prokázaly, že byly do atentátu zapojeny i jiné osoby z komunity náboženských sionistů – například již zmiňovaný *Avišaj Raviu* z extremistické organizace *Ejál* (který byl zároveň agentem *Šin Bet*) či Amirův bratr *Hagaj Amir*. Je tak zřejmé, že podobně jako Goldsteinův masakr v Hebronu nebyl ani atentát na Rabina jen důsledkem činu osamělého náboženského fanatika, ale jeho souvislosti byly podstatně hlubší.¹⁰⁵

„Píseň míru“ kterou měl premiér Rabin
v kapse v době atentátu
(je v ní patrný otvor po kulce)

¹⁰⁵ Okolnostmi Rabinovy smrti se velmi podrobně zabývají například tyto publikace: *Karpin, M.; Friedman, I.: Murder in the Name of God – The Plot to Kill Yitzhak Rabin*, Metropolitan Books Henry Holt and Company, New York 1998; nebo *Peri, Y. (ed.): The Assassination of Yitzhak Rabin*, Stanford University Press, Stanford 2000.

Závěr

Závěr

„Není zdaleka takové napětí mezi demokracií a judaismem jako spíše mezi radikální a nacionalistickou interpretací judaismu a jeho mnohem humanističtější variantou, která pramení z židovské historie.“

rabbi Michael Melchior

Mezi dnešním a minulým vydáním knížky uplynulo sice jen šest let, avšak na Blízkém východě a v Izraeli zvláště, kde je vývoj nesmírně turbulentní, bylo toto relativně krátké období bohaté na důležité události. V závěrečné části textu tak mohu srovnat své tehdejší předpoklady s dnešní skutečností. Za většinou svých tehdejších prognóz, odhadů a závěrů si stojím i dnes, přesto jsem se ve zmíněném mezidobí dočkal některých překvapení. Tím největším byla určitě evakuace židovských osad v pásmu Gazy.

Nejvýraznějším politickým aktérem na izraelské scéně v uplynulých letech byl beze všech pochyb premiér Ariel Šaron, což ale není nutně myšleno jako pozitivní ani negativní konstatování. Tento rozporuplný politik na závěr své životní dráhy prodělal podivuhodnou názorovou změnu, kdy se vzdálil od svého celoživotního nekompromisního „velkoizraelského“ postoje a uchýlil se k pragmatismu.

Co se týká dalších politických tendencí v mezidobí let 2002–2008, role náboženských stran zůstala v izraelské politice důležitá, i když se Šaron a jeho nástupci pokoušeli jejich roli občas omezit. V této době pokračovala krize stran náboženského sionismu, která se projevila rozštěpem v kdysi velice silné Národní náboženské straně. Klíčovým faktorem zde byla opět evakuace židovských osad, kdy jedna část náboženských sionistů byla schopná tento krok se skřípěním zubů akceptovat, zatímco druhá nikoli. Postoje některých radikálních náboženských sionistů se dokonce přiblížily názorům ultraortodoxních antisionistů ze skupiny Neturej Karta a podobně začali odmítat současné izraelské pojetí sionismu i politický establishment (i když z odlišných důvodů než zmíněná skupina). Jeden z rabínů osadnické komunity dokonce označil současný Izrael za „nepřítele Židů“.¹ Po evakuaci osad se také tvrdé jádro náboženských osadníků

¹ Jednalo se o výrok rabína Šaloma Bera Wolpeho (nar. 1948), jednoho z nejfundamentalističtějších rabínů v současném Izraeli. Je členem hnutí Chabad, zakladatelem organizace *SOS Izrael* a představitelem zvláštní verze náboženského „ultrasionismu“ blízké kahanismu. Současnou izraelskou koncepci sionismu kritizuje jako nelegitimní. To ho paradoxně přibližuje k podobným postojům, jaké zastává skupina Neturej Karta, avšak ze zcela opačné strany (a zároveň je to i jedním z důkazů toho, jak se zcela odlišné extrémní politické pozice můžou k sobě přibližovat). Wolpe považuje současný izraelský režim za zrádný, protože navrácí Zemi Izraelskou (hlavně jde

více zradikalizovalo a začalo provádět mnohem více útoků na palestinské cíle (premiér Olmert dokonce označil jeden z jejich útoků na palestinskou vesnici za „pogrom“), případně se dostávat do konfliktů s izraelskými vojáky na okupovaných územích.²

U ultraortodoxních náboženských stran (stran charedim, respektive náboženských stran nesionistických) jsou podobné tendence jako v minulosti: pokračující snahy o ovlivnění izraelské politiky v teokratickém duchu a pozvolný nárůst jejich popularity související s demografickým přírůstkem izraelských charedim. V této komunitě je standardem, že v jejich rodinách je pět a často i více dětí. To se v praxi nemůže promítnout jinak, než že voličů ultraortodoxních stran bude přibývat. Jak rychle se onen nárůst voličů projeví, demografické průzkumy zatím neříkají.

Dalším důležitým faktorem pro úspěšnost ultraortodoxních stran bude i jejich schopnost oslovit jiné než ultraortodoxní voliče. V případě schopnosti využívat náboženské cítění mezi nižšími vrstvami obyvatel, které nejsou nábožensky fundamentalisticky založené, zůstávají náboženské strany – a hlavně pak Šas – do jisté míry neznámou. Síla Šasu nezávisela totiž dosud ani tolik na tom, jak zaujala charedim sefardského původu, ale hlavně na schopnosti nalákat nábožensky méně vyhraněné voliče prostřednictvím svých sociálních programů.

Pokud se týká vlivu náboženských stran na budoucnost izraelské demokracie, bude rozhodující, jaké náboženské tendence uvnitř těchto stran převáží. V případě stran ultraortodoxních jde hlavně o přístup k vizi halachického státu oproti státu demokratickému. U stran ortodoxních půjde zase o nacionalistickou interpretaci oproti tradičně humanistickému výkladu judaismu.

Není bez zajímavosti, že i pro náboženské strany ultraortodoxní (a tedy přinejmenším alespoň formálně nesionistické) je v současnosti příznačný odklon doprava, i když ne tak výrazný jako u náboženských sionistů. Jako příklad mohu uvést, že strana Šas, která například v devadesátých letech zastávala v otázkách mírového procesu umírněné postoje (pokud to napomohlo jejím vlastním zájmům) dnes daleko otevřeněji zastává tvrdou politiku. Tábor charedim a ortodoxních se dnes do určité míry prolíná. U části voličů aškenázských ultraortodoxních stran je možné sledovat určitý příklon „napravo“, naopak některé části sionistické krajní pravice, mezi nimi hlavně religiózní osadníci, se dnes více „charedizují“. Tyto skutečnosti posílila jak politika pravicových vlád, která stimulovala početné a relativně chudé rodiny charedim ke stěhování do osad na Západním břehu, tak také palestinští radikálové, kteří po roce 2000

o evakuaci pásma Gazy a některých malých osad na Západním břehu) Palestincům, které považuje za „nacisty naší doby“. Viz také *Shragai, N.: Settler rabbi: The State of Israel is an enemy of the people*, Ha'aretz, 19. 11. 2008; *Shragai, N.: Renegade Chabad rabbi „right of Kahane“ plans run for Knesset*, Ha'aretz, 19. 11. 2008.

² BBC News: „Hundreds join“ settler violence, 2. 10. 2008.

několikrát zaútočili bombami na ultraortodoxní čtvrti a usmrtili zde mnoho lidí.

Strana Šas také nadále uplatňuje svou vyděračskou taktiku, což velmi zřetelně ukázala v okamžiku, kdy na podzim roku 2008 znemožnila političce Cipi Livniové sestavit vládu: Livniová odmítla přistoupit na finanční vydírání Šasu, a tak strana de facto předurčila vyhlášení předčasných parlamentních voleb v roce 2009. Jejich výsledek nelze předjímat, ale bude samozřejmě důležitý pro další směřování nejen vnitřních izraelských náboženských sporů, ale i celého izraelsko-arabského konfliktu. To ještě více umocňuje nedávná výměna vrcholné americké administrativy, která má na dění v Izraeli nezanedbatelný vliv.

Podobně jako v předešlém vydání knihy se pokusím na závěr o určité zobecnění problémů, kterými se kniha zabývá.

Co se týká poměru mezi náboženstvím a demokracií, stále platí, že v „klidnějších“ dobách (z hlediska izraelsko-palestinských vztahů) se problematické vztahy demokracie a náboženství v Izraeli projevují hlavně v podobě sporu mezi sekulárními a religiózními Izraelci (hlavně charedim). Ten totiž není natolik zpolitizován svým napojením na izraelsko-palestinský konflikt. Nejnacionálnější složka izraelské společnosti, náboženští sionisté (datiim), není v těchto dobách tolik zradikalizovaná. Může dokonce sloužit jako určité přemostění sporu mezi sekulárními a religiózními.

V dobách zhoršené bezpečnostní situace je demokracie ohrožena poněkud jiným způsobem – jedná se hlavně o vzestup různých nacionalistických a mesianistických tendencí, což s sebou v konečném důsledku nese i jistý ústup konfliktu sekulárních a religiózních do pozadí. Tak tomu v Izraeli bylo i po vypuknutí druhé intifády a nástupu Ariela Šarona k moci. V důsledku větší radikalizace společnosti umožňuje izraelská demokracie nejružnějším radikálním frakcím a extremistům (hlavně z okruhu radikálních náboženských sionistů) daleko více se prosadit. Mnoho z nich má vazby na osadníky na okupovaných územích, kterým jsou namísto mírových jednání blízké různé nedemokratické tendence (pozitivní postoj k teokratizaci společnosti, kahanismus, myšlenka „transferu Palestinců“ apod.). Typickým projevem tohoto jevu je fakt, že se ministrem v izraelské vládě mohl stát po roce 2000 například radikální náboženský sionista *Effi Ejtam*. Ten se stal ministrem v Šaronově vládě na jaře roku 2002. V dobách „klidnějších“ by ale politik jeho formátu a smýšlení měl stěžejí šanci dosáhnout na takto vysoký post. Ejtam ale není zdaleka výjimkou – v Šaronově premiérské epoše dostali šance i jiní radikálové. Jednalo se například o *Rechavama Ze'eviho* (zemřel v roce 2001 v důsledku atentátu), *Avigdora Libermana*, *Benyho Elona*, *Jicchaka Levyho* a další. Ne všichni z nich pocházejí přímo z religiózních kruhů, avšak nepochybně je lze označit za stoupence radikální pravice, jejichž společným rysem je fakt, že demokracie není jejich prioritou (s čímž se často ani netají). Takováto

radikalizace společnosti s sebou nese i menší kritičnost vůči různým negativním představitelům novodobých izraelských dějin, jako byli (či jsou) *Baruch Goldstein, Meir Kahane, Jigal Amir* a jim podobní. Ti byli sice oficiálně odsouzeni, avšak v četných (nejen) religiózních kruzích mají neslábnuoucí sympatie. A nejedná se zdaleka jen o tvrdé jádro židovských osadníků. I mezi některými duchovními autoritami mimo osadnickou komunitu lze nalézt ty, kteří jsou přesvědčeni o tom, že tito lidé konali dobro v souladu s Boží vůlí „pro blaho vyvoleného národa“. Glorifikace radikálů a teroristů není v Izraeli sice oficiálně přípustná, ve skutečnosti se můžeme setkat minimálně s její určitou tolerancí. V dnešním Izraeli nejsou ničím výjimečným rasistické plakáty, nápisy a symboly, na pravicových demonstracích zaznívají kahanistická hesla a stejně tak ani publikace nejružnějších židovských radikálů nejsou na pultech izraelských knihkupectví nedosažitelné. Park v izraelské osadě Kyrjat Arba se jmenuje po rabínu Kahanem a hrobka, kterou zde má masový vrah Baruch Goldstein, je stále poutním místem náboženských extremistů.

I z laického pohledu se musí interpretace judaismu předkládaná pravicovými radikály jevit jako hrubě zdeformovaná, neboť zcela potlačuje humanistické poselství židovské víry a staví do popředí hodnoty jako nacionalismus, teorie národní a rasové výjimečnosti, nesnášenlivost, bezohlednost, krutost atd. Navíc se judaismus v interpretaci (či spíše dezinterpretaci) radikálů stává často neslučitelný s demokratickými hodnotami. Ostatně velmi podobné je to i v případech, když se výkladu islámu chopí muslimští fanatici, nebo kdy se křesťanství dostane do rukou severoirských či srbských radikálů.

Radikalizace společnosti a propojování náboženství s nacionalismem má tedy na izraelskou demokracii neblahý dopad. Není též lehké vyslovit jednoznačnou prognózu ohledně vývoje izraelské demokracie. Názory se různí. Například známý izraelský politolog Ašer Arian označuje sám sebe v těchto otázkách jako „umírněného pesimistu“. Ne všichni izraelští politologové však nahlízejí na vývoj izraelské demokracie skepticky. Profesor Efraim Ja'ar z telavivské univerzity vnímá pozitivně, že po událostech, jež v Izraeli následovaly na sklonku roku 2000 a později, nedošlo až na výjimky k znovuoživení činnosti protiarabských židovských podzemních a teroristických skupin.³ S tímto tvrzením se lze do určité míry ztotožnit (Ja'ar navíc vyslovil svůj názor před evakuací židovských osad v pásmu Gazy, která vedla k radikalizaci osadnické i nábožensky sionistické komunity), avšak domnívám se, že je třeba mít na mysli některé souvislosti, proč se takto dnes děje. Spatřuji zde hlavně jeden zásadní rozdíl mezi minulostí a současností: Židovští extremisté osmdesátých let, a hlavně pak v první polovině devadesátých let, bojovali nejen proti Palestincům, ale také ve velké míře proti umírněným vládám, které s Palestinci jednaly. Pro pravicové extremisty představovala politika těchto vlád obrovské nebezpečí, jehož vyvrcholením

³ *Kra, B.: Down, But not out, Ha'aretz, 16. 4. 2002.*

mohlo být vyklizení židovských osad a konec snu o „Velkém Izraeli“ s „Judeou, Samaří a Gazou“. Šaron zpočátku osadníci nepodezírali ze „zrady“, proto byli vzápětí jeho plánum velice rozčarováni. Zde musím doplnit, že změna jeho postojů byla velkým překvapením i pro mě a řadu dalších politologů. Je však také pravda, že Šaron zároveň během celé své vlády nezabránil (či dokonce aktivně podporoval) institucionalizaci některých sekulárnějších segmentů izraelské radikální pravice.

Náboženská radikální pravice se tak v dnešním Izraeli potýká s problémy a štěpením, zatímco sekulárnější radikální pravice se více institucionalizovala. Typickým projevem se stal již zmiňovaný fakt, že ministerská křesla se stávají dostupná pro osoby, které lze mezi pravicové radikály zcela otevřeně zařadit a které by v umírněných vládách neměly šanci.

Pro doplnění dodávám, že naprostá většina světové veřejnosti si s židovským radikalismem nespojuje některé mainstreamové politiky, ale pouze takové tragédie, jako masakr, který spáchal Baruch Goldstein, či atentát na Jicchaka Rabina. I tyto činy jsou vesměs bagatelizovány jen jako fanatismus vyšinutých jednotlivců. Skutečnost, že by mohl mít pravicový radikalismus v „jediné oáze demokracie na Blízkém východě“ širší souvislosti a vazby na některé vysoké politiky, si mnozí lidé jen stěží připouštějí.

Zde doplňuji jednu pro mnohé asi překvapivou poznámku: I přes velmi zhoršenou bezpečnostní situaci i v současnosti chápe velká část Izraelců vnitrožidovský „sekulárně-religiózní“ spor jako problém číslo jedna. Je možné, že je tento jev způsoben tím, že izraelsko-palestinský konflikt má relativně zřetelně stanovené kontury, avšak spor o vlastní identitu je vnímán mnohem méně jasně a jeví se jako daleko hůře čitelný, což ho činí nebezpečným.

Na závěr doplňuji ještě jednu poznámku k náboženskému radikalismu: Důsledně od sebe odděluji radikalismus nesionistů (tzn. ultraortodoxních charedim) a radikalismus náboženských sionistů. V prvním případě jde o radikalismus víceméně marginální – a to i přes skutečnost, že se mu hlavně v minulosti dostávalo hodně publicity. Střety charedim se světskou mocí o dodržování šabatu, zákaz „obscénních reklam“ či aktivity skupiny Neturej Karta až na výjimky nevyústily v žádná krveprolití.

Na rozdíl od charedim se radikalismus některých ortodoxních (nábožensky sionistických) extremistů ukázal jako daleko nebezpečnější. Jejich vinou zahynulo množství lidí. Jen šťastnou náhodou či pečlivou prací izraelských tajných služeb byly na poslední chvíli zmařeny pokusy vyhodit do povětří mešity na Chrámové hoře či bylo zabráněno útokům na autobusy plné cestujících.

Jaké jsou tedy alternativy budoucího vnitropolitického vývoje v Izraeli v souvislosti se vztahem k židovskému náboženství?

Možností je několik – od pesimistických (z hlediska budoucího vztahu mezi náboženstvím a demokracií) až k relativně optimistickým:

Ta nejvíce pesimistická, která se objevila v některých izraelských i světových médiích, hovoří o možnosti vzniku občanské války v Izraeli.⁴ Připomínám, že občanská válka v Izraeli není zcela fiktivní představa, neboť tato alternativa již minimálně jednou za existenci Izraele reálně hrozila v souvislosti s potopením lodí *Altalena*. I tak je ale tato varianta vývoje v dnešní situaci již velmi nepravděpodobná. V Izraeli už po více než šedesát let a přes všechny vnitřní a vnější problémy fungují demokratické instituce, které mají pozitivní vliv na vzestup politické kultury. Židovský národ má navíc stále v živé paměti zkušenost holocaustu, která by něco podobného měla do budoucna vyloučit. V případě religiózních Židů (zvláště charedim) je použití násilí navíc dosti nepravděpodobné, neboť by se rovnalo hrubému porušení jejich náboženských zásad. Problematičtější situace je v případě různých ultrapravicových náboženských militantů hlavně z řad osadníků. Ti mohou za určitých okolností (další evakuace osad, vznik samostatného Palestinského státu) být velice agresivní a destruktivní a mají schopnost rozpoutat velké násilí ať už vůči Palestincům, či vůči Židům, kteří s nimi nesouhlasí.

Rovněž pesimistickou, ale pravděpodobnější variantou je, že v důsledku neustále se prohlubujícího konfliktu mezi Židy a Araby začnou v zemi permanentně převládat různé radikální a mesianistické tendence. Vzhledem k významné roli izraelské armády by za určitých okolností mohlo také dojít k vojenskému převratu v podobném duchu. Teoreticky není vyloučeno, že dojde navíc i k transferu Arabů a sekulární občané se mohou postupně dostávat do menšiny. Převaha religiózních by vedla k tomu, že by zřejmě zůstaly zachovány některé demokratické formy (jako volby, parlament atd.), avšak byla by dotčena podstata demokracie. Mohl by přibýt specifický nedemokratický orgán jako určitá vrchní náboženská instituce a soud v jednom, tedy jakýsi „nový Sanhedrin“. S tím by musely demokraticky ustavené orgány vše zásadní konzultovat, podobně jako je tomu dnes uvnitř náboženských stran. Izrael by v tomto případě začal ztrácet demokratické rysy a daleko více by se přiblížil k teokracii („halachickému státu“) či teokratické republice íránského typu.

Tento scénář, i když se na první pohled nemusí zdát příliš pravděpodobný, se jeví daleko realističtěji než eventualita občanské války. Úvahy o podobném vývoji se dnes objevují i v různých odborných člancích a publikacích.⁵

⁴ Sociologický průzkum v roce 1998 dokonce ukázal, že téměř polovina Izraelců si myslí, že by situace mohla vést až k občanské válce, viz *Beyer, L.: The Religious Wars*, Time, 11. 5. 1998.

⁵ Podobný model demonstroval například profesor *Hillel Weiss* z náboženské univerzity Bar-Ilan, viz také *Susser, L.: What Kind of Jewish State?*, The Jerusalem Report, 12. 8. 2002.

Jako další řešení by se mohla jevit segregace, která by religiózní a sekulární komunity fyzicky oddělila ještě více, než je tomu dnes. Z pohledu demokracie se toto řešení příliš pozitivně nejeví, avšak v duchu ironického rčení „dobré hranice dělají dobré sousedy“ by bylo nejspíš velmi účinné. Konflikt by se nevyřešil, ale v jakési podobě zakonzervoval. Připomínám, že naprostá většina ultraortodoxních se i v dnešní době dobrovolně segreguje ve svých čtvrtích a tento životní styl jí (i straně druhé) vcelku vyhovuje. Podobnou „mentalitu ghetta“ mají dnes i někteří religiózní osadníci na palestinských územích. Ti zcela dobrovolně riskují na opuštěných výspáchech Západního břehu životy své i svých blízkých, aby mohli uskutečňovat to, co je podle jejich názoru „Boží plán“. Je tedy možné, že by zvýšená míra segregace mohla komunitám vyhovovat a konflikt by se tímto stabilizoval, „vyřešil“.

Aby mohlo dojít k nějakému pozitivnějšímu řešení konfliktu než občanské válce, segregaci apod., je třeba dosáhnout v rámci komunit určitého vzájemného konsensu. Jejich hodnoty jsou však často diametrálně odlišné, a k jejich sblížení by tak bylo třeba vyvinout abnormální úsilí. Je tedy nutné najít rovnováhu mezi demokratickými hodnotami a hodnotami judaismu. V praxi to může znamenat, že sekulární i religiózní se budou muset více snažit hledat to, co je sblížuje, a nikoli to, co je rozděluje. Pro ultraortodoxní by to znamenalo více se učit hodnotám demokracie a sekulární Izraelci by si naopak museli častěji odříci konzumní způsob života (pro dnešní západní civilizaci tak příznačný) a více si uvědomovat tradiční židovské hodnoty. Svou roli by v tomto případě mohl sehrát i fakt, že do čela religiózních komunit by se dostaly nábožensky méně bigotní a zároveň charismatické a otevřenější osoby. Pozitivní roli by mohla sehrát též generační výměna, pokud by se dnešní izraelská sekulární i religiózní mládež dozvěděla více o hodnotách opačné komunity. I v ideálním případě by však šlo o proces dlouhodobý, trvající pravděpodobně celá desetiletí. A to vše jen za okolností, že by se nestala nějaká těžko předvídatelná událost (například válečný konflikt). Faktorů, jež mohou mít vliv na vývoj Izraele, je zjevně velmi mnoho a toto množství bohužel poněkud komplikuje pravděpodobnost nejoptimističtějšího scénáře.

Dlouhodobější politické prognózy bývají nezřídka pouhými dohady, či jsou naopak tak vágní, že ztrácejí hodnotu. Dát nějakou spolehlivější a jednoznačnější prognózu vývoje v případě Izraele, potažmo Blízkého východu, je pak ještě nevděčnější. Snad tento fakt dobře ilustruje věta, kterou mi při neformální příležitosti řekl jeden izraelský politolog: „*V této zemi je možné opravdu všechno.*“

To málo, co se jeví jako téměř jisté, je fakt, že velké konflikty budou zdejší politickou, sociální a náboženskou scénu provázet ještě velmi dlouhou dobu. Některé z nich zeslábnou či zaniknou přirozenou cestou (například spor Sefardé versus Aškenázové), některé (spor sekulárních s religiózními) budou Izrael provázet nejspíše dlouhá desetiletí. Nabízí se dokonce možnost, že konflikty

podobného typu nebudou vyřešeny nikdy. Stejná alternativa může platit i pro celý blízkovýchodní konflikt (hlavně spor mezi Izraelci a Palestinci). Svou roli zde sehrává snad ještě více než kdekoli jinde značné množství nevypočitatelných faktorů a okolností. Demokratické směřování Izraele je v krátkém časovém horizontu stále ještě zaručeno, nikdo však netuší, jaká bude situace za deset, patnáct či dvacet let.

Text této knihy tak uzavírám stále platnou stejnou větou, jako předešlá vydání: Zatímco klíč k blízkovýchodnímu konfliktu třímají ve svých rukou jak Izraelci, tak Palestinci, klíč k rozřešení palčivých otázek vztahu demokracie a náboženství mají v rukou pouze izraelští Židé.

V Brně, prosinec 2008

Bibliografie

- Akenson, D. H.*: **God's Peoples: Land and Covenant in Israel, South Africa and Ulster**, Cornell University Press, Ithaca 1992
- Arian, A.*: **Politics in Israel – The Second Generation**, Chatham, New Jersey 1989
- Aronoff, M. (ed.)*: **Religion and Politics**, Transaction Books, New Brunswick 1984
- Avineri, Š.*: **Zrození moderního sionismu**, Judaika, Praha 2001
- Avruch, K.; Zenner, W. P. (eds.)*: **Critical Essays on Israeli Society, Religion, and Government**, State University of New York Press, Albany 1997
- Begin, M.*: **The Revolt**, Ahiasaf, Tel-Aviv 1978
- Beilin, Y.*: **Israel – A Concise Political History**, Weidenfeld and Nicolson, London 1992
- Benvenisti, M., Rubinstein, D., Abu-Zayed, Z.*: **The West Bank Handbook – a Political Lexicon**, The Jerusalem Post, Jerusalem 1986
- Benvenisti, M.*: **Lexicon of Judea and Samaria: Settlements Administration and Society**, Cana, Jerusalem 1987
- Ben-Zadok, E. (ed.)*: **Local Communities and the Israeli Polity: Conflict of Values and Interests**, State University of New York Press, Albany 1993
- Bible**, ekumenický překlad, Ekumenická rada církví, Praha 1979
- Blaustein, A. P.; Flanz G. H. (eds.)*: **Constitutions of the Countries of the World**, Ocean, New York 1992
- Cohen, A.; Susser, B.*: **Israel and the Politics of Jewish Identity – the Secular-Religious Impasse**, Jerusalem 1999
- Čejka, M.*: **Encyklopedie blízkovýchodního terorismu**, Barrister & Principal, Brno 2007
- Čejka, M.*: **Izrael a Palestina – minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu**, Centrum strategických studií, Brno 2005
- Čejka, M.*: **Judaismus, politika a Stát Izrael – rozšířené a aktualizované vydání**, Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, Brno 2003
- De Lange, N.*: **Svět Židů**, Knižní klub, Praha 1996
- Dowty, A.*: **The Jewish State – A Century Later**, University of California Press, Berkeley 1998
- Edelman, M.*: **Courts, Politics, and Culture in Israel**, University Press of Virginia, Charlottesville & London 1994
- Felner, E.; Rosen, R.*: **Law Enforcement Vis-à-Vis Israeli Civilians in the Occupied Territories**, B'Tselem, Jerusalem 1994
- Fiala, P.; Hanuš, J.; Vybíral, J. (eds.)*: **Autorita v abrahamských náboženstvích**, CDK, Brno 2004
- Freedmann, S. G.*: **Jew vs. Jew: The Struggle for the Soul of American Jewry**, Simon & Schuster 2000

- Friedman, R. I.: The False Prophet: Rabbi Meir Kahane: from FBI Informant to Knesset Member*, Lawrence Hill Books, Brooklyn 1990
- Gorenberg, G.: The End of Days: Fundamentalism and the Struggle for the Temple Mount*, Oxford University Press, 2000
- Hazan, R.; Maor, M. (eds.): Parties, Elections and Cleavages – Israel in Comparative and Theoretical Perspective*, Frank Cass Publishers, London 2000
- Hazon, Y.: The Jewish State – The Struggle for Israel’s Soul*, Basic Books, New York 2001
- Heilman, S.: Defenders of the Faith – Inside Ultra-Orthodox Jewry*, University of California Press, Berkeley 2000
- Jazairiová, P.: Izrael a Palestina, Palestina a Izrael*, Praha 1999
- Karpin, M.; Friedman, I.: Murder in the Name of God – The Plot to Kill Yitzhak Rabin*, Metropolitan Books Henry Holt and Company, New York 1998
- Kimmerling, B.: Militarism in Israeli Society*, Theory and Criticism, 1993
- Kimmerling, B.: The Israeli State and Society – Boundaries and Frontiers*, State University of New York Press, New York 1989
- Langer, J.: Devět Bran – Chasidů tajemství*, Sefer, Praha 1996
- Lavie, M.: Clash Over Immigrants in Israel*, Associated Press, 28. 11. 1999
- Lein, Y.: Behind the Barrier*, B’Tselem, Jerusalem 2003
- Lein, Y.; Weizman, E.: Land Grab: Israel’s Settlement Policy in the West Bank*, B’Tselem, Jerusalem 2002
- Lewittess, M.: Religious Foundations of the Jewish State*, Jason Aronson Inc., Northvale 1994
- Liebman, Ch. S. (ed.): Conflict and Accommodation between Jews in Israel – Religious and Secular*, Keter Publishing House, Jerusalem 1990
- Liebman, Ch. S.: Religion, Democracy and Israeli Society*, Harwood Academic Publishers, Amsterdam 1997
- Liebman, Ch. S.; Don-Yehiya, E.: Religion and Politics in Israel*, Indiana University Press, Bloomington 1984
- Liebman, Ch. S.; Katz, E.: The Jewishness of Israelis*, State University of New York Press, 1997
- Lustick, I. S. (eds.): Critical Essays on Israeli Society, Politics and Culture*, State University of New York Press, Albany 1991
- Medding, P. Y.: The Founding of Israeli Democracy 1948–1967*, Oxford University Press, New York 1990
- Meijers, D.: Ascetic Hasidism in Jerusalem*, E. J. Brill, Leiden 1992
- Mendel, M.: Náboženství v boji o Palestinu*, Atlantis, Brno 2000
- Mendel, M.: Židé a Arabové*, Rovina, Prachatice 1992
- Mergui, R.; Simmonot, P.: Israel’s Ayatollahs – Meir Kahane and the Far Right in Israel*, Saqi Books, London 1987
- Mitchell, T. G.: Native vs. Settler – Ethnic Conflict in Israel/Palestine, Northern Ireland, and South Africa*, Greenwood Press, Westport 2000

- Munch, T., Pfeifer, K.: Svár bratří v domě izraelském*, Themis, Praha 2000
- Newman, D.: Jewish Settlement in the West Bank: The Role of Gush Emunim*, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, Durham 1982
- Newman, J.; Sivan, G.: Judaismus od A do Z*, Sefer, Praha 1998
- Paulincová, H.; Horyna, B. (eds.): Slovník judaismus, křesťanství, islám*, nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003
- Peretz, D.; Gordon, G.: The Government and Politics in Israel*, Westview Press, Colorado 1997
- Peri, Y. (ed.): The Assassination of Yitzhak Rabin*, Stanford University Press, Stanford 2000
- Prittie, T.: Israel: Miracle in the Desert*, Frederick A. Praeger, Inc., New York 1967
- Rabinowicz, H.: Hasidism and the State of Israel*, Associated University Press, East Brunswick 1982
- Rabkin, Y. M.: A Threat from Within: A Century of Jewish Opposition to Zionism*, Fernwood Publishing, Winnipeg 2006
- Ravitzki, A.: Messianism, Zionism and Jewish Religious Radicalism*, The University of Chicago Press, Chicago 1996
- Reich, B.; Kieval, G. R. (eds.): Israeli Politics in the 1990s: Key Domestic and Foreign Policy*, Greenwood Press, Westport 1991
- Rubinstein, A.: Hasidism*, Keter Books, Jerusalem 1975
- Segev, T.: One Palestine, Complete – Jews and Arabs under the British Mandate*, Henry Holt and Company, New York 2001
- Shashar, S.: Hovory o Bohu a světě s Ješajahu Leibowitzem*, Sefer, Praha 1996
- Shatzkes, P.: Holocaust and Rescue: Impotent or Indifferent? Anglo-Jewry 1938–1945*, Palgrave, Basingstoke 2000
- Shetreet, S.: Justice in Israel: A Study of the Israeli Judiciary*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1994
- Shiff, J.; Dor, D.: Israel – Fifty Years*, Tel Aviv 1997
- Shindler, C.: Ploughshares into Swords? – Israelis and Jews in the Shadow of the Intifada*, I. B. Tauris & Co., London 1991
- Silberstein, L. J.: Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective*, New York University Press, New York 1993
- Sivan, E.; Friedman, M. (eds.): Religious Radicalism & Politics in the Middle East*, State University of New York Press, Albany 1990
- Smith, Ch. D.: Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, Bedford/St. Martin's, Boston 2001
- Smooha, S.: Israel: Pluralism and Conflict*, Routledge & Kegan Paul, London and Henley 1978
- Sprinzak, E., Diamond, L. (eds.): Israeli Democracy Under Stress*, Lynne Rienner Publishers Inc., Boulder 1993
- Sprinzak, E.: Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, The Free Press, New York 1999

- Sprinzak, E.*: **The Ascendance of Israel's Radical Right**, Oxford 1991
- Tessler, M.*: **A History of the Israeli-Palestinian Conflict**, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis 1994
- Watzal, L.*: **Peace Enemies – The Past and Present Conflict between Israel and Palestine**, Passia, Jerusalem 1999
- Zucker, N. L.*: **The Coming Crisis in Israel**, The MIT Press, Massachusetts 1973
- Kolektiv autorů*: **Encyclopaedia Judaica**, Keter Publishing House, Jerusalem 1972
- Kolektiv autorů*: **Encyklopedie – světový terorismus**, Svojtka & Co., Praha 2001
- Kolektiv autorů*: **Israel Pocket Library: Religious Life and Communities**, Keter Publishing House, Jerusalem 1974
- Kolektiv autorů*: **Political Dictionary of the State of Israel**, The Jerusalem Publishing House Ltd., Jerusalem 1993
- Kolektiv autorů*: **Settlements and the Final status Talks – Special Bulletin**, Passia, Jerusalem 2001

Články a studie

- Alon, G.*: **Haredi Jews: out in right field**, Ha'aretz, 11. 3. 1998
- Alon, G.*: **Three new hardline ministers, including hawkish Eitam, sworn in**, Ha'aretz, 8. 4. 2002
- Aronoff, M. J.*: **Gush Emunim: The Institutionalization of a Charismatic, Messianic, Religious-Political Revitalization Movement in Israel** in *Aronoff, M. (ed.): Religion and Politics*, Transaction Books, New Brunswick 1984
- BBC News*: **Analysis: Israel's New Era**, 17. 10. 2001
- BBC News*: **'Hundreds join' settler violence**, 2. 10. 2008
- BBC News*: **New Golan settlement**, 23. 9. 1999
- BBC News*: **Rabbi says God will punish Sharon**, 9. 3. 2005
- BBC News*: **Settlers: Claiming the 'Promised Land'**, 12. 12. 2001
- BBC News*: **Sharon at risk of Assassination**, 19. 10. 2004
- BBC News*: **Shas: Divided we stand**, 13. 5. 1999
- BBC News*: **The Kahanes: Like father, like son**, 31. 12. 2001
- Beyer, L.*: **The Religious Wars**, Time, 11. 5. 1998
- Bick, E.*: **The Shas Phenomenon and Religious Parties in the 1999 Elections** in *Israel Affairs: Israel at the Polls 1999*, Special Issue, Vol. 7, Numbers 2&3, Winter/Spring 2001
- CNN News*: **Power plant transport on Sabbath sparks tumult in Israel – Ultra-Orthodox parties threaten to leave Barak's coalition**, 14. 8. 1999
- Cohen, Y.*: **The political role of the Israeli Chief Rabbinate in the Temple Mount question**, Jewish Political Studies Review, Vol. 11:1–2, jaro 1999

- Čejka, M.: **Bývalý izraelský ministr Déri propuštěn z vězení**, Infoservis, 15. 7. 2002 (<http://www.infoservis.net>)
- Čejka, M.: **Izrael a Palestina – minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu**, Centrum strategických studií, Brno 2005
- Čejka, M.: **Izrael na křižovatce demokracie a teokracie?**, Teologie & Společnost, č. 1, 2003
- Čejka, M.: **Judaismus, politika a Stát Izrael**, Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, Brno 2002
- Čejka, M.: **Náboženství a politika v Izraeli**, Dingir, č. 4, 2003
- Čejka, M.: **Návštěva Aharona Baraka v Brně – malý náhled na roli Nejvyššího soudu v současném Izraeli**, Roš Chodeš, červen 2001
- Čejka, M.: **Rabínové a světské autority v současném judaismu** in *Fiala, P.; Hanuš, J.; Vybíral, J. (eds.): Autorita v abrahamských náboženstvích*, CDK, Brno 2004
- Čejka, M.: **Zbožné jazýčky – Proč se v Izraeli tak dobře daří náboženským stranám**, Respekt, č. 28, 2004
- Dorfner, L.*: **An A-to-Z Party**, The Jerusalem Report Magazine, 1. 8. 1997
- Dudkevitch, M.*: **Barak lauds deal with settlers**, *The Jerusalem Post*, 15. 10. 1999
- Erlanger, S.*: **A Modern Marketplace for Israel's Ultra-Orthodox**, The New York Times, 2. 11. 2007
- Goldin, M.*: **Pork feeds Jewish Conflict**, Middle East Times, 21. 12. 2001
- Greenberg, J.*: **Year After Rabin Fell, Israel Is No Closer to Unity**, New York Times, 2. 12. 1996
- Ha'Am, A.*: **Jewish State and Jewish Problem (1897)**
(<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Zionism/haam2.html>)
- Halevi, J. K.*: **Democracy or Theocracy?**, The Jerusalem Report, 19. 3. 1998
- Halevi, J. K.*: **Closed on Shabbat?**, The Jerusalem Report, 17. 4. 1997
- Halevi, J. K.*: **Shas's Dilemma**, The Jerusalem Report, 3. 4. 1997
- Harris, D. Z.*: **Settler rabbis: Halacha forbids encampment removal**, The Jerusalem Post, 15. 10. 1999
- Ilan, Š.*: **Shas schools won't include secular studies**, Ha'arezt, 14. 9. 1998
- Institute of World Jewish Congress*: **Conscripting the Haredim**, Policy Dispatch, No. 37, Dec. 1998
- Kra, B.*: **Down, but not out**, Ha'arezt, 16. 4. 2002
- Kra, B.*: **Rabbi Lau: Men can also be Agunot**, Ha'arezt, 13. 3. 2002
- Kratochvílová, M.; Kulka, T.*: **Podle televizního scénáře**, Respekt, č. 10, 1997
- Kratochvílová, M.*: **Více Židů než židů**, Respekt, č. 52, 1999
- Kratochvílová, M.*: **Začala evakuace židovských osad**, *MF Dnes*, 23. 10. 1999
- Leibovich-Dar, S.*: **Shadow Man**, Ha'arezt Magazine, 12. 7. 2002
- Levi, A.*: **Anglo-Saxon Haredim in Lieberman, Ch. S. (ed.): Conflict and Accomodation between Jews in Israel – Religious and Secular**, Keter Publishing House, Jerusalem 1990

- Lijphart, A.*: **Israeli Democracy and Democratic Reform in Comparative Perspective** in *Sprinzak, E., Diamond, L. (eds.): Israeli Democracy Under Stress*, Lynne Rienner Publishers Inc., Boulder 1993
- Lis, J.; Alon, G.*: **Trial of Jewish terror cell begins at Jerusalem District Court**, Ha'aretz, 2. 10. 2002
- Livneh, N.*: **How 90 Peruvians became the latest Jewish Settlers**, The Guardian, 7. 8. 2002
- Meranda, A.*: **Knesset extends Tal Law by 5 years**, Ynetnews.com, 18. 7. 2007
- Mikovcová, I.; Šváb, J.*: **Role ženy v soudobém ortodoxním judaismu**, Roš Chodeš, č. 3, 1999
- Neuberger, B.*: **Religion and State in Europe and Israel** in *Hazan, R.; Maor, M. (eds.): Parties, Elections and Cleavages – Israel in Comparative and Theoretical Perspective*, Frank Cass Publishers, London 2000
- Newsmax*: **Arabs Should ,Go to Hell‘, Top Israeli Rabbi Says**, 27. 7. 2001
- Odenheimer, M.*: **We Will Not Obey. We Will Not Follow**, Guilt & Pleasure, č. 2, 2006
- Pavrovský, V.*: **Zbytečné emoce v kauze židovského hřbitova ve Vladislavově ulici**, Český rozhlas, 22. 12. 2000
- Pfeffer, A.*: **Who are the Bratslavers?**, Ha'aretz Magazine, 12. 7. 2002
- Reinfeld, M.*: **Ranks of deferees have swelled 77-fold**, Ha'aretz, 10. 12. 1998
- Reinfeld, M.*: **Yeshiva draft defertments illegal, Court rules**, Ha'aretz, 10. 12. 1998
- Samet, G.*: **Ovadiah is more moderate than many**, Ha'aretz, 16. 12. 1999
- Shorf, D.*: **Bitva o Jeruzalém**, Týden, č. 20, 1998
- Shragai, N.*: **Renegade Chabad rabbi ,right of Kahane‘ plans run for Knesset**, Ha'aretz, 19. 11. 2008
- Shragai, N.*: **Settler rabbi: The State of Israel is an enemy of the people**, Ha'aretz, 19. 11. 2008
- Shragai, N.*: **Slain Ze'evi's son resigns from far-right Moledet party**, Ha'aretz, 20. 5. 2002
- Strenger, C.*: **Liberaland and Haredistan**, Ha'aretz, 27. 8. 2007
- Susser, L.*: **What Kind of Jewish State?**, The Jerusalem Report, 12. 8. 2002
- The Jewish Week*: **Nature's Wrath, Or God's**, 16. 9. 2005
- The Revealer*: **Church vs. State, Israeli Style**, 2004 (<http://www.therevealer.org>)
- Weinberg, D.*: **Shas rules**, The Jerusalem Post, 25. 11. 1998
- Ynetnews*: **Rabbi: Hurricane punishment for pullout**, 7. 9. 2005
- Yoaz, Y.*: **Rabin killer Yigal Amir to begin conjugal visit with wife**, Ha'aretz, 24. 10. 2006
- Žabotinský, V.*: **Železná zeď**, 1923 (<http://www.zfa.org.il/opinions/ironwall.html>)

Doporučené internetové adresy:

Média:

Blízkovýchodní stránky autora <http://chunky.webpark.cz/israel.html>

Blízkovýchodní zpravodajství BBC

http://news.bbc.co.uk/hi/english/world/middle_east

Blízkovýchodní zpravodajství CNN

<http://www.cnn.com/WORLD/meast/archive/>

CIA World Factbook <https://www.cia.gov>

Full Coverage Israeli Politics (Yahoo)

http://headlines.yahoo.com/Full_Coverage/World/Israel

Global Politics (český internetový časopis) <http://www.globalpolitics.cz>

Ha'aretz – izraelský deník <http://www.haaretz.com>

Infoservis Člověk v úsni – rubrika Blízký východ <http://www.infoservis.net>

International Herald Tribune – Middle East

<http://www.ihf.com/pages/africa/index.php>

Israelinsider <http://www.israelinsider.com>

Jerusalem Post <http://www.jpost.com>

Jerusalem Report <http://www.jrep.com>

Jewish Observer <http://www.shemayisrael.com/jewishobserver>

Jewish Virtual Library <http://www.jewishvirtuallibrary.org>

Middle East Times <http://www.metimes.com>

Politica Mundi (český blog o mezinárodních vztazích)

<http://www.politicamundi.blogspot.com/>

Radio Netherlands – Middle East Conflict

<http://www2.rnw.nl/rnw/en/currentaffairs/middleeast>

The Palestine Chronicle <http://www.palestinechronicle.com>

Tikkun – Bimonthly Jewish Critique of Politics, Culture & Society

<http://www.tikkun.org>

Wikipedia – internetová encyklopedie <http://www.wikipedia.org/>

Ynetnews <http://www.ynetnews.com>

Judaismus, charedim, chasidismus:

Agudas Chasidei Dhengah <http://dhengah.org/ehome.htm>

Biala Chasidim <http://geocities.com/bialarebbe>

Fotografie z Mea Šearim <http://members.ams.chello.nl/zkosc/mea.html>

Halacha – poskim <http://www.halacha.com/about.html>

Halacha – židovské náboženské právo <http://jlaw.com>

Chabad – Lubavičský rabín <http://www.utexas.edu/students/cjso/Rebbe.html>

Chabad – Praha <http://www.chabadprague.cz>
Chabad of California <http://www.chabad.com>
Chasidic Links <http://www.geocities.com/itzik18/chassidus.html>
Jewish Forum <http://www.hashkafah.com>
Judaism 101 <http://www.jewfaq.org/beliefs.htm>
Kaalov Chasidim <http://kaalov.com>
Kabala – české stránky <http://www.kabala.grimoar.cz>
Karaitský judaismus <http://www.karaitskyjudaismus.estranky.cz>
Kešet – databáze židovských hřbitovů v ČR
<http://www.chewra.com/index.asp>
Nikolsburg (Mikulov) Chasidim <http://www.nikolsburg.org>
Olam (odkazy na židovské stránky v ČR)
<http://www.volny.cz/olam/odkazy.html>
Rituální status potravin (kašrut) <http://www.kosherquest.org>
Shema Yisrael Torah Network <http://www.shemayisrael.com>
Sichat HaGeula <http://www.moshiach.net/blind/hebrew/sg-index.htm>
Virtuální ješiva <http://www.mogen.org>
Virtuální štetl <http://www.ibiblio.org/yiddish/shtetl.html>
Virtuální Zeď nářků http://aish.com/wallcam/Window_on_the_Wall.asp
Vojenská jednotka Nachal Charedi <http://www.nahalharedi.org>
Yeshiva <http://www.yeshiva.org.il>
Zvhil-Mezbuz Beis Medrash <http://www.rebbe.org/index.html>
Židovská obec v Brně <http://www.zob.cz>
Židovská obec v Olomouci <http://www.kehila-olomouc.cz>
Židovská obec v Praze <http://www.kehilaprag.cz>

Instituce:

Izraelská armáda <http://www.idf.il/english>
Izraelské ministerstvo zahraničí <http://www.mfa.gov.il/MFA>
Izraelský parlament – Kneset <http://www.knesset.gov.il>
Izraelský statistický úřad <http://www.cbs.gov.il>
Kancelář izraelského ministerského předsedy
<http://www.pmo.gov.il/PMOEng>
Ministerstvo pro náboženské záležitosti <http://www.religinfoserv.gov.il>
Nejvyšší soud Izraele <http://elyon1.court.gov.il/eng/home/index.html>
Zvláštní složky izraelské armády <http://www.isayeret.com>
Židovská agentura
<http://www.jewishagency.org/JewishAgency/English/Home/>

Nevládní organizace:

B'Tselem – izraelská organizace monitorující lidská práva na okupovaných územích

<http://www.btselem.org/English>

PASSIA <http://www.passia.org>

Šalom Achšav – Mír nyní <http://www.peacenow.org.il>

Tami Steinmetz Center for Peace Research <http://www.tau.ac.il/peace>

Politické strany:

Izraelské politické strany <http://www.politicalresources.net/israel.htm>

Jisrael Bejtejnu <http://beytenu.org.il>

Kadima <http://www.kadima.org.il/>

Likud <http://www.likud.org.il>

Meimad <http://english.meimad.org.il/>

Moledet <http://www.moledet.org.il/english/>

Nový Chérut <http://www.herut.org.il/english/>

Strana práce <http://www.avoda.org.il/>

Radikalismus a židovské osady:

Foundation for the Middle East Peace <http://www.fmep.org>

Ješiva Ateret Kohanim <http://www.ateret.org.il/new/home.php>

Jewish Defense League – <http://www.jdl.org>

Kach – stránky příznivců <http://www.kahanetzadac.com>

Neturei Karta <http://www.nkusa.org>

Neturei Karta – Jews Against Zionism <http://www.jewsagainstzionism.com>

New Kach <http://www.newkach.org>

Osadníci v Hebronu <http://www.hebron.com/english/>

Zprávy OSN týkající se židovských osad <http://www.escwa.un.org/index.asp>

Ženy v zeleném <http://www.womeningreen.org>

Ostatní:

Encyklopedie Orientu <http://www.i-cias.com/e.o>

Historie Blízkého východu – databáze <http://www.nmhschool.org/tthornton/mehistorydatabase/mideastindex.php>

Interdisciplinární centrum v Herzlii <http://www.ict.org.il>

Izraelské vlajky a státní symboly <http://www.crwflags.com/fotw/flags/il.html>

Mapy Blízkého východu – University of Texas http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east.html

Terorismus a politické násilí <http://users.skynet.be/terrorism/html/terror.htm>

Rejstřík politických formací uvedených v knize

- Agudat Jisrael
Achi, viz Obnovená náboženská národní
sionistická strana
Am Chofši
Amana
Asociace pro občanská práva v Izraeli
(ACRI)
Ateret Kohanim
- Beit Agron
Beit Šmuel
Bejtar
Bilu
Bnej Akiva
Bnej Hajil
- Centrum pro lidská práva (Human Rights
Center, HRC)
Comet
- Degel HaTora
- Ecel, viz Irgun Cvai Leumi
Eda Charedit
Ejál – Izraelská bojová organizace
El Hamaajan
- Fronta Tóry
- Gachal
Guš Emunim
- HaEda HaChareidis, viz Eda Charedit
Hagana
HaIchud HaLeumi
Hajil, viz Chazit Jehudit Leumi
Hamás
HaPoel HaMizrachi
Histadrut
Hitachdut HaSfaradim Šomrej Tora, viz Šas
Hizballáh
Hnutí Země Izrael
- Chabad
Chaj ve Kajam
Chazit Jehudit Leumit
Chérut
- Chérut HaChadaša
Chovevej Cijon
Chrámový institut, viz Machon HaMikdaš
- Irgun Cvai Leumi
Irgun, viz Irgun Cvai Leumi
Izrael přistěhovalců, viz Jisrael B'alija
Izraelské náboženské akční centrum (IRAC)
- Ja'dut Ha-Tora Ha-Me'uchedet, viz Jahadut
HaTora
Jahadut HaTora
JDL–Israel, viz Kach
Jednotná náboženská fronta
Jisrael B'alija
Jišaj
- Kadima
Kahane Chaj!
Kach
Kešet
- LaMifne
Lechi (Lochamej Chérut Israel)
Likud
- Mafdal
Machane Leumi
Machon HaMikdaš
Manhigut Jehudit
Mapaj
Mapam
Meč Davidův
Medina Jehudit, Medina Demokratit, viz
Mejmad
Meizad
Mejmad
Merec
Miflaga Datit Leumit
Milovníci Siónu, viz Chovevej Cijon
Mizrachi
Moledet
Moraša
Moria
Mstitelé zavražděných nemluvnat
- Náboženská fronta

- Náboženská fronta Tóry
Národní jednoty, viz HaIchud HaLeumi
Národní náboženská strana, viz Mafdal
Ne'emanej Har HaBajit (The Temple Mount Faithful)
Neturej Karta
Nový Chérut, viz Chérut HaChadaša
- Obnovená náboženská národní sionistická strana
Odbojové centrum pro zastavení plánu autonomie
- Poalej Agudat Jisrael
- Rada aškenázských stran
Rada velkých učenců Tóry
Rada židovských osad Ješa
Revizionistická sionistická organizace
- Sdružení
Sicarii
Sionistické revizionistické hnutí
Sjednocený judaismus Tóry, viz Jahadut HaTora HaMeuchedet
Sternův gang, viz Lechi
Strana práce
Světové hnutí Mizrachi, viz Mizrachi
Svobodný národ, viz Am Chofši
- Šalom Achšav
Šas
Šin Bet
Šinuj
- Tami
Techija
Telem Emuna
The Moetzes, viz Rada velkých učenců Tóry
Tkuma
- Unie ortodoxních hebrejských kongregací
- Vlajka Tóry, viz Degel HaTora
Výbor pro oběti arabského teroru
- Zo Arceinu!
- Ženy v zeleném (Women in Green)
Židovská národní fronta, viz Chazit Jehudit Leumi
Židovská obranná liga

Jmenný rejstřík

- Abdulláh I., jordánský král
Abu Haceira, Aharon, rabín
Abu Haceira, Jisrael, rabín
Ahmadínežád, Mahmúd
Akenson, Donald Harman
Alfasi, Jicchak
Al-Husajní, muftí
Alkalaj, Jehuda Chaj, rabín
Aloni, Šulamit
Alter z Gezu, Avraham Mordechaj, rabín
Alter, Jaakov Arje, rabín
Alter, Jicchak Meir, rabín
Amar, Šlomo, rabín
Amir, Hagaj
Amir, Jigal
Amital, Jehuda, rabín
Arafat, Jásir
Arian, Ašer
Ariel, Ja'akov, rabín
Aronoff, Myron
Aviner, Šlomo
Axelrod, David
- Baal Šem Tov, rabín
Baer, Dov, rabín
Bakši-Doron, Elijahu, rabín
Balfour, Arthur
Barak, Aharon
Barak, Ehud
Barakat, Nir
Barghúti, Marwán
Bar-On, Roni
Barša, Pavel
Begin, Menachem
Begin, Ze'ev „Benny“
Bellah, Robert Neelly
Ben-Baruch, Jossi
Ben Eliezer, Benjamin
Bendová, Dana
Bengis, Zelig Reuven, rabín
Ben Gurion, David
Benizri, Šlomo
Ben Jehiel, Ašer
Ben Jišaj, Šmuel
Ben Meir, Jehuda
Ben Salomon, Zalman Eliah, rabín
Ben Sion, Meir Chaj Uziel, rabín
- Ben Šošan, Jošua
Berlin, Isaiah
Bernadotte, Folke hrabě
Bešt, viz Baal Šem Tov
Bibi, Jigal
Blair, Tony
Blau, Amram, rabín
Bloch, Josef Samuel, rabín
Bloomberg, Michael
bratr Daniel
Buber, Martin
Burg, Avraham
Bush, George Walker
- Cohen, Aharon
Cohen, Jehošua
Cohen, Jicchak
Cohen, Josef, viz Chattáb, Júsuf
Cohenová, Geula
- dalajláma
Dančák, Břetislav
Daniel, viz bratr Daniel
Demjanjuk, John
Déri, Arje
Diskin, Moše Jehuda Lajb, rabín
Dowty, Alan
Dreyfus, Alfred
Druckman, Chajim Meir, rabín
Dušinsky, Jisroel Moše, rabín
Dušinsky, Josef Cvi, rabín
Dvir, Šlomo
- Ecijon, Jehuda
Eichmann, Adolf
Ejtam, Efrajim „Effi“
Ejtan, Rafael „Rafúl“
Eliezer z Mezibože, Jisrael Ben, viz Baal Šem Tov
Elijahu, Mordechaj
Eljašiv, Josef Šalom, rabín
Eljašiv, Elijahu Šalom, rabín
Elon, Beny, rabín
Eškol, Lévy
- Federmann, Noam
Feiglin, Moše

- Feldman, Jisroel
 Frankl, Michal
 Freund, Moše Arje, rabín
 Friedman, Avrohom Jaakov, rabín
 Friedmann, Moše Arje, rabín
 Froman, Menachem, rabín
- Gamliel, Ofer
 Gaon z Vilna, rabín
 Ginzburg, Jicchak, rabín
 Goldstein, Baruch
 Goodman, Alan
 Goodman, Harry
 Goren, Šlomo, rabín
 Gruenbaum, Jicchak
 Grunzweig, Emil
 Gur, Mordechaj
 Gutmann, Emanuel
- Ha'Am, Achad
 Haecni, Elijakim
 Hager z Kosova, Menachem Mendel, rabín
 Hager, Mordechaj, rabín
 Hager, Moše Jehošua, rabín
 HaGra, viz Gaon z Vilna
 Halberstam z Bobova, Šlomo, rabín
 Halberstam ze Sanzu, Chajim, rabín
 Halberstam, Ben Cijon Arje Lajbiš, rabín
 Halberstam, Cvi Elimelech, rabín
 Halberstam, Šmuel Dovid, rabín
 Hammer, Zevulun
 Hanegbi, Cachi
 Harari, Jizhar
 Hazbun, Samir
 Hendel, Cvi
 Herzl, Theodor
 Herzog, Chajim
 Herzog, Jicchak Ha-Levi, rabín
 Hess, Moses
 Hirsch, Moše
 Hitler, Adolf
 Hofnung, Menachem
 Horowitz, Levi Jicchak
 Hron, David
- Chattáb, Júsuf
 Chazan, Reuven
 Churchill, Winston
- Ja'ar, Efraim
 Jahalom, Šaul
 Jazairiová, Pavla
- Jisrael, Šaul
 Jišaj, Eli
 Josef, David, rabín
 Josef, Ovadia, rabín
- Kacav, Moše
 Kaduri, Jicchak, rabín
 Kahane, Benjamin Ze'ev, rabín
 Kahane, Meir David, rabín
 Kahane, Talia
 Kalischer, Cvi Hirsch, rabín
 Katzenellenbogen, Aaron, rabín
 Kedem, Peri
 Kimmerling, Baruch
 Kleiner, Michael
 Kohn, David
 Kollek, Teddy
 Komrska, Pavel
 Kook, Avraham Jicchak HaKohen, rabín
 Kook, Cvi Jehuda HaKohen, rabín
 Kornitzer z Krakova, Josef Nechmja, rabín
 Kořan, Roman
- Langental, Nachum
 Langer, Jiří Mordechaj
 Lau, Jisrael Meir, rabín
 Levinger, Moše, rabín
 Levingerová, Mirjam
 Levy, Jicchak, rabín
 Lewin z Rejše, Aharon, rabín
 Liberman, Avigdor
 Lijphart, Arend
 Lior, Dov, rabín
 Livni, Menachem
 Livniová, Cipi
 Lubavičský rabín, viz Schneersohn,
 Menachem Mendel
 Lupolianski, Uri
 Luria, Jicchak, rabín
- Majmonides, rabín
 Madžadlí, Ralíb
 Marzel, Baruch
 Masaryk, Jan
 Masaryk, Tomáš Garrigue
 Matisyahu
 Mecger, Jona, rabín
 Meir, Jakob
 Melamed, Zalman
 Melchior, Michael, rabín
 Meši-Zahav, Jehuda
 Millerová, Suzie

- Mohiliver, Samuel, rabín
Montefiore, sir Moses Chajim
Morag, Jarden
Mordechaj, Jicchak
Mořkovská, Lucie
Moyne, lord
Mubarak, Muhammad Husní
- Nachman z Braclavi, rabín
Navon, Gad
Navon, Jicchak
Ne'eman, Juval
Nedorostková, Dáša
Neria, Moše Cvi, rabín
Netanjahu, Benjamin
Nir, Šaul
Nissim, Jicchaka, rabín
- Olmert, Ehud
Orlev, Zevulun
- Perec, Amir
Perec, Jicchak, rabín
Peres, Šimon
Peron, Mordechaj, rabín
Pétain, Philippe
Pinsker, Leo
Pollack, Tiran
Porat, Hanan
- Rabin, Jicchak
Raviv, Avišaj
Re'em, David
Regev, Uri, rabín
Rohan, Denis
Rokeach II., Jissachar Dov, rabín
Rokeach, Jissarach Dov, rabín
Rokeach, Šolom, rabín
Ronitzki, Avišaj
Rousseau, Jean Jacques
Rubin, Irving
Rufheisen, Daniel, viz bratr Daniel
- Sackett, Šmuel
Sali, Baba, rabín
Salomon, Geršon
Sarid, Jossi
Segev, Tom
Serot, André
Schneersohn, Menachem Mendel, rabín
Schneider, Jiří
Sidon, Efrajim Karol, rabín
- Singer, Ishaac Bashieviz
Skolnick, Joram
Slomianski, Nisan
Sofer, Sasson
Soloveitčik, Dovid, rabín
Soloveitčik, Chajim, rabín
Soloveitčik, Veled, rabín
Sonnenfeld, Josef Chajim, rabín
Sprinzak, Ehud
Steineman, Aharon Leib, rabín
Stern, Avraham
Suissa, Eli
- Šach, Eliezer Menachem, rabín
Šakdiel, Lea
Šaki, Aviner
Šalit, Benjamin
Šamir, Jicchak
Šamir, Moše
Šapiro, Avraham, rabín
Šapiro, Meir
Šarbav, Uzi
Šaron, Ariel
- Tal, Cvi
Tárif, Salah
Tau, Cvi, rabín
Teitelbaum z Újhély, Moše, rabín
Teitelbaum, Aaron, rabín
Teitelbaum, Zalman Leib, rabín
Tietelbaum ze Satmaru, Joel, rabín
Tietelbaum ze Satmaru, Moše, rabín
Toledano, Avraham
Topaz, Dudu
Trembovlerová, Larisa
Truman, Harry
Twersky, David, rabín
Twersky, Jicchak, rabín
- Unger, Mordechaj Dovid, rabín
Untermann, Iser Jehuda, rabín
- Waisser, Richard
Waldman, Eliezer, rabín
Wasserman, Elchonon, rabín
Weberman, Mordechaj, rabín
Weiss, Hillel
Weiss, Jicchok Jaakov, rabín
Weiss, Jicchok Tuvia, rabín
Weiss, Jisroel Dovid, rabín
Weissmandl, Michael Dov, rabín
Weissmandl, Michoel Ber, rabín

Weizman, Chajim

Wiesel, Elie

Wolpe, Šalom Ber, rabín

Zalman z Lady, Šneur, rabín

Zdik, Adir

Ze'evi, Palmach

Ze'evi, Rechavam „Gandhi“

Zola, Émile

Žabotinskij, Vladimír

Summary

Marek Čejka: Judaism and Politics in Israel

This book consists of four main parts: the first considers the Israeli democracy and its attitude towards religion; the second discusses the structure of Jewish society from the point of view of religiosity; the third gives a detailed description of those political parties and movements which incorporate religious elements into their policy; the fourth part provides a systematic survey of the radical formations which try to support their policy by employing a specific interpretation (or rather misinterpretation) of Judaism.

In the introductory part the specific subject is the **relationship between Judaism and democracy in Israel**. Here the author shows that even after more than half a century of existence of the State of Israel, the interrelation between these two systems of values has not yet been clarified. One of the aspects of this problem consists in the fact that while the majority of Israelis today still try to build and organise a liberal pluralist country in which people of all religious denominations can take part, a considerably smaller but quickly growing group of adherents of the orthodox currents of Judaism try to introduce into their country way of life which would be completely regulated by a narrow interpretation of *Halakha* – the traditional Jewish religious law. As a result of this phenomenon a kind of polarisation of two contradictory groups – the majority secular group and the minority religious group – has arisen in Israeli society which have both been very influential and politically successful at the same time.

The outstanding relationship between the State and religion and the conflict secular – religious have their roots in the unclarified problem of national identity and in an absence of a clear differentiation of the religious and national aspects of Jewishness. Is it possible to conceive Israel either as a state that emphasises the Jewishness (in which case ethnocracy rather than democracy is more prominent), or is it a modern and democratic State where the Jews are only a majority? The Zionist Founding Fathers of Israel were predominantly secular and in some respect even anti-religious and treated the Jewish prevalence as nationality. However, with regard to tradition and for pragmatic reasons they made important concessions in religious matters, the most important of which is the consensus, known as the *status quo*. In the course of time, however, this situation brought about increasing problems.

Two considerably different conceptions of law exist side by side in Israel: secular law which incorporates significant elements both of Anglo-Saxon and Continental Law, and religious law which is, on the contrary, completely and specifically Jewish. Although on the one hand the religious law lays down many moral principles that can in the framework of the secular rules of law whither

away, on the other hand the religious codices are frequently very dogmatic and archaic from the practical point of view. The Israeli legislation incorporated some regulations of the *Torah* directly into the Israeli Law. The administration of jurisdiction in the majority of such cases has been entrusted to the exclusive authority of the religious law-courts and deals with marriages, divorces, funerals etc. The business transactions are limited during the Sabbath for religious reasons.

Substantial penetration of religion into the State (although without proper legal basis) brought about practical problems even during the past decades. Their solution, however, has been postponed, for the region is permanently exposed to wars and frequent conflicts; moreover these problems are being more politicised now than ever before. Within the last two decades the fragmentation of Israeli society has increased and the ultra-orthodox religious parties, which predetermined the fate of many governmental coalitions, are ascending in the political life of the country; they have achieved remarkable concessions and they make every effort to achieve even more.

In Part Two – **The Israeli Society and Religiosity** – the author investigates in detail the structure of Israeli Jewish society from the religious viewpoint. The reader should take notice of the book's reference to the notions Israeli population and Israelis which signify here persons of Jewish origin and not the Arab Muslims and Christians who are also the citizens of the State of Israel (they represent about 20% of the population).

The Israeli Jewish population has one idiosyncratic trait: it is an extraordinarily manifold society from the point of view of the ethnical origin of the citizens, their culture, their religion and last but not least from the viewpoint of the broad spectrum of their political opinions. This heterogeneity was influenced by the unprecedented circumstances of the origin of this State. At the same time the Zionist intellectual movement on which Israel has been founded is far from being a monolithic ideology; the reverse is the case: it is an astonishing miscellany of different ideas, secular and leftist on the one hand, and religious and messianic on the other. As a result of such heterogeneity, the Israeli society is divided by many lines of conflict (cleavages), the majority of which includes religious elements. The author concentrates upon them in detail. Most important is the controversy between the secular and religious Israelis, to begin with; this phenomenon is still not very known in our country. We have even less knowledge we have about dividing lines within the Israeli religious community, that is to say between the orthodox and ultra-orthodox Jews (*Haredim*), or about the conflicts between the orthodox and non-orthodox currents of Judaism. The dichotomy of the Israeli left-wing and radical-right movements is also linked with the interrelationship between Judaism and politics. Especially in the latter case we are very close to the conflict between the Israeli Jews and Palestinian Arabs. In a sense, the interconnection between Israeli politics and religion

plays a key-role in this conflict; it concerns the case of religious settlers in the Palestinian territories and the influence of various messianic political parties and groups upon the conflict, etc. Also the intra-ethnic differentiation of the Jews between the Sephardim and the Ashkenazim (or simply the “Oriental” and the “Western” Jews) has its connection with the interrelation between Judaism and politics. It has made a clear appearance in the rise of different Sephardim-groupings: first of all in the religious party *Shas*, which became the third strongest party in Israel in the 1999 elections (immediately behind the *Labour Party* and *Likud*).

Part Three of this book – **Political Parties and Movements** – is devoted to the Israeli political parties with religious elements. The author deals in detail with the majority of Israeli political subjects connected with religiosity, proceeding from the non-Zionist parties (the coalition of the Ashkenazim ultra-orthodox parties *Yahadut Ha-Torah* with its centre in the party *Agudat Yisrael*), to the Sephardim religious party *Shas*. Then the author investigates the *Mafdal* (*National Religious Party* – *NRP*) i.e. the party of the religious Zionists, especially of the Jewish settlers, and the moderate orthodox party *Meimad*. Both being the supporters of the religious Zionism. The author also briefly discusses this important topic in its contemporary context. The third part of the book also considers the conflicts between the left-wing and right-wing movements and the religious influences upon this complex of political problems.

The most contradictory role on the Israeli political stage-play is the **radical right**: the exclusive subject of the last part of this book. Although main part of radical right is very strongly connected with religion, nevertheless these right-wing groupings cannot be characterised as exclusively religious, though. What is distinctive for them is a reluctance to any territorial concessions from the part of Israel, a militant attitude towards Arabs, and an interpretation of Judaism that prefers dogmatism, isolationism, expansionism, and the theory of national exceptionalism as the case may be. In the opinion of the author the parties *Tehiya*, *Kach*, *Moledet* and the religious movement of the settlers *Gush Emunim* belong to these rightist groupings.

Radicalism of the radical right-wing political subjects resulted in some cases in **terrorism**. This has its roots in the period before the establishment of the State of Israel when the Jewish radicals fought against the Arabs and the English. Recently the most conspicuous examples of Jewish terrorism are: the attempt to blow up the Moslem shrines at the Temple Mount; the Hebron massacre by Baruch Goldstein; and the murder of prime minister Yitzhak Rabin. The last act has proved to be a major stumbling block on the way to what was a successfully developing peace process.

MAREK ČEJKA

**JUDAISMUS A POLITIKA
V IZRAELI**

Odpovědná redaktorka Alena Němcová

Sazba a obálka Čestmír Kučera

Vydala Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal,

Martinkova 5, 602 00 Brno

tel.: 545 211 015

www.barrister.cz

Brno 2008

vydání druhé, doplněné

Doporučená prodejní cena 195 Kč

ISBN 978-80-87029-39-8